اِصلاحي

مُدَلّل تَقرِيرُونَه

اول جلد

دَقرآن کریم. نبوی احادیثو او دامت داسلافو دقیمتي اقوالو اصلاحي نصیحتونو، علمي لطائِفو او دعِبرت نه ډک زړه راښکونکي [illegible] حقوق الله او حقوق العبادو اهمیت او د دارینو دسعادت او نیک بختئ په باره کی .دعلماو. طلباو. مقررینو او عامو مسلمانانو دپاره یوه مفصله معتمده علمي او تحقیقي ذَخِیره :

تالیف أبُو الشَمسْ مَوْلانا نُورُ الهُدیٰ عفی عنہ

مدرس دارالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی کاټلنګ روډ مردان

زیر اهتمام
کِفایت الله اَرمانی
0344-9995990

مکتبہ اعزازیہ محله جنګی پشاور

جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

📚 کفایت دینی کتب خانه 📚
په دی چینل کی دټلیګرام کتابونه نشرکیږی
دحنفی مذهب په رڼاکی
لکه تفاسیر شریف
اوفقه شریفه
اوفتاوی؟
د درجوں کتابونه
اوداسی نور کتابونه لکه.
صرف اونحو
اومنطق
اوعقائد
نوهیله لرم چی دالینک دثواب په خاطر نشر کڑی
https://t.me/kafayat2395

کفایت الله واٹس ایپ نمبر 03052488551

د دا کتاب pdf کول خاص د الله تعالیٰ د رضا د پاره دی

د ټولو لوستونکو او فایده اخستونکو
د دعا په هیله

(c) ketabton.com: The Digital Library

أ

دَ قرآن کریم، نبوي احادیثو او د امت د اَسلافو د قیمتي اقوالو، اصلاحي نصیحتونو، عِلمي لطائِفو او د عِبرت نه ډَك زړه راښکونکو مُعتمدو واقعاتو په رڼا کې. د معاشرې د اِصلاح، خَوفِ خُدا، د حقوق الله او حقوق العبادو اَهمیت او د دارینو د سَعادت او نیک بختۍ په باره کې. د علماو، طلباو، مُقرِرینو او عامو مسلمانانو د پاره یوه مفصّله مُعتَمَده عِلمي او تحقیقي ذَخِیره:

اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِیْرُوْنَه

جلد ❶

تالیف

آبُوالشَّمْس مولانا نُورُالهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی، مردان

مکتبهٔ اِعزازیه محله جنگي پښاور
0344:9985990

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د کتاب نوم: اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنه

مؤلف: اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدٰی عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيضُ القُرآن اكاخيل كالونی مردان

کمپوزر: مؤلف پخپله

د کتاب ټول حقوق په حق د ناشر کې محفوظ دي۔

ناشر: مکتبه اعزازيه

زيراهتمام: کفايت الله (ارمانی)

موبائيل نمبر: 0344-9995990

پته: قصه خوانی بازار محله جنګی پشاور۔

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

اجمالي فهرست

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱.	سريزه	۱
۲.	د تقرير مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب	۵
۳.	**۱ . د توبې اهميت ، فضيلت او احکام**	۸
۴.	فقهي مسائل	۴۶
۵.	د توبې په باره کې نور معتمَد واقعات	۵۱
۶.	**۲ . د الله جل جلاله رحمت او مهرباني**	۶۵
۷.	د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه پورې معتمد واقعات :	۱۰۳
۸.	**۳ . د ګناهونو نقصانات :**	۱۱۱
۹.	په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات:	۱۶۷
۱۰.	**٤ . د علم فضيلت او اهميت**	۱۸۰
۱۱.	فقهي مسائل	۲۱۵
۱۲.	د علم د اهميت متعلق نور معتمَد واقعات	۲۱۹
۱۳.	**٥ . د علماو او طلباو مقام**	۲۴۰
	فقهي مسائل	۲۸۷
۱۴.	د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات:	۲۸۹
۱۵.	**٦ . د درود شريف فضيلت او اهميت**	۳۱۴
۱۶.	د درودِ شريف متعلق فقهي مسائل :	۳۳۹
۱۷.	د درودِ شريف متعلق نور بهترين واقعات:	۳۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تفصيلي فهرست

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱.	سريزه	۱
۲.	د تقرير مؤثر کرځولو د پاره ضروري اصول او آداب	۵
۳.	۱. د توبې اهميت ، فضيلت او احکام	۸
۴.	د توبې تعريف	۱۰
۵.	د علامه طيبي رحمه الله تحقيق	۱۰
۶.	دعلامه قرطبي رحمه الله تحقيق	۱۱
۷.	د علامه تقي عثماني دامت برکاته تحقيق	۱۱
۸.	د توبې حکم :	۱۲
۹.	دامام قرطبي رحمه الله وينا	۱۲
۱۰.	د امام نووي رحمه الله وينا	۱۲
۱۱.	د امام غزالي رحمه الله وينا	۱۲
۱۲.	د آيت تشريح	۱۳
۱۳.	د حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله تحقيق	۱۳
۱۴.	د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق	۱۴
۱۵.	د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقيق	۱۴
	د توبې فضايل او فوائد:	
۱۶.	۱. په توبې سره د انسان مخکيني ټول ګناهونه معاف کيږي	۱۵
۱۷.	حديث قدسي	۱۵
۱۸.	د بني اسرائيلو د سلو (۱۰۰) کسانو د قاتل تُوبه	۱۶
۱۹.	د اسلام راوړو په وجه کافر ته بخښنه	۱۶
		۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۰.	الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی	۱۹
۲۱.	د عرش چاپیره کلمات	۲۰
۲۲.	د حضرت موسی علیه السلام د یو ګناهګار امتي د توبې واقعه :	۲۰
۲۳.	د ګناهګارانو د پاره د اُمید آیت	۲۲
۲۴.	د حضرت علي رضی الله عنه وینا	۲۲
۲۵.	د حافظ ابن کثیر رحمه الله وینا	۲۲
۲۶.	د آیت شانِ نزول	۲۳
۲۷.	د بنده په نافرمانۍ د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض	۲۴
۲۸.	۲. توبه کوونکي سره الله جل جلاله محبت کوي	۲۵
۲۹.	د حضرت عمر ﷺ په دورِ خلافت کې دیو بودا سندرغاړي د توبې واقعه	۲۶
۳۰	۳. په توبې سره الله جل جلاله ډیر خوشحالیږي	۲۸
۳۱.	۴. توبه د انسان د فلاح او کامیابۍ ذریعه ده	۲۹
۳۲.	۵. انسان ته ښکلې ژوند او د دنیا نعمتونه نصیبه کیږي	۲۹
۳۳.	د حضرت هود علیه السلام خپل قوم ته نصیحت	۳۰
۳۴.	٦. د انسان زړه د ګناه د خیرې نه صفا کیږي	۳۰
۳۵.	د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې	۳۰
۳٦.	د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي	۳۱
۳۷.	د ابلیس قَسَم او د الله جل جلاله جواب	۳۱
۳۸.	د بني اسرائیلو د یو ځوان د توبې واقعه	۳۲
۳۹.	حدیثِ قدسي	۳۳
۴۰.	د ګُرد قبیلې د یو ډاکو واقعه	۳۳
۴۱.	حضرت داؤد علیه السلام ته د الله جل جلاله وحي	۳۵
۴۲.	د هندوستان د یو بُت پرست د توبې واقعه	۳٦
۴۳	د زنکدن په حالت کې توبه نه قبلیږي	۳۷

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۴۴.	د توبې نه روستو الله ﷻ دانسان گناه د حفظه فرشتو او اندامونو نه هم هيره كړي	۳۷
۴۵.	د دنيا او د الله تعالى په عدالت كې فرق	۳۸
۴٦.	الله جل جلاله بار بار گناه معاف كوي	۳۹
۴۷.	حديثِ قدسي	۴۰
۴۸.	د حبيب ابن الحارث رضى الله عنه واقعه	۴۰
۴۹.	نبي عليه الصلوة والسلام هم توبه ويسته	۴۲
۵۰.	بار بار توبه ويستونكې مُصِر ندى	۴۲
۵۱.	د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق	۴۳
۵۲.	د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق	۴۳
۵۳.	وعيد	۴۴
۵۴.	**د توبې طريقه**	۴۴
۵۵.	د امام قرطبي رحمه الله تحقيق	۴۴
۵٦.	د حضرت علي رضى الله عنه نه پوښتنه	۴۵
۵۷.	**فقهي مسائل**	۴٦
۵۷.	اوله مسئله: حقوق العباد تَش په توبه نه معاف كيږي	۴٦
۵۸.	د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق	۴٦
۵۹.	ذ امام نووي رحمه الله تحقيق	۴۷
٦۰.	دويمه مسئله: د هرې گناه نه توبه د هغې گناه موافق وي	۴۷
٦۱.	د صاحب د هدايې وينا	۴۷
٦۲.	دريمه مسئله: كه حقدار ته خپل حق واپس نكړي نو قيامت كې به دده نه نيكۍ اخيستلې شي.	۴۷
٦۳.	څلورمه مسئله: كه صاحب د حق وفات يا معلوم نوي د هغې نه د توبې طريقه	۴۸
٦۴.	د امام غزالي رحمهُ الله وينا	۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۶۵.	پنځمه مسئله : په توبې سره حرام مال نه حلالیږي .	۴۹
۶۶.	شپږمه مسئله : په کوچني والي کې د شوې ګناه حکم	۴۹
۶۷.	خلاصه	۵۰
۶۸.	**د توبې په باره کې نور معتمد واقعات**	۵۱
۶۹.	د کفل د توبې واقعه	۵۱
۷۰.	ځلوېښت کاله د الله ﷻ د نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه	۵۲
۷۱.	د شرابو په سرکه باندې بدلیدلو واقعه	۵۴
۷۲.	د یو کفن کش د توبې قبلیدلو واقعه	۵۵
۷۳.	په توبه کوونکي ځوان باندې د وریځې د سُوري واقعه	۵۸
۷۴.	د قارون په واقعه کې عبرت	۵۹
۷۵.	د یو شرابي د توبې واقعه	۶۱
۷۶.	واقعه : په معافي غوښتلو سره په هماغه ځای ګناه معاف کیدل	۶۲
۷۷.	د زاذان سندرغاړي د توبې واقعه	۶۳
۷۸.	**۲ . د الله جل جلاله رحمت او مهرباني**	۶۵
۷۹.	د الله ﷻ سل رحمتونه دي	۶۸
۸۰.	د الله ﷻ رحمت په دنیا کې هر شي ته عام دی	۶۹
۸۱.	د بني اسرائیلو د یو کفن کش واقعه	۷۰
۸۲.	د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دی	۷۱
۸۳.	الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه ډیر مهربانه دی	۷۲
۸۴.	واقعه	۷۳
۸۵.	د مور د شفقت واقعه	۷۴
۸۶.	د یو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه	۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۸۷.	د الله ﷻ مهرباني	۷٦
۸۸.	د پیغمبر علیه السلام نه د یوې ښځې پوښتنه	۷۷
۸۹.	یوائې د توحید په ګواهۍ ورکولو سره د الله ﷻ بې شمار نعمتونه	۷۹
۹۰.	حدیثِ قدسي	۸۲
۹۱.	حضرت داؤد علیه السلام ته د الله جل جلاله وحي	۸۲
۹۲.	د یو ځوان شرابي د حفاظت واقعه	۸۳
۹۳.	د بني اسرائیلو د یو بزرګ واقعه	۸۵
۹۴.	الله ﷻ ډیر صبر کوونکې ذات دی	۸٦
۹۵.	حدیثِ قدسي	۸٦
۹۶.	د الله ﷻ نه د یرې او اُمید فضیلت	۸۷
۹۷.	د قیامت په ورځ مومنانو ته د الله ﷻ اوله خبره	۸۷
۹۸.	الله ﷻ نه د ښه امید لرلو په وجه جنت ته داخلیدل	۸۸
۹۹.	د قیامت په ورځ د الله ﷻ رحم	۹۰
۱۰۰	د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کیدل نه دي پکار	۹۱
۱۰۱	د حضرت موسی علیه السلام د الله ﷻ نه سوال	۹۲
۱۰۲	نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کول نه دي پکار	۹۳
۱۰۳	د یو شاعر وینا	۹۵
۱۰۴	الله جل جلاله په خپل بنده ډیر مهربانه دی	۹۵
۱۰۵	د ازغي دارې څانګې په لرې کولو سره مغفرت	۹٦
۱۰٦	په تږي سپي باندې اُوبو څکلو سره مغفرت	۹٦
۱۰۷	د زبیده خاتون د مغفرت واقعه	۹۷
۱۰۸	د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه	۹۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۰۹	ضروري تنبيه	۱۰۰
۱۱۰	سپين ګيري سړي ته هم د الله ﷻ نه حياء په کار ده	۱۰۱
۱۱۱	**د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه پورې معتمد واقعات :**	۱۰۳
۱۱۲	د قيامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه معاف کيدل	۱۰۳
۱۱۳	د الله ﷻ په نزد د سپين ګيري مسلمان قدر	۱۰۵
۱۱۴	د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت	۱۰۶
۱۱۵	د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مکالمه	۱۰۷
۱۱۶	د يو مَچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت	۱۰۹
۱۱۷	**۳ . د ګناهونو نقصانات :**	۱۱۱
۱۱۸	د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دى	۱۱۳
۱۱۹	د مخکيني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو	۱۱۴
۱۲۰	د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره	۱۱۴
۱۲۱	عبرت	۱۱۶
۱۲۲	ګناه ته ګناه نه ويل خطرناک دي	۱۱۶
۱۲۳	د حضرت آدم عليه السلام د توبې قبليدو وجه	۱۱۶
۱۲۴	د ابليس د لعنتي کيدو وجه	۱۱۷
۱۲۵	د مريض مثال	۱۱۹
۱۲۶	حضرت عزير عليه السلام ته وحي	۱۱۹
۱۲۷	د اصحاب السبت د هلاکت واقعه	۱۲۰
۱۲۸	د ګناه کولو سبب	۱۲۲
۱۲۹	اول مثال	۱۲۲
۱۳۰	دويم مثال	۱۲۲

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۳۱	د يو ځوان واقعه	۱۲۳
۱۳۲	د صحابه کرامو د نظرونو ښکته ساتلو واقعه	۱۲۴
۱۳۳	د سليمان بن يسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کيدلو واقعه	۱۲۵
۱۳۴	د امام غزالي رحمه الله وينا	۱۲۷
۱۳۵	**د ګناهونو دنيوي نقصانات :**	۱۲۷
۱۳۶	۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل	۱۲۷
۱۳۷	حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان	۱۲۸
۱۳۸	د حضرت ابو الدرداء رضى الله عنه وينا	۱۲۸
۱۳۹	د حضرت عائشى رضى الله عنها وينا	۱۲۹
۱۴۰	د مجاهد بن عوض رحمه الله وينا	۱۲۹
۱۴۱	د يو شاعر وينا	۱۲۹
۱۴۲	۲. په زمکه کې فساد خوريدل	۱۳۰
۱۴۳	دا معلومول، چې دا مصيبت عذاب دى او که امتحان؟	۱۳۱
۱۴۴	د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۵	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۳۱
۱۴۶	۳. د زړه اطمينان ختميدل، او ژوند تنګيدل	۱۳۲
۱۴۷	۴. د عبادت نُورانيت ختميدل	۱۳۳
۱۴۸	اول مثال	۱۳۳
۱۴۹	دويم مثال	۱۳۴
۱۵۰	د امام مالک رحمه الله وصيت	۱۳۴
۱۵۱	۵. د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کيدل	۱۳۵
۱۵۲	په کافرانو او ظالمانو لعنت	۱۳۵
۱۵۳	په شرابي لعنت	۱۳۵
۱۵۴	په سُود اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۵۵	په رشوت اخيستونکي او ورکوونکي لعنت	۱۳۶
۱۵۶	د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت	۱۳۷
۱۵۷	د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو ، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت	۱۳۸
۱۵۸	په مړې ژړا کوونکو ښځو باندې لعنت	۱۳۸
۱۵۹	په لوطي او عاق الوالدين لعنت	۱۳۸
۱۶۰	نور د لعنت واله ګناهونه	۱۳۹
۱۶۱	عبرت	۱۴۰
۱۶۲	په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وايي	۱۴۰
۱۶۳	۶ . د دشمنانِ خدا وارِث جوړيدل	۱۴۰
۱۶۴	۷. معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميدل	۱۴۱
۱۶۵	د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه	۱۴۱
۱۶۶	اول مثال : په غارِ ثور کې د الله ﷻ معيت	۱۴۱
۱۶۷	دويم مثال : د حضرت موسی عليه السلام سره د الله ﷻ معيت	۱۴۲
۱۶۸	۸ . د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيدل	۱۴۳
۱۶۹	۱۰. د مخ رونق ختميدل ، او عقل کمزورې کيدل	۱۴۴
۱۷۰	د امام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت	۱۴۵
۱۷۱	۱۱ . بار بار ګناه کولو سره د توبې توفيق نه ملاويږي	۱۴۶
۱۷۲	۱۲ . د الله ﷻ حفاظت نه وتل ،او شيطان پرې مسلط کيدل	۱۴۷
۱۷۳	۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبويه کيدل	۱۴۷
۱۷۴	۱۴ . د بعضو ګناهونو اثر واپس په ده او دده په کور واله راځي	۱۴۹
۱۷۵	د زَرګر د ښځې واقعه	۱۴۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۷٦	**د ګناهونو اُخرَوي نقصانات :**	۱۵۱
۱۷۷	د هرې ګناه نقصان شته	۱۵۲
۱۷۸	واقعه : د ګناه نه د بچ کيدو په وجه د بدن نه د مُشکو خُوشبوئي تلل	۱۵۳
۱۷۹	د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د يو ځوان توبه	۱۵۴
۱۸۰	واقعه : د جهنم د ويرې نه د يو غر ژړا	۱۵۷
۱۸۱	**د بعضو شُبهو جوابونه:**	۱۵۸
۱۸۲	۱. الله ﷻ غفور رحيم دی ، توبه به او باسم	۱۵۹
۱۸۳	۲. اوس لا ځوان يم ، چې بوډا شم بيا به توبه او باسم	۱۵۹
۱۸۴	۳. دا ګناه زما په تقدير کې ليکلې وه	۱٦۰
۱۸۵	۴. که په قِسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم	۱٦۱
۱۸٦	۵. الله ﷻ مستغني ذات دی ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته	۱٦۱
۱۸۷	٦. مونږ د فلاني بزرګ اولاد يو ، يا د هغه مريدان يو	۱٦۲
۱۸۸	۷. مونږ نورو ته نصيحت کوو ، يا مونږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي	۱٦۳
۱۸۹	۸. د ډيرو چِلو او مجاهَدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته	۱٦۴
۱۹۰	**په ګناهګارانو باندې د نزولِ عذاب نور معتمد او زړه پورې واقعات:**	۱٦۷
۱۹۱	په مخکيني امتونو د عذاب بيان	۱٦۹
۱۹۲	د حضرت نوح عليه السلام د قوم انجام	۱٦۹
۱۹۳	د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) انجام	۱۷۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۹۴	د حضرت هود عليه السلام د قوم (عاديانو) انجام	۱۷۱
۱۹۵	د حضرت لوط عليه السلام د قوم انجام	۱۷۲
۱۹۶	د حضرت شعيب عليه السلام د قوم انجام	۱۷۴
۱۹۷	د فرعون او دده د ملګرو انجام	۱۷۵
۱۹۸	د أبرهه او دده د ملګرو انجام	۱۷۷
۱۹۹	د قومِ سبا د هلاکت واقعه	۱۷۸
	٤. د علم فضيلت او اهميت	۱۸۰
۲۰۰	د حضرت آدم عليه السلام د خلافت او تعظيم وجه علم وُ	۱۸۲
۲۰۱	د امام رازي رحمه الله وينا	۱۸۳
۲۰۲	اولنۍ وحي	۱۸۴
۲۰۳	نبي عليه السلام ته هم د عِلم د زياتوالي طلب کولو حکم شوې وُ	۱۸۵
۲۰۴	د علم د اهمت په باره کې واقعه	۱۸۵
۲۰۵	نبي عليه السّلام د تعليم او تدريس مجلس غوره کړو	۱۸۶
۲۰۶	د عِلمي مجلس فضيلت	۱۸۷
۲۰۷	د حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوي ته نصيحت	۱۸۸
۲۰۸	علم د انبياو ميراث دې	۱۸۸
۲۰۹	د علم يو باب زده کول د زرو (۱۰۰۰) رکعتو قبول شوو نفلو نه ډير بهتر دی	۱۹۰
۲۱۰	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق	۱۹۱
۲۱۱	لږ علم د ډير عمل نه بهتر دې	۱۹۱
۲۱۲	ضروري علم په هر مسلمان باندې فرضِ عين دی	۱۹۱
۲۱۳	ضروري تنبيه	۱۹۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۱۴	د علم حقيقت	۱۹۲
۲۱۵	په علم او معلوماتو کې فرق دی	۱۹۳
۲۱۶	علم لوي نعمت دی	۱۹۴
۲۱۷	د الله ﷻ په نزد د علم مقام	۱۹۵
۲۱۸	د يو طالب العلم واقعه	۱۹۶
۲۱۹	د عِلم باوجود په اِحساسِ کمترَی کې مبتلاء کيدل نه دي په کار	۱۹۸
۲۲۰	علم د الله صفت دی	۱۹۸
۲۲۱	د عِلم په برکت زړه وَر کيدل	۱۹۹
۲۲۲	عِلم يو قوت دی	۲۰۰
۲۲۳	د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت او زيرې	۲۰۱
۲۲۴	د علم زده کړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده	۲۰۲
۲۲۵	د علم زده کړه او بل ته خودل بهترينه صدقه ده	۲۰۳
۲۲۶	علمي مجالس د جنت باغيچې دي	۲۰۴
۲۲۷	د عِلم خَوَرولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسي	۲۰۴
۲۲۸	د علم په طلب کولو سره ګناه معاف کيدل	۲۰۵
۲۲۹	د علم زده کړه بهترين عمل دی	۲۰۶
۲۳۰	علم د مال نه په اووه (۷) وجوهاتو سره بهتر دی	۲۰۷
۲۳۱	عِلم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته ورکوي	۲۰۸
۲۳۲	د علم د حصول جذبه فطري ده	۲۰۹
۲۳۳	د علم د حصول د پاره کوشش په کار دی	۲۰۹
۲۳۴	**د علم د حصول د پاره تکليفونه برداشت کول**	۲۱۱
۲۳۵	د امام بخاري رحمه الله تکليفونه برداشت کول	۲۱۲
۲۳۶	د امام شافعي رحمه الله د دين د پاره مشقت برداشت کول	۲۱۳
۲۳۷	د شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله واقعه	۲۱۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۳۸	د تقرير خلاصه	۲۱۴
۲۳۹	**فقهي مسائل**	۲۱۵
۲۴۰	اوله مسئله : د فرضِ عين عِلم تعين	۲۱۵
۲۴۱	دويمه مسئله : كه والدين بچې د عِلم نه منع كوي د هغې حكم	۲۱٦
۲۴۲	دريمه مسئله : د دين تبليغ فرضِ كفايه دى	۲۱۷
۲۴۳	څلورمه مسئله : دُنياوي فنون عِلم نه دى	۲۱۷
۲۴۴	**د علم د اهميت متعلق نور معتمد واقعات**	۲۱۹
۲۴۵	**د علم د حصول شوق**	۲۱۹
۲۴٦	د امام ابويوسف رحمه الله د علم سره شوق	۲۱۹
۲۴۷	د زنكدن په حالت كې علمي مشغله	۲۱۹
۲۴۸	د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق	۲۲۰
۲۴۹	د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق	۲۲۱
۲۵۰	د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق	۲۲۲
۲۵۱	د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق	۲۲۲
۲۵۲	د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق	۲۲۳
۲۵۳	د يو طالب العلم د مطالعې سره سخته مينه	۲۲۳
۲۵۴	د شاه عبدالعزيز رحمه الله عِلمي شوق	۲۲۴
۲۵۵	د علامه ابن تيميه رحمه الله د سبق سره مينه	۲۲۵
۲۵٦	د مولانا انورشاه كشميري رحمه الله عِلمي حرص	۲۲۵
۲۵۷	د علامه منذري رحمه الله د احاديثو سره مينه	۲۲٦
۲۵۸	**د علم د زده كړې د پاره عِلمي سفرونه كول**	۲۲۷
۲۵۹	د حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ د يو حديث د پاره څلويښت ورځې سفر كول	۲۲۷
۲٦۰	صرف د حديث سَند اوچتولو د پاره نهه سوه ميله لرې سفر كول	۲۲۷
۲٦۱	د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه كول	۲۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲٦۲	**د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول**	۲۲۹
۲٦۳	د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه ولږه برداشت کول	۲۳۰
۲٦۴	د امام بخاري رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۰
۲٦۵	د امام طبري رحمه الله محنت	۲۳۱
۲٦٦	د امام ابوحاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۱
۲٦۷	د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله مشقت برداشت کول	۲۳۲
۲٦۸	د امام ابن جوزي رحمه الله محنت	۲۳۴
۲٦۹	په درې ديرش (۳۳) کاله کې صرف اته (۸) مسئلې زده کول	۲۳۴
۲۷۰	د طالب عِلمۍ په دوران کې اکثر تکليفونه وي	۲۳۸
۲۷۱	د نابينا کسانو علمي کارنامې	۲۳۹
	۵. د علماؤ او طلباؤ مقام	۲۴۰
۲۷۲	**د علماو مقام**	۲۴۲
۲۷۳	الله جل جلاله د علماؤ درجې اوچتوي	۲۴۲
۲۷۴	د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زياته ده	۲۴۲
۲۷۵	د عالِم فضيلت په عابِد باندې زيات دی	۲۴۳
۲۷٦	واقعه:	۲۴۴
۲۷۷	عالم او غير عالم سره برابر نه دي	۲۴۴
۲۷۸	الله جل جلاله د خپلې او د فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم يو ځای ذکر کړې	۲۴۵
۲۷۹	د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا	۲۴٦
۲۸۰	د عالم ذکر په دويمه مرتبه کې	۲۴٦
۲۸۱	د علماؤ مغفرت	۲۴٦
۲۸۲	د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه	۲۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۸۳	د سیبویه د مغفرت واقعه	۲۴۷
۲۸۴	علماء د الله ﷻ نه ویریږي	۲۴۸
۲۸۵	اهلِ علمو ته دُعا	۲۴۹
۲۸۶	رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا کړې	۲۵۰
۲۸۷	د قیامت په ورځ به د علماو سیاهي د شهیدانو په وینې دَرَنه وي	۲۵۱
۲۸۸	په معاشره کې د علماؤ مقام	۲۵۱
۲۸۹	د علماو ضرورت	۲۵۲
۲۹۰	عالم به د قیامت په ورځ شفاعت کوونکې وي	۲۵۳
۲۹۱	د فقیه درجه	۲۵۳
۲۹۲	په مځ د زمکه فقهاء او علماء اولیاء الله دي	۲۵۵
۲۹۳	انسان صرف هغه دې چې علم ورسره وي	۲۵۵
۲۹۴	د علماؤ تعظیم په کار دی	۲۵۶
۲۹۵	صحابه کرام او د استاذ ادب	۲۵۸
۲۹۶	په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کاَر دی	۲۵۹
۲۹۷	حضرت موسی علیه السلام ته تنبیه	۲۶۰
۲۹۸	د علمي اختلاف باوجود د یو بل ډیر ادب کول	۲۶۱
۲۹۹	د حضرت علي رضي الله عنه وینا	۲۶۱
۳۰۰	حدیث د حضرت جبرائیل علیه السلام	۲۶۲
۳۰۱	امام اعظم ابوحنیفه رحمه الله او د استاذ ادب	۲۶۲
۳۰۲	مولانا عبدالقدوس گنگوهي رحمه الله او د استاذ ادب	۲۶۲
۳۰۳	د استاذ د ځوي ادب کول	۲۶۵
۳۰۴	د عالم سره د ناستې فضیلت	۲۶۵
۳۰۵	د عالم مخ ته کتل عبادت دی	۲۶۶
۳۰۶	د علماؤ سره د محبت فائده	۲۶۷

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۰۷	د عالم وفات کيدل لويه حادثه ده	۲٦۸
۳۰۸	د علماو پورې توقې کوونکې کس منافق دى	۲٦۹
۳۰۹	علماؤ ته د تکليف رسوونکو خلقو سزا	۲۷۰
۳۱۰	د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام	۲۷۱
۳۱۱	امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پسې د بد رَد ويلو سزا	۲۷۱
۳۱۲	د عالم د توهين سخته سزا	۲۷۲
۳۱۳	د بزرگانو او نيکانو نه د مخ اړوونکي کس انجام	۲۷۴
۳۱۴	د اهلِ علمو سره د احسان کولو فائده	۲۷۵
۳۱۵	**د طالبُ العلم مقام**	۲۷٦
۳۱٦	فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي	۲۷٦
۳۱۷	د امام قرطبي رحمه الله تحقيق	۲۷٦
۳۱۸	په حديث پورې د مسخره کوونکي سرې سزا	۲۷۸
۳۱۹	په حديث کې د شک کوونکي کس انجام	۲۷۸
۳۲۰	ظالب العلم ته د حج ثواب حاصليدل	۲۸۰
۳۲۱	د علم د زده کړې په وخت د وفات کيدونکي کس مرتبه	۲۸۰
۳۲۲	د علم حاصلولو شوق	۲۸۱
۳۲۴	د طالب العلم مقام.	۲۸۲
۳۲۵	د طالب العلم د دُعا قبليدو واقعه :	۲۸۳
۳۲٦	د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دُعا درخواست	۲۸۵
۳۲۷	د احاديثو په طالبانو د انواراتو راوريدل	۲۸٦
۳۲۸	د تقرير خلاصه	۲۸٦
۳۲۹	**فقهي مسائل**	۲۸۷
۳۳۰	اوله مسئله : علماؤ سره د بُغض لرونکي او دوى ته د کنځل کوونکي کس حکم	۲۸۷
۳۳۱	دويمه مسئله : ديني کتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حکم	۲۸۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۳۳۲	**د اهلِ علمو د پاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات:**	۲۸۹
۳۳۳	**۱. د اهلِ علمو د پاره استقامت په کار دې:**	۲۸۹
۳۳۴	د شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله قرباني	۲۸۹
۳۳۵	د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دين د حفاظت د پاره قرباني	۲۹۱
۳۳۶	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت	۲۹۳
۳۳۷	**۲. د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی:**	۲۹۵
۳۳۸	حسن بصري رحمه الله ته د يو ماشوم نصيحت	۲۹۵
۳۳۹	د امام بخاري رحمه الله احتياط	۲۹۵
۳۴۰	**۳. د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي په کار ده:**	۲۹۷
۳۴۱	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع	۲۹۷
۳۴۲	د مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله تواضع	۲۹۸
۳۴۳	د بايزيد بسطامي رحمه الله تواضع	۲۹۸
۳۴۴	د حاجي امداد الله مهاجر مکي رحمه الله تواضع	۲۹۹
۳۴۵	د امام اعظم ابو حنيفه رحمه الله تواضع	۲۹۹
۳۴۶	**۴. د علم سره ادب په کار دې:**	۳۰۱
۳۴۷	د علامه انور شاه کشميري رحمه الله ادب	۳۰۱
۳۴۸	د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله ادب	۳۰۲
۳۴۹	د شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله ادب	۳۰۳
۲۵۰	د استاذ ادب داسې په کار دی	۳۰۴
۲۵۱	د استاذ څپلۍ په سَر اېښودل	۳۰۴
۲۵۲	د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب	۳۰۵
۲۵۳	هر استاذ ته د قدر په نظر کتل په کار دي	۳۰۶
۲۵۴	امام مالک رحمه الله او د احاديثو ادب	۳۰۷
۲۵۵	د احاديثو د ادب په وجه مقبوليت	۳۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۲۵۶	د بې ادبۍ په وجه انسان د علمي فيض نه محرومه کيږي	۳۰۸
۲۵۷	د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل	۳۰۸
۲۵۸	علماء د انبياو وارثان دي	۳۰۹
۲۵۹	**۵. د عِلم سره اِستغناء په کار ده :**	۳۱۱
۲۶۰	د حضرت سالم رحمه الله اِستغناء	۳۱۲
۲۶۱	د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله اِستغناء	۳۱۳
۲۶۲	**۶. د درود شريف فضيلت او اهميت**	۳۱۴
۲۶۳	د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق	۳۱۶
۲۶۴	د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق	۳۱۷
۲۶۵	**د درودِ شريف فضائل**	۳۱۸
۲۶۶	۱. د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده	۳۱۸
۲۶۷	حضرت موسى عليه السلام ته وحي	۳۲۰
۲۶۸	۲. د نبي عليه السلام د شفاعت ذريعه ده	۳۲۰
۲۶۹	د فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله وينا	۳۲۱
۲۷۰	۳. د نيکيو د زياتوالي دګناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده	۳۲۱
۲۷۱	د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت	۳۲۲
۲۷۲	د درود شريف په وجه د يو کاتِب مغفرت	۳۲۲
۲۷۳	د درود شريف په وجه د يو ګناهګار مغفرت	۳۲۳
۲۷۴	۴. د نبي کريم ﷺ سره د نزديکت ذريعه ده	۳۲۳
۲۷۵	۵. د مصيبتونو او غمونو د اِزالې ذريعه ده	۳۲۴
۲۷۶	د درود شريف په برکت د مصيبت نه د نجات واقعه	۳۲۵
۲۷۷	۶. د دُعا قبليدو ذريعه ده	۳۲۷
۲۷۸	اهمه نُکته	۳۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۷۹	د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي	۳۲۹
۲۸۰	۷. د درود شريف په وجه اعزاز	۳۳۰
۲۸۱	نبي كريم ﷺ د درود ويونكي خُله چَپ (بشكل) كړي	۳۳۰
۲۸۲	د يو درود شريف د ثواب په وجه د غونډ ي مقبرې واله نه عذاب پورته كيدل	۳۳۱
۲۸۳	**د درودِ شريف نه ويلو نقصانات**	۳۳۳
۲۸۳	۱. د نبي كريم ﷺ د خيرو سبب دی	۳۳۳
۲۸۴	۲. د حضرت جبرائيل عليه السلام د بَد دُعايي ذريعه ده	۳۳۳
۲۸۵	۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارك اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دي	۳۳۵
۲۸۶	د نبي عليه السلام نوم مبارك سره درود نه ليكونكي ته وعيد	۳۳۶
۲۸۷	۴. د جنت نه د محرومتيا سبب دی	۳۳۷
۲۸۸	۵. په قيامت كې د پښيمانتيا سبب دی	۳۳۷
۲۸۹	**د درودِ شريف متعلق فقهي مسائل :**	۳۳۹
۲۹۰	مسئله ۱ :	۳۳۹
۲۹۱	مسئله ۲ :	۳۴۰
۲۹۲	مسئله ۳ :	۳۴۰
۲۹۳	مسئله ۴ :	۳۴۰
۲۹۴	مسئله ۵ :	۳۴۲
۲۹۵	مسئله ٦ :	۳۴۲
۲۹۶	مسئله ۷ :	۳۴۲
۲۹۷	**د درودِ شريف متعلق نور بهترين واقعات:**	۳۴۳
۲۹۸	د درود ويونكي د قبرا وكورنه د مُشكو خوشبوي تلل	۳۴۳
۲۹۹	حضرت موسى عليه السلام ته وحي	۳۴۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۳۰۰	د درود شريف په وجه حاجتونه پوره کړي	۳۴۴
۳۰۱	د حضرت حواء رضی الله عنها په مَهر کې درود شريف مقررول	۳۴۵
۳۰۲	د درود شريف په برکت د يوې فرښتې معاف کيدل	۳۴۵
۳۲۳	خوشخبري	۳۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سريزه

اَلْحَمْدُ لله الَّذِيْ خَلَقَ الْإِنْسَانَ وَعَلَّمَهُ الْبَيَان . أَرْسَلَ الرُّسُلَ وَالْأَنْبِيَاءَ لِهِدَايَتِهِ وَسَعَادَتِهِ فِيْ كُلِّ حِيْنٍ وَّ زَمَان .

وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ قَالَ : " أَنَا خَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ وَلَانَبِيَّ بَعْدِيْ ، وَعُلَمَاءُ أُمَّتِيْ كَأَنْبِيَاءِ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا " هِدَايَةٌ وَرَحْمَةٌ لِلْإِنْسِ وَالْجَان ، وَشَرَّفَ الْعُلَمَاءَ بِوِرَاثَةِ الرُّسُلِ وَالْأَنْبِيَاءِ لِتَبْلِيْغِ مَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ بِالْقَوْلِ وَاللِّسَان .

وَعَلٰى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ الَّذِيْنَ هُمْ مَعَايِيْرُ الْحَقِّ فِي الْعِلْمِ وَالْإِيْمَان ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ إِلٰى يَوْمِ الْجَزَآءِ وَالْإِحْسَان . وَبَعْدُ !

الله تعالى په مخ د زمکه انسانان پیداکړل ، د دوي د رُشد او هدایت لپاره یې دوي ته پیغمبران راولیږل ، چې دا سلسله د حضرت آدم علیه السلام نه شروع او په حضرت محمد صلی الله علیه وسلم باندې ختمه شوې ، دده نه وروسته د امت عالمان به تر قیامته پورې دا دین خلکو ته رسوي او همدوي د دین په رسَولو کې د پیغمبرانو علیهم السلام وارثان هم دي .

پیغمبرانو علیهم السلام به د وعظ او نصیحت د لارې خلک دین ته رابلل ، او الهي پیغامونه به یې خلکو ته رسول ، الله تعالى فرمایي :

﴿ يَتْلُوْ عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيْهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾ (١)

البته د اُمت د علماو د دعوت او تبلیغ د پاره نور مختلف ذرایع هم شته ، کله په خُولې سره وعظ او نصیحت وي ، کله په قلم سره د کتابونو او جرائدو وغیره په شکل کې وي ، خو په دې ذرائعو کې عامه او مؤثره ذریعه کومه چې د پیغمبرانو علیهم السلام معمول هم وو هغه وعظ ، تقریر او خطابت دی چې په مختلفو مواقعو کې علماء خلکو ته وعظ او نصیحت کوي ، الهي او نبوي پیغامونه خلکو ته رسوي .

په وعظ او نصیحت سره د خلکو آفکار بدلیږي ، صورت او سیرت بدلیږي ، جامعه او ټولنه بدلیږي ، نظام بدلیږي او د خلکو شقاوت په سعادت بدلیږي .

(١) آل عمران ١٦٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا دا ضروري ده چې واعظ او خطيب بايد داسې وعظ وکړي چې د خلکو فکرونه د بې دينۍ نه ديندارۍ طرف ته راواړوي ، د خلکو په صورت او سيرت کې نيک بدلون راشي ، جامعه د نيکو خلکو نه عبارت وګرځي ، د ټولنې شقاوت په سعادت بدل شي ، د علاقې ، وطن او مُلک نظام بدل شي .

او دا هغه وخت کيدې شي چې د علماؤ سره د وعظ او نصيحت لپاره داسې علمي آثار موجود وي چې په هره موضوع کې د علماو علمي ضرورتونه پوره کړي .

په هر وخت کې ديني عالمانو د وعظ او نصيحت په هکله مؤثرې ليکنې کړي ، خصوصًا په عربۍ او اُردو کې ډير مفصّل او تحقيقي کتابونه موجود دي . البته په پښتو ژبه کې زما د علم مطابق داسې جامع او تحقيقي آثر وجود نه لري چې په ليدو يې علمي تنده ماته شي .

نو دا ضروري ده چې داسې يو کتاب ترتيب شي چې د مساجدو امامانو او خطيبانو ته په آسانه د علمي او مؤثر تقرير مواد برابر شي ، تر څو مسلمانان د ديني احکاماتو او معلوماتو نه مستفيد شي او عمل پرې وکړي .

که يو طرفته په عِلمي دُنيا کې نظر وکړو نو د عِلم د زَوال او اِنحطاط دوَر دی ، د اهلِ علمو همتونه ، استعدادونه او شوقونه دومره ضعيفه شوي چې د مساجدو زيات امامان او خطيبان د فن معتمَد او علمي کتابونه ، نه مطالعه کوي ، بلکه په رسالو او سَرسري معلوماتو اکتفاء کوي او وخت پرې تيروي ، بلکه ډير علماء خو تقليدي بيانونه کوي ، د يو عالم انداز خپل کړي او د هماغه نه اوريدلي معلومات د هماغه په انداز کې بيانوي .

بل طرفته که وګورو نو د اِفراط او تفريط دوَر دی ، بعضې علماء يوائې فضائل بيانوي چې په نتيجه کې خلکو ته په ګناهونو جرأت حاصل شو ، يوائې په مستحباتو تکيه کوي ،

او بعضې علماء په وعظ و تقرير کې دومره سختي کوي چې په اوريدو يې خلک د الله تعالی د رحمت نه مايوسه شي ، د الله تعالی سره تعلق پريږدي ، او د خپل خالق نه پردي شي ، په وعظ کې هغه مناسب توازن ختم شوې کوم چې د دين د اسلافو او اکابرو په وعظ کې ؤ ، نتيجه يې دا شوه چې د وعظ په اوريدو سره په خلکو کې هغه بدلون نه راځي کوم چې مناسب وي .

زما عاجز بنده په زړه کې دا داعِيه او تمنّا د ډير وخت نه موجوده وه چې زه په دې موضوع يو داسې علمي او تحقيقي ليکنه وکړم چې د ذکر شوو ټولو مشکلاتو حل او جواب په کې موجود وي ، د قرآن کريم په آيتونو ، نبوي احاديثو او د امت د اَسلافو او اکابرو علماو په قيمتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارشاداتو مشتمل وي . که يو طرف ته دد اسې ليکنې ضرورت او اهميت ډير ؤ خو بل طرف ته زما علمي استعداد د دارنگې گران پيچيده علمي خدمت ايجاب نه کولو .

البته ددې نه وړاندې چې کله زما يوه رساله د " اَلْأَسْئِلَةُ وَالْأَجْوِبَةُ الْفَاضِلَة لِتَشْحِيْذِ الْأَذْهَانِ الْكَامِلَة " په نامه په علمي مَحضَر کې وجود ته راغله ، نو په علمي حلقو کې په ډير کم وخت کې د ډيرې استفادې سبب وگرځيده ، او په خواصو او عوامو کې يې د توقع نه زيات مقبوليت حاصل کړ ، آن تر دې چې اُردو او فارسي ته تَرجمه او چاپ شوه ، چې دې سره زما حوصله اوچته شوه او په دې پيچيده موضوع د ليکنې جُرأت راته حاصل شو .

نو په دې خاطر چې په عِلمي ميدان کې موجوده کمې پوره شي ، په عِلمي حلقو کې علماو ، امامانو او خطيبانو ته فائده وشي ، د هرې موضوع په هکله عام مسلمانان د قرآني آيتونو ، نبوي تعليماتو ، او د اکابرو د اِرشاداتو نه خبر شي ، په وعظ او نصيحت کې توازن پيدا شي ، اِفراط او تفريط ختم شي ، د وعظ نه مطلوبه نتيجه تر لاسه شي ، دې او ديته وَرته نورو وجوهاتو له مخې مو په مهربان ذات توکل وکړ او د يوې داسې علمي او تحقيقي مُسَوّدې په تيارولو مو شروع وکړه چې د اهلِ علمو علمي تنده پرې ماتيږي او ددې د پاره مو نوم کيښود " اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنَه " .

الله تعالى دې اِسم او مُسمّى سره مطابق وگرځوي ، او الله تعالى دې زما دا علمي خدمت په خپل دربار کې قبول او منظور کړي، زما او زما د والدينو ، استاذانو ، مشرانو او د ټول اُمت مسلمه لپاره دې د مغفرت ذريعه او د فلاح و نجات سبب وگرځوي ، او الله تعالى دې د علماو ، طلباو ، امامانو ، خطيبانو ، مقررينو او عامو مسلمانانو لپاره د ډيرې فائدې او اِصلاح ذريعه وگرځوي. وَمَا ذٰلِکَ عَلَى اللهِ بِعَزِيْزٍ .

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ .

إِنْ أُرِيْدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيْقِيْ إِلَّا بِاللهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيْبُ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْن

ابو الشمس نور الهدیٰ عفي عنه

د كتاب ځانګړ تياوې

د دې كتاب په ليكنه كې مې د لاندينيو خبرو لحاظ ساتلى :

۱ . په هره موضوع كې مې د قرآن كريم آيتونه او د هغې تفسير او تشريح د مختلفو تفاسيرو نه، سره د حوالې نقل كړي .

۲ . د هرې موضوع سره مناسب احاديث مې د عربي عبارت ، ترجمې او تشريح سره ، د احاديثو د معتمدو كتابونو نه نقل كړي .

۳ . د هرې موضوع متعلق مسائل مې د مُعتمدو بَاوَري كتابونو او نورو شروحاتو نه نقل كړي ، او فقهي مسائلو كې مې د فقهاو كتابونو او فتاوو ته رجوع كړې .

۴ . د سامعينو په ذهنونو كې د مضمون په ښه طريقې سره اچولو ، او د خلقو د دلچسپى دپاره مې د موقع مناسب د هرې موضوع سره مُستنَد او د عبرت نه ډك واقعات را نقل كړي . ځكه د عمل جذبه راپيدا كولو د پاره چې واقعاتو ته كوم اهميت حاصل دى هغه هر عاقل ته د رُوښانه ورځې په شان ښكاره دى .

بل دا چې معتمد واقعات يو قسم رُوحاني غذا هم ده ، او د انسان په فطرت كې هم داخبره داخله ده چې په مثال يا واقعې سره كومه خبره بيان شي هغه دده په پوهه كې زر راځي .

دغه وجه ده چې د قرآن كريم څ، حصه په واقعاتو او امثالو هم مشتمله ده ، ځكه په تيرو واقعاتو كې د انسان دپاره غټ سب ،او عبرت پروت دى .

۵. هرې غټې خبرې ته يو عنو :وركړې شوې دى .

٦ . د هرې موضوع په آخر كې ،ه همدې موضو، متعلق نور سبق آموز واقعات هم سره د حوالې ذكر شوي چې هر واعظ او مقرر يې دخپل وعظ او تقرير مؤثِر كرځولو د پاره د خپلې خوښې مطابق ځانته يكې انتخاب كولې شي .

په آخر كې زه دا خبره واضح كول غواړم چې زه خو نه څه خاص مقرر يم ، او نه په دې خپل كتاب كې بلافائده د مُقفّى او مُسَجّع الفاظو راوړلو شوقي يم ، بلكه په عام فهمه او مؤثِر انداز كې مې داسې قيمتي عِلمي ملغلرې د تاليف په تار كې پائللي چې په لوستو او اوريدو سره يې د انسان عِلمي تنده ماتيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د تقرير مُؤثِر كرځولو د پاره ضروري اصول او آداب

د تقرير او خِطابت دا فن چونكه ډير اهميت لري، او بيا خاصكر په دې موجوده دَور كې خو د علماو او طلباو دپاره ډير زيات ضروري دی، ځكه چې په موجوده وخت كې د علماو ذمه داري نوره هم زياته شوې، هرطرفته فتنې او فسادونه خواره دي. غير مسلمه د مسلمانانو په ذهنونو كې د اسلام متعلق ډير شكوك او شبهات اچوي او مسلمانان گمراه كوي.

نو د تقرير په ذريعه په ډيره آسانه طريقې سره د مسلمانانو اصلاح كيږي، د باطلو عقيدو نه يې نفرت پيدا كيږي او په مسلمان قوم كې د باطل سره د مقابلې قوت هم پيدا كيږي.

لهذا د علماو او طلباو دا ذمه داري بلكه فريضه ده چې دا فن ياد كړي، او په دې كې پوره مهارت حاصل كړي.

اوس به لاندې څه ضروري اصول او آداب ليكلې شي چې دتقرير په دوران كې كه مقرِر د دې اصولو لحاظ اوساتي نو تقرير به يې ډير مؤثِر او جاذِب اوگرځي:

۱. د ټولو نه اول د مُقرِر دپاره حوصله، استقامت، خُود اِعتمادي او مستقل مزاجي پكار ده ځكه په ابتداء كې اكثر هر مقرِر څه نا څه ويره محسوسوي، او دا خيال كوي چې گنې دا خلق د ده اِحتساب كوي، نو بې اختياره يې په خُوله كې الفاظ اونخلي او تقرير يې گډوډ شي. لهذا حوصله مضبوطه پكار ده.

بل دا چې كه دې حوصله او نه بائلي نو د يوڅوجملو ويلو نه روستو دې دا مرحله يقيني طريقې سره په آسانۍ پاس كولې شي.

او كه يوه پيره، دوه پيرې دې ناكام هم شي نو بيا هم هِمت د لاسه وركول نه دي پكار، بلكه د دوباره تياري نه پس دې بيا ميدان ته راشي، آخر خو به كله هم كامياب شي، او د دې د پاره په خارِج كې څه مثالونه هم شته:

اول مثال: ماشوم چې كله اول د اودريدو يا تللو كوشش كوي نو دې بار بار راغورځيږي خو دې بيا هم هِمت نه بائلي او بار بار كوشش كوي، آخر داچې روان شي. اوس كه چيرته دا ماشوم خپله حوصله د لاسه وركړي، يا يې مور او پلار منع كړي نو هيڅكله به دا هلك روان نه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم مثال: د لامبو زده کولو نه مخکې اوبو ته کوزيدل خو ضروري دي بغير د دينه نه خو لامبو نشي زده کيدې . نو دغه شان د تقرير زده کولو دپاره هم دې ميدان ته وَرداَنګل ضروري دي.

۲ . مُقرر به د موضوع متعلق پوره عِلمي معلومات لري، او موضوع به مُدَلَّلــه برابروي ، ځکه د د لائلو بيانولو سره د مقرر رُعب نورهم زياتيږي .

۳ . مُقرِر ته پکار دي چې د مجلس د خلقو د ذهني سطحې مطابق بيان وکړي او د تقرير الفاظ د سامعينو داستعداد موافق استعمال کړي. دې دپاره چې اوريدونکي ورباندې په آسانه پوهه شي. حديث شريف کې دي :

كَلِّمِ النَّاسَ عَلَىٰ قَدْرِ عُقُوْلِهِمْ .

خلکو سره د دوی د عقلونو او پوهې په اندازه خبرې کوئ .

۴. خطيب له د موقع مناسب لاسونو ته حرکت ورکول هم پکار دي . ځکه که لاسونه يې صرف په سينه باندې ايښې وي ، اوسَرېې ښکته کړې وي نو دا تقرير دومره مؤثِر او جالِب نه ګرځي .

البته د ډيرو ټوپونو او چغو سُورو نه به هم ځان ساتي ، ځکه چې په دې سره د مُقرِر شخصيت مَجرُوحه کيږي او عزت يې ختميږي .

۵. تقرير په صفا او واضحه طريقې سره کول پکار دی .ځکه ډير زيات مَواد جَمع کول او زَر زَر ويل ، ددينه هغه لږ تقرير ښه دی چې په صفا او واضحه طريقې سره اوکړې شي .

۶. د تقرير په دوران کې د سامعينو توجه پيدا کولو او بيدارولو دپاره خونده وَرد عبرت نه ډک اشعار ، مثالونه او معتمد دِلچسپ واقعات بيانول هم ضروري دي .

ځکه د معتمدو واقعاتو په بيانولو سره مضمون د سامِع په ذهن کې په آساني طريقې سره کيني او په زړونو باندې ښه اثر هم کوي .

۷ . تقرير لفظ په لفظ يادول ندي پکار ځکه که د تقرير په مينځ کې يوه جمله هيره شي نو په دې سره په مقرِر ويره راځي او بې اعتمادي راپيدا کيږي ، چې په نتيجه کې ټول تقرير ګډوډ او خراب شي. البته که اشارتي نوټس او اهمې نکتې د ځان د پاره اوليکلې شي نو دا خير دی .

۸ . مُقرِر له د بل چا طرز اختيارل هم نه دې پکار .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹. کوم آیت یا حدیث چې مُقرِر ته ښه یاد وي نو هغه دې اول ووايي. ځکه په ابتداء کې بعضې خطیبان څه نا څه ویره محسوسوي. لهذا اول هغه آیت یا حدیث ویل پکار دي کوم چې ورته ښه یاد وي.

۱۰. مُقرِر له د خپلو جامو او خپل بدن لحاظ ساتل هم پکار دي ځکه په ښه او صفا لباس سره د عامو خلقو په نظر کې د مقرِر عزت او وَقار نور هم زیاتیږي.

۱۱. خطیب چې کله قرآني آیت وایي نو داسې به نه وایي: '' قال الله تعالی اَعُوذُ بالله من الشیطن الرجیم '' ځکه دلته د " قَالَ " مقوله " اَعُوذُ بالله ... " راځي، نو د پناه غوښتلو نسبت الله تعالی ته کیږي، چې دا نسبت جائز ندی.

۱۲. د تقریر نه مخکې د بُوج واله خوراک پکار ندی ځکه په دې سره په مُقرِر بُوج راځي او تقریر کې یې فرق راځي. البته که شُوده (پَی) یا بل سپَک خوراک او کړي نو خیر دی.

۱۳. د تقریر شروع په قلاره او په ښکته آواز پکار ده البته که بیا روستو آواز تیز شي نو خیر دی

۱۴. لکه څرنګ چې د تقریر شروع یو خاص اهمیت لري دغه شان د تقریر اِختتام هم د یو خاص اهمیت حامِل وي، لهذا د تقریر په آخر کې که د ټول تقریر خلاصه او خاص خاص نُکتې یو ځل بیا بیان شي، یا د سامعینو نه د عمل درخواست اوکړې شي، یا د یو شاعر په خونده وَر شعر خپل تقریر ختم کړې شي نو په دې سره په اوریدونکو ډیر ښه اثر غورځیږي.

۱۵. د ښه مُقرِر یو ښه صفت دا هم دی چې کله هم دې یوه اهمه خبره یا یوه علمي نُکته وګوري، یا یې واوري نو هغه دې د ځان سره نوټ کړي چې بیا د تقریر په دوران کې ورنه استفاده کولې شي.

خلاصه دا چې په هر انسان کې الله جل جلاله د تقریر کولو اِستعداد او مَلکه پیدا کړې، خو که چیرته دې خواري او محنت اوکړي او هِمت د لاسه ورنه کړي. ځکه الله تعالی کریم ذات دی د کوشش کوونکي کوشش نه ضائع کوي، خیر دی که یو ځل، دوه ځل دې ناکام شي خو دا څه عیب ندی:

لانّ الجواد قد یکبو، وانّ الصارم قد ینبو، وانّ النار قد یخبو، وانّ الانسان محل النسیان.

خو آخر به هم الله جل جلاله ده ته کامیابي نصیبه کوي.

فَمَا عَلَی التِّبْرِ عَارٌ فِي النَّارِ حِیْنَ یُقَلَّب.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ .

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا ﴾. التحريم آيت ۸ .

﴿ اِسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا . يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا .
وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَّبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّاتٍ وَّيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَارًا ﴾ .
نوح آيت ۱۰ تا ۱۲ .

د توبې اهميت، فوائد او احکام

تاليف :

ابُو الشَّمْس مولانا نُورُ الهُدیٰ عُفِيَ عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُالعلوم فيضُ القُرآن اكاخيل كالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې اهميت، فضيلت او احکام

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهٗ وَنَسْتَعِيْنُهٗ وَنَسْتَغْفِرُهٗ وَنُؤْمِنُ بِهٖ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهٗ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه، وَنَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهٗ لَا شَرِيْكَ لَهٗ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهٗ وَرَسُوْلُه.

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا إِلَى اللّٰهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُّكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ﴾. (۱)

وَقَالَ اللّٰهُ تَعَالٰى: ﴿ إِسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ إِنَّهٗ كَانَ غَفَّارًا ﴾. (۲)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهٗ)). (۳)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْم.

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو! الله رب العزت په خپل بنده باندې دومره زيات مهربانه دې چې که يو انسان هر څومره ګناهګار وي او د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې د سَر نه تر خپو پورې دوب وي، بلکه که دده د ګناهونو په وجه د زمکې او آسمان دا مينځنۍ حصه هم ډکه شي، ليکن بيا هم الله جل جلاله د توبې دروازه ده ته خلاصه ساتلې، چې که کله هم دې په اخلاص باندې تو به اوباسي نو الله جل جلاله دده مخکينې ټول ګناهونه معاف کوي، او د ده خطاګانې د مغفرت په صابون وينځي.

او دا د دين اسلام حُسن هم دی چې په دې کې يې انسان ته داسې يو عمل خودلې چې که دې هر څومره د مايوسۍ او نااميدۍ په تياره کې پروت وي او د خپل رب نه يې بغاوت او سرکشي اختيار کړې وي ليکن بيا هم رحيم و کريم رب په خپل آخري کتاب کې د ده ته دا خوشخبري

---

(۱) التحريم آيت ۸.

(۲) نوح آيت ۱۰.

(۳) رواه ابن ماجه کتاب الزهد باب ۳۰ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعًا، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ کتاب التوبة والزهد، مشکوة ج۱ ص۲۲۲ باب الاستغفار والتوبة، کنزالعمال.

اوزيرې اُوروي چې، که په اخلاص دې توبه وباسي نو الله جل جلاله به دده مخکيني ټول ګناهونه معاف کړي بلکه په نيکيو به يې ورته بدل کړي .

بل دا چې د انسان د زندګۍ مقصد هم الله ﷻ ته رسيدل ، د الله ﷻ رضا او خوشحالي ده . اوس که د دې مقصد د وړاندې د انسان خراب عمل مانع او ګرځي ، نو د دې مانع ختمولو او خپل هدَف ته د رسيدلو لويه ذريعه اِنابَت الی الله (الله ﷻ ته رجوع کول) او توبه ويستل دي .

د توبې تعريف

اوس توبه څه ته وايي ؟ نو توبه لغت کې " رجوع " راګرځيدل او واپس کيدلو ته وايي ، يعنی د ګناهونو نه بيرته ګرځيدل او منع کيدل (۱)

د قرآن وسنت په اصطلاح کې توبه ديته وايي چې انسان په ژبه استغفار ووايي ، په تيرو ګناهونو باندې پښيمانه شي ، او په آينده کې د دې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي .(۲)

د علامه طيبي رحمه الله تحقيق:

علامه طيبي رحمه الله د توبې تعريف داسې کوي :

تَرْکُ الذَّنْبِ لِقُبْحِهٖ وَالنَّدَمُ عَلٰی مَا فَرَطَ مِنْهُ وَالْعَزِيْمَةُ عَلٰی تَرْکِ الْمُعَاوَدَةِ وَتَدَارُکِ مَا اَمْکَنَهٗ اَنْ يَتَدَارَکَ مِنَ الْاَعْمَالِ بِالْاِعَادَةِ .

و زَادَ النَّوَوِيُّ : اِنْ کَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ .... (۳)

د ګناه د قباحت د وجې ګناه پرېښودل ، په تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل ، او د بيا نه کولو پخه اراده کول ، چې کوم فرائض يا واجبات ورنه پاتې وي حتی الوسع د هغې راګرځول.

امام نووي رحمه الله ورسره يو بل شرط هم زياتي کړې چې که د دې ګناه تعلق د حقوق العباد و سره وُ ، نو صاحبِ حق ته خپل حق سپارل ، يا د هغه نه معافي غوښتل هم ضروري دي .

بعضې علماو دې ندامت او پښيمانتيا ته هم توبه وايي لکه حديث شريف کې راځي :

---

(۱) تکملة فتح الملهم ج ٦ ص ٥ . ملاعلي قاري په مرقات شرح مشکوة کې فرمائي : هي الرجوع عن المعصية الى الطاعة...
(مرقاة شرح مشکوة ج٥ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة ، القاموس الوحيد ص ۲۰۵ ، معارف القرآن سورة التحريم آيت نمبر ۸
(۲) معارف القرآن سورة التحريم آيت ۸ .
(۳) مرقاة شرح مشکوة ج٥ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((اَلنَّدَمُ تَوْبَةٌ)) (۱) پښيمانتيا توبه ده.

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

علامه قرطبي رحمه الله په خپل تفسير ''تفسير قرطبي'' كې د آيت : ﴿ إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوْءَ بِجَهَالَةٍ.... ﴾ (۲) په تفسير كې ليكي :

چې كله څلور شرائط موجود شي نو الله جل جلاله د هغه انسان توبه قبلوي :

اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ ، وَتَرْكُ الْمَعْصِيَةِ فِي الْحَالِ ، وَالْعَزْمُ عَلَى اَلَّا يَعُوْدَ إِلَى مِثْلِهَا ، وَاَنْ يَكُوْنَ ذَلِكَ حَيَاءً مِنَ اللهِ تَعَالَى لَا مِنْ غَيْرِهِ. (۳)

۱. په زړه كې په تيره ګناه پښيمانه كيدل ، ۲. ګناه في الحال پريښودل ، ۳. او دا پخه اراده كول چې بيا به يې نه كوي ، ۴. او دا ګناه پريښودل به د الله نه د حياء په وجه وي ، د بل څه غرض په وجه به نه وي .

بعضو علماو ورسره دا هم زياتي كړې چې په ژبه باندې به استغفار هم وايي .

د علامه تقي عثماني دامت بركاتهم العالية تحقيق:

علامه محمد تقي عثماني دامت بركاتهم العالية په تكمله د فتح الملهم كې د توبې تعريف داسې كوي :

اَلتَّوْبَةُ : تَرْكُ الذَّنْبِ وَالنَّدَمُ عَلَى فِعْلِهِ وَالْعَزْمُ عَلَى عَدَمِ الْعَوْدِ وَرَدُّ الْمَظْلِمَةِ إِنْ كَانَتْ ، اَوْ طَلَبُ الْبَرَاءَةِ مِنْ صَاحِبِهَا ، وَاَدَاءُ مَا ضَيَّعَ مِنَ الْفَرَائِضِ . (۴)

ترجمه : د ګناه پريښودل ، په كړې ګناه پښيمانه كيدل ، د بيا نه كولو پخه اراده كول ، چې په ظلم د چا نه څه شي اخيستل شوې وي هغه ورته واپس كول ، يا ورنه د هغې معافي غوښتل ، او كوم فرائض او واجبات يې چې ضائع كړي وي هغه اداء كول .

(۱) رواه الحاكم وقال صحيح الاسناد ، ورواه ابن ماجه وابن حبان ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .
نوټ : امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم ج ۴ ص ۵ كې د توبې نور تعريفونه هم ذكر كړي .
(۲) النساء آيت ۱۷ .
(۳) تفسير قرطبي ج ۵ ص ۸۸ .
(۴) تكملة فتح الملهم ج ۵ ص ۵ .

د توبې حکم

د امام قرطبي رحمه الله وينا :

د هر انسان دپاره د ګناهونو نه توبه ويستل ډيره ضروري ده بلکه علامه قرطبي رحمه الله خو تردې ليکلي دي چې

وَاتَّفَقَتِ الْاَئِمَّةُ عَلٰى اَنَّ التَّوْبَةَ فَرْضٌ عَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ لِقَوْلِهٖ تَعَالٰى : ﴿ وَتُوْبُوْا إِلَى اللهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾.[(۱)، (۲)]

اَيمهٔ په دې باندې اتفاق کړې چې په مومنانو باندې (د ګناهونو نه) توبه ويستل فرض دي او دليل يې د قرآن مجيد دا آيتِ مبارکه پيش کړې چې الله رب العزت فرمايي :

او تاسو ټول الله ته توبه وباسئ اې مؤمنانو، د پاره د دې چې تاسو کامياب شئ .

د امام نووي رحمه الله وينا:

امام نووي رحمه الله په خپل کتاب (رياض الصالحين) کې دا خبره واضح کړې چې د هرې ګناه نه توبه ويستل فرض ذي [(۳)]

دامام غزالي رحمه الله وينا :

همدا رنګې امام غزالي رحمه الله هم فرمايي :

اِعْلَمْ اَنَّ وَجُوْبَ التَّوْبَةِ ظَاهِرٌ بِالْاَخْبَارِ [(۴)]

د توبې وُجوب په اخبارو سره ظاهر دی . (يعنی د قرآن کريم او احاديثو مبارکهٔ نه د توبې وجوب په دلائلو سره معلوميږي) .

---

(۱) النورآيت ۳۱.

(۲) قرطبي ج۵ ص ۸۷ ، بل ځاي علامه قرطبي رحمه الله دآيت ﴿يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا تُوْبُوْا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَّصُوْحًا﴾ لاندی ليکي : وهي فرض على الاعيان في كل الاحوال وكل الازمان . قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸ .

(۳) كتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ۲۸۳ .

(۴) احياء العلوم ج۴ ص ۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آیت تشریح:

کوم آیتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړې، په هغې کې هم الله جل جلاله مؤمنانو ته د توبې اَمر کوي. الله رب العزت فرمايي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَصُوحًا﴾.(۱)

ترجمه: اې د ايمان خاوندانو! تاسو توبه او باسئ الله ته رښتيني او خالصه توبه.

نَصُوح که د " نصح " او " نصحيت " نه واخيستل شي نو معنى يې ده " خالصه " يعنى داسې توبه وباسئ چې د ريا او نمائش نه پاکه وي او خالصه د الله ﷻ د رضا دپاره وي، او د گناه پرېښودل هم خاص د الله جل جلاله د عذاب نه د وېرې په خاطر وي. (۲)

د حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله تحقيق:

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدر المنثور فى التفسير بالماثور] کې ددې آيت په تفسير کې ليکلي چې حضرت معاذ بن جبل رضى الله عنه د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه:

يَارَسُوْلَ اللهِ مَاالتَّوْبَةُ النَّصُوْحُ ؟

اې د الله رسوله! توبه نصوح څه شي دى؟ نو نبي کريم صلى الله عليه وسلم ورته او فرمايل:

((أَنْ يَنْدِمَ الْعَبْدُ عَلَى الذَّنْبِ الَّذِي أَصَابَ فَيَعْتَذِرَ إِلَى اللهِ ثُمَّ لَا يَعُوْدُ إِلَيْهِ كَمَا لَا يَعُوْدُ اللَّبَنُ إِلَى الضَّرْعِ)). (۳)

ترجمه: چې بنده په کړې گناه باندې پښيمانه شي او د الله د وړاندې خپل عذر پيش کړي، او بيا ددې گناه نه داسې ځان بچ کړي او رجوع ورته ونکړي لکه څرنگ چې شوده (پی) غولانځې ته نه راواپس کېږي (يعنى بيا هيڅ کله دا عمل او نکړي).

---

(۱) التحريم آيت ۸.

(۲) معارف القرآن التحريم آيت ۸.

(۳) الدر المنثور في التفسير بالماثور ج۸ ص ۲۱۲. ترې، حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله نور اقوال هم د توبة نصوحا په تشريح کې نقل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علامه قرطبي رحمه الله تحقيق :

همدارنګې علامه قرطبي رحمه الله هم په خپل تفسير کې ددې آيت په تفسير کې د توبة نصوح په باره کې درويشت (۲۳) اقوال رانقل کړي دي.

امام کلبي رحمه الله فرمائي :

اَلتَّوْبَةُ النَّصُوْحُ : اَلنَّدَمُ بِالْقَلْبِ وَالْاِسْتِغْفَارُ بِاللِّسَانِ وَالْاِقْلَاعُ عَنِ الذَّنْبِ وَالْاِطْمِيْنَانُ عَلَى اَنَّهُ لَايَعُوْدُ. (۱)

توبة نصوح داده چې په زړه کې (په تيره ګناه) پښيمانه وي په ژبه استغفار غواړي، (فی الحال) ګناه پريږدي، او دا پوخ عزم او پخه اراده وکړي چې دوباره به دا کار نکوي.

د قاضي ثناء الله پاني پتي او علامه آلوسي رحمهما الله تحقيق :

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې، او علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکي :

چې د حضرت علي رضی الله عنه نه د توبې باره کې تپوس اوشو چې توبه څه شي دی؟

نو حضرت علي رضی الله عنه جواب ورکړو چې توبه هغه ده چې شپږ (۶) شيان پکې جمع وي :

۱. عَلَى الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ، ۲. وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ، ۳. وَرَدُّ الْمَظَالِمِ، ۴. وَاِسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ، ۵. وَاَنْ تَعْزِمَ عَلَى اَنْ لَاتَعُوْدَ، ۶. وَاَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَكَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالٰى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ. (۲)

۱. په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل، ۲. کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې وي د هغې قضاء راوړل، ۳. په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخيستې شوې وي هغه واپس کول، ۴. په ژبه، لاس يا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکليف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل

---

(۱) قرطبي ج۱۸ التحريم آيت ۸، ومعارف القرآن.

(۲) تفسير مظهري ج۹ ص ۳۲۵، تفسير روح المعاني ج ۲۸ ص ۱۹۰ التحريم آيت ۸، بيضاوي مع حاشية القونوي ج۱۹ ص ۱۶۵ التحريم آيت ۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. په آئنده کې دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول، ٦. لکه څرنګې چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې ليدلې ؤ اوس خپل ځان د الله جل جلاله په فرمانبردارۍ کې اووينې.

د توبې فضايل اوفوائد:

په قرآن کريم او احاديثو مبارکهؤ کې د توبې ډير زيات فضيلتونه راغلي دي خو زه به درته صرف يو څو فضيلتونه بيان کړم:

۱. په توبې سره د انسان مخکيني ټول ګناهونه معاف کيږي

الله رب العزت فرمائي:

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (۱)

ترجمه: الله هغه ذات دی چې قبلوي توبه د خپلو بندګانو او ګناهونه ورته معاف کوي.

رب کريم په خپلو بندګانو دومره مهربانه دی چې يو انسان په اخلاص ورته توبه اوباسي نو يو خو دده ګناه معاف کړي، بل که دا سړې په تيرو ګناهونو پښيمانتيا ښکاره کوي او استغفار وايي نو الله جل جلاله به دده بديانې په نيکيو بدلې کړي. الله ﷻ فرمائي:

﴿ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ (۲)

مګر څوک چې توبه اوباسي او ايمان راوړي او د نيکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بَديانې په نيکيو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی.

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمائي:

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ)). (۳)

---

(۱) الشورى آيت ۲۵.

(۲) الفرقان آيت ۷۰. نوټ: د بديانو په نيکيو سره د بدليدلو تشريح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير روح المعاني ج۱۹ ص ٦۷ کې د همدی آيت د لاندی کړې.

(۳) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ۳۰، والطبراني، ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعا، مشكوة ج۱ ص ۲۲۳، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد، كنزالعمال ۱۰۲۲۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : د ګناه نه توبه کوونکې داسې دی لکه د سره يې چې ګناه نوې کړې .

همدارنګې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايي :

((لَوْ اَخْطَأْتُمْ حَتّٰى تَبْلُغَ السَّمَآءَ ثُمَّ تُبْتُمْ لَتَابَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ)) . (١)

ترجمه : که چيرته تاسو ګناهونه اوکړې ، تردې چې دا ګناهونه د آسمان غاړو ته اورسي (يعنی د زمکې او آسمان مينځنۍ حصه مکمل ډکه شي او آسمان ته اورسي) او بيا تاسو توبه اوباسئ نو الله جل جلاله به ستاسو توبه قبوله کړي (او ګناهونه به درته معاف کړي) .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله تبارک وتعالى فرمائي :

((يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوْبُكَ عَنَانَ السَّمَآءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِيْ غَفَرْتُ لَكَ وَلَا اُبَالِيْ)) (٢)

اې د آدم ځويه ! که چيرته ستا ګناهونه (دومره ډير شي چې) د آسمان غاړو ته ورسيږي (يعنی د زمکې او آسمان دا مينځنۍ غونډه حصه د ګناهونو نه ډکه شي تردې چې آسمان ته ورسي) او بيا ته د مانه بخښنه وغواړې (او توبه وباسې) نو زه به ستا ټول ګناهونه معاف کړم ، اوزه د هيڅ پرواه هم نه ساتم (يعنی د مانه څوک تپوس کونکې هم نشته چې دا ګناهونه دې ورته ولې معاف کړه) .

د بني اسرائيلو د سلو(١٠٠) کسانو د قاتل توبه

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم يو حديث رانقل کړې چې په هغې کې رسول الله صلى الله عليه وسلم د بني اسرائيلو د يو کس د توبې ذکر کړې :

اِنَّ نَبِيَّ اللّٰهِ ﷺ قَالَ : كَانَ فِيْمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَّ تِسْعِيْنَ نَفْسًا فَسَاَلَ عَنْ اَعْلَمِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَدُلَّ عَلٰى رَاهِبٍ فَاَتَاهُ فَقَالَ : اِنَّهٗ قَتَلَ تِسْعَةً وَّتِسْعِيْنَ نَفْسًا فَهَلْ لَهٗ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَقَالَ : لَا . فَقَتَلَهٗ . فَكَمَّلَ بِهٖ مِئَةً . ثُمَّ سَاَلَ عَنْ اَعْلَمِ اَهْلِ الْاَرْضِ فَدُلَّ عَلٰى رَجُلٍ عَالِمٍ فَقَالَ اِنَّهٗ

(١) ابن ماجه كتاب الدعوات باب ١١٢ ، الترغيب والترهيب ج٤ ص ٤٦ كتاب التوبة والزهد .

(٢) ترمذي باب الدعوات ج٢ ص ١٩٢ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة ص٢٠٤ ، رواه احمد والدارمي عن ابي ذر رضى الله عنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قَتَلَ مِئَةَ نَفْسٍ فَهَلْ لَهُ مِنْ تَوْبَةٍ ؟ فَقَالَ : نَعَمْ ، وَمَنْ يَحُوْلُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ التَّوْبَةِ ؟ اِنْطَلِقْ إِلَى أَرْضِ كَذَا وَكَذَا فَإِنَّ بِهَا أُنَاسًا يَعْبُدُوْنَ اللهَ فَاعْبُدِ اللهَ مَعَهُمْ وَلَا تَرْجِعْ إِلَى أَرْضِكَ فَإِنَّهَا أَرْضُ سُوْءٍ ، فَانْطَلَقَ حَتَّى اِذَا نَصَفَ الطَّرِيْقَ أَتَاهُ الْمَوْتُ ، فَاخْتَصَمَتْ فِيْهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ : جَاءَ تَائِبًا مُقْبِلًا بِقَلْبِهِ إِلَى اللهِ ، وَقَالَتْ مَلَائِكَةُ الْعَذَابِ : إِنَّهُ لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ ، فَأَتَاهُمْ مَلَكٌ فِيْ صُوْرَةِ آدَمِيٍّ فَجَعَلُوْهُ بَيْنَهُمْ فَقَالَ : قِيْسُوْا مَا بَيْنَ الْأَرْضَيْنِ فَإِلَى أَيَّتِهِمَا كَانَ أَدْنَى فَهُوَ لَهُ ، فَقَاسُوْهُ فَوَجَدُوْهُ أَدْنَى إِلَى الْأَرْضِ الَّتِيْ أَرَادَ ، فَقَبَضَتْهُ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ . (١)

وَفِيْ رِوَايَةٍ : فَكَانَ إِلَى الْقَرْيَةِ الصَّالِحَةِ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَجُعِلَ مِنْ أَهْلِهَا .

وَفِيْ رِوَايَةٍ : فَأَوْحَى اللهُ إِلَى هٰذِهٖ أَنْ تَبَاعَدِيْ وَإِلَى هٰذِهٖ أَنْ تَقَرَّبِيْ ، وَقَالَ : قِيْسُوْا بَيْنَهُمَا فَوَجَدُوْهُ إِلَى هٰذِهٖ أَقْرَبَ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ . (٢)

وَفِيْ رِوَايَةٍ قَالَ قَتَادَةُ قَالَ الْحَسَنُ : ذُكِرَ لَنَا أَنَّهُ لَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ نَأَى بِصَدْرِهٖ نَحْوَهَا . رواه البخاري ومسلم وابن ماجه بنحوه . (٣)

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي چې د تاسونه وړاندې په بني اسرائيلو کې يو کس وُ ، هغه يو کم سل (٩٩) قتلونه کړي وو ، نو د ه د خلقو نه د يو ښه عالم او پوهه کس متعلق تپوس وکړو نو خلقو ورته يو راهب وخود ، دې راهب ته راغې او ورته وې ويل چې ما خو يو کم سل (٩٩) قتلونه کړي دي نو آيا اوس زما د پاره توبه شته او که نه ؟ هغه ورته وويل چې : نه ، نو ده هغه راهب هم قتل کړو ، نو سل کسان يې پوره کړل .

بيا يې د خلقو نه د يو ښه عالم په باره کې پوښتنه وکړه نو خلقو ورته يو بل عالم وخودو ، نو دا کس دې عالم ته راغې او ده ته يې هم هغه خپله خبره وکړه چې ما خو سل (١٠٠) کسان وژلي دي نو آيا زما د پاره اوس توبه شته او که نه ؟

(١) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ٣٤٧٠ ، ومسلم باب قبول توبة القاتل وان كثر قتله حديث ٤٦ ، ٤٧ وابن ماجه في الديات باب هل لقاتل مؤمن توبة ؟ ٢٦٥١ .

(٢) مسلم شريف ج٢ ص ٣٥٩ .

(٣) الترغيب والترهيب ج٣ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه عالم ورته وويل چې : آو ستا د پاره توبه شته ، ستا او دتوبې په مينځ کې څوک حائل کيدې شي ؟ (يعنې ستا د توبې نه څه مانع نشته) .

خو ته فلاني فلاني ښار ته لاړ شه ځکه هلته داسې خلق دي چې د الله جل جلاله عبادت کوي نو ته هم د هغوی سره د الله رب العزت عبادت کوه ، اوخپل ځای ته مه راځه ،ځکه دا د گناهونو زمکه ده (يعنې دلته خلق گناهونه کوي) ، نو دا قاتل روان شو کله چې نيمايي لارې ته ورسيده،نو مرگ ورته راغې (يعنې وخت يې پوره شو) نو دده باره کې د رحمت او عذاب فرښتو په خپل مينځ کې سره اختلاف راغې ، د رحمت ملائکو ويل چې : روح يې مونږ اخلو ځکه دہ الله ته تو به ويستې وه ، او د عذاب فرښتو ويل چې : دہ خو د سره د خير کار تر اوسه نه دې کړې (لهذا روح يې مونږ اخلو) ، نو په انساني شکل کې يوه فرښته ورته راغله هغې ورته وويل: چې تاسو دواړه طرفته زمکې اندازه کړئ ، نو چې کوم طرفته دې نزدې وي نو په همغې خلقو کې يې حساب کړئ ، نو چې کله يې اندازه اولېږوله نو هغه کلي طرفته چې دې ورته روان ؤ د يو لويشت په اندازه نزدې اوموندې شو ، نو د رحمت ملائکو يې روح قبض کړو (او مغفرت يې نصيب شو) .

په بعضو رواياتو کې راځي چې الله جل جلاله دې يو طرف زمکې ته (د کومې نه چې راغلې ؤ) حکم وکړو چې لرې شه ، او دې بل طرف زمکې ته (کومې ته چې روان ؤ) يې حکم وکړو چې نزدې شه . بيا الله جل جلاله فرښتو ته حکم وکړو چې اوس يې اندازه کړئ نو چې اندازه يې ولېږوله نو کومې زمکې طرفته چې دې روان ؤ هغې ته د يو لويشت په اندازه نژدې وو فَغُفِرَ لَهُ نو دده بخښنه اوشوه .

فائده : سبحان الله ، الله رب العزت په خپل بنده باندې څومره مهربان دی چې هغه کس چې د سره يې چيرته د خير کار نه ؤ کړې خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته ، او الله ﷻ طرفته متوجه شو نو الله جل جلاله يې څومره قدرداني وکړه ، گناهونه يې ورته ټول معاف کړه او بخښنه يې ورته وکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام راوړو په وجه کافرته بخښنه

محترمو مسلمانانو ! د کفرنه بله غټه ګناه نشته خو الله تعالی د کافر په باره کې نبي عليه الصلوة والسلام ته فرمائي :

﴿ قُلْ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا إِنْ يَنْتَهُوْا يُغْفَرْ لَهُمْ مَّا قَدْ سَلَفَ ﴾ (١)

ترجمه : اې پيغمبره ! ته دې کافرانو ته ووايه که چيرته دوی د کفرنه منع شي (د خپل کفرنه توبه وباسي ، او اسلام قبول کړي) نو تير شوي ګناهونه به ورته وبخښلې شي .

نو اوس چې د کفرنه کومه کمه ګناه ده هغه خو به الله جل جلاله په توبې سره په طريقِ اولی معاف کوي .

الله جل جلاله توبه قبلوونکې دی

په بل ځای کې الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوْءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللهَ يَجِدِ اللهَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾ (٢)

ترجمه : او څوک چې بَد کار وکړي يا په خپل ځان باندې ظلم وکړي ، بيا د الله تعالی نه بخښنه وغواړي نو الله تعالی به ډير بخښونکې او زيات مهربان بيامومي .

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِيْ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُوْ عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (٣)

ترجمه : او الله هغه ذات دی چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّيْ لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدٰى ﴾ (٤)

ترجمه : بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چالره چې څوک توبه اوباسي او ايمان راوړي او نيک عمل وکړي ، بيا په سمه لاره قائم پاتې شي .

---

(١) الانفال آيت ٣٨ .

(٢) النساء آيت ١١٠ .

(٣) الشوریٰ آيت ٢٥ .

(٤) طه آيت ٨٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرش چاپيره کلمات:

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمائي:

((مَكْتُوبٌ حَوْلَ الْعَرْشِ قَبْلَ خَلْقِ آدَمَ عليه السلام بِأَرْبَعَةِ آلَافِ سَنَةٍ ﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى ﴾ (۱))) . (۲)

د حضرت آدم عليه السلام د پيدائش نه څلور زره (۴۰۰۰) کاله مخکې د عرش چاپيره دا کلمات ليکل شوي و چې بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چالره چې څوک توبه وباسي او ايمان راوړي او نيک عمل وکړي، او بيا په سمه لاره قائم پاتې شي.

د حضرت موسٰى عليه السلام د يو ګناهګار امتي د توبې واقعه:

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب ''کتاب التّوّابين'' کې يوه واقعه رانقل کړې چې وهب بن منبه رحمه الله فرمائي:

د حضرت موسى عليه السلام په زمانه کې يو کس وُ چې ډير سرکش او نافرمان وُ، خلق دده د وراني نه ډير په تنګ وو، آخر خلقو دې د خپل کلي نه وويسته، کله چې دې د کلي نه ووتو، نو د ښار دروازې سره نزدې په يو شاړ ځای کې وفات شو، الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام ته وحی وکړه:

اِنَّ وَلِيًّا مِنْ اَوْلِيَاءِيْ حَضَرَهُ الْمَوْتُ فَاحْضِرْهُ وَاغْسِلْهُ وَصَلِّ عَلَيْهِ وَقُلْ لِمَنْ كَثُرَ عِصْيَانُهُ يَحْضُر جَنَازَتَهُ لِاَغْفِرَلَهُمْ.

زما د اوليا و نه يو ولي وفات شوې دی، ته ورشه غُسل ورته ورکړه او جنازه ورباندې وکړه، او په خلقو کې دا اعلان هم وکړه چې د کوم سړي ګناهونه زيات وي هغه دې هم دده ولي په جنازه کې شريک شي چې دده په برکت سره د هغه ګناهونه هم معاف کړم.

حضرت موسٰى عليه السلام په خلقو کې دا اعلان وکړو، ډير زيات خلق جمع شو (ځکه هر سړي دا غوښتل چې زما ګناهونه معاف شي)، چې کله خلق هلته ورغلل نو وې پيژندو چې دا خو هغه فاسق کس دی چې د ډيرو ګناهونو په وجه مونږ د خپل کلي نه ويستلې وُ،

(۱) طه آيت ۸۲.

(۲) مکاشفة القلوب ص ۷۸، تنبيه الغافلين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسٰی علیه السلام هم ډیر حیران پاتې شو ، الله جل جلاله ورته وحی وکړه چې اې موسی ! ستا د قوم خبره صحیح ده داهم هغه کس دی ، خو چې کله دده د مرګ وخت نزدې شو نو ده خې او ګس طرفته او کتل نو په دې دشته کې یې خپل څه دوست یا خپلوان په نظر رانغې او خپل ځان یې ځانله په ذِلت کې ولیده ، نو آسمان ته یې سر اوچت کړو اودا دُعا یې وغوښته :

اِلٰهي عَبْدٌ مِّنْ عِبَادِکَ غَرِيْبٌ فِيْ بِلَادِکَ لَوْعَلِمْتُ اَنَّ عَذَابِيْ يَزِيْدُ فِيْ مُلْکِکَ ، وَعَفْوُکَ عَنِّيْ يَنْقُصُ مِنْ مُلْکِکَ لَمَا سَاَلْتُکَ الْمَغْفِرَةَ ، وَلَيْسَ لِيْ مَلْجَاءٌ وَلَارَجَاءٌ اِلَّا اَنْتَ وَقَدْ سَمِعْتُ فِيْمَا اَنْزَلْتَ اَنَّکَ قُلْتَ ﴿ اَنِّيْ اَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ فَلَا تُخَيِّبْ رَجَائِيْ .

اې الله ! زه ستا د بندګانو نه یو بنده یم ، ستا په کائناتو کې مسافر یم (خلقو د کلي نه راشړلې یم) ، اې الله که چیرته ماته په عذاب راکولو سره ستا بادشاهي مضبوطیدې ، او زما په معاف کولو سره ستا بادشاهي کمزورې کیدې نو ما به هیڅکله د تا نه د مغفرت او بخښنې سوال نه وُ کړې ، خو یا الله زما د پاره ستا نه علاوه بل ځای د پناه او امید نشته ، او ما اوریدلي چې تا دا آیت نازل کړې :" چې زه ډیر غفور ورحیم ذات یم " نو اې الله ته ما مایوسه کوه (زما ګناهونه معاف کړه) . بیا الله جل جلاله اوفرمایل :

يَا مُوْسٰى اَفَكَانَ يُحْسِنُ بِيْ اَنْ اَرُدَّهُ ......

اې موسی ! آیا د ماسره دا مناسب وه چې ما دده سوال رَد کړې وې ؟ حالانکه دې مسافر وُ ، زما د وړاندې یې عاجزي ښکاره کړه (توبه یې اوویسته) او ماته یې زما د رحمت واسطه راکړه ، بیا الله جل جلاله اوفرمایل :

وَعِزَّتِيْ لَوْ سَاَلَنِيْ فِي الْمُذْنِبِيْنَ مِنْ اَهْلِ الْاَرْضِ جَمِيْعًا لَوَهَبْتُهُمْ لَهٗ .

زما دې په خپل عزت قسم وي که چیرته ده د مانه د ټولې دنیا د ګناهګارانو متعلق د بخښنې سوال کړې وې نو ما به دده د عاجزۍ د وجې نه ټولو ته معافي کړې وې ، ځکه زه د عاجزي کوونکو او مسافرو دپاره ځاې د پناه یم ، ددوی دوست یم او په دوی رحم کوونکې یم . (۱)

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو ! واوریده چې الله جل جلاله ددې کس توبه هم قبوله کړه او دایې هم اوفرمایل: که چیرته ده د مانه د ټولې دنیا د ګناهګارانو متعلق د مغفرت سوال کړې وې نو ما به ټولو ته بخښنه کړې وې . سبحان الله ، الله رب العزة څومره غفور رحیم ذات دی .

(۱) کتاب التوّابين ص ۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناهګارانو دپاره د اُميد آيت :

الله رب العزت فرمائي :

﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره زما د طرف نه دې خلقو ته ووايه چې اې زما هغه بندګانو چاچې زياتې کړې په خپلو ځانونو باندې (يعنی کفر ،شرک او کبيره ګناهونه يې کړي (۲)) تاسو د الله د رحمت نه مه نا اُميده کيږئ ، بيشکه الله ټول ګناهونه بخښي ، بيشکه هم دې بخښونکې او مهربانه دی.

د حضرت علي رضي الله عنه وينا :

د دې آيت په باره کې حضرت علي رضی الله عنه فرمائي :

مَافِي الْقُرْآنِ اَوْسَعُ آيَةً مِنْ ﴿ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ ﴾ (۳)

په قرآن کې د ټولو نه زيات د اميد آيت (د ګناهګارانو د پاره) د دينه علاوه بل نشته (يعنی په دې کې د ګناهګارانو د پاره غټ ترغيب دی تو بې ته) .

د حافظ ابن کثير رحمه الله وينا :

حافظ ابن کثير رحمه الله هم په خپل تفسير کې د همدې آيت د لاندې ليکي :

هٰذِهِ الآيَةُ الْكَرِيمَةُ دَعْوَةٌ لِجَمِيعِ الْعُصَاةِ مِنَ الْكَفَرَةِ وَغَيْرِهِمْ إِلَى التَّوْبَةِ وَالإِنَابَةِ . وَإِخْبَارٌ بِأَنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا لِمَنْ تَابَ مِنْهَا وَرَجَعَ عَنْهَا وَإِنْ كَانَتْ مَهْمَا كَانَتْ وَإِنْ كَثُرَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ . (۴)

په دې آيت کې د ټولو نافرمانو کافرانو او نورو ګناهګارانو ته د توبې دعوت دی ، او دا خبر

---

(۱) الزمر آيت ۵۳ .

(۲) اسرفوا على انفسهم : اي ارتكبوا الكبائر . زادالمسير)

(۳) الدرالمنثور في التفسير بالماثور ج۷ ص ۲۰۵ ، تفسير روح المعاني ص ۳۷۰ ، تفسير الطبري ج۹ ص ۷۰۸۶ الزمر آيت۵۳، قرطبي ۱۵\۲۶۹ .

(۴) تفسير ابن كثير ج۵ ص ۴۱۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکول دي چې الله جل جلاله د توبې په ذريعه د انسان ټول ګناهونه بخښي اګر چې د سمندر د زګ په مقدار وي.

د آيت شانِ نزول :

ددې آيت په شانِ نزول کې امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه نقل کوي چې

انَّ نَاسًا مِن اَهْلِ الشِرْكِ كَانُوا قَدْ قَتَلُوا فَاَكْثَرُوا، وَزَنَوا فَاَكْثَرُوا فَأَتَوا مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: اِنَّ الَّذِيْ تَقُوْلُ وَتَدْعُوا اِلَيْهِ لَحَسَنٌ لَو تُخْبِرنَا اَنَّ لِمَا عَمِلْنَا كَفَّارَةً، فَنَزَلَ:

﴿ وَالَّذِيْنَ لاَيَدْعُوْنَ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ وَلاَيَقْتُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ........

الی قوله : وَكَانَ اللهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴾

وَنَزَلَ " ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ أَسْرَفُوْا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَتَقْنَطُوْا مِن رَّحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾. (۱)، (۲)

څه خلق د مشرکينو نه کومو چې ډير قتلونه او ډيره زِنا يې کړې وه ، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم دَربار ته راغلل او عرض يې وکړو چې بيشکه تاسو چې کومې خبرې کوئ او کوم دين طرفته خلق رابلئ دا خو ډير ښه دی ، خو که مونږ ته دا اووايئ : چې مونږ دا کوم ګناهونه کړي دي آيا ددې څه کفاره شته او که نه ؟ (يعنی دا په توبه معاف کيدې شي او که نه ؟) نو په دې هکله الله جل جلاله دا آيتونه نازل کړل :

﴿ وَالَّذِيْنَ لاَيَدْعُونَ مَعَ اللهِ إِلَهًا آخَرَ.... ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ...﴾

خلاصه دا چې د الله رب العزت د رحمت نه نااُميده کيدل ندي پکار ، بلکه که هر څومره غټه ګناه وي خو چې په اخلاص سره سړې ورنه توبه اوباسي نو الله جل جلاله دده ګناه معاف کوي .

يو شاعر وايي :

۱. فَرْضٌ عَلَى النَّاسِ اَنْ يَتُوْبُوْا + وَلٰكِنَّ تَرْكَ الذُّنُوْبِ اَوْجَبُ

(۱) الزمر آيت ۵۳ . (۲) اخرجه البخاري ۴۸۱۰ ، ومسلم ۱۲۲\۱۹۳ ، وابوداود ۴۲۷۴ ، والنسائي في التفسير ۴۶۹ ، ابن کثير ج۵ ص ۴۱۶ الزمر آيت ۵۳ ، زاد المسير ج۴ ص ۲۲ الزمر آيت ۵۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. وَالدَّهْرُ فِي صَرْفِهِ عَجِيبٌ + وَلٰكِنَّ غَفْلَةَ النَّاسِ أَعْجَبُ (۱)

۱. په خلقو باندې فرض دي چې توبه اوباسي ليکن د ګناه پرېخودل زيات واجب دي ،

۲. زمانه په خپل ګردش کې عجيبه ده خو ليکن د خلقو غفلت د دينه هم ډېر عجيبه دی .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِن بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۲)

ترجمه : ستاسو رب په خپل ځان مهرباني لازمه کړې (هغه مهرباني داده) چې څوک د جهالت په وجه څه بدي (ګناه) وکړي بيا روستو توبه اوباسي او خپل عمل درست کړي نو بيشکه الله ﷻ ډير بخښونکې دی (دده ګناه به معاف کړي) ، او ډير رحم کوونکې دی (نور انعامات به هم ورباندې وکړي) .

د بنده په نافرمانۍ د زمکې او آسمان الله جل جلاله ته عرض

امام غزالي رحمه الله ويلي : چې کله يو بنده د الله نافرماني کوي نو د زمکې هغه حصه په کومه چې ګناه کيږي الله ته عرض وکړي : اې الله ! ماته اجازت راکړه چې زه دا سړې په زمکه کې ننباسم ، د آسمان هغه حصه د کومې لاندې چې ګناه کيږي هغه الله جل جلاله ته عرض وکړي : اې الله ! ماته اجازت راکړه چې زه په دې سړي ورأولويږم (او ختم يې کړم) ، نو الله رب العزت دوی ته او فرمائي :

إِنْ كَانَ عَبْدُكُمْ فَشَأْنُكُمْ بِهِ وَإِنْ كَانَ عَبْدِيْ فَبِيْ وَإِلَيَّ عَبْدِيْ إِنْ أَتَانِيْ نَهَارًا قَبِلْتُهُ وَإِنْ أَتَانِيْ لَيْلًا قَبِلْتُهُ لَوَجَدَ اللهَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا . (۳)

که چيرته دې ستاسو بنده وي او تاسو پيدا کړې وي نو بيا ستاسو خوښه ده ، وې نيسئ ، او که دا زما بنده وي نو بيا زه پوهه شه او زما بنده پوهه شه (زمونږ په مينځ کې دَخَل اندازي مکوئ) څکه که چيرته دې ماته د ورځې راشي (او په خپلو ګناهونو پښيمانه شي ، توبه اوباسي) نو زه به

(۱) منبّهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي .

(۲) الانعام آيت ۵۴ .

(۳) فرشتو کي عجيب وغريب حالات ، وجوهات محبت ص ۱۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې قبوله كړم ، او كه دې د شپې راشي او په خپل ګناهونو پښيمانه شي نو زه به يې توبه قبوله كړم ، او دې به وګوري چې الله ﷻ څومره زيات توبه قبلونكى او مهربانه ذات دى .

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ نَبِّئْ عِبَادِيْ أَنِّيْ أَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾ (۱)

ترجمه : اې پيغمبره ته زما بندګانو ته دا خبر وركړه چې زه ډير بخښونكې او زيات مهربانه يم، او زما عذاب هم ډير دردناك عذاب دى .

بل ځاى الله تعالى فرمائي :

﴿ وَرَبُّكَ الْغَفُوْرُ ذُو الرَّحْمَةِ ﴾. (۲)

ترجمه : او ستا رب بخښونكې او څاوند د رحمت دى .

۲. توبه كوونكي سره الله جل جلاله محبت كوي :

د توبې دويمه فائده داده چې توبه كونكي سره الله جل جلاله محبت كوي، الله جل جلاله فرمائي:

﴿ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ التَّوَّابِيْنَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِيْنَ ﴾ (۳)

ترجمه : بيشكه الله ﷻ توبه كونكي او ځان پاك لرونكي خلق خوښوي .

بل ځایُ الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الْغَفُوْرُ الْوَدُوْدُ ﴾ (۴)

ترجمه :او همدا الله بخښُونكې (د ګناهونو) دى او محبت كوونكې دى .

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمائي :

((اَلتَّائِبُ حَبِيْبُ اللّٰهِ)) . (۵)

توبه كوونكې د الله محبوب دى .

---

(۱) الحجر آيت ۵۹ .

(۲) الكهف آيت ۵۸ .

(۳) البقرة آيت ۲۲۲ .

(۴) البروج آيت ۱۴ .

(۵) ابن ابى الدنيا فى التوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت عمر رضی الله عنه په دورِ خلافت کې د يو بوډا سندر غاړي د توبې واقعه:

مولانائي روم رحمه الله يو واقعه ليکلې چې د حضرت عمر رضی الله عنه په دورِ خلافت کې يو بوډا سړي اسلام قبول کړو، خو د دينه مخکې به هغه سندرې ويلې، ځکه ډير ښکلې غږ يې ؤ، په سوونو خلق به ورته جمع وو ، او د آمدن ذريعه يې هم زياته وه.

کله چې دې بوډا شو ، غاښونه يې اوغورځيده ، نو بيا خو يې سندرې نه شوې ويلې نو د آمدن هغه ذريعه يې ختمه شوه ، بچي يې هم نه وو ، صرف يوه ښځه يې وه هغه هم وفات شوه ، نو دې به خپلو دوستانو او واقف خلقو ته ورتلو ، هغوئې به چې څه ورکړه هغه به يې خواړه.

څه وخت دا سلسله جاري وه ، آخر داچې خپل دوستان هم ورنه تنگ شو ، بيا به يې څه نه ورکول ، داسې وخت ورباندې راغې چې څو څو وخته به ورته د خوراک څه نه پيدا کيده ، يوه ورځ يې د ځان سره دا سوچ وکړو چې کله زه ځوان وم او سندرې مې ويلې نو په سوونو خلق به راته جمع ؤ ، قدر و عزت به مې هم زيات ؤ ، اوس چې زه سندرې نشم ويلې نو خلق راله د يو وخت دوډۍ راکولو ته هم تيار ندي ، نوزړه يې ډير خفه شو او افسوس يې وکړو چې کاش ما خو دا ځواني د الله ﷻ په عبادت او اطاعت کې تيره کړې وې ، نو دومره به ذليله نه ووم ، اوس خو بوډا شوې يم نو څه به دا الله جل جلاله عبادت اوکړم.

دې په دې سوچ کې ډوب ؤ او جنت البقيع طرفته روان شو ، او هلته د قبرونو په مينځ کې په يو ځای کې کيناست ، توبه يې اوويسته ، او په ژړا ژړا کې يې دا دعا او غوښته :

اې الله ! ما خو خپله ځواني ضائع کړې ده ، اوس خود ماسره هيڅ شی نشته چې ستا په حضور کې يې پيش کړم ، بوډا يم ، په هَمسا گرځم ، د سترگو نظر مې هم ختم دی ، خو اې الله ! زه په خپلو تيرو گناهونو ډير شرمنده او پښيمانه يم ، اوس راغلې يم ته مې تو به قبوله کړې.

کله يې چې دا دعا اوغوښته ، د غرمې وخت ؤ ، نو خوب ورغې ، اُوده شو ، څه وخت پس چې راپاځيده ، نو گوري چې مخامخ يو کس را روان دی او په سَر باندې يې څه اېښې دي ، ده چې اوکته نو خليفهٔ وخت امير المؤمنين حضرت عمر رضی الله عنه ؤ ، دې اويريده چې زه خو ډير گناهگار يم ، حضرت عمر رضی الله عنه خو زما غوندې کس په دُورُو وهي ، هسې نه چې ما هم په دُورُو اووهي ، چې کله حضرت عمر رضی الله عنه را اورسيده نو دده نه تير شو مخکې لاړ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه وخت پس بيا حضرت عمر رضی الله عنه راواپس شو او ده طرفته را روان شو نو دې نور هم زيات اويريده ، خو چې کله حضرت عمر رضی الله عنه ده ته راغې نو د سَر نه يې هغه لوخې رابنکته کړو او ده ته وايي چې وروره ! روټئ اوخوره ، دا بوډا حيران شو چې امير المؤمنين د مسلمانانو خليفه ماته خوراک پيش کوي (دا څه عجيبه ده ؟) ډير زيات حيران شو ، تپوس يې ورنه وکړو چې اې امير المؤمنين ! تاسو ماته دا خوراک څنګه راوړو ؟ چادرته وويل ؟

حضرت عمر رضی الله عنه ورته اوفرمايل :

اوس لږ وخت مخکې د غرمې په وخت ما د غرمې خُوب (قيلوله) کول ، نو خوب مې اُوليد ،او په خُوب کې راته د الله جل جلاله د طرفه دا پيغام ملاؤ شو چې اې عمره ! پاڅه ، لاړشه اوپه جنت البقيع قبرستان کې زما يو دوست (محبوب) خفه او اوږې ناست دی هغه ته خوراک ويسه . نو چې راپاڅيدم، کور واله ته مې ووېل چې : شا به جلتې وکړه چې څه تيار وي هغه راله راکړه چې د الله محبوب ته يې ويسم ، نو هغې راله دا خوراک اوتړلو ، نو په ځای ددې چې زه يې په لاس کې راوړم ، ما وې چې د الله محبوب له يې وړم نو راشه په دې خپل سر يې کيده، ددې دپاره چې د الله جل جلاله د محبوب اکرام او عزت اوشي (نو ځکه مې په خپل سر راخيستې ؤ) اې د الله محبوبه ! اوس يې په ډير شوق اوخوره .

کله چې دې بوډا دا خبرې واوريدې نو وې ويل: سبحان الله زما پروردګار څومره کريم او مهربانه دی ما خو لږساعت مخکې هغه ته توبه اوويسته ، هغه ددې دومره ګناهونو باوجود زما توبه قبوله کړه او د وخت اميرالمؤمنين ته يې حکم وکړو چې لاړشه او زما يو دوست اوږې دی ، هغه ته خوراک ويسه .

چې کله بوډا دا خبره وکړه نو په ژړا شو ، او دومره يې اوژړل چې په هماغه ځای د حضرت عمر رضی الله عنه د وړاندې وفات شو .

محترمو تاسو واوريده چې الله جل جلاله د انسان دتوبې څومره قدرداني کوونکې دی خو کاش چې انسان خو هم الله ﷻ طرفته متوجه شي .(۱)

(۱) خطبات فقير ج۱۲ ص ٦٧ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. په توبې سره الله جل جلاله ډېر خوشحالېږي

کله چې يو بنده د الله د وړاندې توبه اوباسي او په خپلو گناهونو باندې پښېمانه شي نو الله رب العزت په دې باندې ډېر زيات خوشحالېږي.

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي كريم صلى الله عليه وسلم دا حديث مبارك رانقل كړې چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي:

((لَلّٰهُ اَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ الْمُؤْمِنِ مِنْ رَجُلٍ فِيْ اَرْضٍ دَوِيَّةٍ مُهْلِكَةٍ مَعَهُ رَاحِلَتُهُ، عَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَنَامَ فَاسْتَيْقَظَ وَقَدْ ذَهَبَتْ فَطَلَبَهَا حَتّٰى اَدْرَكَهُ الْعَطَشُ ثُمَّ قَالَ اَرْجِعُ اِلٰى مَكَانِيَ الَّذِيْ كُنْتُ فِيْهِ فَاَنَامُ حَتّٰى اَمُوْتَ فَوَضَعَ رَاْسَهُ عَلٰى سَاعِدِهِ لِيَمُوْتَ فَاسْتَيْقَظَ وَعِنْدَهُ رَاحِلَتُهُ وَعَلَيْهَا زَادُهُ وَطَعَامُهُ وَشَرَابُهُ. فَاللّٰهُ اَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ الْعَبْدِ الْمُؤْمِنِ مِنْ هَذَا بِرَاحِلَتِهِ وَزَادِهِ)). (۱)

وَفِيْ رِوَايَةٍ ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ: " اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّكَ " اَخْطَاَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ. (۲)

الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې د هغه سړي نه هم زيات خوشحالېږي كوم چې په بې آب و گياه دَشته كې روان وي، او دده سره يوه سورلي وي چې په هغې باندې دده خوراك او څښاك تړلې وي، نو دې د اِستراحت دپاره څملي او اُوده شي، كله چې راپاڅي نو دده هغه سورلي تللې وي، دې يې ډېره اُولټوي خو پيدا نشي.

آخر دې (سخت) تږې شي (خو پدې دشته كې اُوبه چيرته نه پيدا كيږي) نو د ځان سره فيصله وكړي چې واپس همغه خپل د خُوب ځاي ته ځم، هلته به اُوده شم، تردې چې هم هلته مړ شم، نو راشي او د مرگ په انتظار سَر په خپل مټ (ليچي) كيدي او اُوده شي، كله چې (څه وخت پس) راويخ شي نو گوري چې هغه سورلي يې په همغه زور ځاي ولاړه وي، او په هغې باندې دده توښه، خوراك او څكاك هم موجود وي (نو دې ډېر زيات خوشحاله شي)

(۱) اخرجه البخاري في الدعوات باب التوبة ۶۳۰۸، ومسلم في التوبة، والترمذي في صفة القيامة باب المؤمن يرىٰ ذنبه كالجبل ۲۴۹۹، ۲۵۰۰، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۳.

(۲) مسلم كتاب التوبة حديث نمبر ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي كريم صلى الله عليه وسلم او فرمايل چې الله جل جلاله د يو مؤمن بنده په توبه باندې ددې نه هم زيات خوشحاليږي څومره چې داسړې په دې سَوَرلۍ او په دې توښه (خوراک او څکاک) خوشحال شو .

په يو روايت کې دا هم ذکر دي چې دا سړې د سورلۍ په پيدا کيدو دومره خوشحاله شي چې د ډيرې خوشحالۍ نه دا ووايي :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّکَ .

اې الله ! ته زما بنده يې او زه ستا رب يم . يعنې د ډيرې خوشحالۍ نه خطاء شي (په ځای ددې چې دې داسې ووايي :

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ رَبِّيْ وَاَنَا عَبْدُکَ . اې الله ! ته زما رب يې او زه ستا بنده يم . خو د ډيرې خوشحالۍ نه : اَللّٰهُمَّ اَنْتَ عَبْدِيْ وَاَنَا رَبُّکَ ووايي).

۴ . د انسان د فلاح او کاميابۍ ذريعه ده :

د توبې څلورمه فائده داده چې کوم کس په اخلاص باندې توبه اوباسي نو الله جل جلاله د داسې کس سره د فلاح او کاميابۍ وعده کړې ، الله تعالى فرمائي :

﴿ وَتُوْبُوْا إِلَى اللهِ جَمِيْعًا اَيُّهَا الْمُؤْمِنُوْنَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾ (۱)

اې مومنانو ! تاسو ټول الله جل جلاله ته توبه وباسئ د پاره ددې چې تاسو کامياب شئ .

۵. انسان ته ښکلې ژوند او د دنيا نعمتونه نصيبه کيږي :

د توبې پنځمه فايده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته بهترين د راحت واله ژوند نصيبه کوي ، الله رب العزت فرمائي :

﴿ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهُ ﴾ (۲)

(۱) النور آيت ۳۱ .

(۲) هود آيت ۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه ، بيا توبه اوباسئ هغه ته ، نو هغه به درله د يو مقرّر وخت (مرګ) پورې د ژوند ښکلې سازو سامان درکړي او په آخرت کې به هر خاوند د فضل (نيک عمل کونکي) ته خپل فضل (جنت) ورکړي .

د حضرت هود عليه السلام خپل قوم ته نصيحت :

حضرت هود عليه السلام هم چې کله خپل قوم ته نصيحت کولو نو دايې هم ورته فرمائلي وُ :

﴿ وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې زما قومه ! تاسو بخښنه غواړئ د خپل رب نه ،او بيا توبه اوباسئ ده ته ، نو هغه به را اُووروي په تاسو باندې په شِيبُو شِيبُو باران ، او ستاسو په دې موجوده قوت کې به درته د نور قوت زيادت هم وکړي .

٦ . د انسان زړه د ګناه د خيري نه صفا کيږي

د توبې پنځمه فائده داده چې کله انسان توبه اوباسي نو په دې سره دده زړه د ګناهونو د خيري نه صفا شي . نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةً سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا ......)) (۲)

بيشکه مؤمن چې کله يو ګناه وکړي نو ددې ګناه په وجه دده په زړه باندې يو تور داغ اُولږي ، نو که دې توبه اوباسي او استغفار ووايي نو زړه يې ددې تور داغ نه صفا شي .

د الله جل جلاله رحم او مهرباني په خپلو بندګانو باندې

محترمو مسلمانانو وروڼو ! الله تبارک وتعالى په خپلو بندګانو باندې ډير زيات مهربانه دى تر دې چې يو حديثِ مبارکه کې راځي چې د اويا (۷۰) مورانو نه هم زيات په خپل بنده مهربانه دى .

(۱) هود آيت ۵۲ .

(۲) رواه الترمذي في التفسير ، والنسائي وابن ماجه وابن حبان في صحيحه والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۳ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې دروازه هر وخت انسان ته خلاصه وي

الله رب العزت دومره غفور رحيم دی چې تر قيامته پورې يې د خپلو ګناهګارو بندګانو دپاره د توبې دروازه پرانستې ده چې که کله هم دا بنده په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه شي او ماته توبه اوباسي نو زه به يې مخکينې ټول ګناهونه معاف کړم.

امامِ مسلم رحمه الله د سردارِ دوجهان محمّدٌ رّسولُ الله صلی الله عليه وسلم يو ارشاد رانقل کړی:

((إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَبْسُطُ يَدَهُ بِاللَّيْلِ لِيَتُوْبَ مُسِيْئُ النَّهَارِ وَيَبْسُطُ يَدَهُ بِالنَّهَارِ لِيَتُوْبَ مُسِيْئُ اللَّيْلِ حَتّٰى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا)). (۱)

بيشکه الله جل جلاله د خپل رحمت لاسونه د شپې غوړوي (کما يليق بشانه. يعنی د انسان د توبې منتظر وي (۲)) ددې د پاره چې د ورځې ګناه کوونکې کس توبه اوباسي، او د ورځې خپل د رحمت لاسونه غوړوي ددې دپاره چې د شپې ګناه کوونکې کس توبه اوباسي (د الله جل جلاله د توبې دا دروازه انسان ته هر وخت خلاصه وي) تر دې چې نمر د مغرب نه راوخيجي (يعنی قيامت قائم شي).

د ابليس قسَم او د الله جل جلاله جواب:

حديث کې راځي چې کله الله رب العزت ابليس لعنتي کړو (او راوې شړلو) نو د الله ﷻ نه يې مُهلت اوغوختو، نو الله ﷻ د قيامته پورې مهلت ورکړو، نو ابليس قسَم وکړو او وې ويل:

وَعِزَّتِکَ لَاَخْرَجْتُ مِنْ قَلْبِ ابْنِ آدَمَ مَادَامَ فِيْهِ الرُّوْحُ.

زما دې ستا په عزت قسم وي چې زه به تر هغې پورې د بنيآدم د زړه نه جدا نه شم تر څو پورې چې په ده کې روح وي (يعنی هميشه به يې ګمراه کوم).

(۱) مسلم کتاب التوبة حديث ۳۱، النسايي، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۵ کتاب التوبة والزهد، مسند احمد، کنز العمال ۱۰۱۸۶.

(۲) قال النووي رحمه الله: البسط: کناية عن قبول التوبة. مرقاة ج۵ ص ۱۲۹ باب الاستغفار والتوبة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله رب العزّت ورته او فرمايل :

وَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَا حَجَبْتُ عَنْهُ التَّوْبَةَ مَادَامَ الرُّوْحُ فِيْهِ . (۱)

زما دې هم په خپل عزت او جلال قسم وي چې تر څو پورې په ده کې روح وي زه به ورنه توبه بنده نه کړم (يعنی توبه به يې قبلوم).

په بعضو رواياتو کې داسې هم نقل دي :

وَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَا أَزَالُ أَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُوْنِيْ . (۲)

زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې تر څو پورې دوی د مانه بخښنه غواړي زه به هميشه د دوی بخښنه کوم .

دبني اسرائيلو د يو ځوان د توبې واقعه :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې يو واقعه ذکر کړې ، چې بني اسرائيلو کې يو ځوان وُ ، شل (۲۰) کاله يې د الله ﷻ عبادت کړی وُ ، بيا يې شل (۲۰) کاله د الله ﷻ په نافرماني کې تير کړه ، بيا يو ورځې آئينې (شيشې) ته ولاړ وُ ، په آئينه کې يې اوليده چې ګيره يې سپينه شوې ده نو ډير خفه شو چې ګيره مې سپينه ده او اوس هم د الله جل جلاله نافرماني کوم ، نو الله تعالی ته يې عرض وکړو :

اِلٰهِيْ اَطَعْتُکَ عِشْرِيْنَ سَنَةً ثُمَّ عَصَيْتُکَ عِشْرِيْنَ سَنَةً فَإِنْ رَجَعْتُ إِلَيْکَ أَتُقْبِلُنِيْ ؟

اې الله ! ما خوستا شل کاله فرمانبرداري وکړه ، بيا مې شل کاله ستا نافرماني وکړه ، اوس که زه تاته واپس درشم (او ستا فرمانبرداري شروع کړم) نو آيا ته به ما توبه قبوله کړې ؟

نو يو غائبانه آواز يې واوريده :

أَحْبَبْتَنَا فَأَحْبَبْنَاکَ وَتَرَکْتَنَا فَتَرَکْنَاکَ وَعَصَيْتَنَا فَأَمْهَلْنَاکَ وَإِنْ رَجَعْتَ إِلَيْنَا قَبِلْنَاکَ .

اې زما بنده تا د مونږ سره محبت وکړو نو مونږ هم درسره محبت وکړو ، تا مونږ پرېښودو نو مونږ هم ته پرېښودې ، تا زمونږ نافرماني وکړه نو مونږ مهلت درکړو ، اوس چې ته مونږ ته بيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

راواپس کيږي (او توبه اوباسي) نو مونږ به تا قبول کړو . (۱)
معلومه شوه چې الله رب العزت انسان ته د توبې دروازه هر وخت کلاؤ ساتلي .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی الله جل جلاله فرمائي :

((مَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ اِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ اِلَيْهِ بَاعًا وَاِذَا اَقْبَلَ اِلَيَّ يَمْشِيْ اَقْبَلْتُ اِلَيْهِ اُهَرْوِلُ)). (۲)

کوم کس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې کيږي زه ورته د يو گز په اندازه ورنزدې کيږم ، او څوک چې ماته يو گز رانزدې کيږي نو زه به ورته يو باع (يعنی د دواړو لاسونود خورولو په مقدار ورنزدې کيږم (۳)) او چې کله دا انسان ماته را روان شي نو زه په منډه ورځم .
همدغه شان بل حديث قدسي دی الله تعالی فرمايي :

يَا ابْنَ آدَمَ قُمْ اِلَيَّ اَمْشِ اِلَيْکَ ، وَاَمْشِ اِلَيَّ اُهَرْوِلُ اِلَيْکَ . (۴)

اې د آدم ځويه ! ته ماته راولاړ شه زه به ستا طرفته درروان شم ، او ته ماته را روان شه زه به په منډه تاته درشم . (يعنی چې ماته لږ هم متوجه شي زه به درباندې ډير رحمتونه را اُووَروم) .

د کُرد قبيلې د يو ډاکو واقعه :

علامه ابن قدامه مقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التّوّابين) کې ، او مولانا زکريا رحمه الله په فضائلِ صدقات کې يو واقعه رانقل کړې چې په کُرد قبيله کې يو مشهور ډاکو او غَل (عبکرالکُردي) اوسيده ، هغه د خپلې توبې واقعه دا رنگې بيانوي : چې يو ورځ زه د خپلو ملگرو سره د غَلا دپاره اووتم ، مونږ په لاره روان وو ، مزل مو کولو ، يو ځای کې د دَمې دپاره

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰ کتاب التوبة، حياة القلوب .
(۲) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ . والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸٦۷ .
(۳) منجد ، قاموس الوحيد .
(۴) رواه احمد في المسند باسناد صحيح ۳ ۴۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ کتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کيناستو ، هلته مو د قجورو درې (۳) اُونې اوليدې ، چې دا دوه (۲) اونې تکې شنې وې او د قجورو نه خې ډکې وې ، او دا دريمه اُونه اُوچه وه قجورې پکې نه وې ، او يوه مرغۍ مو اوليده چې بار بار دې ميوه دارې اُونې ته راتله او يوه يوه قجوره يې په خپله مخوکه کې اخيسته ، او دې اُوچې اونې ته به تلله ، او هلته به يې په يو ځای کې دا قجوره اچوله ، دا غَل وايي چې : زه ډير حيران شوم چې دا مرغۍ دا قجورې چيرته وړي ؟

نو زه دې اُوچې اونې ته اُوختم چې اوګورم دا څه تماشه ده ؟ کله چې پاس اوختم ، نو ما اوليده چې هلته يو ړوند مار پروت دی ، خُوله يې وازه کړې او دا مرغۍ دا تازه قجورې دې مارته په خُوله کې اچوي ، دامې چې اوليده نو زه ډير حيران شوم او په ژړا شوم چې يا الله ! مار خو داسې يو شی دی چې ددې د وژلو حکم اګر چې زمونږ پيغمبر محمد صلی الله عليه وسلم کړې ، خو چې دا ړوند دی نو بيا هم ده ته دروزي رسولو د پاره تا يوه مرغۍ مقرر کړې .

يا الله ! زه خو ستا بنده يم ، مسلمان يم ، او بيا هم د خلقو نه په غَلا کولو خپله روزي پيدا کوم .

يا الله ! چې ته دې ړوند مارته روزي ورکولې شې نو ماته هم حلال رزق راکولې شې .

نو په زړه کې مې ويره پيدا شوه ، يو هاتفي آواز راباندې اوشو :

بَابِيْ مَفْتُوْحٌ لِلْقَاصِدِيْنَ.

چې زما د روازه خو توبه کوونکو ته خلاصه ده .

نو په هماغه ځاي کې مې د غَلا نه توبه اُوويسته ، اوکومه توره مې چې د غلا د پاره استعمالوله هغه مې هم په هماغه ځای ماته کړه او چغې مې کړې :

اَلتَّوْبَةُ اَلتَّوْبَةُ يا الله ! معافي راته وکړه زما توبه ده ، زما توبه ده .

نو يو غائبانه آواز مې واوريدو :

قَدْقَبِلْنَاکَ اې بنده ! مونږ ته قبول کړې ، معافي مو درته وکړه .

چې رابښکته شوم ملګرو رانه تپوس وکړو چې څه په تا څه اوشو ؟ نو ما ورته ټوله قصه بيان کړه چې ما خو توبه اوويسته او د الله ﷻ سره مې صُلحه وکړه ، هغوی چې دا خبرې واوريدې نو هغوی هم تورې اوغورځولې او ټولو توبه اوويسته ، مونږ ټولو حرام مال خلقو ته واپس کړو او مکې معظمې ته د حج په اراده روان شو ، چې کله مونږ درې (۳) ورځې سفر وکړو او يو کلي ته اورسيدو ، نو هلته يوه بوډۍ زَنانه چې په سترګو ړنده وه را اُووته او مونږ نه يې پوښتنه وکړه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَفِيْكُمْ فُلَانُ الْكُرْدِيُّ ؟

آيا په تاسو کې د کُرد قبيلې فلانکي نومې کس شته ؟ د اړاکو وايي چې زما نوم يې واخيست، خلقو ورته وويل چې : آو دادی . نو هغې زَنانه څه جامې ماته راکړې او راته وې ويل چې نن دريمه ورځ ده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم په خوب کې ګورم او ماته دا فرمائي :

اِعْطِيْ هذِهِ الثِّيَابَ لِفُلَانِ الْكُرْدِيِّ .

داجامې د کُرد قبيلې فلانکي کس ته ورکړه ، دا کس وايي چې ما ورنه هغه کپړې راواخيستې او په خپلو ملګرو مې تقسيم کړې . (۱)

فائده : سبحان الله . په رېښتينې توبې سره ورته څومره عزت حاصل شو چې ګناهونه يې هم معاف شو او د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د طرفه ورته جامې هم اعزازًا ورسيدې .

محترمو مسلمانانو الله جل جلاله د انسان د اعمالو او توبې ډير قدرداني کوونکې دی خو چې انسان په اخلاص الله ﷻ ته متوجه شي .

حضرت داؤد عليه ا لسلام ته د الله جل جلاله وحي :

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب احياء العلوم کې ذکر کړي دي چې يو کرت الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وکړه :

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَم الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ اِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ اِلى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا اِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ اَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ . يَا دَاوُدُ ! هذِهِ اِرَادَتِيْ فِى الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ . فَكَيْفَ اِرَادَتِيْ فِى الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ ؟ (۲)

اې داؤد ! که چيرته هغه خلق کومو چې ماته شاکړې (زما په نافرمانۍ او ګناهونو کې ژوند تيروي) که دوی ته دا پته اولږي چې زه د دوی (د توبې) څومره منتظر يم او په دوی څومره مهربان يم ، او د دوی د ګناه پريښودلو څومره په شوق (او انتظار) کې يم ، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي .

---

(۱) كتاب التوابين لابن قدامه المقدسي ص ۲۰۲ ، فضائل صدقات حصه دوم ص ٦٦ ، مثالي فكر انكيز واقعات ولطائف ص ۹۰

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۴۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې داوُد ! داخو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کومو چې ماته شاکرې (او زه يې هير کړې يم، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي ؟ (يعنی زه به په هغوی ډېر رحم کوم، او ډېر زيات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې يم).

دهندوستان د يوبُت پرست د توبې واقعه :

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يو واقعه ذکر کړې چې د هندوستان يو بُت پرست کافر خپل بُت ته نوي (۹۰) کاله د يَاصَنَمُ يَاصَنَمُ (اې بُته اې بُته) آواز کولو، خو د بُت د طرف نه به ورته هيڅ جواب نه راتلو. يو ورځ يې په غلطۍ کې د خُولې نه د يَاصَنَمُ په ځاې يَاصَمَدُ اووت.

(صَمَد د الله ﷻ د نومونو نه يو نوم دی چې معنی يې ده : اَلْمُسْتَغْنِيْ عَنْ كُلِّ اَحَدٍ اَلْمُحْتَاجُ اِلَيْهِ كُلُّ اَحَدٍ، هغه بې نيازه ذات چې د هر چا نه بې پروا دی او ده ته هر څوک محتاج دي) .

نو د الله ﷻ د طرفه ورته آواز راغي :

لَبَّيْكَ يَا عَبْدِيْ . (اې زما بنده زه حاضر يم) .نو هغه کس په هماغه ځاې باندې هغه خپل بُت ټوټې ټوټې کړو او کلمه يې وويله چې لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ الله . او نورو هندوانو ته يې وويل : چې ظالمانو ما خو نوي (۹۰) کاله دې بُت ته آوازونه کول خو څه جواب به نه راتلو، نن مې په غلطۍ کې د مسلمانانو د رَب نوم د خُولې نه اووت نو د آسمان نه جواب راغي چې لَبَّيْكَ يَا عَبْدِيْ زه حاضر يم اې بنده. تازه ولې پرېښې يم او هغه کاڼو ته آوازونه کوې چې هغه ځانله کاڼه او ګونګيان دي.

د دې واقعې بيانولو نه روستو مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ليکلي چې کله الله ﷻ يو بُت پرست طرفته (چې په غلطۍ کې يې د الله جل جلاله نوم اخيستې وُ) دومره متوجه دی نو که يو کس مسلمان وي او هغه الله راضي کول غواړي نو هغه طرفته به الله څومره زيات متوجه وي[1]

[1] مواعظ حکيم الامت ولحابات حلب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زنکدن په حالت کې توبه نه قبلیږي :

البته چې کله په انسان باندې د زنکدن حالت شروع شي نو بیا د انسان توبه نه قبلیږي ، ځکه دې په دې وخت کې هر څه په خپلو سترګو ګوري نو بیا خو ایمان بالغیب نه پاتې کیږي .

حدیث کې راځي :

((إِنَّ اللهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَالَمْ يُغَرْغِرْ)) . (۱)

بیشکه الله جل جلاله د بنده توبه قبلوي تر څو پورې چې دده روح مرۍ ته نه وي رارسیدلې .

د مرګ په وخت خو فرعون هم ویلې وُ :

﴿ آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴾ . (۲)

مادا یقین وکړو چې نشته دی څوک معبود سِوا د هغه ذات نه په کوم ذات چې بني اسرائیلو ایمان راوړې دی ، او زه د فرمانبردارو نه یم .

نو ورته وویل شو :

﴿ آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴾ . (۳)

ترجمه : آیا اوس ایمان راوړې حال دا دې چې له دې نه وړاندې تا نافرماني کړې ده او ته د فساد کوونکو نه وې .

حافظ الپوري رحمه الله فرمائي :

په زنکدن کې دې توبه رب ته قبوله نده * چې په حیات د ناروا وُ نه سَوګند اونکړې

د توبې نه روستو الله ﷻ د انسان ګناه د حفظه فرشتو او اندامونو نه هم هیره کړي :

کله چې انسان یو ګناه کوي نو کرامًا کاتبین فرشتې هم دده په عملنامه کې دده ګناه لیکي ، د انسان خپل اندامونه (لاس ، خپې وغیره) به هم د قیامت په ورځ دده خلاف ګواهي ورکوي ، د زمکې په کومه حصه کې چې ګناه شوې وي هغه به هم د قیامت په ورځ دده خلاف ګواهي ورکوي

---

(۱) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ۹۸ ، وابن ماجه في الزهد باب ۳۰ وقال حديث حسن ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد حديث ۱۵ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) يونس آيت ۹۰ .

(۳) يونس آيت ۹۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا ورځ او شپه (په کومه کې چې ګناه شوي وي دا) به هم د قيامت په ورځ د انسان خلاف ګواهي ورکوي.

خو د رب کريم دی مهرباني، ته ګوره چې کله انسان په اخلاص توبه او باسي نو الله جل جلاله يې ګناه هم معاف کړي، دده د عملناني نه يې هم ختمه کړي، د هغه فرشتو نه يې هم هيره کړي کومو چې دا ليکلې، دده د اندامونو نه يې هم هيره کړي او په کومه زمکه يې چې کړې د هغې نه يې هم هيره کړي، ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوی د انسان خلاف ګواهي ورنکړي.

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي:

((اِذَا تَابَ الْعَبْدُ مِنْ ذُنُوْبِهٖ اَنْسَى اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ حَفَظَتَهُ ذُنُوْبَهُ وَاَنْسَى ذٰلِكَ جَوَارِحَهُ وَمَعَالِمَهُ مِنَ الْاَرْضِ حَتّٰى يَلْقَى اللّٰهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَيْسَ عَلَيْهِ شَاهِدٌ مِّنَ اللّٰهِ بِذَنْبٍ)). (۱)

کله چې يو بنده د خپلو ګناهونو نه توبه او باسي نو الله رب العزت د حفظه فرشتو نه هم دده ګناه هيره کړي، دده داندامونو نه يې هم هيره کړي او په کومه زمکه يې چې کړې وي د هغې نه يې هم هيره کړي.

دا ددې د پاره چې کله دې د قيامت په ورځ د الله جل جلاله سره ملاويږي نو په دده د ګناه څوک ګواه نه وي (ځکه که ددوی نه هيره نشي نو دوی خو به بيا د انسان خلاف ګواهي ورکوي).

ددنيا او دالله تعالی په عدالت کې فرق :

محترمو مسلمانانو الله ﷻ د انسان د توبې ډير قدرداني کوونکې دی. تاسو ديته سوچ وکړئ چې که چيرته دنيا کې په يو کس باندې د دورغو دعوی اوشي او عدالت (قضاء) ته فيصله لاره شي، تحقيقات اوشي، د تحقيقاتو نه پس پته اولږي چې دا دعوی د دروغو وه، نو عدالت (قضاء) ددې سري دا مقدمه ختمه کړي خو ددې مقدمې ريکارډ د ځان سره بيا هم ساتي. اوس که چيرته دا سړې دې عدالت ته هر څومره دا وو وايي چې کله خبره دروغ ثابت شوه نو دا ريکارډ خو ختم کړئ. نو عدالت به ورته وايي چې نه. دا ريکارډ به مونږ د ځان سره خامخا ساتو

او بل طرفته د الله ﷻ معامله وګورئ چې کله يو سړې واقعي مُجرِم او ګناهګار وي، خو دې د الله جل جلاله د وړاندې په اخلاص توبه اوباسي، او معافي اوغواړي نو الله رب العزت يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

توبه هم قبوله کړي ، د عمل نامې نه يې د ګناه ريکارډ هم ختم کړي، تردې چې دده د لاس ، خپو ، کومو فرشتو چې دا ګناه ليکلې او په کومه زمکه شوې د دوی ټولو نه دا ګناه هيره کړي . ددې دپاره چې صبا د قيامت په ورځ دوی دده خلاف ګواهي ورنکړي .

الله ﷻ باربار ګناه معاف کوي

محترمو که انسان په اخلاص باندې توبه اوباسي او بيا د ګناه نه کولو پخه اراده وکړي ليکن د غلبه شهوت او شيطاني وسوسُو په وجه ورنه بيا ګناه اوشي او دې بيا توبه اوباسي ، استغفار ووايي ، نو الله جل جلاله بيا هم دده ګناه معاف کوي . اګر چې په يوه ورځ کې اويا (۷۰) پيرې ورنه دا ګناه اوشي او په هر ځل ورنه په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ يې معاف کوي او دې کس ته مُصِر (اِصرار کوونکې په ګناه) نشي ويلې .(۱)

د ابوداؤد شريف حديث دی ، نبي عليه الصلوة و السلام فرمائي :

((مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه کس هميشه والې په ګناه ندې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې دورځې اويا ځله يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي .

يعنی که چيرته د يو کس نه په يوه ورځ کې اويا (۷۰) پيرې ګناه اوشي او اويا پيرې ورنه توبه اوباسي ، استغفار ووايي نو ده ته په ګناه اِصرار کوونکې نشي ويلې .

امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله يو حديث رانقل کړې ، په کوم کې چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د خپل رب نه حکايت کوي :

((اَذْنَبَ عَبْدٌ ذَنْبًا فَقَالَ اَللّٰهُمَّ اغْفِرْلِيْ ذَنْبِيْ . فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى : اَذْنَبَ عَبْدِيْ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهٗ رَبًّا يَغْفِرُالذَّنْبَ وَيَاْخُذُ بِالذَّنْبِ (غَفَرْتُ لِعَبْدِيْ (۳)) ثُمَّ عَادَ فَاَذْنَبَ فَقَالَ : اَىْ رَبِّ ! اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ فَقَالَ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى : عَبْدِيْ اَذْنَبَ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهٗ رَبًّا يَغْفِرُالذَّنْبَ وَيَاْخُذُ

(۱) مجمع بحار الانوار ص ۳۱۱ /۳ ، مرقاة ص ۶۷ ، ۶۸ /۳ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني ، فتاوی محمودیه ج۲۹ ص ۴۳۲ .

(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴ ، ترمذي ۳۵۵۹ ، مشکوة ص ۲۰۴ باب الاستغفار والتوبة ، کنزالعمال ۱۰۳۰۷ .

(۳) بخاري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِالذَّنْبِ ثُمَّ عَادَ فَأَذْنَبَ فَقَالَ : اَيْ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ فَقَالَ تَبَارَکَ وَتَعَالٰی : اَذْنَبَ عَبْدِيْ ذَنْبًا فَعَلِمَ اَنَّ لَهُ رَبًّا يَغْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِالذَّنْبِ . اِعْمَلْ مَا شِئْتَ فَقَدْ غَفَرْتُ لَکَ)). (۱)

چې کله بنده يو ګناه وکړي او دا ووايي : اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ ذَنْبِيْ يا الله ماته زما ګناه اوبخښې، نو الله رب العزت فرمائي چې زما بنده يو ګناه وکړه خو ده ته دا پته (معلومه) ده چې دده داسې يو رب شته چې هغه دا ګناه بخي هم ، او نيول هم پرې کوي . نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بيا دې په دويمه پيره دا ګناه وکړي (روستو پښيمانه شي) او ووايي : اې ربه ماته زما دا ګناه معاف کړه . نو الله رب العزت فرمائي : چې زما بنده ګناه وکړه او دې پوهه دی چې دده يو رب شته چې ګناه بخښي هم ، اوپه ګناه نيول هم کوي نو ما دې خپل بنده ته بخښنه وکړه . بيا دې په دريمه پيره دا ګنا ه وکړي ، روستو ووايي : اې الله ماته دا ګناه معاف کړه . الله جل جلاله اوفرمائي زما بنده ګناه وکړه خو ده ته پته (معلومه) ده چې دده داسې يو رب شته چې ګناه بخښي هم ، اونيول هم پرې کوي . الله ﷻ ورته اوفرمائي :

اِعْمَلْ مَا شِئْتَ (۲) فَقَدْ غَفَرْتُ لَکَ .

اې زما بنده که د تا نه کله هم ګناه اوشي ، بيا ته د مانه بخښنه اوغواړې نو زه به درته معاني کوم ، څه . تاته مې بخښنه وکړه .

حديث قدسي :

حديث قدسي دی ، الله ﷻ فرمائي :

وَيْحَ ابْنُ آدَمَ يُذْنِبُ الذَّنْبَ فَيَسْتَغْفِرُنِيْ فَأَغْفِرُ لَهُ ثُمَّ يَعُوْدُ فَيَسْتَغْفِرُنِيْ فَأَغْفِرُ لَهُ (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد باب قول الله تعالى ﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ﴾ ۷۵۰۷ ، ومسلم باب قبول التوبة من الذنوب وان تكررت الذنوب والتوبة ۶۹۴۱ ، مشكوة باب الاستغفار والتوبة .

(۲) علامه تقي عثماني دامت بركاتهم العالية په تکمله د فتح الملهم کې د اِعْمَلْ مَا شِئْتَ معنی کوي چې مَا دُمْتَ تُذْنِبُ ثُمَّ تَتُوبُ غَفَرْتُ لَکَ چې کله هم ته ګناه کوې بيا ورته په اخلاص توبه اوباسې نو زه به هم درته معافي کوم .تکملة فتح الملهم ۶ ص ۱۵ هکذا في الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ کتاب التوبة والزهد .

(۳) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۷ ط. بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني آدم په حال تعجب دی چې ګناه وکړي بيا د مانه معافي اوغواړي (توبه اوباسي) نو زه ورته معافي وکړم، دې بيا ګناه وکړي او بيا د مانه معافي اوغواړي نو زه ورته بيا هم معافي اوکړم. په ده تعجب دی چې نه خو ګناه پرېږدي، او نه زما د رحمت نه نا اميده کېږي. خو اې فرشتو! تاسو ګواه اوسئ چې ما ده ته ټول ګناهونه اوبخل (ځکه دې خو توبه هم اوباسي او زما د رحمت نه هم نه نا اميده کېږي).

دحبيب بن الحارث ﷺ واقعه:

رسول الله ﷺ ته يو کس (حبيب بن الحارث ﷺ) راغې او عرض يې وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِنِّيْ رَجُلٌ مِقْرَافٌ.

اې د الله ﷻ رسوله! زه ډير ګناهګاريم. نو نبي ﷺ ورته اوفرمايل:

تُبْ اِلَى اللهِ يَا حَبِيْبُ. اې حبيب! الله ﷻ ته توبه اوباسه.

هغه ورته عرض وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِنِّيْ اَتُوْبُ ثُمَّ اَعُوْدُ.

اى د الله ﷻ رسوله! زه توبه اوباسم خو بيا رانه ګناه اوشي.

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل:

كُلَّمَا اَذْنَبْتَ فَتُبْ. چې کله هم درنه ګناه اوشي نو توبه اوباسه.

هغه عرض وکړو:

يَارَسُوْلَ اللهِ اِذًا تَكْثُرُ ذُنُوْبِيْ.

که چيرته زما ګناهونه ډير زيات وي او بار بار وي (او زه توبه اوباسم نو آيا الله ﷻ به يې قبلوي؟)

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل:

عَفْوُاللهِ عَزَّ وَجَلَّ اَكْثَرُ مِنْ ذُنُوْبِكَ يَا حَبِيْبُ.

اې حبيب! د الله ﷻ عفوه ستا د ګناهونو نه ډيره زياته ده (ته چې هرڅومره پيرى توبه اوباسې نو الله ﷻ يې قبلوي).

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : معلومه شوه چې که انسان هرڅومره پیرې په اخلاص توبه اوباسي نو الله ﷻ یې قبلوي . (۱)

نبي عليه الصلوة والسلام هم توبه ويسته :

پدې خو اتفاق دی چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم معصوم دی : الله تعالی فرمائي :

﴿ لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ ﴾ (۲)

ليکن بيا هم پيغمبر عليه السلام د ورځې سل (۱۰۰) پيرې توبه اوباسي او استغفار وايې.
نبي عليه السلام فرمائي :

((يَاأَيُّهَا النَّاسُ تُوبُوا إِلَى اللهِ فَإِنِّي أَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ)) (۳)

ترجمه : اې خلقو تاسو الله ته توبه ووباسئ . بيشکه زه الله ته د ورځې سَل پيرې توبه اوباسم.
نو چې کله نبي عليه السلام باوجود د دينه چې معصوم دی د ورځې سل پيرې توبه اوباسي نو بيا خو مونږ ته په کار دي چې مونږ خو يې زياته اوباسو ، ځکه مونږ خو ډير ګناهګار يو .

بار بار توبه ويستونکي مُصِر ندی

پاتې شوه دا خبره چې الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَى مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ (۴)

الله ﷻ د انسانانو ګناهونه بخښي خو چې دوی په خپلو ګناهونو باندې اِصرار (ټينګوالي) نکوي (يعنی بار بار يې نه کوي) .

---

(۱) خطبات فقير ج۳٦ ص ۷۸ .

(۲) الفتح آيت ۲ .

(۳) رواه مسلم ، ورواه الامام احمد ۱۸۸۴۱ ، مشکوة باب الاستغفار والتوبة . د بخاري شريف الفاظ داسې دي : والله اني لاستغفرالله واتوب اليه في اليوم اكثر من سبعين مرة . رواه البخاري ، مشکوة ج۵ ص ۱۲۳ باب الاستغفار والتوبة .

(۴) آل عمران آيت ۱۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق:

د دې آيت په تفسير کې علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسير (روح المعاني) کې ليکلي چې اِصرار ديته وايي:

اَلْاِقَامَةُ عَلَى الْقَبِيْحِ بِدُوْنِ الْاِسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ. (۱)

په يو قبيح (او د ګناه په) کار سرې هميش والې کوي خو استغفار هم نه وايي او توبه هم نه اوباسي. نو ديته اِصرار ويلې شي.

او که چيرته د يوی ګناه کولو نه پس يې استغفار وويل، په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه شو او آئنده کې يې دا پخه اراده وکړه چې بيا به يې نه کوم نو الله جل جلاله به ورته دا ګناه معاف کړي. اوس که بيا ورنه دا ګناه اوشوه او بيا يې هم همدغه شان توبه اوويسته نو الله ﷻ به دوباره ورته ګناه معاف کړي اګر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې ګناه وکړي او توبه اوباسي.

او همدا د حديث مطلب دی چې:

((مَا اَصَرَّ مَنِ اسْتَغْفَرَ وَاِنْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِيْنَ مَرَّةً)) (۲)

هغه کس هميشه والې په ګناه ندې کړې چې بخښنه يې غوښتې وي اګر چې د ورځې اويا (۷۰) پيرې يې دا ګناه کړې وي او توبه يې ورنه ويستې وي.

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق:

ملا علي قاري رحمه الله هم په مرقاة شرح د مشکوة کې فرمائي:

مَنْ اَتْبَعَ ذَنْبَهُ بِالْاِسْتِغْفَارِ فَلَيْسَ بِمُصِرٍّ عَلَيْهِ وَاِنْ تَكَرَّرَ مِنْهُ. (۳)

څوک چې د ګناه نه روستو استغفار ووايي (په اخلاص توبه اوباسي او بيا يې د ګناه کولو پخه اراده وکړي) اوس ورنه بيا بيا ګناه کيږي (او دې بيا په اخلاص توبه اوباسي) نو دا سړې په ګناه اِصرار کوونکې ندې.

(۱) روح المعاني ج۴ ص ۶۱.
(۲) ابوداؤد ۱۵۱۴، ترمذي ۳۵۵۹، مشکوة ص ۳۰۴ باب الاستغفار والتوبة، کنزالعمال ۱۰۳۰۷.
(۳) مرقاة ص ۶۷، ۶۸/ ۳ باب الاستغفار والتوبة الفصل الثاني، مجمع بحارالانوار ص ۳/۳۱۱، فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۴۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وعيد

البته که يو سړې تَش په خُله استغفار وايي او په زړه کې په تيره ګناه پښيمانه نه وي او آئنده يې دا اراده هم نه وي چې ګني بيا به يې نه کوم او تَش د خُولې توبه اُوباسي او بار بار ګناه کوي نو د داسې کس باره کې سخت وعيدونه هم راغلي دي . نبي عليه السلام فرمائي :

((وَالْمُسْتَغْفِرُ مِنَ الذَّنْبِ وَهُوَ مُقِيمٌ عَلَيْهِ كَالْمُسْتَهْزِئِ بِرَبِّهِ)).(١)

کوم سړې چې په خُولې خو د ګناه نه استغفار غواړي حالانکه په ګناه باندې قائم وي ، د پرېښودلو اراده يې هم نه وي نو دې د خپل رب پورې خندا کوونکې دی .

د توبې طريقه :

اوس دا چې د توبې طريقه څه ده ؟

نو توبه صرف دیته نه وايي چې انسان تَش په خُوله باندې وايي : چې توبه توبه .

بلکه د توبې خپله طريقه ده چې علماو بيان کړې ده :

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق :

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې ددې پوره تشريح کړې ، چې حقوق په دوه (٢) قسمه دي :

١. حقوق الله ٢. حقوق العباد. نو که انسان حقوق الله ضائع کړي وي نو ددينه توبه داده : چې انسان درې (٣) کارونه وکړي :

١. په ژبه باندې استغفار ووايي. ٢. په زړه کې په کړې ګناه پښيمانه شي ٣. او په آئنده کې ددې ګناه د نه کولو پخه اراده وکړي.

که په دې طريقه يې توبه اوويسته نو د ځای نه د پاڅيدو نه مخکې به ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړي.

البته که فرائض (لکه مونځ ، روژه ، زکوة وغيره) يا واجبات ورنه پاتې شوي وي نو د هغې به قضاء هم راوړي نو بيا به يې توبه قبليږي .

---

(١) اخرجه البيهقي في السنن ١٠/١٥٤ ، وابن ابی الدنيا من حديث ابن عباس مرفوعًا وذکره الحافظ في فتح الباري ١٣/ ٤٧١ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که انسان حقوق العباد ضائع کړي وي (لکه د يو مسلمان مال يې په ناجائزې طريقې سره خوړلي وي يا يې د هغه بې عزتي کړي وي) نو ددې سره بيا يوه بله خبره هم ضروري ده :
چې مسلمان ته خپل حق واپس کړي يا د هغه نه معافي اوغواړي . نوبيا به يې توبه قبليږي .
او که يو بل مسلمان يې په ناحقه وژلي وي ، نو که د مقتول وارثانو دې معاف کړو خو ډيره ښه ده ، دې به صرف استغفار وايي او په آئنده کې به دبيا نه کولو پخه اراده وکړي .
او که هغوی د قصاص مطالبه کوله ، نو ځان به هغوی ته د قصاص اخيستو دپاره حواله کوي
او که په يو پاکدامنه مسلمانه زَنانه يې د زِنا تُهمت لږولې وُ او هغوی معاف نه کړو بلکه د حد قذف مطالبه يې کوله نو ځان به کوړو وهلو ته هم حَواله کوي. (۱)

د حضرت علي رضي الله عنه نه تپوس :

(لکه دا خبره مخکې تيره شوې ده چې) د حضرت علي رضی الله عنه نه پوښتنه اوشوه چې توبه څه ته وايي ؟ نو هغه ورته وويل چې توبه هغه ده چې په هغې کې شپږ خبرې وي :

۱ . عَلَى الْمَاضِيْ مِنَ الذُّنُوْبِ النَّدَامَةُ، ۲.وَلِلْفَرَائِضِ الْاِعَادَةُ ، ۳. وَرَدُّ الْمَظَالِمِ ، ۴ . وَاِسْتِحْلَالُ الْخُصُوْمِ ، ۵ . واَنْ تَعْزِمَ عَلَى اَنْ لَاتَعُوْدَ، ٦ . وَاَنْ تُرَبِّيَ نَفْسَکَ فِيْ طَاعَةِ اللهِ تَعَالٰى كَمَا رَبَّيْتَهَا فِي الْمَعْصِيَةِ . (۲)

۱ . په خپلو تيرو ګناهونو پښيمانه کيدل ، ۲. کوم فرائض او واجبات چې درنه پاتې شوي وي د هغې قضاء راوړل ، ۳ . په ظلم چې کوم مال د بل چانه اخيستې شوې وي هغه واپس کول ، ۴ . په ژبه ، لاس يا خپو باندې چې دې بل مسلمان ته تکليف رسولې وي د هغه نه معافي غوښتل ۵ . په آئنده کې دې ګناه ته د نه ورتللو پوخ قصد او اراده کول ، ٦ . لکه څرنګ چې دې مخکې خپل ځان د الله جل جلاله په نافرمانۍ کې ليدلې وُ اوس خپل ځان د الله ﷻ په فرمانبردارۍ کې اووينې.

يو شاعر وايي :

په عادتي توبه به خلاص د معصيته نشې * څو نصوحا غوندې توبه محکم سوګند اونکړې

(۱) تفسير قرطبي ج۱۸ ص۱۷٦ التحريم آيت ۸ . هکذا ذُکر في مرقاة شرح مشکوة ج ۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .

(۲) تفسير مظهري ج۹ ص ۳۴۵ ، تفسير روح المعاني ج ۲۸ ص ۱۹۰ التحريم آيت ۸ ، بيضاوي مع حاشية القونوي ج۱۹ ص ۱٦۵ التحريم آيت ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل :

۱ : حقوق العباد تش په توبه نه معاف کيږي :

اوله مسئله داده : چې حقوق العباد تش په توبه نه معاف کيږي بلکه د حق خاوند ته به خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي .(۱)

وَاَمَّا حُقُوْقُ الْاٰدَمِيِّيْنَ فَلَا بُدَّ مِنْ اِيْصَالِهَا اِلَى مُسْتَحِقِّيْهَا فَاِنْ لَمْ تُوْصَلْ اِلَى اَرْبَابِهَا لَمْ يَتَخَلَّصْ مِنْ ضَرَرِ ذٰلِكَ الذَّنْبِ اِلَّا بِتَرْكِهِ .... (۲)

هر چې حقوق العباد دي نو ددې د پاره دا ضروري ده چې خپل مُستحق ته به يې سپاري . ځکه که د حق خاوند ته دا حق اونه رسي نو دا کس ددې ګناه د ضرر نه نه خلاصيږي . البته که هغه ورته خپل حق پريږدي او معاف يې کړي نو بيا صحيح ده .

د ملا علي قاري رحمه الله تحقيق :

ملا علي قاري رحمه الله په شرح د فقه اکبر کې ليکلي :

وَاِنْ كَانَتْ مِمَّا يَتَعَلَّقُ بِالْعِبَادِ فَتَتَوَقَّفُ صِحَّةُ التَّوْبَةِ مِنْهَا عَلَى اَنْ يَتَحَلَّلَ اَوْ يَرُدَّهُ اِلَيْهِمْ . (۳)

او که ددې ګناه تعلق د حقوق العباد و سره وُ نو بيا د توبې صحت په دې موقوف دی چې يا خو د هغه نه معافي او غواړي يا هغه ته خپل حق واپس کړي .

همدارنګې ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرح د مشکوة کې ليکلي :

فَاِنَّ حُقُوْقَ الْعِبَادِ يَتَوَقَّفُ عَلَى اِرْضَائِهِمْ .....(۴)

بيشکه د حقوق العباد و نه توبه موقوف ده په راضي کولو د صاحبِ حق باندې، يا هغه ته په خپل حق واپس کولو باندې .

(۱) فتاوی محموديه ج۲۹ ص ۴۲۵ .

(۲) المفهم شرح مسلم ج۷ ص ۷۱ کتاب الرقاق باب وجوب التوبة وفضلها ، فتاوی محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵ .

(۳) شرح فقه اکبر ص ۱۹۴ بيان السام التوبة ، رياض الصالحين ص ۱۰ ، ۱۱ باب التوبة ، فتاوی محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵

(۴) مرقاة شرح مشکوة ج۳ ص ۱۶۸ کتاب الحج الفصل الاول ، فتاوی محمودية ج۲۹ ص ۴۲۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام نووي رحمه الله تحقيق :

امام نووي رحمه الله فرمائي :

إِنْ كَانَتِ الذَّنْبُ مُتَعَلِّقًا بِبَنِيْ آدَمَ فَلَهَا شَرْطٌ آخَر وَهُوَ رَدُّ الْمَظْلِمَةِ إِلَى صَاحِبِهَا أَوْ تَحْصِيْلُ الْبَرَاءَةِ مِنْهُ . (۱)

که د ګناه تعلق د بندګانو د حقونو سره وُ نو د دې د پاره (د استغفار او توبې سره سره) يو بل شرط هم دی چې صاحبِ حق ته خپل حق سپارل يا د هغه نه معافي غوښتل .

۲ : د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي :

دويمه مسئله دا ده چې د هرې ګناه نه توبه د هغې موافق وي . يعنی که د سړي نه مونځ ، روژه ، زکوة ، حج وغيره قضاء شوي وي نو د دې توبه دا ده چې د دې فرائضو قضاء به راوړي . او که د چا مالي حق يې ضائع کړې وي نو يا خو به هغه ته خپل حق سپاري يا به ورنه معافي غواړي .

د صاحب د هدايې وينا :

صاحب د هدايې ليکلي : اَلتَّوْبَةُ عَلَى حَسْبِ الْجِنَايَةِ . (۲)

توبه د جنايت موافق وي . يعنی چې څنګه جنايت وي همغه شان يې توبه وي .

۳ : که حقدار ته خپل حق واپس نکړي نو قيامت کې به دده نه نيکۍ اخيستلې شي

دريمه مسئله دا ده چې که په دنيا کې د حق خاوند ته خپل حق واپس نکړي نو په آخرت کې خو به د ده سره څه مال و دولت نه وي چې هغوی ته يې ورکړي ، لهذا د ده نه به نيکۍ اخيستلې شي او د حق دار په عملنامه کې به جمع کولې شي .

(۱) مرقاة شرح مشكوة ج۵ ص ۱۲۲ باب الاستغفار والتوبة .

(۲) هداية ج۳ ص ۱۷۳ كتاب الرجوع عن الشهادة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که دده سره نیکۍ ختمې شي او په ده د خلقو حقونه پاتې وي نو بیا به د هغوی ګناهونه راخیستلې شي او په ده باندې به بار کولې شي. [(۱)]

امام بخاري رحمه الله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دا حدیث رانقل کړې چې نبي علیه السلام فرمائي :

((مَنْ كَانَتْ لَهُ مَظْلِمَةٌ لِأَخِيهِ مِنْ عِرْضِهِ أَوْ شَيْئٍ فَلْيَتَحَلَّلْهُ مِنْهُ الْيَوْمَ قَبْلَ أَنْ لَا يَكُونَ دِينَارٌ وَلَا دِرْهَمٌ إِنْ كَانَ لَهُ عَمَلٌ صَالِحٌ أُخِذَ مِنْهُ بِقَدْرِ مَظْلِمَتِهِ ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَسَنَاتٌ أُخِذَ مِنْ سَيِّئَاتِ صَاحِبِهِ فَحُمِلَ عَلَيْهِ)) . (۲)

په چا باندې چې د بل ورور مسلمان حق وي که په هغه یې ظلم کړې وي ، د هغه عزت ته یې نقصان رسولې وي یا یې نور حقوق ورباندې وي نو : هغه نه دې نن ورځ معافي اوغواړي ، مخکې د هغه ورځې نه په کومه ورځ چې د چاسره نه دینار وي او نه درهم . (یعنی مخکې د قیامت د ورځې نه . ځکه که نن ورنه معافي اونه غواړي نو د قیامت په ورځ خو به دده سره درهم و دینار نوي) نو که دده سره نیکي وي نو د ظلم (او حق) په مقدار به دده نه نیکي اخیستلې شي (مظلوم او حقدار ته به ورکولې شي) او که دده سره نیکي نه وي نو د مظلوم او حقدار ګناهونه به راخیستلې شي او پده باندې به بار کولې شي .

٤ : که صاحبِ حق وفات او یا معلوم نوي د هغې نه د توبې طریقه :

څلورمه مسئله داده : چې که صاحبِ حق پخپله وفات شوې وي نو د هغه ورثو ته به دا حق سپاري . او که ده ته دا معلومه نه وي چې دا مال ما د چانه په ناجائزه طریقې سره اخیستې دی (یعنی اصلِ مالک ورته معلوم نه وي) نو بیا به دې دغه مال صدقه کوي .

---

(۱) احیاء العلوم ج۴ ص ۵۰ کتاب التوبة .

(۲) بخاري ابواب المظالم والقصاص باب من کانت له مظلمة عندالرجل ...... ۱/۳۳۱ طبعه قدیمي ، کفایت المفتي ج۱ ص ۲۸۰ . بارهوان باب معاصي اور توبه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

وَمَالَايُعْرَفُ لَهُ مَالِكًا فَعَلَيْهِ اَنْ يَتَصَدَّقَ بِهِ . (۱)

د کوم مال چې ده ته مالک معلوم نوي نو په ده لازم دي چې دې دا مال صدقه کړي .

۵ : په توبې سره حرام مال نه حلالېږي :

پنځمه مسئله داده چې په توبې سره حرام مال (مثلا په غلا يا زِنا وغيره سره جمع شوې مال) نه حلالېږي بلکه په توبې سره صرف د ګناه وَبال ختم شي (۲)

۶ : په کوچني والي کې د کړل شوې ګناه حُکم :

شپږمه مسئله داده : چې که په کوچني والي او نابالغی کې کومه ګناه شوي وي نو د هغې مؤاخذه نشته . ځکه صريح حديث موجود دی ، نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلٰثَةٍ : عَنِ الْمَعْتُوْهِ حَتّٰى يَفِيْقَ وَالنَّائِمِ حَتّٰى يَسْتَيْقِظَ وَالصَّبِيِّ حَتّٰى يَحْتَلِمَ)) . (۳)

ترجمه : د درې (۳) تنو څخه د مکلفيت قلم پورته کړل شوي :

۱. هغه کس چې عقل يې ګډوَډ وي ترڅو چې عقلمند شوې نه وي .
۲. اُوده انسان ترڅو چې رابيدار شوې نه وي .
۳. نابالغه هلک ترڅو چې بالغ شوې نه وي .

---

(۱) احياء العلوم ج۵ ص ۵۰ کتاب التوبة .

(۲) کفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۴ .

(۳) ابن ماجه ابواب الطلاق باب طلاق المعتوه والصغير والنائم ص ۱۴۷ طبعه لدهلي . کفايت المفتي ج۱ ص ۲۸۵ بارهوان باب معاصي اور توبه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه :

عزتمندو مسلمانانو ! انسان عاجزه او کمزورې دی ، معصوم خو صرف انبیاء کرام دي نور انسانان خو معصوم نه دي . نوکه د بشریت په تقاضائې ، د شیطاني وسوسو او د نفسي خواهشاتو د غلبې په وجه ورنه گناه اوشي نو ده ته پکار دي چې دې په وخت ورنه توبه اوباسي او په همدې کې د انسان کامیابي هم ده . نبي ﷺ فرمائي :

((كُلُّ ابْنِ آدَمَ خَطَّاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِيْنَ التَّوَّابُوْنَ)) . (۱)

د هر انسان نه گناه کیږي خو بهترین په دوی کې هغه دي چې توبه اوباسي .

الله رب العزت دې مونږ ته د صحیح توبې ویستلو توفیق راکړي او بیا دې راته په دې توبه باندې د استقامت توفیق هم رانصیب کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللّٰهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَّآلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِيْن

(۱) رواه الترمذي في القيامة باب ۹۴ . وابن ماجه في الزهد باب ۳۰ والدارمي والحاكم وقال الحاكم صحيح الاسناد . مشكوة باب الاستغفار والتوبة ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۶ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د توبې په باره کې نور معتمد واقعات :

(نوټ : د توبې متعلق مې نور زړه راښکونکي او معتمد واقعات هم ذکر کړي، چې که موقع ډيره وي ، وخت زيات وي نو مقررين حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده کولې شي . ځکه هره واقعه داسې د غبرت نه ډکه ده چې په اوريدو يې انسان په توبه ويستلو آماده کيږي او د ګناهونو نه يې پخپله نفرت پيدا کيږي).

د کفل د توبې واقعه :

امام ترمذي رحمه الله په خپل کتاب کې او نورمحدثينو هم د بني اسرائيلو د يو کس (کِفل) واقعه رانقل کړې .

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما فرمائي چې ما دا واقعه د پيغمبر عليه الصلوة والسلام نه د اووه (۷) پيرو نه زياته اوريدلې ده .

(په بعضو رواياتو کې ذکر دي چې سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ اَكْثَرَ مِنْ عِشْرِيْنَ مَرَّةً .
ما دا واقعه د نبي عليه السلام نه د شلو (۲۰) پيرو نه زياته اوريدلې ده)

نبي عليه السلام فرمائي چې په بني اسرائيلو کې يو کس وُ کِفل نوم يې وُ ، د ګناهونو نه به يې ځان بالکل نه ساتلو ، نو يوه ښځه ورته راغله (کومه چې روپو ته ډيره مجبوره وه) نو ده ورته شپيته (۶۰) ديناره ورکړه ، خو په دې شرط چې دې به خپل حاجت ورنه پوره کوي ، هرکله چې دې د زِنا د پاره ورغې ، نو ښځه اورَيږده او په ژړا شوه . ده ورنه تپوس وکړو : ولې ژاړې ؟

هغې ورته وويل : چې دا کار (زِنا) ما چيرته مخکې د سره کړې ندې ، خو زه اوس سخته مجبوره يم . نو دده په زړه کې هم يَره پيدا شوه او ورته وې ويل : چې کله تا دا کار مخکې ندې کړې او اوس يې صرف د مجبورۍ نه کوې ، نو واخله دا دينار خالصه د الله ﷻ د رضا دپاره (بغير د زِنا کولو نه) . او دې کفل قسم وکړو :

لَاوَاللهِ لَآ اَعْصِي اللهَ بَعْدَهَا اَبَدًا .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم په الله، د دې نه پس به بیا هیڅ نافرماني او نکړم (او په اخلاص یې توبه اوویسته، د الله شان ګوره چې) دې په همدغه شپه وفات شو نو سحر یې په دروازه لیکلي ؤ :

اِنَّ اللّٰهَ قَدْ غَفَرَ لِلْکِفْلِ.

بیشکه الله ﷻ کفل ته مغفرت او بخښنه کړې. (۱)

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو واوریده چې کِفل کوم چې ټول عمر د الله ﷻ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص یې توبه اوویسته نو الله ورته معافي وکړه او ټول ګناهونه یې ورته معاف کړه.

څلویښت (۴۰) کاله د الله ﷻ نافرماني کوونکي کس د توبې واقعه:

علامه ابن قدامة المقدسي رحمه الله په خپل کتاب (کتاب التوّابین) کې یو واقعه رانقل کړې: چې د حضرت موسی علیه السلام په زمانه کې سخت قحط راغې، خلق راجمع شو او حضرت موسی علیه السلام ته راغلل او عرض یې وکړو :

اې د الله رسوله! ته د خپل رب نه دُعا اوغواړه چې په مونږ باندې باران را اُووَروي.

نو حضرت موسی علیه السلام د دوی سره صَحرا ته اووت، تقریبًا اویا زره (۷۰۰۰۰)، یا زیات خلق وو، دُعا یې اوغوښته چې یا الله! په مونږ باران را اُووَروې، په مونږ خپل رحمت را اووَروې، او د شِیر خوار بچو، چارپیانو او بوډاګانو په وجه په مونږ خپل رحم وکړې.

مګر آسمان نور هم صفا شو او نمر نور هم تیز شو.

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې یا الله! که چیرته ستا په حضور کې زما مقام او مرتبه غورځیدلې وي نو دآخیرې زمانې پیغمبر نبي اُمّي محمد رّسولُ الله ﷺ په وسیله درنه دُعا غواړم چې په مونږ باران وکړه.

وحي راغله چې اې موسی (علیه السلام)! زما په نزد ستا په مرتبه کې څه فرق ندې راغلې، خو په تاسو کې یو کس دی چې د څلویښتو (۴۰) کالو نه راپه دیخوا زما په نافرمانی کې مبتلاء دی او ګناهونه کوي. ته په خلقو کې اعلان وکړه چې دغه کس د تاسو نه اووځي.

---

(۱) رواه الترمذي وحسّنه كتاب القيامة باب ۴۸، وابن حبان في صحيحه، والحاكم والبيهقي. وقال الحاكم صحيح الاسناد، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۵۰ كتاب التوبة والزهد حديث ۲۶.

ځکه د هغه د وجې مې، په تاسو هم باران بند کړې . حضرت موسی علیه السلام عرض وکړو چې اې الله ﷻ ! زه خو يو کمزورې بنده يم، زما آواز هم کمزورې دی نو د اويا زرو نه زياتو خلقو ته به زما آواز څنګه اورسي ؟ الله ﷻ ورته اوفرمايل : چې ته اعلان وکړه او خلقو ته رَسَوَل يې زما کار دی . نو حضرت موسی علیه السلام اودريده، اعلان يې وکړو :

يَاأَيُّهَا الْعَاصِيُ ! اَلَّذِيْ لَهُ أَرْبَعُوْنَ سَنَةً يَعْصِيْ رَبَّهُ أَقْسَمْتُ عَلَيْکَ أَنْ تَخْرُجَ مِنْ بَيْنِنَا .

اې هغه ګناهګار بنده ! چې د څلويښتو کالو نه راپه ديخوا د الله ﷻ نافرماني کوی، زه تا ته قسم درکوم چې زمونږ د صفونو نه اُوځه . ځکه ستا په وجه الله ﷻ په مونږ هم باران بند کړې .

دا اعلان چې دې ګناهګار کس واوريده، نو پاڅيده او څلور واړه طرفته يې اوکتل، نو هيڅوک هم د صفونو نه او نه وتلو . دې پوهه شو چې دا کس همدا زه يم . خو ده په زړه کې سوچ وکړو چې که اوس زه او وځم نو په ټولو بني اسرائيلو کې به رَسوا شم، او که نه اوځم نو زما په وجه په ټولو بني اسرائيلو باران بند دی، نو کيناست او په سَر يې څادر واچول، الله ﷻ ته متوجه شو او دا دُعا يې اوغوښته :

اِلٰهِيْ أَعْصَيْتُکَ أَرْبَعِيْنَ سَنَةً فَأَمْهَلْتَنِيْ . جِئْتُکَ تَائِبًا فَقَبِلْنِيْ .

اې الله ﷻ ما څلويښت کال ستا نافرماني وکړه خو تا مهلت راکړو اوس تا ته توبه اوباسم نو ما قبول کړه (يعنی زما توبه قبوله کړه) . ده لا دا خبره پوره کړې هم نوه چې يوه سپينه وريځ راغله او دومره ډير باران ورنه اوشو ګويا چې د مشکيزې خُوله چا کلاؤ کړې .

حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې يا الله ! تر اوسه خو لا څوک د صفونو نه اوتي هم ندې نو تا څنګه په مونږ باران وکړو ؟ الله ﷻ ورته اوفرمايل: ای موسی !

سَقَيْتُکُمْ بِالَّذِيْ بِهِ مَنَعْتُکُمْ .

د کوم کس په وجه مې چې درباندې باران بند کړې ؤ اوس مې د همغه په وجه درباندې باران اُوورُول (ځکه هغه راته توبه اوويسته) . حضرت موسی علیه السلام الله جل جلاله ته عرض وکړو چې يا الله ! دغه بنده خو ما ته اوښايه (چې زه يې اوګورم چې دا څوک دی ؟)

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله جَلَّ جَلَالُهُ ورته او فرمايل :

مَا فَضَحْتُهُ حَالَ مَعْصِيَتِهِ فَكَيْفَ اَفْضِحُهُ وَقَدْ تَابَ ؟

کله چې ده زما نافرماني کوله هلته ما ندې رَسوا کړې ، نو چې اوس يې توبه اوويسته (اوفرمانبردار جوړ شو) نو څنګه يې رَسوا کړم. (۱)

فائده : محترمو مسلمانانو وروڼو ! تاسو واوريده چې کوم کس څلويښت کاله د الله ﷻ نافرماني کړې وه خو چې په اخلاص يې توبه اوويسته نو الله ﷻ يې متصل توبه قبوله کړه اوبيايې د ده پَرده هم اوساتله ، چې په خلقو کې رَسوا نشي .

دشرابو په سَرکه باندې د بدليدلو واقعه :

يو ورځ حضرت عمر رضی الله د مدينې منوّرې په يوه کوڅه کې روان ؤ ، نو يو ځوان ورته مخې ته راغې چې د جامو د لاندې يې پټ څه شي په لاس کې نيولې ؤ ، حضرت عمر رضی الله عنه ورته تپوس وکړو : اې ځوانه ! د دې کپړو د لاندې دې څه شي په لاس کې پټ نيولي ؟

د ده سره په بوتل کې شراب ؤ ، خو ده ته حياء ورغله چې حضرت عمر رضی الله عنه ته ووايي چې دا شراب دي ، بل يې په زړه کې د حضرت عمر رضی الله عنه نه يَره هم وه چې هسې نه جزاء راکړي.

نو زړه کې سخت خفه شو او الله جل جلاله ته يې سوال وکړو چې يا الله ! که تا اوس زما پَرده اوساتله او زه دې د رسوايي نه بچ کړم نو زما توبه ده ، زه به بيا هيڅکله شراب اونه څکم.

نو حضرت عمر رضی الله عنه ته يې جواب ورکړو چې اې اميرالمؤمنين ! دا سَرکه ده . هغه ورته وويل: ته او ښايه چې زه يې اوګورم. ده چې ورته او خوده نو يقيني الله جل جلاله دا شراب په سَرکه بدل کړي وو . (۱)

فائده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې دې ځوان په اخلاص توبه وويسته نو الله جل جلاله يې پَرده هم خوَندي کړه او د ده خبره يې هم دروغ نکړه بلکه شراب يې ورله په سَرکه بدل کړه .

---

(۱) كتاب التوّابين لابن قدامة المقدسي ص ۷۳ ، كرامات اولياء ، نزهة البساتين .

(۲) درّة الناصحين ص ۳۲۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو کفن کش د توبې قبليدلو واقعه :

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله په خپل کتاب (تنبيه الغافلين) کې د عبرت نه ډکه يوه واقعه رانقل کړې ده : چې يو ورځ حضرت عمر ﷺ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو نو ژړل يې . نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

مَايُبْكِيْكَ يَا عُمَرُ ؟ اې عمر ! تا څه شی ژړوي ؟ (يعنی ولې ژاړې ؟)

جواب يې ورکړو چې اې د الله ﷻ رسوله ! چې راتلم نو په دروازه کې مې يو ځوان اوليدو چې د يو گناه په وجه يې ډير زيات ژړل . د هغې په وجه ماله هم ژړا راغله .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل چې ورشه دننه يې راوله . کله چې هغه ځوان دننه راغې نو نبي ﷺ ورنه تپوس وکړو : مَايُبْكِيْكَ يَا شَابُ ؟ اې ځوانه ! څه له ژاړې ؟

هغه جواب ورکړو چې ډير گناهونه مې کړي دي او دهغه جبّار ذات (الله ﷻ) نه ويريږم (چې سخته سزا به راکړي) .نبي عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه :

اَشْرَكْتَ بِاللّٰهِ يَا شَابُ ؟ اې ځوانه د الله ﷻ سره دې شرک کړې ؟ هغه ويل نه .

بيا يې ورنه تپوس وکړو : اَقَتَلْتَ نَفْسًا بِغَيْرِ حَقٍّ ؟ آيا په ناحقه دې څوک وژلي دی ؟

هغه ويل : نه . نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَاِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ ذَنْبَكَ وَلَوْكَانَ مِثْلَ السَّموَاتِ السَّبْعِ وَالْاَرَضِيْنَ السَّبْعِ وَالْجِبَالِ الرَّوَاسِي .

که چيرته ستا گناهونه د اوو (۷) آسمانونو ، اوو (۷) زمکو او ددې مضبوطو غرونو برابروي نو هم الله ﷻ يې معاف کوي .

هغه ورته وويل : اې د الله رسوله ! زما گناه ددينه هم لويه ده . نبي ﷺ ورته اوفرمايل :

ذَنْبُكَ اَعْظَمُ اَمِ الْكُرْسِيِّ ؟ ستا گناه لويه ده يا کرسي ؟ هغه جواب ورکړو : زما گناه .

بيا ورته نبي ﷺ اوفرمايل : ذَنْبُكَ اَعْظَمُ اَمِ الْعَرْشُ ؟ ستا گناه لويه ده يا عرش ؟

هغه وويل : زما گناه . بيا ورنه نبي ﷺ پوښتنه وکړه : ذَنْبُكَ اَعْظَمُ اَمِ اِلٰهُكَ ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا ګناه لويه ده او که الله ﷻ ؟ (يعنی د هغه عفوه ؟) هغه وويل : الله ﷻ خو ډير لوي او اعظم دی . (د هغه عفوه او بخښنه ډيره لويه ده) . نبي ﷺ ورته او فرمايل :

فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذَّنْبَ الْعَظِيْمَ إِلَّا اللهُ . چې دا لوي لوي ګناهونه خو صرف همغه ذات بخي.

خو اې ځوانه ! دا راته او وايه چې هغه کومه ګناه تا کړې ؟ (چې تا ته دومره غټه معلوميږي) هغه ورته وويل : اې د الله ﷻ رسوله ! د تا نه حياء راځي (نه يې شم درته ويلی) . نبي عليه السلام بيا ورته او فرمايل : چې خير دې اُووايه ، څه ګناه دې کړې ؟ هغه ورته شروع شو :

اې د الله رسوله ﷺ ! زه کفن کش يم ، د اوو (۷) کالونه راپه ديخوا د مړو نه کفنونه اوباسم (او بيا يې خرڅوم) . يو څو ورځې مخکې د انصارو يو جينۍ وفات شوه ، چې کله د شپې زه د کفن ويستلو دپاره ورغلم او کفن مې ورنه را اوويست ، راروان شوم ، چې څه اندازه راغلم نو شيطان راباندې غلبه وکړه ، دوباره ورغلم او د هغه جينۍ سره مې زِنا هم وکړه . چې کله ورنه راروان شوم ، نو هغه جينۍ راپسې آواز وکړو :

وَيْلَكَ يَا شَابُّ أَمَا تَسْتَحْيِيْ مِنْ دَيَّانِ يَوْمِ الدِّيْنِ يَضَعُ كُرْسِيَّهُ لِلْقَضَآءِ وَيَأْخُذُ لِلْمَظْلُوْمِ مِنَ الظَّالِمِ . تَرَكْتَنِيْ عُرْيَانَةً فِيْ عَسْكَرِ الْمَوْتٰى وَأَوْقَفْتَنِيْ جُنُبًا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ .

افسوس دی په تا باندې اې ځوانه ! آيا تا ته د قيامت د هغه ورځې نه حياء نه درځي ؟ په کومه ورځ چې به الله ﷻ د فيصلې د پاره کرسۍ اولږوي ، د ظالم نه به د مظلوم دپاره حق اخلي ، تا خو زه د مړو په ډله کې بربنده پريښودم ، او په دې دې مجبوره کړم چې د قيامت په ورځ د الله ﷻ په دربار کې د جُنابت په حالت کې اودريږم .

کله چې نبي ﷺ دا خبرې واوريدې نو ډير غصه شو او دې ځوان ته يې او فرمايل :

چې اې فاسقه ! اُوځه د مانه . نو دا ځوان را اووت ، او يو غره طرفته لاړ ، هلته يې په اخلاص توبه اوويسته ، او څلويښت ورځې يې الله ﷻ ته سوال و زاري وکړې ، کله چې څلويښتمه ورځ شوه نو دې ځوان سَر آسمان طرفته اوچت کړو او دا دُعا يې وکړه :

اې د آدم او حوا بي بي ربه ! که چيرته تا زما توبه قبوله کړې وي نو د دې خبر پيغمبر عليه السلام او د ده ملګرو (صحابه کرامو) ته ورکړه ، او که نه دې وي قبوله کړې نو بيا د آسمان نه اُور رانازِل کړه ، ما پرې دلته اُوسوزوه ، خو د آخرت د اُور نه راته نجات راکړه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل طرفته حضرت جبريل عليه السلام نبي کريم ﷺ ته راغلو ، سلام يې واچول ، او عرض يې وکړو چې اې د الله رسوله ! په تاسو باندې الله ﷻ سلام وايي . نبي عليه السلام د سلام ښکلې جواب ورکړو .

بيا حضرت جبريل عليه السلام عرض وکړو : اې د الله رسوله ! الله ﷻ فرمائي :

أَنْتَ خَلَقْتَ الْخَلْقَ ؟ آيا دا مخلوق تاسو پيدا کړې ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه . بلکه الله ﷻ زه هم پيدا کړې يم ، او دا مخلوق يې هم پيدا کړې .

حضرت جبريل عليه السلام دوباره اوفرمايل چې الله ﷻ تپوس کوي : أَنْتَ تَرْزُقُهُمْ ؟ آيا دې مخلوق ته تاسو رزق ورکوئ ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه ، بلکه الله ﷻ ماته او دې ټول مخلوق ته رزق ورکوي .

حضرت جبريل عليه السلام په دريم ځل عرض وکړو چې الله ﷻ پوښتنه کوي : أَنْتَ تَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ؟ آيا تاسو د دې مخلوق توبه قبلوئ ؟ نبي عليه السلام جواب ورکړو چې نه . بلکه الله ﷻ زما او د دې ټول مخلوق توبه قبلوي .

آخير کې جبريل عليه السلام عرض وکړو : چې الله ﷻ فرمائي :

تُبْ عَلَى عَبْدِيْ فَإِنِّيْ تُبْتُ عَلَيْهِ .

ته زما د ابنده معاف کړه ځکه ما د ده توبه قبوله کړه . (ځکه ده ماته ډيرې زارۍ وکړې او په اخلاص يې توبه اوويسته) . نبي کريم صلی الله عليه وسلم هغه ځوان را اُوغوښت او زيرې يې ورکړو چې الله ﷻ ستا توبه قبوله کړه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو ديته سوچ اوکړئ چې د دې ځوان نه ځومره غټه ګناه شوې وه خو چې په اخلاص يې توبه وويسته ، او الله ﷻ طرفته متوجه شو نو الله ﷻ يې توبه قبوله کړه . (١)

(١) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۸ ط. دارالفكر بيروت .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په توبه کوونکي ځوان باندې د وریځې د سورې واقعه :

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په باره کې ذکر دي چې دده په زړه کې د یوې ښځې سره ډیر محبت ؤ ، یو ځل یې تول شپه د هغې په انتظار کې تیره کړه ، خو هغه رانغله ، آخر د صبا آذان اوشو ، ده د ځان سره سوچ وکړو چې صرف د یوې ښځې د پاره مې تول شپه ویخه تیره کړه او ملاقات هم اونشو ، که چیرته د الله ﷻ په عبادت کې مې تول شپه ویخه تیره کړې وې نو الله ﷻ به راباندې څومره رحم کړې وی ، او څومره اَجر به یې راکړې وې .

نو یَخه توبه یې اوویسته ، او د عِلم حاصلولو د پاره د علماو یوې علاقې طرفته روان شو ، چې کله د ښهر نه بهر اُووَت ، سخته ګرمي وه ، په لاره کې ورسره یو بزرګ هم ملګرې شو ، دواړه د علماو علاقې طرفته روان وو ، د الله ﷻ شان ګوره چې په دې سخته ګرمۍ کې د دوی د پاسه وریځ روانه وه ، او سورې یې ورباندې کړې ؤ ، حضرت عبدالله بن مبارک دا سوچ کولو چې دې وریځ د دې بزرګ په وجه په مونږ سورې کړې ، او دې بزرګ هم همدا ګمان کولو چې دا په ما باندې د الله ﷻ خصوصي رحمت دی .

خو چې کله دواړه هغه علاقې ته اورسیده ، نو دواړه جدا شو ، او خپل خپل مقصدي ځاي طرفته روان شو ، نو دا وریځ د عبدالله بن مبارک رحمه الله په سَر روانه شوه ، دې بزرګ چې دا اولیده نو ډیر حیران شو او رامنډه یې کړې ، دده نه یې پوښتنه وکړه : چې ستا دې په الله ﷻ قَسَم وي ریښتیا راته اووایه چې تا کوم عمل کړې چې د هغې په وجه ستا په سَر باندې وریځ روانه ده او د ګرمۍ نه یې بچ اوساتلې ؟

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله په سترګو کې اُوښکې راغلې او وې ویل چې ما خود یو ګناه نه توبه اوویسته ، او د عِلم حاصلولو د پاره مې د دې علماو د علاقې نیت راکړې . خو زما پروردګار دومره غفورورحیم او قدردَان ذات دی چې هغه په دُنیا کې زما د پاره د ګرمۍ نه د بچ کیدو د پاره انتظام وکړو ، زه امید لرم چې په آخرت کې به مې هم د جهنم د اُور نه حفاظت کوي[1]

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۵۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : قدرمنو مسلمانانو ! تاسو واوريده چې الله ﷻ د انسان د توبې څومره قدرداني کوونکې دی چې يو کس د ګناه نه په اخلاص توبه اوويسته نو د دنيا د نَمر د ګرمائش نه يې ورله حفاظت وکړو ، نو د جهنم په اُور به يې څنګه اوسوزوي ؟

د قارون په واقعه کې عبرت :

علامه جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير (اَلدّرّالمنثور في التّفسير بالماثور) ، او علامه جارالله زمحشري رحمه الله په خپل تفسير (تفسير کشاف) کې د آيت :

﴿ فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ ﴾(۱) دلاندې د قارون تفصيلي واقعه رانقل کړې، چې پکې د مسلمانانو د پاره ډير لوي عبرت او نصيحت پروت دی . زه به يې د رته څه خلاصه بيان کړم :

قارون د حضرت موسی ﷺ د تره ځوي ؤ ، ډير مال و دولت ورسره ؤ ، او د دې مال په نَشَه کې ډير مست ؤ . خو د دې دومره ډير مال و دولت باوجود بيا هم ډير حريص ؤ ، او هر وخت به يې حضرت موسی ﷺ ته د ضرر رسولو کوشش کولو . کله چې د زکوة حکم راغې ، نو هم ده انکار وکړو ،او قوم ته يې وويل چې موسی ﷺ د تاسو نه صرف په چَل کې مال اخلي .

ملګرو ورته وويل چې ته زمونږ مشر يې ، ته چې څه حکم کوې مونږ يې منو . قارون وويل چې زه به يوه زِناکاره ښځه د مال و دولت په زُور پدې راضي کړم چې په حضرت موسی ﷺ باندې د زِنا تهمت اولږوي . (نو په خلقو کې به بدنام شي ، خلق به بيا د ده خبرو ته غوږ نه ږدي)

نو ده د يوې زِنا کاره ښځې سره خبره وکړه چې کله د اختر په ورځ حضرت موسی ﷺ د تورات احکامات بيانوي نو ته به پرې تهمت اولږوې . هغې وويل چې صحيح ده .

کله چې د اختر ورځ شوه ، او حضرت موسی ﷺ خپل قوم ته د تورات احکامات بيانول شروع کړه : چې اې بني اسرائيلو ! که چا غلا وکړه نو مونږ به يې لاس پريکوو.... که چا زِنا وکړه او شادي شده کس ؤ نو مونږ به يې رَجَم کوو. نو په دې کې قارون راپاڅيده او وې ويل : که دا کار تا وکړو نو بيا ؟ حضرت موسی ﷺ ورته اوفرمايل چې زما هم همدا حکم دی .

---

(۱) القصص آيت ۸۱ ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

قارون وويل چې بعضې خلق دا ګمان کوي چې تا دا کار د فلانکۍ ښځې سره کړې دی. کله چې هغه ښځه راوستې شوه، حضرت موسی عليه السلام ورته قَسَم ورکړو چې ريشتيا ووايه، او صحيح خبره بيان کړه. هغې اقرار وکړو چې ماته قارون دومره دومره مال و دولت راکړې دی چې ته په حضرت موسی عليه السلام باندې تهمت اولږوه، خو زه دا ګواهي ورکوم چې ته پاک يې او د الله جل جلاله رسول يې.

حضرت موسی عليه السلام په سجده پرېوت او الله جل جلاله ته په ژړا شو. الله جل جلاله ورته وحي وکړه:

مُرِ الْاَرْضَ بِمَا شِئْتَ فَاِنَّهَا مُطِيْعَةٌ لَّکَ.

اې موسی! زمکې ته حکم وکړه چې څه ستا خوښه وي، زمکه به ستا تابعداري کوي.

نو حضرت موسی عليه السلام زمکې ته حکم وکړو:

يَا اَرْضُ خُذِيْهِمْ. اې زمکې دې او دده ملګري اونيسه.

نو زمکې ټول لاندې راښکل، تر دې چې د زنګنونو پورې ډوب شو.

قارون او دده ملګرو حضرت موسی عليه السلام ته سوال او زاري شروع کړې، چې مونږ معاف کړه، او قَسَمُونه يې کول چې بيا به هيڅکله داسې نه کوو. خو حضرت موسی عليه السلام معاف نکړه.

حضرت موسی عليه السلام په دويمه پيره زمکې ته حکم وکړو:

خُذِيْهِمْ. دوی ټول اونيسه (راېې کاږه) نو زمکې تر نيمايي بدن پورې راښکوده. دوی بيا سوال او زاري شروع کړې. خو حضرت موسی عليه السلام معاف نکړه. ځکه دې ډېر غصه ؤ.

په دريمه پيره حضرت موسی عليه السلام زمکې ته حکم وکړو: خُذِيْهِمْ. دوی ټول اونيسه. نو زمکې ټول ډوب کړه.

د دوی د غرقيدلو نه روستو الله جل جلاله حضرت موسی عليه السلام ته وحي را اوليږله چې:

يَا مُوْسٰى مَا اَفَظَّکَ اِسْتَغَاثُوْا بِکَ مِرَارًا فَلَمْ تَرْحَمْهُمْ اَمَا وَعِزَّتِيْ لَوْ اِيَّايَ دَعَوْا مَرَّةً وَّاحِدَةً لَوَجَدُوْنِيْ قَرِيْبًا مُّجِيْبًا. (۱)

(۱) تفسير کشاف ج۳ ص۴۳۷ القصص آيت ۸۱، الدّرّالمنثور فی التفسير بالماثور ج۶ ص۳۸۶، تفسير مدارک ج۲ ص ۲۷۷ القصص آيت ۸۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې موسى ! دا ستا څومره سخت زړه دى چې قارون او دده ملګرو درته څومره زارۍ وکړې خو تا پرې رحم اونکړو (او معاف دې نکړه) . زما دې په خپل عزت قسم وي که چيرته دوى صرف يو پيره ماته آواز کړې وې او د مانديې مدد غوښتې وې نو دوى به زه توبه قبلوونکې موندلې وى (يعنى ما به معاف کړي وو) .

فائده: محترمو مسلمانانو تاسو دالله ﷻ دې دومره لوي رحم و کَرم ته اوګورئ چې هغه قارون چې هر وخت به يې حضرت موسى ﷺ ته ضرر رسولو ، د زکوة نه يې انکار کړې وُ ، حتى چې په حضرت موسى ﷺ باندې يې د تهمت لږولو جُراءت هم کړې وُ خو الله ﷻ حضرت موسى ﷺ ته فرمايي : که دې قارون او دده ملګرو ستا په ځاي د مانه معافي غوښتې وې او ماته يې زاري کړې وې نو ما به معاف کړي وو .

نو اوس تاسو ووايې چې يو کس مسلمان وي ، او د پيغمبر عليه السلام امّتي وي او دده نه څه نافرماني اوشي او دې په اخلاص باندې الله ﷻ ته توبه اوباسي نو آيا الله ﷻ به دده توبه نه قبلوي ؟ بلکه قبلوي به يې . الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ ﴾ (١)

ترجمه : الله ﷻ هغه ذات دى چې د خپلو بندګانو توبه قبلوي او ګناهونه ورته معاف کوي .

بل ځاي الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِمَنْ تَابَ ﴾ (٢)

بيشکه زه ډير بخښونکې يم هغه چا لره چې هغه توبه اوباسي .

د يو شرابي د توبې واقعه :

يو پيره حضرت سفيان ثوري رحمه الله اُوده وُ ، په خوب کې يې د يو بزرګ سره ملاقات اوشو ، هغه ورته وويل چې اې سفيان ! پاڅه . ستا ګاونډي وفات شوې دى ، د هغه جنازه تياره ده ، هغه وکړه . سفيان ثوري رحمه الله چې راپاڅيده نو حيران وُ چې زما ګاونډي خو شرابي او ګناهګار دى نو څنګه ماته حکم اوشو چې دده جنازه وکړه ؟

(١) الشورى آيت ٢٥ .

(٢) طه آيت ٨٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو بیایې سوچ وکړو چې راشه هلته ورشه، معلومات خوبه اوکړې. نو چې هلته ورغې د کلي واله ؤ نه یې پوښتنه وکړه چې دې په څه حال کې وفات شوې ؤ؟ هغوی ورته وویل چې دا خو یو ګناهګار شرابي کس ؤ، خو د مرګ نه مخکې ده الله ﷻ ته په اخلاص توبه اوویسته، او د الله ﷻ د وړاندې یې ژړا او زاري وکړې او دا دُعا یې وکړه چې اې د دُنیا او آخرت مالکه! د ماسره خو هیڅ نیک اعمال نشته په ماباندې خپل رحم وکړه.

سفیان ثوري رحمه الله پوهه شو چې الله ﷻ دده توبه قبوله کړې، او ګناهونه یې ورته معاف کړي. نو ځکه ماته دده د جنازې حکم وکړې شو. [۱]

واقعه: په معافي غوښتلو سره په هماغه ځاي ګناه معاف کیدل:

حضرت جابر رضی الله عنه فرمايي چې یو ځوان د نبي کریم صلی الله علیه وسلم دَربار ته حاضر شو، او دوه (۲) یا درې (۳) پیرې یې دا کلمات وویل:

وَاذُنُوْبَاه، وَاذُنُوْبَاه. وَاذُنُوْبَاه. هائې زما ګناهونو (درې پیرې یې دا کلمات وویل)

نبي علیه السلام ورته اوفرمایل چې داسې اووایه:

اَللّٰهُمَّ مَغْفِرَتُکَ اَوْسَعُ مِنْ ذُنُوْبِيْ وَرَحْمَتُکَ اَرْجیٰ عِنْدِيْ مِنْ عَمَلِيْ.

اې الله ستا مغفرت زما د ګناهونو نه زیات وسیع (او فراخه) دی، او د خپلو اعمالو په نسبت ستا د رحمت ماته ډیر امید دی (نو زما مغفرت وکړه او په ما خپل رحم وکړه)

نو هغه نوجوان دا کلمات وویل. نبي علیه السلام ورته اوفرمایل:

عُدْ. دوباره یې ووایه. هغه دوباره وویل. بیا ورته نبي ﷺ په دریمه پیره اوفرمایل:

عُدْ. بیا یې ووایه. نو هغه بیا وویل. آخر کې نبي ﷺ ورته اوفرمایل:

قُمْ فَقَدْ غَفَرَاللّٰهُ لَکَ. اې ځوانه پاڅه. الله جل جلاله درته ګناهونه معاف کړه.

فائده: محترمو ځومره د خوشخبرۍ زیرې دی چې صرف په درې پیرې مذکوره کلماتو

---

(۱) اهل دِل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۴ ص ۱۰۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويلو سره ورته الله ﷻ ټول ګناهونه معاف کړه . نو مونږ ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه د خپلو ګناهونو د بخلو سوال وکړو .[۱]

د زاذان سندر غاړي د توبې واقعه :

ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة شرحه د مشکوة کې د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله په حواله يو واقعه ذکر کړې ده : چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما يو ورځ د کوفې په اطرافو کې تيريده نو څه فاسقان په يو کور کې راجمع شوي وو ، شراب يې څکل . په دوی کې يو کس سندرغاړې (سندرې ويونکې) زاذان هم ؤ ، چې رَباب به يې وهلو او ورسره به يې سندرې هم ويلې .

کله چې حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما دده آواز واوريده نو وې ويل :

مَا اَحْسَنَ هذَا الصَّوْتُ . لَوْکَانَ بِقَرَاءَةِ کِتَابِ اللّٰهِ تَعَالٰی کَانَ اَحْسَن .

څه ښه دی دا آواز کاش چې ده ورباندې د الله ﷻ د کتاب (قرآن) تلاوت کولې نو ډير به ښه وو . ابن مسعود رضی الله عنه په سَر باندې څادر واچولو او روان شو . زاذان دده خبرې واوريدې پوښتنه يې وکړه دا څوک ؤ ؟ او څه يې ويلې ؟ خلقو ورته وويل چې : دا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما د رسول الله ﷺ صحابي ؤ ، او ويل يې : چې څومره ښه آواز دی ، خو کاش چې ده ورباندې د قرآن مجيد تلاوت کولې . نو د زاذان په زړه کې يَره پيدا شوه ، راپاڅيد ، خپله شپيلۍ يې ماته کړه ، او په منډه يې د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما پسې ځان اورسول .

زاذان په غاړه کې خپل دَسمال (رُومال) اچولې ؤ ، او د ابن مسعود رضی الله عنهما مخې ته په ژړا شو . ابن مسعود رضی الله عنهما غاړه ورکړه او دواړه په ژړا شو ، بيا حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او فرمايل:

کَيْفَ لَآ اُحِبُّ مَنْ اَحَبَّ اللّٰهُ .

زه څنګه د هغه کس سره محبت او نکړم چا سره چې الله ﷻ محبت کوي . (يعنی چې څنګه دده سره او س الله ﷻ محبت کوي نو زه هم ورسره محبت کوم)

(۱) خطبات فقير ج۳۲ ص ۷۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو زاذان په اخلاص توبه اوويسته، او د حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنهما سره ملګرې شو، هميشه به دده سره ؤ، قرآن کريم يې هم ياد کړو، او ډير عِلم يې هم ورنه زده کړو، بلکه د عِلم امام شو، تردې چې ډيرو رواياتو کې راځي:

عَنْ زَاذَان عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا.....

چې دا روايت د زاذان نه نقل دی، هغه د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنهما نه نقل کړې...... [1]

(۱) مرقاة شرح مشکوة ج۵ ص۹. ط. مکتبه امداديه ملتان، تنبيه الغافلين باب آخر من التوبة ص ۵۵ ط. دارالفکر بيروت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۵

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

﴿إِنَّ رَحۡمَتَ اللّٰهِ قَرِيۡبٌ مِّنَ الۡمُحۡسِنِيۡنَ﴾. الاعراف آیت ٥٦.

﴿ وَرَحۡمَتِيۡ وَسِعَتۡ كُلَّ شَيۡءٍ ﴾ . الاعراف آیت ١٥٦.

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

تَالِیف :

اَبُو الشَّمۡس مولانا نُوۡرُ الۡهُدیٰ عُفِیَ عَنۡهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اَبان بن ابي عياش رحمه الله د مغفرت سبب :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي دي : چې ابان بن ابي عياش يو عالم ؤ ، خلقو ته به يې د الله جل جلاله د رحمت او د الله ﷻ نه د ښه امید ساتلو ډير ذکر کولو ، کله چې دی وفات شو ، نو چا په خوب کې وليد پوښتنه يې تري وکړه :

چې الله ﷻ در سره څه معامله وکړه ؟ ده ورته په جواب کې وويل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پيش شوم ، نو الله ﷻ رانه پوښتنه وکړه :

مَا الَّذِيْ حَمَلَكَ عَلٰى ذٰلِكَ ؟

په تا باندې څه شی باعث ؤ ، چې خلقو ته دې زما د رحمت او د مانه د ښه اميد تذکره زياته کوله ؟

ما ورته جواب ورکړو :

اَرَدْتُ اَنْ اُحَبِّبَكَ اِلٰى خَلْقِكَ .

اې الله ! زما خو اراده دا وه چې زه تا خلقو ته محبوب کړم ، او د خلقو په زړونو کې ستا محبت واچوم (بيا به ستا عبادت پخپله کوي ، او د ګناهونو نه به هم ځان ساتي) .

نو الله ﷻ راته او فرمايل :

قَدْ غَفَرْتُ لَكَ . (۱)

(اى ابان بن ابي عياش ! چې کله ستا اراده داوه نو) ما ستا بخښنه وکړه .

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۳ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د الله جل جلاله رحمت او مهرباني

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهُ ، وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهُ ، وَلَارَسُوْلَ بَعْدَهُ ، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهُ وَتَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ .

اَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ : ﴿إِنَّ رَحْمَتَ اللهِ قَرِيْبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ﴾.(١)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَر ﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (٢)

((وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : قَالَ اللهُ عَزَّوَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ وَأَنَا مَعَهُ حَيْثُ يَذْكُرُنِيْ)).(٣)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل بنده باندې ډیر زیات مهربانه دې ، تر دې چې یو حدیث شریف کې راځي :

چې الله ﷻ د خپل بنده سره د اویا (٧٠) مورانونه هم زیات محبت کوي .

قدرمنو ! تاسو دیته سوچ وکړئ چې یو مور د خپل بچي سره څومره زیات محبت کوي : په خپله بنه خوراک نه کوي خو بچي ته یې ورکوي ، په خپله په لمده بستره څملي خو بچې په اوچه بستره څملوي ، او چې بچې یې مریض شي نو څو څو شپې ورسره ویښې هم تیروي ، تر هغې یې زړه قرار نه مومي تر څو یې چې دا بچې روغ شوي نه وي .

نو چې کله یو مور د بچي سره دومره محبت کوي ، نو الله ﷻ خو د خپل بنده سره د اویا (٧٠) مورانو نه هم زیات محبت کوي (او رحمتونه پرې راوروي) .

(١) الاعراف آیت ٥٦.

(٢) الاعراف آیت ١٥٦.

(٣) اخرجه البخاري في التوحيد باب ١٥ ، ٣٥ . ومسلم في التوبة حديث ١ ، والذكر حديث ٢ و ١٩ . الترغيب والترهيب ج٤ ص ٣٥ باب الترغيب في الرجاء وحسن الظنّ بالله عزّ وجل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمت په وجه مخلوقات په يو بل مهرباني (مينه) کوي، په يو بل رحم کوي، او د همدغه يو رحمت په وجه وحشي حيوان په خپل بچي باندې رحم (مينه) کوي.

او الله ﷻ دا يو کم سل (۹۹) رحمتونه د قيامت ورځې ته مؤخر کړي (ساتلي)، چې بيا به په خپلو خاصو بندګانو باندې ددې په ذريعه رحم کوي (او دا پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه به د خاص مؤمنانو بندګانو د پاره وي).

د الله ﷻ رحمت په دنيا کې هر شي ته عام دی:

الله جل جلاله فرمائي:

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ (۱)

ترجمه: زما عام دی هر شي ته (په دنيا کې (۲))

حافظ جلال الدين سيوطي رحمه الله په خپل تفسير [الدّرّ المنثور فی التفسير بالماثور] کې ددې آيت د لاندې ليکلي:

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمائي: چې کله دا آيت ﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ نازل شو، نو ابليس وويل: أَنَا مِنَ الشَّيْءِ زه هم په شيانو کې يو شي يم نو ماته به هم (په آخرت کې) د الله ﷻ رحمت رسيږي.

نو چې کله الله جل جلاله او فرمايل:

﴿ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴾ (۳)

ترجمه: پس ډير زر به زه دا رحمت او ليکم (خاص کړم) د هغه خلقو د پاره چې پرهيزګاري کوي (په دُنيا کې) زکوة ورکوي، او هغه خلق کوم چې زمونږ په آيتونو ايمان راوړي.

نو ابليس نااميد شو. بيا يهود او نصارىٰ وُ وويل: چې په دې رحمت کې به (د قيامت په ورځ) مونږ هم شامل يو، ځکه مونږ هم متقيان يو، په خپل خپل کتاب (توراة او انجيل) ايمان لرو، او زکوة هم ورکوو. نو چې کله الله ﷻ او فرمايل:

(۱) الاعراف آيت ۱۵۶.

(۲) حسن صاحب فرمائي: انّ هذه الرحمة على العموم في الدنيا والخصوص في الاخرة. زادالمسير ج۲ ص ۱۶۰.

(۳) الاعراف آيت ۱۵۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ ﴾ (۱)

دا رحمت به د هغه چا د پاره خاص وي چې هغوی تابعداري د هغه رسول کوي کوم چې نبي امّي دی .

نو يهود او نصاری هم نا اميده شو ، او د قيامت د ورځی سل (۱۰۰) واړه رحمتونه د مومنانو د پاره خاص شو . (۲)

د بني اسرائيلو د يو کفن کش واقعه :

نبي عليه الصلوة والسلام خپل امت د نااُميدی او مايوسی نه د بچ کولو د پاره دوی ته د نبي اسرائيلو د يو کس واقعه ذکر کړې ، دا واقعه امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله رانقل کړې چې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايلي :

قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً قَطُّ لِاَهْلِهِ : اِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوْهُ ثُمَّ اذْرُوْا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ فَوَاللهِ لَئِنْ قَدَرَ اللهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَايُعَذِّبُهُ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِيْنَ . فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوْا مَا اَمَرَهُمْ فَاَمَرَ اللهُ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ ، وَاَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيْهِ . ثُمَّ قَالَ : لِمَ فَعَلْتَ هٰذا؟ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ ! وَاَنْتَ اَعْلَمُ . فَغَفَرَ اللهُ لَهُ . (۳)

د بني اسرائيلو يو ګناهګار کس کوم چې د ايمان نه علاوه بل هيڅ نيک عمل نه وو کړې (بلکه کفن کش ؤ (۴)) ، کله چې د ده د مرګ وخت نزدې شو نو خپل اولاد ته يې وويل : چې کله زه مړشم نو ما اوسوزوئ ، بيا دا ايره نيمه په اُوچه کې والوزوئ ، او نيمه په درياب کې پريږدئ .

---

(۱) الاعراف آيت ۱۵۷ .

(۲) اخرج البيهقي في الشعب عن سفيان بن عيينه ، الدرالمنثور في التفسير بالماثور ج۳ الاعراف آيت ۱۵۶ ، زاد المسير ج۲ ص ۱۶۰ ، معارف القرآن الاعراف آيت ۱۵۶ .

(۳) اخرجه البخاري في الانبياء باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۸۱ ، وفي التوحيد ۷۵۰۶ . واخرجه ايضا عن حذيفة وابي سعيد رضی الله عنهما في باب ما ذكر عن بني اسرائيل ۳۴۵۲ ، ۳۴۷۸ ، ۳۴۷۹ . ومسلم في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۵ . واخرجه النسائي في الجنائز باب ارواح المؤمنين ۲۰۷۹ . ومالک في جنائز الموطا ، جامع الجنائز وابن ماجه في الزهد باب ذكر التوبة ۴۳۰۹ .

(۴) ذكر الحافظ عن رواية للطبراني انه كان من بني اسرائيل وكان ينبش القبور وقد صرح عقبة بن عمرو رضی الله عنه بكونه نبّاشا وذلک في حديثه عندالبخاري في الانبياء . تكلمه فتح الملهم ج۶ ص ۱۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم په الله ، که چیرته د الله ﷻ راباندې وَس بَر شو نو د اسې عذاب به راکړي چې په مخلوقاتو کې به يې بل هيچاته داسې عذاب نه وي ورکړې (دا خبره يې د ډيرې ويرې د وجې وکړه[1]). کله چې دې وفات شو نو خپلو ځامنو ورسره د وصيت مطابق معامله وکړه . بل طرفته الله ﷻ اوچې ته حکم وکړو چې دده اجزاء را جمع کړئ ، او سمندرته يې هم حکم وکړو چې دده اجزاء راجمع کړه . او پوره انسان يې ورنه جوړ کړو ، بيا الله ﷻ ورته اوفرمايل :

اى بنده دا کار دې ولې کړې ؟ (آيا ستا په ما يقين نه ؤ چې زه انسان دوباره ژوندې کولې شم ؟) هغه ورته جواب ورکړو :

مِنۡ خَشۡيَتِکَ يَا رَبِّ وَاَنۡتَ اَعۡلَمُ .

اى ربه ! ستا د ويرى د وجى مې دا کار کړې ، او تاته ښه معلومه ده چې ما هيڅ نيک کار ندې کړې (ستا د عذاب نه ويريدم ، نو ځکه مې بچوته حکم کړې وو چې ما اُوسوزوئ) . نبي عليه السلام اوفرمايل : چې د الله جل جلاله رحمت په جوش کې راغې

فَغَفَرَاللّٰهُ لَهُ او ده ته يې بخښنه وکړه .

د الله ﷻ رحمت په غضب غالب دی

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمائي :

((لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ الۡخَلۡقَ کَتَبَ فِيۡ کِتَابِهٖ فَهُوَ عِنۡدَهٗ فَوۡقَ الۡعَرۡشِ : اِنَّ رَحۡمَتِيۡ تَغۡلِبُ غَضَبِيۡ)) (۲)

کله چې الله رب العزت مخلوق پيدا کړو نو په يو کتاب کې يې اوليکل ،کوم چې دده سره د عرش دپاسه دى : بيشکه زما رحمت زما په غضب باندې غالب دى .

---

(۱) قال ذلک فى حال دهشته وغلبة الخوف عليه . تکملة فتح الملهم ج٦ ص ١٣ حديث ٦٩٣٥ .

(۲) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ما جاء في قوله تعالى : وَهُوَ الَّذِيۡ يَبۡدَأُ الۡخَلۡقَ ثُمَّ يُعِيۡدُهٗ ٣١٩٤ ، وفى التوحيد ٧٤٠٤ ، وباب قوله قول الله تعالى : وَلَقَدۡ سَبَقَتۡ کَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الۡمُرۡسَلِيۡنَ ٧٤٥٣ . واخرجه ابن ماجه فى الزهد باب ما يرجى من رحمة الله يوم القيامة ٤٣٤٩ . ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ٦٩٢٤ . مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مور نه ډیر مهربانه دی :

په بخاري او مسلم شریف کې یو واقعه ذکر ده :

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ قَالَ : قَدِمَ عَلَى رَسُوْلِ اللهِ ﷺ بِسَبْيٍ فَإِذَا اِمْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَبْتَغِيْ إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ فَقَالَ لَنَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَتَرَوْنَ هٰذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ ؟ قُلْنَا : لَا وَاللهِ وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ : لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا (۱)

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې یو ځل نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته څه قیدیان (بندیان) راوستې شو ، نو پدې قیدیانو کې یو ښځه وه چې ډیر په ناقلارۍ سره یې خپل بچې تلاش کولو (ځکه ددې نه خپل بچې ورک شوې وُ [۲]) ، ناګهانه دې خپل بچې په قیدیانو کې اوموندو ، نو راوایې خیست ، خپلې سینې سره یې اولږول او شوده (پی) یې ورکړه .

(کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو دا اولیده چې دا مور د بچي په لیدو څومره خوشحاله شوه او څومره پرې مهربانه ده)

نو نبي علیه السلام د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه : ستاسو څه خیال دې چې دا ښځه به دا خپل بچې اُور ته اوغورځوي ؟

صحابه کرام فرمائي چې مونږ ورته وویل : په الله قسم هیڅ کله به یې اونه غورځوي . نو نبي علیه السلام اوفرمایل :

لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا .

خامخا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې ددې نه هم زیات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې خپل بچي مهربانه ده .

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب رحمة الولد وتقبيله ومعانقته ۵۹۹۹ ، ومسلم باب في سعة رحمة الله تعالى ۶۹۳۳ ، مشكوا
(۲) مرقات شرح مشكوة ج۵ ص ۱۵۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه :

همدغه شان يو واقعه امام ابوداؤد رحمه الله هم نقل کړې :

عَنْ عَامِرِ الرَّامِ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَهُ يَعْنِيْ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ عَلَيْهِ كِسَاءٌ وَفِيْ يَدِهِ شَيْئٌ قَدْ إِلْتَفَّ عَلَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ا مَرَرْتُ بِغيضَةِ شَجَرٍ فَسَمِعْتُ فِيْهَا أَصْوَاتَ فِرَاخِ طَائِرٍ فَأَخَذْتُهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ فِيْ كِسَائِيْ فَجَاءَتْ أُمُّهُنَّ فَاسْتَدَارَتْ عَلَى رَأْسِيْ فَكَشَفْتُ لَهَا عَنْهُنَّ فَوَقَعَتْ عَلَيْهِنَّ فَلَفَفْتُهُنَّ بِكِسَائِيْ فَهُنَّ أُولاَءِ مَعِيْ . قَالَ ضَعْهُنَّ فَوَضَعْتُهُنَّ وَأَبَتْ أُمُّهُنَّ إِلَّا لُزُوْمَهُنَّ . فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ أَتَعْجَبُوْنَ لِرَحْمِ أُمِّ الْأَفْرَاخِ فِرَاخَهَا. فَوَالَّذِيْ بَعَثَنِيْ بِالْحَقِّ لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ أُمِّ الْأَفْرَاخِ بِفِرَاخِهَا . إِرْجِعْ بِهِنَّ حَتّٰى تَضَعْهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَخَذْتَهُنَّ وَأُمُّهُنَّ مَعَهُنَّ فَرَجَعَ بِهِنَّ (۱)

حضرت عامر رضی الله عنه فرمائي چې يو ورځ مونږ د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ناست وو ، چې په دې کې يو کس راغې ، څادر يې اغوستی ؤ ، او په لاس کې ورسره څه وو چې په څادر کې يې راتاؤ کړي وو ، او وی فرمايل : (ای د الله رسوله ! کله چې زه ستاسو د راتلو نه خبر شوم نو ستاسو ملاقات ته رارروان شوم) نو په لاره کې د أونو په يو ځنګل راتيريدم ، نو ما په دې اُونو کې د مرغو د بچو آوازونه واوريده ، نو ما هغه بچي راواخيست او په دې څادر کې مې واچول (چې کله را روان شوم) نو د دې بچو مور راغله او زما د سَر د پاسه تاويده راتاويده ، ما څادر د دې بچو نه لری کړو (چې دا مور يې اوګوري ، کله چې دې مور دا بچي وکتل) نو مور يې راغله او په دې بچو يې وزرې خورې کړې او نه وَرنه پاڅيده ، نو ما په دې هم څادر واچول ، او دا دې ټول اوس د ماسره دي .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : چې ته دا کيده . دا صحابي وايي چې ما کيښوده (او څادر مې ورنه لرې کړو) چه ګورو چې دې مور هماغه شان په دې بچو خپلې وزرې خورې کړې دي ، او نه ورنه پاڅيده (صحابه کرامو چې دا اوليده نو ډير تعجب يې وکړو چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده چې خپل ځان يې قيد کې ورکړو خو د بچو نه جدا نه شوه نو) نبي عليه السلام صحابه کرامو ته وفرمايل :

(۱) ابوداؤد کتاب الجنائز ۳۰۸۹، مشکوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اى صحابهؤ تاسو تعجب كوئ چې دا مور په دې خپلو بچو څومره مهربانه ده ؟
زما دې قسم وي په هغه ذات ، چاچې زه برحق رسول راليږلې يم ، الله تعالى په خپلو بندګانو باندې ددې نه زيات مهربانه دى څومره چې دا مور په دې بچو مهربانه ده .
صحابي فرمائي چې بيا نبي كريم صلى الله عليه وسلم حكم وكړو چې واپس دا ټول هماغه ځاى ته ويسه د كوم ځاى نه دې چې راخيستى دي .
نو واپس هماغه ځاى ته وى وړل شو ، اومور يې هماغه شان ورسره وه .

فائده : محترمو مسلمانانو تاسو واوريده چې الله جل جلاله په خپلو بندګانو باندې څومره مهربانه دى ، مور چې په بچي څومره مهربانه وي د هغې نه زيات الله ﷻ په خپلو بندګانو مهربانه دى .

د مور د محبت خو تاسو روزانه مشاهده كوئ. زه درته د مور د محبت يو واقعه بيانوم :

د مور د شفقت واقعه :

په تيرو وختونو كې يو پيره په چين كې خطرناكه زلزله راغلې وه ، چې په هغې كې په زرهاؤ خلق مړه شوي وو ، په يو ځاى كې ډير غټ بلډنګ راغورځيدلې ؤ ، د هغې په راسپړدلو كې هم دوه درى ورځى اولږيدې ، چې كله يې دا رااُوسپړل ، نو چه ګوري چې د يوى كمرى (كوټې) چَت روغ راپريوتې ، چت داسې په تَرَس (څنګ) ولاړؤ ، او په يو ګوټ كې يوه ښځه او وړوكې تې خُور ماشوم دواړه پراته دي ، ژوندي دي خو بې هوشه دي (پدوى د چَت ملبه نه وه راغلې ځكه دوى د كوټې په يو ګُنج كې وو) . دواړه يې هسپتال ته وى وړل ، څه وخت پس دواړه په هوش كې راغلل ، ډاكټرانو ددې ښځى نه پوښتنه وكړه : چې دا څه وجه ده چې ستا د دواړو لاسونو د ګوتو سَرونه زخمي دي ؟ پدې خود چَت مَلبه هم نده راغلې ؟ هغې ورته وويل :
چې كله دا چت رااُوغورځيده نو مونږ د كوټې په يو ګُنج كې ناست وو ، مونږ محفوظ شو خو د راوتلو لاره نوه . دې وړوكي تي خُور ماشوم ژړل ، مابه ورته خپله سينه وركړه ، دې به قرار شو ، آخر دوه درى ورځى پس زما په سينه كې شُوده (پى) هم ختم شو ، ځكه د خوراك او څكاك څه نهؤ چې ما خوړلي وى ، نو دې ماشوم به ډير ژړل ، مابه ورته كله خپله ګوته په خُله كې وركړه چې قلار شي ، خو دې به نه قلاريده ، ځكه دده خيټى ته به د خوراك څه نه تلل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دده ولږه او ژړا زياته شوه، او زما د برداشت نه بهر شوه، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې که زما په سينه کې شوده (پی) نشته، نو په وجود کې خو مې وينه شته، نو ما د خپل لاس دا يوه ګُته په غابښونو او چيچله او زخمي مې کړه، چې کله ورنه وينه راأووته، نو ما دې ماشوم ته په خُله کې کيښوده، نو ده به اُوچوپله، څه وخت به قرار شو.

کله به چې بيا په ژړا شو نو ما به دا دويمه ګُته په غابښونو او چيچله او ده ته به مې په خُله کې کيښوده. دغه شان نمبر په نمبر مې لس (۱۰) واړه ګوتې په غابښونو او چيچلې، او ده ته به مې په خُله کې کيښودې. آخر د مانه هم ډيره وينه لاړه، زه هم د کمزورتيا نه بې هوشه شوم، او دې ماشوم چونکه ډيره وينه څکلې وه، نو دې هم بې هوشه شو، مونږ بيا په ځان نه يو پُوهه شوي. اوس دا دې تاسو دلته هسپتال ته راوړي يو.

کله چې ډاکټرانو دا خبره واوريده نو سخت حيران شو چې ګوره مور د بچي سره دومره محبت کوي، که مورته دا پَته اولږي چې زما په وينه څکلو دا بچې ژوندې پاتې کيږي نو هم ورته ورکوي يې.

فايده: محترمو تاسو ديته سوچ وکړئ چې کله يو مور په خپل بچي دومره مهربانه ده، نو الله رب العزت خو په خپل بنده باندې د اويا (۷۰) مورانو نه هم زيات مهربانه دی [1]

رسول الله ﷺ فرمائي:

((لَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللهِ مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ اَحَدٌ)) (۲)

که چيرته کافرته دا پته اولږي چې دالله ﷻ سره څومره رحمتونه دي نو بيا به هيڅوک هم دجنت نه نهٔ نا اميده شوې (بلکه ټولو به اسلام قبول کړې وې).

د يو مجوسي د اسلام قبلولو واقعه:

حضرت ابراهيم عليه السلام ډير زيات ميلمه دوست انسان ؤ، يو ورځ ورته يو مجوسي راغې او خوراک يې ورنه اوغوښت، حضرت ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل: چې که مسلمانيږې نو خوراک به درباندې اوخورم. هغه مجوسي وويل: چې زه خو خپل دين نشم

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۳۴.

(۲) اخرجه المسلم باب في سعة رحمة الله تعالی ۶۹۳۴، والترمذي في الدعوات باب عظم العقوبة وعظم الرجاء ۳۵۳۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پريښودې . داېې وويل او لاړ ، بل طرفته الله ﷻ دا ټوله معامله اوکته ، چې يو مجوسي د ولږې د وجې ګرځي راګرځي ، او سخت خفه دی ، نو د الله ﷻ ورباندې رَحم راغې .

(ځکه حديث کې راځي : أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوْبِهِمْ . زه د غمجن زړونو واله سره يم)

نو الله ﷻ حضرت ابراهيم السلام ته حضرت جبريل عليه السلام را وليږلو :

يَا إِبْرَاهِيْمُ ! لَمْ تُطْعِمْهُ إِلَّا بِتَغْيِيْرِ دِيْنِهِ . وَنَحْنُ مِنْ سَبْعِيْنَ سَنَةً نُطْعِمُهُ عَلَى كُفْرِهِ . فَلَوْ أَضَفْتَهُ لَيْلَةً مَا ذَا كَانَ عَلَيْكَ .

ای زما خليله ! دې مجوسي خو زما نافرماني کوله ، او د اويا (۷۰) کالو نه راپه ديخوا ما رزق ورکولو ، ډوډۍ مې پرې نه ده بنده کړې . خير دې که ده نن ستا ډوډۍ خوړلې وې (نو څه به شوي وو ؟)

ای ابراهيم ! اوس لاړشه او واپس يې راوله ، او ډوډۍ پرې اوخوره . حضرت ابراهيم عليه السلام په منډه منډه لاړ ، او هغه مجوسي ته يې د خوراک دعوت ورکړو ، هغه ورته وويل :

ای ابراهيم ! دا څه وجه ده تا خو اول د مانه روټۍ منع کړې وه او اوس مې په خپله غواړې ؟

ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل : چې الله جل جلاله حضرت جبريل عليه السلام را اوليږل ... ابراهيم عليه السلام ټوله خبره ورته بيان کړه .

کله چې مجوسي دا خبرې واوريدې نو وی ويل :

ای ابراهيم ! چې کله ستا رب دومره مهربانه دی نو أَعْرِضْ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ . فَأَسْلَمَ .

ماته اسلام پيش کړه (زه هم مسلمانيږم) نو هملته مسلمان شو . (۱)

معلومه شوه چې الله رب العزت په خپلو بندګانو باندې ډير مهربانه دی .

د الله ﷻ مهرباني :

يو صحابي فرمايي چې يو کرت مونږ صحابه کرام ناست وو ، او خندل مو ، پدې کې رسول الله صلى الله عليه وسلم تشريف راوړو (چې مونږ يې په دې حالت کې اوليدو) نو وې فرمايل :

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۲۰۵ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَتَضْحَكُونَ وَالنَّارُ مِنْ وَرَائِكُمْ .....

آيا تاسو خاندئ او حال دادې چې اُور ستاسو چاپيره دی ..

بيا نبي عليه السلام روان شو ، مونږ دومره خفه شو چې ګويا زمونږ په سَرونو باندې يو غټ غَرپروت دی . (څه وخت پس) بيا نبي عليه السلام تشريف راوړو چې د خندا په حالت کې وُ ، او وې فرمايل : چې حضرت جبريل عليه السلام ماته راغې او د الله ﷻ د طرفه يې دا پيغام راوړو :

لِمَ تُقْنِطْ عِبَادِيْ مِنْ رَحْمَتِيْ ؟ ﴿ نَبِّئْ عِبَادِيْ أَنِّيْ أَنَا الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ، وَأَنَّ عَذَابِيْ هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيْمِ ﴾ . (۱) ، (۲)

ای پيغمبره ! ته زما بندګان زما د رحمت نه ولې نا اُميده (مايوسه) کوی ؟ زما بندګانو ته داخبر ورکړه چې زه ډير بخښونکې او زيات مهربانه يم ، او زما عذاب هم ډير درد ناک عذاب دی .

د يو زنانه د پيغمبر عليه السلام نه پوښتنه :

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ : كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيْ بَعْضِ غَزَوَاتِهِ فَمَرَّ بِقَوْمٍ فَقَالَ : مَنِ الْقَوْمُ ؟ قَالُوْا : نَحْنُ الْمُسْلِمُوْنَ . وَاِمْرَأَةٌ تَحْضِبُ بِقِدْرِهَا ، وَمَعَهَا اِبْنٌ لَهَا فَإِذَا إِرْتَفَعَ وَهَجٌ تَنَحَّتْ بِهِ فَأَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ : أَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ ؟ قَالَ نَعَمْ .

قَالَتْ : بِأَبِيْ أَنْتَ وَأُمِّيْ أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ قَالَ : بَلٰى . قَالَتْ : أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهٖ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟ قَالَ : بَلٰى . قَالَتْ : إِنَّ الْأُمَّ لَاتُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ . فَأَكَبَّ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْكِيْ ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهَا فَقَالَ :

إِنَّ اللهَ لَايُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهٖ إِلَّا الْمَارِدُ الْمُتَمَرِّدُ الَّذِيْ يَتَمَرَّدُ عَلَى اللهِ وَأَبٰى أَنْ يَقُوْلَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ (۳)

---

(۱) الحجر آيت ۵۹ .

(۲) تنبيه الغافلين باب ما يرجى من رحمة الله تعالى ص ۳۸ ط . مكتبه دار الفكر بيروت .

(۳) رواه ابن ماجه ، مشكوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي : چې يو کرت مونږ د پيغمبر عليه السلام سره په يو غزا کې شريک وو ، نو زمونږ تيريدل په يو قوم باندې اوشو ، هغوی پوښتنه وکړه چې تاسو څوک يئ ؟ نو صحابه کرامو ورته او فرمايل : چې مونږ مسلمانان يو .

په دې قوم کې يوه ښځه وه ، هغې سره په غيږ کې يو وړوکې بچې هم ؤ ، هغې د کټوی پسی اُور بلول . چې کله به د اُور لمبه را اوچته شوه نو دې به دا خپل بچې ددې اُور د لمبی نه رادیخوا کړو (ددې دپاره چې د اُور ګرمائش پری او نه لږي ، کله چې دې ښځی ته دا معلومه شوه چې دلته په يو ځای کې نبي کريم ﷺ تشريف فرما دی)

نو دا ښځه نبي کريم ﷺ ته راغله ، او پوښتنه يې تری وکړه :

أَنْتَ رَسُوْلُ اللهِ؟ آیا تاسو د الله ﷻ رسول یئ ؟

نبي عليه السلام جواب ورکړو چې آو . (زه د الله ﷻ رسول يم) .

هغې بیا تپوس وکړو : بِأَبِيْ وَأُمِّيْ أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ ؟ زما مور او پلار دې په تاسو قربان وي . آیا الله ﷻ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ او ډير مهربانه ذات ندی ؟

پيغمبر عليه السلام جواب ورکړو : چې هو . (الله ﷻ ډير مهربانه ذات دی) .

هغې بیا پوښتنه وکړه : أَلَيْسَ اللهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنَ الْأُمِّ بِوَلَدِهَا ؟

آیا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه زيات مهربانه نه دی ؟ نبي عليه السلام ورته وفرمايل : چې هو . (الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې د مورنه هم زيات مهربانه دی) .

(دا ښځه ډير هوښياره وه) هغې بیا پوښتنه وکړه : إِنَّ الْأُمَّ لَا تُلْقِيْ وَلَدَهَا فِي النَّارِ .

مور خو خپل بچی په اُور کې نه غورځوي (نو الله ﷻ څنګه خپل بنده په جهنم کې غورځوي ؟) . نبي کريم صلی الله عليه وسلم په ژړا شو (ډير يې اوژړل) ، بیا يې خپل سَر را اوچت کړو ، او وی فرمایل :

إِنَّ اللهَ لَا يُعَذِّبُ مِنْ عِبَادِهِ إِلَّا الْمَارِدُ الْمُتَمَرِّدُ .....

بیشکه الله ﷻ په خپلو بندګانو کې هیچا ته (دائمي) عذاب نه ورکوي ، مګر هغه کس چې ډير زيات سَرکشه وي ، په ګناهونو زړه وَر وي (نو دوی ته به عذاب د ګناهونو نه دصفايي د پاره ورکولې شي)

صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره د الله ﷻ بې شماره نعمتونه

د حضرت يوسف عليه السلام په زمانه کې د غنمو کمې ؤ ، حکومت غنم ذخيره کړي وو ، او حضرت يوسف عليه السلام خپلو مامورينو ته حکم کړې ؤ چې هرکس ته په يو معلوم مقدار سره غنم ورکوئ ، زيات مه ورکوئ د دې دپاره چې ټولو خلقو ته يو شان غنم ورسيږي .

يو کرت يو ځوان راغې ، او غنم يې او غوښت ، دوی ورته د عام معمول مطابق غنم ورکړه ، ځومره به يې چې نورو ته ورکول . ده به ويل چې ماته نور هم راکړئ . هغوی ورته وويل : چې نور غنم ورکول خو زمونږ په اختيار کې نه دي ، که ستا نور غنم پکار وي نو ته حضرت يوسف عليه السلام ته ورشه ، ځکه دا اختيار صرف د هغه سره دې ، چې چاته ځومره غنم وغواړي ، ورکولې يې شي . دې راغې ، او حضرت يوسف عليه السلام ته يې وويل :

چې ماته نور غنم هم راکړه . ده ورته نور غنم هم ورکړه . هغه ځوان وويل : چې نور هم راکړه . حضرت يوسف عليه السلام ورته وويل چې ای د الله بنده ! هغوی هم غنم درکړل ، ما هم درکړه ، او ته اوس نور هم غواړې . دا څه کوی ؟ مړيږی نه ؟

ده ورته وويل : چې ته ما نه پيژنی ؟ که تاته پته او لږيده چې زه څوک يم ، نو ته به ماته نور غنم هم راکړې . حضرت يوسف عليه السلام چې دا خبره واوريده ، نو ورته متوجه شو ، پوښتنه يې تری وکړه چې ته څوک يې ؟

هغه ورته وويل : چې کله زليخی په تا باندې تهمت ولږول (1) ، نو کوم ماشوم چې ستا د براءت او پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه ، هغه ماشوم زه ووم . (2) اوس غټ شوی يم .

---

(1) زليخی خپل خاوند ته وويل : ﴿ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴾ . يوسف آيت ۲۵ .

ترجمه : بله هيڅ جزاء نشته د هغه چا دپاره څوک چې ستا د کور واله سره د بد نيت اراده لري مګر دا چې بنديوان کړې شي ، يا دردناک عذاب ورکړې شي .

(2) الله تعالى فرمالي : ﴿ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ . وَإِنْ كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ . فَلَمَّا رَأَى قَمِيصَهُ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴾ .

ترجمه : او ددې ښځې د خاندان نه يو ګواه (ماشوم) دا ګواهي ورکړه چې که ددې يوسف (عليه السلام) قميص د وړاندې طرف نه شليدلی وي نو بيا دا ښځه رېښتينې ده او دې دروغجن دی ، او که دده قميص د روستو طرف نه شليدلی وي نو بيا دا ښځه دروغجنه ده او حضرت يوسف عليه السلام رېښتينی دی . هرکله چې عزيز مصر اوليده چې د حضرت يوسف عليه السلام قميص د روستو نه شليدلی دی ، نو وی ويل چې بيشکه دا خو ستاسو د ښځو يو فريب (دهوکه) ده ، بيشکه ستاسو فريب ډير لوی دی . معارف القرآن .

نوټ : د حضرت يوسف عليه السلام تفصيلي واقعه په قرآن مجيد کې سورة يوسف کې ذکر ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت يوسف عليه السلام چې دا واوريده، نو ډير خوشحاله شو، زړيې سينې ته رانږدې کړو، او ډير قدر يې دده وکړو، بيايې نور ډير غنم هم ورکړه، انعام يې هم ورکړو، او خپلو ماتحتو کارکنانو ته يې حکم وکړو : چې دا غنم ورسره د کور پورې هم ويسئ.

کله چې دې لاړ، نو الله ﷻ وحی نازله کړه :

ای زما خوږه پيغمبره ! تا خو ددې ځوان ډير زيات عزت او اکرام وکړو (دا ولې ؟) ده ورته اوفرمايل : چې يا الله ! دا خو هغه کس وُ چا چې زما د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه، نن چې دې زما مخی ته راغې نو زما زړه غوښته چې ده ته زه دومره څه ورکړم څومره چې زما زړه غواړي (او زما په وَس کې وي).

الله ﷻ ورته اوفرمايل : ای يوسف (عليه السلام) ! ته ګواه اوسه چې دې کس چې ستا د پاکدامنۍ ګواهي ورکړې وه او تا ته راغې نو تا دومره څه ورکړه څومره چې ستا د شان لائق وُ، نو ته ګواه اوسه چې زه دا وايم : چې کوم کس په دنيا کې زما د وحدانيت اويو والي ګواهي ورکړي، او دې د قيامت په ورځ ماته راشي نو زه به هم ده ته دومره څه ورکړم څومره چې زما د شان مناسب وي (يعنی جنت او دومره نعمتونه به ورکړم څومره چې زما د شان لائق وي).

سبحان الله. الله رب العزت په خپل بنده څومره مهربانه دی، چې صرف د توحيد په ګواهي ورکولو سره په انسان باندې دومره زياته مهرباني کوي، نو چې بيا انسان نور عبادات هم کوي نو د هغې خو بيا د سره اندازه نشي کيدې. (۱)

محترمو مسلمانانو ! د الله تبارک وتعالی د مهربانۍ اندازه ددينه کيدې شي چې هر وخت په انسان باندې بی شماره نعمتونه نازلوي. الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ، إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۲)

ترجمه : که چيرته تاسو د الله نعمتونه شميرل وغواړئ نو دا نشئ شميرلې، بيشکه الله بخښونکې او مهربان دی.

بلکه که انسان يو معمولي عمل په اخلاص وکړي، نو الله رب العزت دده دا عمل نه ضائع کوي، بلکه په دې ورته هم اجر ورکوي.

---

(۱) الزهر الفائح ۳۹، شمس الدين ابو الخير محمد بن محمد بن يوسف الجزري المتوفی ۸۳۳ هـ ، اهل دل کے تڑپا دينے والے واقعات ج۳ ص ۲۹.

(۲) النحل آيت ۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دُنیا د بادشاهانو دا قانون دی چې دوی وړه تحفه نه قبلوي ، ځکه دوی وايي : چې څومره زمونږ شان لوي دی ، دغه شان مونږ له تحفه هم غټه پکار ده ، لیکن د الله جل جلاله شان ګوره چې اعلان کوي :

﴿ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴾ . (۱)

کوم کس چې د یوی ذری برابر نیکي وکړي نو د قیامت په ورځ به دا کس دديٰ اجر او ګوري .

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ﴾ . (۲)

ترجمه : بیشکه زه په تاسو کې د هیڅا عمل نه ضائع کوم ، که هغه نارینه وي او که ښځینه .

لیکن بل طرفته د انسان ناشکري او ناقدری ته او ګوره چې الله ﷻ پیدا کړو ، روغ صورت یې ورکړو ، ښکلې شکل یې ورکړو ، رزق ورکوي ، او نور بی شماره انعامات ورباندې کوي ، لیکن دې بیا هم ناشکري کوي ، د خپل رب عبادت نکوي . الله رب العزت فرمائي :

﴿ إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ . وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴾ . (۳)

بیشکه انسان د خپل رب ډیر زیات ناشکره دی ، او دې په دې خپله ناشکری باندې ګواه هم دی (چې زه د الله ﷻ ډیر ناشکره یم) .

بل ځای الله تبارک وتعالی فرمائي :

﴿ يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴾ . (۴)

ترجمه : هائي افسوس ! په بندګانو باندې ، چې کله هم دوی ته رسول راغلې ، نو دوی ورپوری ټوقی او خنداګانی کړي .

خو لیکن بیا هم دديٰ ټولو کمزوریو باوجود الله ﷻ انسان څومره د محبت او شفقت په انداز ځان طرفته رابلي . الله تعالی فرمائي : ﴿ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴾. (۵)

(۱) الزلزال آیت ۷ .
(۲) آل عمران آیت ٦۷ .
(۳) العادیات آیت ٦ ، ۷ .
(۴) یس آیت ۳۰ .
(۵) الانفطار آیت ٦.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اى انسانه ! د خپل رب كريم په حقله ته څه شي دهوكه كړې يې ؟ (چې د خپل رب نه دې بغاوت او سركشي اختيار كړې ، نافرماني يې كوى . ستا رب خو تا طرفته متوجه دى ، ستا د توبې منتظر دى چې كله به دا بنده د ګناهونو نه توبه اوباسي او ما طرفته به متوجه كيږي) .

حديث قدسي :

حديث قدسي دى ، الله تعالى فرمائي : .

((مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا ، وَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يَمْشِيْ أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ أُهَرْوِلُ)) . (۱)

كوم كس چې ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې كيږي نو زه ورته د يو ګز په اندازه ورنزدې كيږم ، او څوک چې ماته د يو ګز په اندازه رانزدې كيږي نو زه ورته د يو باع (يعنى د دواړو لاسونو د خورولو په مقدار) ورنزدې كيږم ، او چې كله انسان ماته راروان شي نو زه ورته په منډه ورځم .

حضرت داؤد عليه السلام ته د الله جل جلاله وحي :

امام غزالي رحمه الله په خپل كتاب احياء العلوم كې ذكر كړي دي ، چې يو پيره الله جل جلاله حضرت داؤد عليه السلام ته وحي وكړه :

يَا دَاوُدُ لَوْ يَعْلَمُ الْمُدْبِرُوْنَ عَنِّيْ كَيْفَ إِنْتِظَارِيْ لَهُمْ وَرِفْقِيْ بِهِمْ وَشَوْقِيْ إِلَى تَرْكِ مَعَاصِيْهِمْ لَمَاتُوْا شَوْقًا إِلَيَّ وَتَقَطَّعَتْ أَوْصَالُهُمْ مِنْ مَحَبَّتِيْ ، يَا دَاوُدُ هٰذِهِ إِرَادَتِيْ فِي الْمُدْبِرِيْنَ عَنِّيْ . فَكَيْفَ إِرَادَتِيْ فِي الْمُقْبِلِيْنَ عَلَيَّ . (۲)

اې داؤد ! كه چيرته هغه خلق ، كوم چې ماته شاكړې (زما په نافرمانى او ګناهونو كې ژوند تيروي) كه دوى ته دا پته اولږي چې زه د دوى څومره منتظريم ، او په دوى څومره مهربان يم ، او

---

(۱) اخرجه البخاري في التوحيد ۷۵۳۷ ، ومسلم في التوبة حديث ۱ ، والترمذي في الدعوات ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸۶۷ .

(۲) احياء العلوم ج۴ ص ۳۳۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوی د ګناه پرېښودلو څومره په شوق (او انتظار) کېږم، نو دوی به زما د شوق د وجې مړه شي، او د دوی اندام اندام به زما د محبت په وجه جدا شي.

اې داؤد! داخو زما د هغه خلقو متعلق اراده وه کوم چې ماته شا کړې (او زه يې هير کړې يم، په ګناهونو کې اخته دي) نو که کوم کس د مخکې نه ماته متوجه وي (زما عبادت کوي) نو د هغوی به څه حال وي؟ (يعنی زه به په هغوی څومره ډېر رحم کوم، او څومره زيات به زه د هغوی په انتظار او شوق کې يم).

محترمو! الله رب العزت په خپل بنده دومره مهربانه دی چې که دا بنده د الله ﷻ نافرماني هم کوي خو بيا هم په ده باندې خپل رزق نه بندوي او بيا هم دده د حفاظت اسباب برابروي.

د يو ځوان شرابي د حفاظت واقعه:

مولانا مفتي عبدالرؤف صاحب سکهروي په خپل کتاب (اصلاحي بيانات)، او مولانا مفتي تقي عثماني صاحب په اصلاحي خطبات کې يوه واقعه رانقل کړې:

مالک بن دينار رحمه الله وايي: چې يو ورځ زه د درياب په غاړه ناست ووم، ناڅاپه مې اوليده چې يو لړم ډېر په تيزۍ سره د درياب غاړې ته را روان دی، چې څنګه د درياب غاړې ته را اورسيده، نو دلته د درياب په غاړه ورته د مخکې نه يوه شمشتۍ تياره ولاړه وه، لړم په تيزۍ باندې د شمشتۍ په شا سُور شو، شمشتۍ اخوا غاړې طرفته روانه شوه.

ما چې دا اوليده نو زه ډېر حيران شوم چې يا الله! ددې لړم او ددې شمشتۍ دوستانه د کله نه جوړه شوې؟ او دا چيرته لاړې؟

نو ما هم کشتۍ په کرايه اونيوه، او زه هم د دوی پسې شاته روان شوم، کله چې شمشتۍ د درياب اخوا غاړې ته اورسيده، نو لړم ورنه ډېر په جلتۍ سره کوز شو، او په منډه اخوا اُوچې علاقې طرفته روان شو.

مالک بن دينار رحمه الله وايي: چې زه هم ورپسې شاته په قلاره قلاره روان ووم، لړم چې لږ مخکې لاړ، نو ما اوليده چې هلته يو ځوان د شرابو په نَشه کې مست پروت دی، اُوده دی، او ددې ځوان د سَر سره نزدې يو تَک تور مار دی، خُوله يې وازه کړې، او ددې ځوان د چيچلو اراده لري، نو دا لړم په تيزۍ سره ورغی، او دغه مار له يې يو تَک ورکړو، وې چيچلو.

دې چيچلو سره مار تاؤ راتاؤ شو، او په هماغه ځای مړ شو. لړم واپس روان شو، لاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما چې دا منظر اوليده نو زه نور هم زيات حيران شوم، چې يا الله ﷻ! تا د يو نافرمان (شرابي) بنده حفاظت په څه عجيبه طريقې سره وکړو.

مالک بن دينار رحمه الله وايي: چې بيا مې دا ځوان راپاڅول، او ټوله واقعه مې ورته بيان کړه، چې ګوره ته د الله ﷻ په نافرمانۍ او شرابو کې مست يې، ليکن بل طرفته خالقِ کائنات ستا حفاظت په کومه طريقه وکړو؟ چې يو خو يې لړم ته حکم وکړو چې د دومره لرې نه په جلتۍ سره راغې، بل يې ورته د مخکې نه د درياب په غاړه شمشتۍ مقرر کړې وه، چې هغه يې ديخوا غاړې ته را اورسول، بيا دې لړم دا مار اوچيچل او مار مړ شو، او ته يې د مار د چيچلو نه محفوظ کړې.

کله چې ځوان دا واقعه واوريده نو ډير زيات يې وژړل، او وې ويل چې يا الله! زه خو ستا ډير ګناهګار او نافرمان بنده يم، ليکن بيا هم ته په ما باندې دومره مهربانه يې چې زما حفاظت دې په څه عجيبه طريقې سره وکړو. اې الله! چې کله ستا په نافرمانو بندګانو باندې دومره رحم دی، نو په فرمانبردارو خلقو به دې څومره رحم وي؟

نو ځوان په هماغه ځای توبه وويسته، او دايې کلکه وعده وکړه چې د نن نه پس به د الله ﷻ نافرماني نه کوم، بلکه د الله ﷻ او د هغه د رسول صلى الله عليه وسلم د احکاماتو مطابق به خپل ژوند تيروم.(۱)

الله رب العزت فرمائي:

﴿هُوَ الَّذِيْ يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّوْرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَحِيْمًا﴾.(۲)

ترجمه: الله هغه ذات دی چې دې او دده فرشتې په تاسو باندې رحمت راليږي، ددې دپاره چې تاسو د کفر د تيارونه د اسلام رڼا ته را اوباسي، او الله په مؤمنانو باندې ډير مهربانه دی.

(۱) اصلاحي بيانات ج۲ ص ۲۰۸، اصلاحي خطبات ج۵ ص ۱۵۹. نوټ: همدغه شان واقعه علامه ابن قدامه المقدسي رحمه الله هم په خپل کتاب (کتاب التوابين واقعه نمبر ۸۷) کې ذکر کړې.
(۲) الاحزاب آيت ۴۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو ! تاسو د الله ﷻ د رحم اندازه ددينه هم لږولی شئ : چې كله يو بنده دالله ﷻ نافرماني كوي ، نو زرېې مؤاخذه هم نه كوي (بلكه مهلت وركوي)، الله ﷻ وربانديې خپل رزق هم نه بندوي ، او د خپل دَر نه يې هم نه شړي .

د بني اسرائيلو د يو بزرگ واقعه :

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله يو واقعه رانقل كړې، چې د بني اسرائيلو يو بادشاه ؤ ، هغه ته خلقو د يو بزرگ ډير صفت وكړو (چې دا ډير نيک سړی دې ، خو دا بزرک ډير لرې اوسيده).
بادشاه دې را اوغوښت ، او ورته وی ويل : چې گوره زما د تاسره ډير محبت دې ، ته ډير لرې اوسيږې ، نو ته راشه او د ماسره دلته په دربار كې اوسيږه .

دې بزرگ ورته وويل : چې بادشاه سلامت ! يو ه پوښتنه درنه كوم ، هغه دا چې كه چيرته زه دلته راشم ، او يو ورځ ته ما اوگورې چې ستا په كور كې ستا د وينځې سره لوبې كوم ، نو ته به د ماسره څه سلوک كوې ؟

بادشاه چې دا واوريده نو سخت غصه شو ، او وی ويل چې اې فاسقه ! اوځه زما د دربار نه . ته دومره زړه وَرېې ، چې دلته راشې نو ددې كار اراده هم لرې ؟ نو دې بزرگ ورته وويل :

إِنَّ لِيْ رَبًّا كَرِيْمًا لَوْ رَاٰى مِنِّيْ سَبْعِيْنَ ذَنْبًا فِي الْيَوْمِ مَا غَضَبَ عَلَيَّ وَلَا طَرَدَنِيْ عَنْ بَابِهٖ وَلَا اُحْرَمَنِيْ رِزْقَهٗ فَكَيْفَ اُفَارِقُ بَابَهٗ .....

زما رب خو دومره كريم دی چې كه چيرته هغه د مانه د ورځې اويا (۷۰) گناهونه هم اوگورې، نو بيا هم په ما نه غصه كيږي ، او نه ما د خپل دَر نه شړي ، او نه راباندې خپل رزق بندوي ، نو زه څنگه د هغه رب دربار پريدم ، او د هغه چا (بادشاه) دربار ته راشم ، چې لا تر اوسه مې دا كار كړې هم ندې او بيا هم راباندې دومره غصه شو ، نو كه دا كار مې وكړو نو خدای خبر چې بيا به راسره څه كوي ، دا يې وويل او نيغ د بادشاه د دربار نه راووت ، او واپس هماغه زوړ ځای ته لاړ. [1]

(۱) تنبيه الغافلين باب التوبة ص ۴۹ ط مكتبة دار الفكر بيروت .

الله ﷻ ډير صبر کوونکې ذات دی :

نبي عليه الصلوة والسلام فرمائي :

((مَا أَحَدٌ أَصْبَرَ (۱) عَلَى أَذًى يَسْمَعُهُ مِنَ اللهِ تَعَالَى : إِنَّهُمْ يَجْعَلُوْنَ لَهُ نِدًّا وَيَجْعَلُوْنَ لَهُ وَلَدًا، وَهُوَ مَعَ ذٰلِكَ يَرْزُقُهُمْ وَيُعَافِيْهِمْ وَيُعْطِيْهِمْ)) . (۲)

الله ﷻ دومره صابره ذات دی چې کافران د الله ﷻ سره بُتان شريکوي ، د الله ﷻ د پاره ولد ثابتوي ، خو بيا هم الله ﷻ دوی ته رزق ورکوي ، روغ صحت ورکوي او نور نعمتونه هم ورکوي (او که توبه او باسي نو مخکيني گناهونه يې هم معاف کوي) .

محترمو مسلمانانو ! لکه څرنګ چې يو طرفته د الله ﷻ د عذاب نه ويره پکار ده ، دغه شان بل طرفته د الله ﷻ د رحمت اميد هم په کار دی ، ځکه چې د کوم سړي په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه ويره وي نو الله ﷻ ده ته د عذاب نه پناه ورکوي . او چې ورسره يې د الله ﷻ د رحمت اميد هم وي نو الله ﷻ يې بيا نه مايوسه کوي .

حديثِ قدسي :

حديثِ قدسي دی ، الله تعالى فرمائي :

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ . (۳)

زه د خپل بنده د ګمان مطابق فيصلې کوم ، چې دې په ما څنګه ګمان کوي همغه شان معامله ورسره کوم .

---

(۱) قال النووي : قال العلماء معناه انّ الله تعالى واسع الحلم حتى على الكافر الذي ينسب اليه الولد والندّ . فتح الملهم ج٦ ص٧٥

(۲) مسلم بابٌ لا احَدٌ اصبر على اذى من الله عز وجل ۷۰۳۸ ، بخاري باب الصبر في الاذى ۶۰۹۹ .

(۳) اخرجه البخاري في التوحيد باب ذكر النبي صلى الله عليه وسلم وروايته عن ربه ۷۵۳۷، ومسلم في كتاب التوبة حديث ۱ والذكر حديث ۲ و ۱۹ ، والترمذي في الدعوات باب حسن الظنّ بالله ۳۵۹۸ ، وابن ماجه في الاداب باب فضل العمل ۳۸۶۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ نه د يرې او اميد فضيلت :

حضرت انس رضی الله عنه فرمائي : چې يو ورځ نبي عليه الصلوة والسلام داسې يو ځوان ته راغې چې هغه قريب الموت ؤ ، ځنکدن يې شروع ؤ ، نبي ﷺ ورنه پوښتنه وکړه :

كَيْفَ تَجِدُكَ ؟ ته ځنګه محسوسوې ؟ هغه ورته جواب ورکړو :

اَرْجُوااللهَ يَارَسُوْلَ اللهِ وَاِنِّي اَخَافُ ذُنُوْبِي .

ای د الله رسوله ! يو طرفته د الله ﷻ نه ښه اميد لرم ، او بل طرفته د خپلو ګناهونو نه ويريږم هم . نو نبي عليه السلام وفرمايل :

لَايَجْتَمِعَانِ فِيْ قَلْبِ عَبْدٍ فِيْ مِثْلِ هَذا الْمَوْطِنِ اِلاَّ أَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُوْا وَاَمَّنَهُ مِمَّا يَخَافُ . (۱)

کله چې د يو بنده په زړه کې په دې وخت کې دا دوه (۲) خبرې موجود شي ، نو چې دا کس د الله ﷻ نه دڅه شي اميد لري الله ﷻ هغه ورکوي ، او چې د څه شي نه ويريږي د هغې نه پناه ورکوي .

د قيامت په ورځ مؤمنانو ته دالله ﷻ اوله خبره :

په يو موقعه نبي کريم صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته وفرمايل :

إِنْ شِئْتُمْ أَنْبَأْتُكُمْ مَا أَوَّلُ مَايَقُوْلُ عَزَّوَجَلَّ لِلْمُؤْمِنِيْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ وَمَا أَوَّلُ مَا يَقُوْلُوْنَ لَهُ ؟ قُلْنَا : نَعَمْ يَا رَسُوْلَ اللهِ . قَالَ : إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُوْلُ لِلْمُؤْمِنِيْنَ : هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِيْ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ نَعَمْ يَا رَبَّنَا فَيَقُوْلُ لِمَ ؟ فَيَقُوْلُوْنَ رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ . فَيَقُوْلُ :

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِيْ . (۲)

(ای صحابه کرامو) که چيرته ستاسو خوښه وي نو زه به تاسو ته خبر درکړم چې د قيامت په ورځ به الله رب العزت مؤمنانو ته اوله کومه خبره کوي ؟ او مؤمنان به ورته اول کومه خبره

(۱) اخرجه الترمذي فی الجنائز باب ۱۱ ، وابن ماجه فی الزهد باب ۳۱ ، والنسائي فی الکبری وقال النووي اسناده جيد ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۴ الرجآء وحسن الظن بالله عزوجل .

(۲) رواه احمد المسند ۵/ ۲۳۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۳۵ باب الترغيب فی الرجاء وحسن الظن بالله عز وجل .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي؟ (صحابه کرام فرمائي چې) مونږ ورته او فرمايل: ای د الله رسوله! هو، خبر راکړې.
نبي عليه السلام ورته و فرمايل: چې الله ﷻ به د قيامت په ورځ مؤمناتو ته او فرمائي:

هَلْ اَحْبَبْتُمْ لِقَائِيْ؟ آياتاسو زما ملاقات خوښوئ؟

مومنان به ورته جواب ورکړي: نَعَمْ يَا رَبَّنَا. آو، ای زمونږ ربه (مونږ ستا ملاقات خوښه وو). الله جل جلاله به ورنه پوښتنه وکړي: لِمَ؟ ولې زما ملاقات خوښوئ؟ (څه نيک اعمال مو کړي دي چې د هغې په وجه زما ملاقات خوښوئ؟).

مؤمنان به ورته جواب ورکړي: رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ. مونږ خو د مخکې نه ستا عفوې او مغفرت اميد لرل (چې مونږ ته به خپل ديدار رانصيب کوې او زمونږ مغفرت به کوې) نو الله تعالى به ورته وفرمائي:

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِيْ. په تحقيق سره تاسو د پاره زما مغفرت واجب شو (څکه تاسو په ما باندې د مغفرت او بخښنې اميد لرل، نو ما هم درته مغفرت وکړو، چې مايوسه نشئ، او زما ملاقات به هم درته په جنت کې نصيب شي).

نو چې کله هم د يو انسان په الله جل جلاله باندې ښه اميد وي نو الله ﷻ دې نه مايوسه کوي.

الله ﷻ نه د ښه اميد لرلو په وجه جنت ته داخليدل:

نبي عليه السلام فرمائي:

اِنَّ رَجُلًا يدخل النَّار فَيَمْكُثُ فِيْهَا اَلْفَ سَنَةٍ يُنَادِيْ: يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ. فَيَقُوْلُ اللهُ لِجِبْرِيْلَ: اِذْهَبْ فَأْتِنِيْ بِعَبْدِيْ. قَالَ فَيَجِيْئُ بِه فَيُوْقِفُهُ عَلى رَبِّه، فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالى: كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ؟ فَيَقُوْلُ شَرُّ مَكَانٍ. قَالَ فَيَقُوْلُ رُدُّوْهُ اِلى مَكَانِهِ. قَالَ فَيَمْشِيْ وَيَلْتَفِتُ اِلى وَرَائِهِ. فَيَقُوْلُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ: اِلى أَيِّ شَيْئٍ تَلْتَفِتُ؟ فَيَقُوْلُ: لَقَدْ رَجَوْتُ اَنْ لَاتُعِيْدَنِيْ اِلَيْهَا بَعْدَ اِذْ اَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا. فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالى: اِذْهَبُوْا بِه اِلَى الْجَنَّةِ. (۱)

---

(۱) اخرجه ابن ابی الدنیا فی کتاب حسن الظن بالله، والبیهقی فی الشعب، احیاء العلوم ج۴ ص ۱۹۳، کتاب الخوف والرجاء، ابن کثیر ج۳ ص ۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو كس به جهنم ته داخل كړې شي ، زر (۱۰۰۰) كاله پس به دې الله ﷻ ته يو آواز وكړي :

يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ . الله رب العزت به حضرت جبريل عليه السلام ته او فرمائي : اى جبريل ! ته لاړ شه او زما دغه بنده ماته راوله . نو حضرت جبريل عليه السلام به دې راولي ، او دالله ﷻ د وړاندې به يې اودروي ، الله ﷻ به ورنه تپوس وكړي :

كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ ؟ خپل ځاى دې څنګه اوموندو ؟ (يعنى جهنم څنګه ځاى ؤ ؟)

دې به ورته جواب وركړي : ډير بد ترين ځاى ؤ ، الله به دوباره حكم وكړي :

رُدُّوْهُ اِلٰى مَكَانِه . دوباره يې خپل زوړ ځاى ته بوځئ .

نو دا كس به روان شي او شاته شاته به راګوري . الله جل جلاله به ورنه تپوس وكړي :

اِلٰى اَيِّ شَيْءٍ تَلْتَفِتُ ؟ څه شي ته شاته شاته ګورى ؟ دې به ورته جواب وركړي :

لَقَدْ رَجَوْتُ اَنْ لَاتُعِيْدَنِيْ اِلَيْهَا بَعْدَ اِذْ اَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا .

(اې الله !) تا چې كله زه يو پيره د جهنم نه را اوويستم نو زما خو دا اُميد ؤ چې ته به ما دوباره ديته نه واپس كوې (الله ﷻ چې كله دده دا اُميد اوګوري) نو فرشتو به حكم وكړي :

اِذْهَبُوْا بِه اِلَى الْجَنَّةِ . زما دابنده جنت ته بوځئ (ځكه ده په ما باندې ښه اميد اوساتل ، نو ما هم مايوسه نه كړو ، او جنت ته مې داخل كړو) .

ددې واقعى نه روستو امام غزالي رحمه الله ليكلي :

فَدَلَّ هذا اَنَّ رَجَاءَهُ كَانَ سَبَبَ نِجَاتِهِ .

دا واقعه په دې دلالت كوي چې ددې كس د نجات سبب د الله ﷻ نه ښه اميد لرل وو .

دغه شان د قيامت په ورځ د الله ﷻ د رحمت او مهربانى نور اقوال او واقعات هم په احاديثو كې ذكر دي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قيامت په ورځ د الله ﷻ رحم :

امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي :

يُؤْمَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِإِخْرَاجِ رَجُلَيْنِ مِنَ النَّارِ فَيَقُوْلُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ . وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا إِلَى النَّارِ . فَيَعْدُو أَحَدُهُمَا فِيْ سَلَاسِلِهِ حَتَّى يَقْتَحِمَهَا ، وَيَتَلَكَّا الْآخَرُ . وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا وَيَسْأَلُهُمَا عَنْ فِعْلِهِمَا ، فَيَقُوْلُ الَّذِيْ عَدَا إِلَى النَّارِ : قَدْ حَذِرْتُ مِنْ وَبَالِ الْمَعْصِيَةِ فَلَمْ أَكُنْ لِأَتَعَرَّضَ لِسَخَطِكَ ثَانِيَةً ، وَيَقُوْلُ الَّذِيْ تلكا حُسْنُ ظَنِّيْ بِكَ كَانَ يُشْعِرُنِيْ أَنْ لَا تَرُدَّنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا ، فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ . (١)

د قيامت په ورځ به د يو دوه کسانو د جهنم نه د راويستلو حکم اوشي (چې کله دا دوه کسان راوستی شي) ، الله ﷻ به ورته او فرمائي :

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ .

دا ما چې تاسو جهنم ته داخل کړي وئ نو دا ستاسو د خپلو اعمالو وجه وه ځکه زه خو په (خپلو) بندګانو باندې ظلم نه کوم . بيا به الله ﷻ حکم وکړي : دا دواړه واپس جهنم ته بوځئ .

نو په دې دواړو کې به يو کس په خپلو ځنځيرونو کې جهنم ته منډه کړي ، او ځان به غورځولو ته نزدې کړي ، او دا دويم کس به په قلاره قلاره روان وي .

الله ﷻ به حکم وکړي : دا دواړه کسان واپس راولئ (چې کله دواړه راوستې شي) ، نو الله ﷻ به ورنه تپوس وکړي : چې تاسو داسې ولې وکړه ؟ (چې يو په منډه لاړئ ، او بل په قلاره قلاره ؟) دا څوک چې په منډه تللې وُ هغه به عرض وکړي :

اې الله ! زه د خپلو ګناهونو نه ويريدم نو ما دا نه غوښتل چې ستا د حکم نافرماني وکړم ، او دوباره ستا غضب او غصې ته ځان وروړاندې کړم .

او کوم کس چې په قلاره قلاره تللو ، هغه به ورته عرض وکړي چې اې الله ! زما چې په تا باندې کوم ښه ګمان وُ ، هغې ماته دا خودله چې ته به ما دوباره جهنم ته نه ليږې (نو ځکه زه روستو روستو کيدم) .

---

(١) احياء العلوم ج ۴ خاتمة الكتاب فى رحمة الله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د الله ﷻ رحمت به په جوش کې راشي : فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ. د دې دواړو په باره کې به حکم وکړي چې دا دواړه جنت ته بوځئ (ځکه د دې یو کس په زړه کې زما یَره ده ، زه به دې نور په یَره کې وانه چوم ، او د دې بل کس په ما باندې ښه گمان دی او أَنَا عِنْدَ حُسْنِ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ.

زه د خپل بنده د نیک گمان موافق دده باره کې فیصلې کوم.

دې په ما ښه گمان کوي چې دوباره به مې جهنم ته نه داخلوي ، نو ما هم د جهنم نه پناه ورکړه. نو دواړه به جنت ته بوتلې شي).

د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه کیدل ندي پکار

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د رحمت نه مایوسه نشي.

الله رب العزت فرمائي :

﴿ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَّحْمَةِ اللهِ ﴾ (۱)

تاسو د الله ﷻ د رحمت نه مه نا امیده کیږئ.

بل ځای الله جل جلاله فرمائي :

﴿ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴾ (۲)

بیشکه د الله د رحمت نه نه نااميده کیږي مگر صرف کافران قوم (د الله ﷻ د رحمت نه نااميده کیږي).

دا ځکه چې د الله ﷻ په نزد قابلیت ته اعتبار نشته ، بلکه قبولیت ته اعتبار دی ، چې د فضیل بن عیاض غوندې د ډاکوانو د سردار نه د اولیاؤ سردار جوړولې شي ، نو پکار ده چې بنده هیڅکله د الله ﷻ د رحمت نه نا امیده نشي . اگر چې دې هرڅومره غټ گناهگار او خطا کار ولې نوي . ځکه که په ده یو پیره د رحمت نظر اوشو ، توبه یې اوویسته ، او الله ﷻ ته مقبول شوه ، نو الله جل جلاله به دده مخکیني ټول گناهونه معاف کړي ، بلکه گناهونه به ورله په نیکیو بدل کړي

---

(۱) الزمر ۵۳.

(۲) یوسف آیت ۸۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی فرمائي :

﴿ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ (۱)

ترجمه : مګر څوک چې تو به اوباسي ، ایمان راوړي او د نیکۍ کارونه کوي نو الله به د داسې خلکو بدیانې په نیکیو بدلې کړي او (دا ځکه چې) الله بخښونکې او مهربان دی .

د حضرت موسی علیه السلام د الله ﷻ نه سوال :

یو کرت حضرت موسی علیه السلام د الله جل جلاله نه سوال وکړو : چې اې الله ! په دې وخت کې چې په مخ د زمکه کوم کس ډیر زیات ګناهګار وي هغه راته اوښایه ، چې زه یې او ګورم چې هغه څوک دی ؟ وحی ورته راغله : چې په فلانکي ځای کې یو کس دی هغه ډیر ګناهګار دی .

حضرت موسی علیه السلام هلته ورغی ، نو وی کته چې یو کس دی ، د ځوانۍ په مستۍ کې ډوب دی ، هر وخت یې ځان د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مشغوله کړې ، او ګناهونه کوي .

څه وخت پس بیا حضرت موسی علیه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو چې اې الله ! په دې وخت کې ستا ډیر عبادت ګزار بنده څوک دی ؟ هغه راته وښایه چې زه یې اوګورم . وحې ورته اوشوه چې په فلانکي ځای کې یو کس دی ، هغه ډیر زیات عبادت کوي .

کله چې حضرت موسی علیه السلام هلته ورغی ، نو وی کته ، چې هماغه مخکینې کس ؤ ، دا چې حضرت موسی علیه السلام اولیده ، نو ډیر زیات حیران شو ، الله ﷻ ته یې عرض وکړو : اې الله ! دا خو هماغه مخکینی ګناهګار کس دی ؟

الله ﷻ ورته اوفرمایل : آو ، دې هماغه کس دی ، خو دې یو پیره په کور کې د خپلې ښځې سره ناست ؤ ، څه خبرې یې کولې نو هغې ورته وویل : چې ته خو داسې غټ ګناهګار یې ، چې یقیني جهنمي یې . ده ورته جواب ورکړو : چې ستا خبره صحیح ده ، چې زه غټ ګناهګار یم ، خو زه د الله ﷻ د رحمت نه نا امیده کیږم (امید شته چې الله ﷻ ما ته د توبې توفیق را کړي) .

---

(۱) الفرقان آیت ۷۰ . نوټ : د بدیالو په نیکیو سره د بدلیدلو تشریح علامه آلوسي رحمه الله په خپل تفسیر [روح المعاني ج ۱۹ ص ۶۷] کې د همدې آیت د لاندې کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ﷻ اوفرمايل : دې بنده چونکه د اُميد خبره کړې وه (چې زه د الله ﷻ د رحمت نه نااُميده کيږم) ، نو زما رحمت په جوش کې راغې (ده ته مې د توبې توفيق ورکړو) ، دده مخکيني ټول ګناهونه مې معاف کړه ، بلکه ګناهونه مې ورته په نيکۍ بدل کړه ، او س يې ځکه دومره زيات عبادت شروع کړې دی . (۱)

نو انسان ته پکار دي چې پخپله هم د الله ﷻ د رحمت نه نا اُميده نشي، او بل کس هم نا اميده نکړي .

نور خلق د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه کول ندي پکار :

بعضې انسان بل چاته د مايوسۍ داسې خبرې وکړي ، چې هغه بالکل د الله ﷻ د رحمت نه نااُميده شي ، او داسې مايوسه شي ، چې مخکې به يې څه لږ عبادت کولو هغه هم پريږدي ، نو د داسې نااميده کوونکي کس د پاره په احاديثو کې سخته سزا راغلې .په حديث شريف کې راځي

إِنَّ رَجُلًا مِنْ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ كَانَ يقْنطُ النَّاسَ وَيُشَدِّدُ عَلَيْهِمْ قَالَ : فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ: اَلْيَوْمَ اويسک مِنْ رَحْمَتِيْ كَمَا كُنْتَ تقْنطُ عِبَادِيْ مِنْهَا . (۲)

په بني اسرائيلو کې يو کس وُ ، چې هغه به خلق د الله ﷻ د رحمت نه نااُميده کول ، او په دوی به يې سختي کوله (يعنی داسې خبرې به يې ورته کولې چې دوی به د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده کيدل) .

نبي عليه السلام فرمائي :الله ﷻ به ورته د قيامت په ورځ اوفرمائي :
لکه څرنګ چې تا په دُنيا کې زما بندګان زما د رحمت نه نا اميده کول ، دغه شان به زه هم نن تا د خپل رحمت نه نا اميده کوم .

په بعضو رواياتو کې داسې دي : چې داکس پخپله ډير عبادت ګزار وُ ، خو خلقو ته به يې داسې خبرې کولې چې خلق به د الله ﷻ د رحمت نه مايوسه کيدل ، نو چې کله دې وفات شو نو الله ﷻ ته يې عرض وکړو :

---

(۱) خطبات فقير ج۱۷ ص ۲۹ .
(۲) رواه البيهقي في الشعب عن زيد بن اسلم . احياء العلوم ج ۴ ص ۱۴۹ کتاب الخوف والرجاء .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَیْ رَبِّ مَا لِیْ عِنْدَکَ ؟

ای ربه زما د پاره تا سره څه دي ؟ (يعنی ماله دې څه شی تيار کړې ؟) الله ﷻ ورته اوفرمايل: اَلنَّارُ . د جهنم اور . ده ورته عرض وکړو : اې الله هغه زما عبادتونه او کوششونه څه شو ؟ (ما خو ډير عبادتونه کړي وو ، هغه چيرته لاړ ؟) نو الله ﷻ ورته اوفرمايل :

إِنَّکَ کُنْتَ تَقْنُطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَتِيْ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أُقْنِطُکَ .

تا په دنيا کې خلق زما د رحمت نه نا اميده کول ، زه به هم نن تا د خپل رحمت نه نا اميده کوم .(۱)

امام مسلم رحمه الله يو باب قائم کړې : [باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله] چې د انسان د پاره دا منع دي چې دې د الله ﷻ د رحمت نه نا اميده شي ، او د دې باب لاندې يې يو حديث ذکر کړې ، پيغمبر عليه السلام فرمائي :

إِنَّ رَجُلًا قَالَ : وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لِفُلَانٍ ، وَاِنَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ : مَنِ الَّذِيْ يَتَأَلّٰى عَلَيَّ ؟ اَنْ لَا اَغْفِرَ لِفُلَانٍ فَإِنِّيْ قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَکَ . اَوْ کَمَا قَالَ .(۲)

بيشکه يو سړي وويل : قسم په الله چې الله ﷻ به فلانکي کس ته هيڅ کله بخښنه اونکړي . الله رب العزت اوفرمايل :

څوک دی چې قسمونه خوري په ما باندې ، چې گني زه به فلاني ته بخښنه نه کوم ، بيشکه ما فلاني ته بخښنه وکړه او ستا عملونه مې ضائع کړه .

محترمو مسلمانانو ! انسان که هر څومره گناهگار او خطاء کار وي نو بيا هم مايوسي نده پکار ، ځکه د ده گناهونه او نافرماني محدودې دي ، او بل طرفته د الله ﷻ رحمت لامحدوده دی . الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ کُلَّ شَيْءٍ ﴾ (۳) ترجمه : زما رحمت عام دی هر څيز ته .

---

(۱) رواه البيهقي ، التذكرة ج۲ ص ۳۱۴ .

(۲) مسلم باب النهي عن تقنيط الانسان من رحمة الله ۶۶۲۰ .

(۳) الأعراف ۱۵۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله ﷻ داسې کولې شي چې دې د ګناهونو نه را اوباسي ، او وليُ الله ورنه جوړ کړي ، او داسې ډير شوي هم دي .

د يو شاعر وينا :

ابو نواس شاعر فرمائي :

ذُنُوبِي إِنْ فَكَّرتُ فِيهَا كَثِيرَةٌ ❁ وَرَحْمَةُ رَبِّي مِنْ ذُنُوبِي أَوْسَعُ

وَمَا طَمْعِيْ فِيْ صَالِحٍ إِنْ عَمِلْتُهُ ❁ وَلٰكِنَّنِيْ فِيْ رَحْمَةِ اللهِ أَطْمَعُ

فَإِنْ تَكُ غُفْرَانٌ فَذٰلِكَ رَحْمَةٌ ❁ وَإِنْ تَكُنِ الْأُخْرٰى فَمَا أَنَا أَصْنَعُ (۱)

که زه په خپلو په خپلو ګناهونو کې سوچ او کړم نو دا خو ډير زيات دي ، خو ليکن نا اميده کيږم نه ، ځکه زما د رب رحمت د ګناهونو نه ډير فراخه دی .

که زه نيک اعمال وکړم نو د هغې نه مې ډيره طمع نوي (ځکه پته نه لږي چې قبول شوي به وي او که نه) ، خو ليکن زه د الله ﷻ د رحمت نه ډيره طمع لرم .

که چيرته الله ﷻ زما ګناهونه او بخل نو دا به د هغه رحمت وي ، او که چيرته زما د پاره عذاب مقرر وي ، نو بيا زه د الله ﷻ د وړاندې څه کولې شم ؟

الله جل جلاله په خپل بنده ډير مهربانه دی :

په دنيا کې که د يو سړي غټ دشمن وي ، هغه ګير شي . بيا هغه دده د وړاندې اُورته غورځولې شي نو بيا هم دده زړه داغواړي چې دا دې اُورته او نه غورځولې شي .

اوس په دې دشمن دده دا تَرس او رحم صرف د هغه يو رحمت وجه ده ، چې الله ﷻ دنيا ته رانازل کړې ، او په غونډ مخلوق کې يې تقسيم کړې ، نو د قيامت په ورځ چې الله ﷻ پوره سل (۱۰۰) واړه رحمتونه را جمع کړي او د مؤمنانو د پاره يې خاص کړي ، نو الله ﷻ کله دا خوښوي چې يو کلمه ګو انسان دې جهنم ته لاړ شي ، بلکه د مسلمان جهنم ته تلل خو صرف دده د صفائي د پاره وي چې دې د ګناهونو نه صفا شي .

(۱) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الرباعي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکه الله ﷻ خو په دنيا کې د انسان د پاره د مغفرت او بخښنې بهانې ګوري ، په معمولي معمولي عمل چې په اخلاص او شي ، په هغې د انسان مغفرت کوي .

او دا يوه واقعه نه ، بلکه په زرهاؤ داسې واقعات شته چې الله ﷻ په معمولي اخلاص واله عمل د انسان مغفرت نصيبه کړې ، او ډير اجريې ورکړې . ځکه الله ﷻ د انسان د اعمالو ډير قدرداني کوونکې دی .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَمَا كَانَ اللهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللهَ بِالنَّاسِ لَرَؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴾ (۱)

ترجمه : الله ﷻ ستاسو ايمان (اعمال) نه ضائع کوي ، بيشکه الله ﷻ په خلقو ډير مهربان او رحم کوونکې دی .

په معمولي اخلاص واله عمل سره د انسان د مغفرت يو څو نمونې درته پيش کوم :

د ازغي دارې څانګې په لرې کولو سره مغفرت :

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمائي :

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ غُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَخَّرَهُ فَشَكَرَ اللهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ . (۲)

يو سړې په لاره روان ؤ ، نو په لاره کې يې يو آزغيداره څانګه اوليده ، نو هغه يې لرې کړه . نو الله تعالى دده دا عمل قبول کړو ، او بخښنه يې ورته وکړه .

په تږي سپي باندې اُوبو څکلو سره مغفرت :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله او نورو محدثينو د نبي کريم صلى الله عليه وسلم دا حديث مبارک رانقل کړې چې نبي عليه السلام فرمائي :

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ إِشْتَدَّ عَلَيْهِ الْعَطَشُ فَوَجَدَ بِئْرًا فَنَزَلَ فِيهَا فَشَرِبَ ثُمَّ خَرَجَ فَإِذَا كَلْبٌ يَلْهَثُ الثَّرٰى مِنَ الْعَطَشِ فَقَالَ الرَّجُلُ : لَقَدْ بَلَغَ هٰذَا الْكَلْبَ مِنَ الْعَطَشِ مِثْلَ الَّذِي كَانَ بَلَغَ مِنِّي

(۱) البقرة آيت ۱۴۳ .

(۲) رواه البخاري في الاذان باب فضل التهجير الى الظهر ۶۵۲ ، وفي المظالم باب من اخذ الغصن وما يؤذي الناس في الطرق فرمى به ۲۴۷۲ . ومسلم باب فضل ازالة الاذى عن الطريق ۶۶۲۸ . واخرجه ابوداؤد في الادب باب اماطة الاذى عن الطريق ۵۲۴۵ . والترمذي في البر والصلة باب ما جاء في اماطة الاذى ۱۹۵۸ . ومالک في صلاة الجماعة باب ما جاء في العتمة والصبح . وابن ماجه في الآداب باب اماطة الاذى عن الطريق ۳۷۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَنَزَلَ الْبِئْرَ فَمَلَأَ خُفَّهُ مَاءً ثُمَّ أَمْسَكَهُ بِفِيْهِ حَتَّى رَقِيَ فَسَقَى الْكَلْبَ . فَشَكَرَ اللهُ لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ وَإِنَّ لَنَا فِيْ هٰذِهِ الْبَهَائِمِ لَأَجْرًا ؟ فَقَالَ فِيْ كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ (١)

يو كس په لاره روان ؤ (په مكه معظمه كې (٢))، سخت تږى شو، نو په لاره كې يې يو كوهي اوليد، دې كوهي ته ورښكته شو، اُوبه يې اوڅكلې . كله چې پاس را اوخت، نو يو سپې يې وليد چې هغه هم ډير تږى شوې ؤ، او د تندې نه يې ژبه راويستى وه، او د ډيرې تندې د وجې يې لمده خټه څټله . نو دې سړي د ځان سره وويل: چې څنګه زه تږى شوې ووم، دغه شان دى هم سخت تږى شوې، نو دوباره كوهي ته ورښكته شو، او خپله موزه يې د اُوبو نه ډكه كړه، په خُله كې يې ونيوه، بَره راأوخت او په دې سپي يې اُوبه اوڅكلې .

نبي ﷺ فرمائي: فَشَكَرَ اللهُ تَعَالَى لَهُ . فَغَفَرَ لَهُ . الله تعالى د ده دا عمل قبول كړ، او ده ته يې د همدې عمل په وجه بخښنه وكړه .

صحابه كرامو پوښتنه وكړه: اى د الله ﷺ رسوله ! آيا زمونږ د پاره د دې چارپيانو سره احسان كولو او په دوى اُوبه څكلو كې هم اجر شته ؟

نبي عليه السلام اوفرمايل: د هر لوند جګر (ژوندي) شي سره احسان كولو كې اجر دى .

د زبيده خاتون د مغفرت واقعه :

د هارون الرشيد بي بي [زبيده خاتون] يوه ډيره نيكه بي بي وه، كله چې دې ته پَته اولږيده چې خلق حج ته ځي، نو په لاره كې ورته د اُوبو سخت تكليف وي، ډير خلق به اكثر د تندې د لاسه په تكليف كې وو، نو د ى خپل خاوند هارون الرشيد ته وويل: چې زما په زړه كې دا تمنّى ده چې ته يو نهر اوباسى، او د ميدان عرفات پورې يې بوځى، چې حاجياتو ته د اوبو تكليف نه وي.

نو هارون الرشيد د دې دا غوښتنه پوره كړه، او يو غټ نهر يې اوكِنستو چې د هغې نه په زرهاؤ انسانانو، حيواناتو او مرغو فائده اخيسته .

(١) اخرجه البخاري في المساقاة باب فضل سقي الماء ٢٣٦٣ وفي الادب باب رحمة الناس والبهائم ٦٠٠٩، ومسلم باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها ٥٨١٣ ، وابوداؤد في الجهاد باب ما يؤمر به من القيام على الدذاب والبهايم ٢٥٥٠

(٢) وفي رواية للدار قطني في الموطآت: يمشي بطريق مكة كما في فتح الباري ٤١/٥ . تكملة فتح الملهم ج۴ ص ٢٤٠ باب فضل سقي البهائم المحترمة واطعامها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې دا وفات شوه، نو چا په خوب کې اوليده، پوښتنه يې ورنه وکړه: چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه؟ دې ورته جواب ورکړو: چې الله ﷻ زما مغفرت وکړو.

دې خوب ليدونکي ورنه پوښتنه وکړه: چې الله ﷻ به ستا مغفرت ځکه کولو چې تا خو ډير نيک کارونه کړي وو، او نهر زبيده دې کنستې ؤ. دې ورته جواب ورکړو: چې زما مغفرت يې د دې نهر په وجه ندې کړې. ځکه چې کله د الله ﷻ د وړاندې دا د نهر کنستلو واله عمل پيش شو نو الله ﷻ او فرمايل:

دا نهر چې تا کنيستی، نو دا خو دې د بيت المال په روپو کنيستی، که د بيت المال روپۍ درسره نه وې، نو تا خو بيا نشو کنيستی. خو ای زبيدې! دا راته ووايه: چې تا زما د رضا د پاره کوم عمل کړې؟

زبيده خاتون ويل: چې زه اوويريدم چې د ما سره بل کوم عمل دی چې هغه ما خالصه د الله ﷻ د رضا د پاره کړې وي. زه په دې ويره کې ووم، چې الله ﷻ راته اوفرمايل: هو. تا يو عمل زما د رضا دپاره کړې.

هغه دا چې يو ورځ ته ډيره وږې شوې وې، په دستر خوان د روټۍ د پاره ناسته وې، کله چې دې نوړۍ خولې ته را اوچته کړه، نو په دې کې يو مؤذن آذان وکړو، تا چې کله د الله ﷻ نوم واوريده، نو په دې وخت کې ستا په سَر لوپټه پوره نوه پَرته، بلکه نيم سَر دې ښکاره ؤ، او نيم پټ ؤ.

ستا په زړه کې دا خيال راغې چې د الله ﷻ نوم اخيستل کيږي او زما په سَر لوپټه پوره نشته، او دا خو د ادب خلاف ده، نو تا زَر هغه نوړۍ کيښوده او په سَر دې لوپټه برابره کړه، او بيا دې نوړۍ اوخوړه، نو تا چې زما د نوم د ادب په وجه په نوړۍ خوړلو کې کوم تاخير وکړو، دغه عمل ماته ډير خوښ شو، او تا ته مې د همدغه عمل په وجه مغفرت او بخښنه وکړه.

سبحان الله! الله ﷻ په انسان څومره مهربانه دې، کوم عمل چې په اخلاص شوې وي، که هغه وړوکې هم وي، خو بيا هم الله ﷻ په هغې سره د انسان مغفرت او بخښنه نصيب کوي.[1]

(۱) کشکول حکايات ص ۵۲، خطبات فقير ج ۱۲ ص ۴۷، ماهنامه الدعوة الى الله ج ۲ ص ۲، ياد گار ملاقاتين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام ابوداؤد رحمه الله د مغفرت واقعه :

د دارالعلوم ديوبند مهتمم مولانا قاري محمد طيب صاحب په خپل کتاب [خطبات حکيم الاسلام] کې د امام ابوداؤد رحمه الله يو واقعه رانقل کړې .

امام ابوداؤد رحمه الله ډير لوي محدث تير شوې دی ، ابوداؤد شريف دده کتاب دی چې په مدارسو کې لوستل کيږي ، دده په واقعاتو کې راځي : چې يو ورځ دې د سمندر په غاړه ولاړ ؤ ، ديو فرلانګ په فاصله کې يو غټ جهاز په سمندر کې ولاړ ؤ ، په هغې کې يو کس پرنجی وکړو ، او په زوره يې وويل : اَلْحَمْدُ لله .

(د شريعت دا مسئله ده : چې څوک پرنجې وکړي نو هغه له په کار دي چې اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ووايي ، او چې څوک يې واوري ، مجلس هم يو وي ، نو هغه به يَرْحَمُکَ اللهُ وايي)

د هغه سړي آواز چونکه ډير تيز ؤ ، نو ځکه امام ابوداؤد رحمه الله د هغه آواز واوريده . او دده آواز خو دومره تيز نه ؤ چې دې يَرْحَمُکَ اللهُ ووايي او هغه يې واوري ، بلکه په ده باندې يَرْحَمُکَ اللهُ ويل لازم هم نه ؤ ، ځکه چې مجلس جدا جدا وو .

خو چونکه ده سره د نيکۍ ګټلو ډير زيات حرص ؤ ، نو په درې (۳) درهمه يې ځانله وړه کشتۍ اونيوه ، په هغې کې سور شو ، چې کله هغه غټ جهاز ته ورغې ، نو هغه سړي ته يې د پرنجي جواب ورکړو : يَرْحَمُکَ اللهُ .

مؤرخين ليکي : چې کله ده يَرْحَمُکَ اللهُ وويل ، نو يو غيبي آواز يې واوريده :

ای ابوداؤد ! تا ته دې مبارک وي ، تا نن د ځان دپاره جنت په درې (۳) درهمه واخيست .

سبحان الله ۔ امام ابوداؤد رحمه الله چې د احاديثو لوي کتاب [ابوداؤد شريف] يې ليکې ، نو ربه يې هم څومره ډير د نيکۍ کارونه کړي وي ، د هغې ټولو اجر به الله ﷻ ورکوي ،

خو ليکن الله رب العزت دومره قدردان ذات دی چې د امام ابوداؤد رحمه الله دغه وړه نيکي يې هم ضائع نکړه ، بلکه د همدغې نيکۍ په عوض کې يې ورته جنت ورکړو .[1]

(۱) خطبات حکيم الاسلام ص ۴۲۶ ، کشکول حکايات ص ۷۶ ، خطبات فقير ج ۱۲ ص ۱۹۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چې انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د عذاب نه د ويرې سره سره ، د الله ﷻ د رحمت ، مغفرت او بخښنې اميد هم ساتي ، نيک اعمال هم کوي .

ضروري تنبيه :

قدرمنو ! تاسو د الله ﷻ د رحمت او مهرباني په باره کې چې کوم بيان واوريده ، هسې نه چې تاسو په دې دهوکه کې پريوځئ چې ګني الله ﷻ غفور رحيم دی ، بخښنه به راته وکړي ، نو عبادات پريږدئ ، او په ګناهونو هم زړه وَر شئ .

بلکه دا خو بيا د شيطان غټه دهوکه ده چې انسان په ګناهونو زړه وَر کوي ، او نيک اعمال ورنه پاتې کوي . لهذا انسان به فرائض ، واجبات او نور عبادات اداء کوي ، د ټولو ګناهونو نه به ځان ساتي او ورسره ورسره به دالله ﷻ د رحمت اميد هم ساتي ، نو بيا دغه انسان کامياب دی .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوْ لِقَآءَ رَبِّهٖ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهٖ أَحَدًا ﴾ (١)

ترجمه : پس څوک چې د خپل رب د ملاقات (او مهرباني) اميد لري ، نو په کار ده چې هغه نيک کارونه وکړي ، او د خپل رب په عبادت کې دې بل هيڅوک نه شريکوي .

او که يو انسان مسلسل په ګناهونو کې اَخته وي ، او صرف په دې طمعه وي چې ځه ، الله ﷻ غفور رحيم دی ، نو دا خو بيا د حياء او غيرت خلاف هم ده .

يو شاعر وايي :

يَرْجُو النِّجَاةَ وَلَا يَسْلُكُ مَسْلَكَهَا ✽ إِنَّ السَّفِيْنَةَ لَا تَجْرِيْ عَلَى الْيُبْسِ (٢)

دوی د نجات اميد لري ، خو د نجات په لاره نه ځي (نيک اعمال نه کوي) . بيشکه کشتۍ خو په اُوچه زمکه نه ځي .

بيا خاصکر چې يو سړی سپين ږيری شي او بيا هم د الله ﷻ نا فرماني نه پريږدي ، نو دا خو بيا ډيره د افسوس خبره ده .

---

(١) الکهف آيت ١١٠ .

(٢) منبهات ابن حجر عسقلاني باب السداسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین ګیري سړي ته هم د الله ﷻ نه حیاء په کار ده :

حضرت عمر رضی الله عنه فرمائي : چې يو ورځ زه په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې داخل شوم ، نو ما اوليده چې نبي عليه الصلوة والسلام ژړل ، ما ترې پوښتنه وکړه :

مَا يُبْكِيكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ولې ژاړې ؟ نبي ﷺ راته اوفرمايل :

((جَاءَنِيْ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ الصَّلوةُ وَالسَّلَامُ وَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِيْ اَنْ يُعَذِّبَ أَحَدًا قَدْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ . فَكَيْفَ لَا يَسْتَحْيِيْ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ اَنْ يَعْصِيَ اللهَ تَعَالَى)) . (۱)

ماته اوس حضرت جبريل عليه السلام راغلي ؤ ، او دايې راته اوفرمايل : چې الله جل جلاله د هغه چانه په عذاب ورکولو کښې حياء کوي ، کوم چې په اسلام کې بوډا شوې وي (يعنی الله ﷻ سپين ګيري سړي ته په عذاب ورکول کې حياء کوي) .

نبي عليه السلام اوفرمايل : چې ژاړم په دې ، چې دغه بوډاګان په نافرماني کولو سره د الله ﷻ نه حياء ولې نه کوي ؟ (بلکه دې سپين ګيري ته هم پکار دي چې د الله ﷻ نه حياء وکړي او د هغه نافرماني پريږدي) .

نو په کار ده چې سپين ګيرې سړې دا خپل عزت او مرتبه اوپيژني چې ماته الله جل جلاله څومره لوي عزت او مقام راکړې ، خپل ځان د ګناهونو نه اوساتي ، د الله ﷻ نه حياء وکړي ، د کرامًا کاتبين فرشتو نه حياء وکړي او د الله ﷻ عبادت طرفته متوجه شي .

دغه شان ځوان ته هم پکار دي چې د الله ﷻ په عبادت کې ځان مشغوله کړي .
ځکه يو خو د مرګ هيڅ پته نه لږي ،

دويم دا چې کوم ځوان په ځوانۍ کې د الله ﷻ عبادت کوي ،نو الله ﷻ به ده ته ددې په عوض کې د قيامت په هغه سخته ورځ کې د خپل عرش د سيوري لاندې ځای ورکړي .

---

(۱) تنبيه الغافلين ص ۴۱ . ط مکتبه دار الفکر بيروت .

په يو روايت کې دا سې الفاظ دي : إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ يَسْتَحْيِيْ اَنْ يُعَذِّبَ عَبْدَهُ اَوْ اَمَتَهُ إِذَا اَسَنَّا فِي الْإِسْلَامِ . کنزالعمال ج۱۵ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ۴۲۶۷۳ .

إِنَّ اللهَ يَسْتَحْيِيْ عَنْ عَبْدِهِ اَوْ اَمَتِهِ يَشِيْبَانِ فِي الْإِسْلَامِ اَنْ يُعَذِّبَهُمَا . کنزالعمال ج۱۵ الباب الرابع في فضيلة طول العمر ... حديث نمبر ۴۲۶۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه حديث شريف کې راځي ، نبي عليه السلام فرمائي :

((سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِيْ ظِلِّهِ يَوْمَ لَاظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ . . . . .))

اووه (٧) کسان داسې دي چې د قيامت په هغه سخته ورځ کې به الله ﷻ دوی ته د خپل عرش د سيوري لاندې ځای ورکړي ، په کومه ورځ چې د عرش د سيوري نه علاوه بل سيوری نوي .

په دې اووه (٧) کسانو کې يو :

شَابٌ نَشَأَ فِيْ عِبَادَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . (١)

هغه ځوان چې په ځوانی کې يې د الله ﷻ عبادت کړې وي .

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټولو ته د عبادت توفيق رانصيب کړي ، او الله ﷻ دې مونږ ټولو سره د خپل رحم او فضل معامله وکړي ، او زمونږ د ټولو په ګناهونو باندې دې قلم د عفوې راکاږي ، او آينده دې راته د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړي .

آمِيْن يَارَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

---

(١) اخرجه البخاري فی الاذان باب ٣٦ ، والرقاق باب ٢٤ ، والزکوة باب ١٦ والحدود باب ١٩ . ومسلم فی الزکوة حديث ٩١ . والترمذي فی الزهد باب ٥٣ . والنسائي فی القضاة باب ٢ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ﷻ د رحمت په باره کې نور زړه راښکونکې معتمد واقعات :

(د الله ﷻ د رحمت او مهربانۍ متعلق مې نور دِلچسپ او معتمد واقعات هم ذکر کړي ، ځکه بعض وخت مقرر ته د اُوږد بيان کولو موقع په لاس ورشي ، نو بيا داسې زړه راښکونکو ، علمي او مؤثرو واقعاتو ته اَشد ضرورت هم وي . لهذا مقرِرين حضرات د دينه هم استفاده کولی شي) .

د قيامت په ورځ د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه معاف کيدل :

که انسان په اخلاص باندې يو وړوکې عمل هم وکړي ، خو الله ﷻ په ده دومره مهربانه دی چې ده ته په دې وړوکي عمل هم ډير لوي اجر ورکوي ، او د ده د نيکو اعمالو تَله ورباندې دَرنه ګرځوي .

امام ترمذي رحمه الله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم يو حديث مبارک رانقل کړې :

((إِنَّ اللهَ يَسْتَخْلِصُ رَجُلًا مِنْ أُمَّتِيْ عَلٰى رُؤُوْسِ الْخَلَائِقِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَنْشُرُ عَلَيْهِ تِسْعَةً وَتِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِثْلُ مَدِّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُوْلُ : أَتُنْكِرُ مِنْ هذا شَيْئًا ، أَظَلَمَكَ كَتَبَتِيْ الْحَافِظُوْنَ ؟ فَيَقُوْلُ : لَا يَا رَبِّ . فَيَقُوْلُ : أَفَلَكَ عُذْرٌ ؟ فَقَالَ : لَا يَا رَبِّ . فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى : بَلٰى إِنَّ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتُخْرَجُ بِطَاقَةٌ فِيْهَا : أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ . فَيَقُوْلُ أُحْضُرْ وَزْنَكَ . فَيَقُوْلُ يَا رَبِّ مَا هٰذِهِ الْبِطَاقَةُ مَعَ هٰذِهِ السِّجِلَّاتِ . فَقَالَ فَإِنَّكَ لَا تُظْلَمُ . فَتُوْضَعُ السِّجِلَّاتُ فِيْ كَفَّةٍ ، وَالْبِطَاقَةُ فِيْ كَفَّةٍ . فَطَاشَتِ السِّجِلَّاتُ وَثَقُلَتِ الْبِطَاقَةُ فَلَا يَثْقُلُ مَعَ اسْمِ اللهِ شَيْءٌ)) . (۱)

(۱) رواه الترمذي كتاب الايمان باب ۱۷ وقال حديث حسن غريب ، وابن ماجه وابن حبان في صحيحه ، والحاكم والبيهقي وقال الحاكم صحيح على شرط مسلم ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲۷۰ باب : الترغيب في قوله لا اله الا الله وما جاء في فضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشکه الله ﷻ به د قیامت په ورځ د ټولو مخلوقاتو د وړ ندې زما یو امتي را جدا کړي، او ده ته به د ګناهونو نهه نوي (۹۹) دفترونه وړاندې کړي، هر یو دفتر به د ده د سترګو د نظر په اندازه اوږد وي (یعنې هر دفتر به دومره غټ وي چې تر کومه ځایه پورې د ده د سترګو نظر رسي تر هغې ځایه پورې به یو یو دفتر اوږد وي، او دا ټول به د ګناهونو نه ډک وي)، بیا به الله ﷻ ورته او فرمائي:

أَتُنْكِرُ مِنْ هذا شَيْئًا، أَظَلَمَكَ كَتَبَتِي الْحَافِظُونَ؟

آیا ته په دې کې د کومې ګناه نه انکار کوې؟ آیا زما فرشتو خو په تا باندې ظلم نه دې کړې؟ (چې تا یو ګناه نوي کړي او دوی درپسې لیکلې وي؟)، دې به وو ایې: چې اې زما ربه! نه خو زه د دینه انکار کوم، او نه ستا فرشتو په ما ظلم کړې، بلکه دا ټول ګناهونه ما یقیني کړي دي.

الله ﷻ به بیا ورنه پوښتنه وکړي:

اَفَلَکَ عُذْرٌ؟ آیا تا ته څه عذر ؤ چې د هغې په وجه تا دا ګناهونه کړي؟

دې به ورته جواب ورکړي: ای ربه ما ته هیڅ عذر نه ؤ (خو ما بیا هم دا ګناهونه کړي).

الله ﷻ به ورته او فرمائي:

بَلیٰ إِنَّ لَکَ عِنْدَنَا حَسَنَةً فَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ.

آو. بلکه ستا د پاره د مونږ سره، ستا یوه نیکي هم شته، او نن به په تا ظلم نشي کیدی.

بیا به یو وړوکې غونډې پرچه را اویستلې شي چې په هغې کې به کلمه شهادت (: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ.) لیکلې وي، او ده ته به او فرمائي:

أُحْضُرْ وَزْنَکَ: هغه خپل د ګناهونو دفترې دې را دیخوا کړه (چې د دې پرچې سره یې او تَلو) دا بنده به عرض وکړي: ای زما ربه! د دې وړوکې پرچې به د دې نهه نوي دفترونو د وړاندې څه حیثیت وي؟ الله جل جلاله به ورته او فرمائي:

فَإِنَّکَ لَا تُظْلَمُ. بیشکه په تا باندې به ظلم نشي کولې. نو دا نهه نوي دفترونه د ګناهونو به د تلې په یو چابړي کې کیښودلې شي او دا وړه پرچي به د تلې په بل چابړي کې کیښودې شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا ټول ګناهونه به سپک شي او د غه د نيکۍ چابړې به د روند شي . ځکه د الله د نوم نه وزني شي بل نشته . (نو چې کله د انسان د نيکۍ چابړې د روند شي ، نو ده ته بيا نجات ملاويږي) .

د الله ﷻ په نزد د سپين ږيري مسلمان قدر:

فقيه ابو الليث سمرقندي رحمه الله په تنبيه الغافلين کې يو واقعه رانقل کړې :

احمد بن سهل رحمه الله فرمائي : چې کله يحيىٰ بن اکثم رحمه الله د بوډا والي په حالت کې وفات شو ، نو د وفات نه څو ورځې روستو ما په خوب کې اوليد ، پوښتنه مې ترې وکړه :

چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ هغه راته وويل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پيش شوم ، نو راته وې فرمايل :

يَا شَيْخَ السُّوْءِ ! فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ .

اې ګناهګار بوډا ! تا دا فلانې فلانې کار ولې کړې ؟

ما ورته عرض وکړو : يا الله ! ماته خو ستا د طرف نه دا خبره نوه رارسيدلې . الله ﷻ راته اوفرمايل : تاته زما د طرفه کومه خبره در رسيدلې وه ؟ ما ورته وويل :

ماته خو حديث بيان کړې عبد الرزاق ، او هغه د معمر نه اوريدلې ، هغه د زهري نه اوريدلې ، هغه د عروه نه اوريدلې ، هغه د حضرت عائشى رضى الله عنها نه اوريدلې ، هغې د پيغمبر عليه السلام نه اوريدلې ، پيغمبر عليه السلام د حضرت جبريل عليه السلام نه دا خبره اوريدلې ، او حضرت جبريل عليه السلام د تا نه دا خبره اوريدلې ، چې تا فرمايلي :

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيْبُ فِي الْإِسْلَامِ إِلَّا وَأَنَا أُرِيْدُ أَنْ أُعَذِّبَهُ إِلَّا وَأَنَا أَسْتَحْيِيْ أَنْ أُعَذِّبَهُ .

کوم مسلمان چې په اسلام کې سپين ږيرۍ شي ، او زه هغه ته د عذاب ورکولو اراده وکړم ، نو ماته حياء راځي چې زه ده ته عذاب ورکوم .

نو اې الله ! زه خو هم بوډا يم (ماته هم د عذاب نه نجات راکړه) .

(امام غزالي رحمه الله هم په احياء العلوم کې دا واقعه ذکر کړې ، په هغې کې ورسره دا سې الفاظ هم دي چې دې يحيىٰ بن اکثم رحمه الله ، الله جل جلاله ته اوفرمايل : چې ماته خو ستا د طرف نه دا خبره رار[illegible] يدلې و [illegible] ې تا فرمايلي :

....

(c) ketabton.com: The Digital Library

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ فَلْيَظُنَّ بِيْ مَا شَآءَ ، وَكُنْتُ أَظُنُّ بِكَ أَنْ لَا تُعَذِّبَنِيْ . (۱)

بنده چې په ما باندې ښه گمان کوي زه دده د گمان مطابق دده سره معامله کوم، اوس ددې خوښه ده چې په ما هر څنگه گمان کوي (هماغه شان معامله به ورسره کوم) اې الله! زما خو په تا باندې دا گمان و چې ته به ماته عذاب نه راکوې.)

يحیٰ بن اکثم رحمه الله وايي: چې الله جل جلاله راته او فرمايل:

صَدَقَ عَبْدُالرَّزَّاقِ وَصَدَقَ مَعْمَرُ وَصَدَقَ الزُّهْرِيُّ وَصَدَقَ عُرْوَةُ وَصَدَقَتْ عَائِشَةُ وَصَدَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَدَقَ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَصَدَقْتُ أَنَا . يَا يَحْيَىٰ إِنِّيْ لَا أُعَذِّبُ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ .

عبدالرزاق هم رېښتيا ويلي، معمر هم رېښتيا ويلي، زهري هم رېښتيا ويلي، عروة هم رېښتيا ويلي، حضرت عائشې رضی الله عنها هم رېښتيا ويلي، نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم رېښتيا ويلي، حضرت جبريل عليه السلام هم رېښتيا ويلي، او ما هم رېښتيا ويلي: چې زه هغه کس ته عذاب نه ورکوم، کوم چې په اسلام کې سپين ږيرې شوې وي.

يحی بن اکثم رحمه الله وايي: چې بيا الله جل جلاله حکم وکړو چې دې جنت ته بوځئ، نو زه جنت ته بوتلې شوم. (۲)

د يو بانړه د شفاعت په وجه مغفرت:

د قيامت په ورځ به مختلف خلق د گناهگارانو باره کې شفاعت کوي، انبياء کرام به شفاعت کوي، علماء کرام به شفاعت کوي، شهداء به شفاعت کوي، د قرآن کريم حافظان به شفاعت کوي، او جنتيان به هم شفاعت کوي، تردې چې يو حديث شريف کې راځي:

چې د قيامت په ورځ به د گناهگار سړي د خې سترگې يو بانړه د الله جل جلاله نه د خبرو کولو اجازت اوغواړي، الله جل جلاله به اجازت ورکړي. دا بانړه به الله رب العزت ته عرض وکړي:

---

(۱) احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۲ کتاب الخوف والرجاء.

(۲) تنبيه الغافلين ص ۳۱ باب ما يرجي من رحمة الله تعالى. ط. دار الفكر بيروت. احياء العلوم ج۴ ص ۱۹۳ کتاب الخوف والرجاء.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې الله ! آيا تا دا ندي فرمايلي : چې کوم سرى زما د يَرى د وجې اوژاړي او د سترګو يو بانړه په اوښکو باندې لوند کړي ، زه به دې انسان ته د جهنم د اور نه پناه ورکوم ؟ (۱)

الله ﷻ به ورته اوفرمائي : چې هو ، ما دا فرمائلي دي . دا بانړه به عرض وکړي :

أَنَا أَشْهَدُ أَنَّ هٰذَا الْعَبْدَ الْمُذْنِبَ قَدْ اَغْرَقَنِيْ بِالدَّمْعِ مِنْ خَشْيَتِكَ . فَيَأْمُرُ اللّٰهُ تَعَالٰى بِهٖ إِلَى الْجَنَّةِ .

اې الله ! زه دا ګواهي ورکوم چې دې ګناهګار بنده ستا د يَرى د وجې نه يو پيره ژړلي ، او زه يې په اوښکو لوند کړې يم ، نو الله ﷻ به حکم وکړي چې دې جنت ته بوځئ.

بيا به يو آواز کوونکې دا آواز وکړي :

أَلَآ إِنَّ فُلَانَ بْنَ فُلَانٍ قَدْ نَجَا مِنَ النَّارِ بِشَعْرَةٍ وَّاحِدَةٍ مِنْ أَجْفَانِ عَيْنَيْهِ .

بيشکه فلانی چې د فلانې ځوي دی د ه جهنم د اور نه د سترګو د يو بانړه د شفاعت په وجه نجات اوموندو . (۲)

د قيامت په ورځ د الله رب العزت د يو بنده سره مکالمه :

علامه ابن جوزي رحمه الله په خپل کتاب [بستان الواعظين] کې يو حديث رانقل کړې :

نبي عليه السلام فرمائي : الله رب العزت به د قيامت په ورځ يو بنده د نورو خلقو نه راجدا کړي ، ځانته به يې مخاطب کړي ، دده او د الله ﷻ په مينځ کې به هيڅ حِجاب نوي ، او الله ﷻ به ورته اوفرمائي :

اَمَا عَلِمْتَ أَنِّيْ مُطَّلِعٌ عَلَيْكَ يَا عَبْدِيْ . أَفَجَعَلْتَنِيْ أَهْوَنَ النَّاظِرِيْنَ إِلَيْكَ ؟ أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنِّيْ . أَمَا اسْتَحْيَيْتَ مِنْ مَلَآئِكَتِيْ . أَمَا خِفْتَ مِنْ عِقَابِيْ . عَبْدِيْ أَرْوَيْتُكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ . وَقَوَّيْتُ جِسْمَكَ . وَوَسَّعْتُ عَلَيْكَ مِنْ سَعَةِ رِفْدِيْ فَعَصَيْتَنِيْ !

(۱) نبي عليه السلام فرمائي : حُرِّمَتِ النَّارُ على عينٍ دَمَعَت أو بَكَت من خَشيَةِ الله ..... . اخرجه احمد في المسند ۱۳۴/۴ ، والنسائي والحاكم وقال صحيح الاسناد ، الترغيب والترهيب ج ۴ ص ۱۱۳ الترغيب في البكاء من خشية الله تعالى .

(۲) حياة القلوب ، اهل دل كي تڑپان دينے والے واقعات ج۴ ص ۹۸ ، خطبات فقير ج۲۲ ص ۱۵۲ ، درة الناصحين ص ۳۰۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(اى زما بنده تا چې زما نافرماني كوله) آيا تاته دا معلومه چې زه په تا باندې خبر داريم، اى زما بنده! آيا تاته زه دومره كمزورى ښكاره شوم چې ګڼي زه تا نه ګورم؟ آيا تا د مانه حياء نه كوله؟ زما د فرښتو نه دې حياء نه كوله؟ آيا ته زما د عذاب نه نه ويريدې؟

اې زما بنده ما خو تاته يخې اُوبه دركړې وې، ستا جسم مې قوي كړې وو، په تا باندې مې هر قسم فراخي راوستى وه، نو تابيا هم زما نافرماني كوله؟

نبي عليه السلام فرمائي: چې كله بنده دا خبرې واوري، نو د حياء د وجې به سَم ويلې شي، او په خَولو كې به ډوب شي، تردې چې مرګ ته به نزدې شي.

دا بنده به عرض وكړي: اى ربه! ماته د تا نه او ددې بندګانو دومره حياء راځي چې ما دپاره ددينه جهنم غوره دى. الله ﷻ به حكم وكړي چې دې جهنم له بوځئ. نو دې به روان شي، بيا به دا كس شا ته مخ راواړوي، او اوبه وايي:

اې الله! زما دې ستا په عزت او جلال قسم وي ما چې دا كوم ګناهونه كړي، دا مې ستا د سپكاوي په غرض ندي كړي، بلكه زما خو په تا باندې دا ګمان وُ چې څرنګ دې په دنياكې په ما باندې پَرده اچولې وه، دغه شان په آخرت كې به مې ګناهونه هم معاف كوې.

اې الله! زما خو دا يقين وُ: چې زما دا ګناهونه تاته هيڅ نقصان نشي دررَسولې، او ستا رحمت په ما باندې ستا په خدائي كې څه كمې نه راولي. نو الله ﷻ به ورته اوفرمائي:

عَبْدِيْ صَدَقْتَ ، لَمْ تَقْطَعْ رَجَاءَ كَ مِنْ رَحْمَتِيْ ، فَوَعِزَّتِيْ وَجَلَالِيْ لَأَغْفِرَنَّ لَكَ الْيَوْمَ ، يَا مَلَائِكَتِيْ مُرُوْا بِعَبْدِيْ إِلَى الْجَنَّةِ.

اې زما بنده! تا رېښتيا وويل، زما د رحمت نه ستا اُميد قطع نه وُ (بلكه زما د رحمت اميد دې وُ)، زما دې په خپل عزت او جلال قسم وي چې زه به نن خامخا تا ته بخښنه كوم، اې زما فرښتو زما دا بنده جنت ته بوځئ. (۱)

قدر منو! الله ﷻ په خپل بنده دومره مهربانه دى او دده د اعمالو دومره قدرداني كوونكې دى چې كه دې يو معمولي عمل هم په اخلاص سره وكړي، نو الله جل جلاله دده دا عمل نه ضائع كوي، او ده ته پرې ډير اجر وركوي.

---

(۱) بستان الواعظين لابن جوزي رحمه الله ص ۸۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يو مَچ سره د احسان کولو په وجه مغفرت :

مولانا تقي عثماني رحمه الله فرمائي : چې ما څو څو پيرې دا واقعه د خپل شيخ حضرت ډاکټر عبدالحي صاحب قدّس الله سرّه نه اوريدلې ده.

چې يو بزرګ ؤ ، ډير لوي عالم ، فاضل ، محدث او مفسر ؤ ، ټول عمر يې په درس و تدريس ، تصنيف او تاليف کې تير کړې ؤ ، (دا امام غزالي رحمه الله ؤ ، کوم چې احياء العلوم او کيميائې سعادت وغيره کتابونه ليکلي [1])

کله چې دې وفات شو ، نو چا په خوب کې اوليد ، تپوس يې ترې وکړو :

جناب ! الله ﷻ درسره څه معامله وکړه ؟ ده ورته وويل : چې الله ﷻ رابانديې خپل فضل و کرم وکړو ، زما مغفرت يې وکړو . خو مغفرت يې په څه عجيبه شي راته وکړو :

هغه دا چې کله زما پيش کيدل د الله ﷻ د وړاندې اوشو ، نو الله ﷻ راته اوفرمايل :

اې امام غزالي ! مونږ ستا مغفرت وکړو . خو آيا تاته معلومه ده چې په کوم عمل مو ستا مغفرت وکړو ؟ زما په ذهن کې راغله چې ما خو ټول عمر د الله ﷻ د دين خدمت کړې ، وعظ او تقريرونه مې کړي ، تاليف و تصنيف مې کړې ، خلق مې د الله ﷻ دين ته رابللي نو په دې وجه به يې زما مغفرت کړې وي.

الله ﷻ راته اوفرمايل : چې نه . د دې کارونو ثواب په خپل ځای دی ، خو مونږ چې تاته بخښنه کړې هغه په يو بل شي سره .

هغه دا چې يو ورځ تا ليکل کول ، د لرګي نه جوړ شوي قلم درسره ؤ ، تا په سياهی کې ښکته کړو ، کله چې دې را اوچت کړو نو يو مچ راغې ، په دې قلم کيناست ، او سياهي څکل يې شروع کړه . تا چې ورته اوکتل ، نو تا ليکل د لږ وخت د پاره اودرول ، او دا سوچ دې وکړو چې د امچ به تږې شوي وي ، پريده چې دې دا سياهي اوڅکي ، زه به خير لږ انتظار وکړم ، نو تا په ليکلو کې داسې لږه غونديې وقفه وکړه ، چې کله مچ پاڅيده ، نو تا بيا ليکل شروع کړه ، نو تا چې په دې ليکلو کې کومه لږه وقفه کړې وه نو دا خالصه زما د رضا د پاره وه ، او زما د يو مخلوق سره دې احسان کړې ؤ .

---

[1] ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۳۸۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اې امام غزالي ! تا ته چې ما نن کومه بخښنه وکړه ، دا صرف د هغې وړوکي عمل په بدله کې ده کوم چې تا په ليکلو کې لږ انتظار زما د رضا دپاره کړې وو . (۱)

(۱) دين و دانش ج۳ ، ايک هزار پُر تاثير واقعات ص ۲۰۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْاِثْمِ وَبَاطِنَهُ ﴾. الانعام آیت ۱۲۰.

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُمْ بَعْضَ الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾. الروم آیت ۴۱.

د ګناهونو نقصانات:

تالیف:

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِیَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د ګناهونو نقصانات :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى ، وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى .

اَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيْقَهُم بَعْضَ الَّذِيْ عَمِلُوْا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ﴾ . (۱)

وَقَالَ فِيْ مَوْضِعٍ آخَر ﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴾. (۲)

((وَقَالَ النَّبِيّ ﷺ : إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَآءُ فِيْ قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا ، وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتّٰى يُغَلِّفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذٰلِكَ الرَّانُ الَّذِيْ ذَكَرَ اللّٰهُ فِيْ كِتَابِهِ: ﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ مَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ (۳) ﴾)).(۴)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْم .

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو ! الله رب العزت په خپل آخيري كتاب كې انسانانو ته دا حكم كوي :

﴿ وَذَرُوْا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ﴾. (۵)

---

(۱) الروم آيت ۴۱.

(۲) الانعام آيت ۱۲۰ .

(۳) المطففين آيت ۱۴ .

(۴) اخرجه الترمذي في التفسير تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي ، وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(۵) الانعام آيت ۱۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه: تاسو ښکاره او پټه ګناه پرېږدئ. (يعنی هر قسمه ګناهونه پرېږدئ) (۱)

د ګناهونو ضرر او نقصان زيات دی:

د انسان د پاره په دُنيا کې د ټولو نه زيات ضرر ناک شي ګناهونه کول دي. وجه داده: چې د دنيا نور ضرري شيان اګر چې نقصاني دي، خو دهغوی نقصان عارضي دی، يا به په خپله ختم شي، يا به په څه دوائي سره ختم شي، يا زيات نه زيات په مرګ سره خو به د هغه تکليف نه خامخا نجات او مومي (او د مرګ نه خو انکار نشي کيدې).

خو ليکن د ګناهونو چې کوم نقصانات دي، هغه نه ختميدونکي نقصانات دي. په دُنيا کې هم انسان ته د ګناهونو نقصان رسيږي، او په آخرت کې خو به په طريقِ اولیٰ سره انسان ته د دې جزاء رسيږي.

الله جل جلاله فرمايي:

﴿ إِنَّ الَّذِيْنَ يَكْسِبُوْنَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوْا يَقْتَرِفُوْنَ ﴾. (۲)

ترجمه: بيشکه کوم خلق چې ګناهونه کوي، ډير زر به دويي ته بدله ورکړې شي د هغه عملونو کوم چې دوی کول.

بل ځای الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَمَنْ يَّعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَّرَهٗ ﴾. (۳)

ترجمه: او څوک چې د يو ذرې برابر بدي وکړي، نو دې به د قيامت په ورځ د دې جزاء وګوري.

الله رب العزت يو قانون بيانوي:

﴿ مَنْ يَّعْمَلْ سُوْۤءًا يُّجْزَ بِهٖ ﴾. (۴)

ترجمه: څوک چې بَد کار وکړي (او توبه ورنه اونه باسي) نو ده ته به د هغې جزاء ورکولې شي.

---

(۱) المعنی: وَذَرُوا الاثمَ من جميع جهاته. زاد المسير ج ۲ ص ۷۱.

(۲) الانعام آيت ۱۲۰.

(۳) الزلزال آيت ۸.

(۴) النساء آيت ۱۲۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخکيني قومونو د هلاکت وجه ګناهونه وو :

محترمو مسلمانانو ! که چيرته مونږ په قرآن کريم نظر واچوو ، نو دا به راته واضحه شي چې الله ﷻ چې مخکيني غټ غټ قومونه تباه کړي نو د هغې واحد سبب د الله ﷻ نافرماني کول، او د الله ﷻ د حکمونو نه مخ اړول وو .

الله رب العزت د بني اسرائيلو دهلاک شوي يو قوم (اصحب السبت) باره کې فرمائي :

﴿ فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَّا نُهُوْا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُوْنُوْا قِرَدَةً خَاسِئِيْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : هر کله چې دوی سرکشي وکړه د هغې شي نه ، د کوم نه چې دوی منع شوي وو (يعنې د الله جل جلاله حکم يې اونه منل) ، نو مونږ دوی ته وويل : چې تاسو ذليله بيزوګان شئ .

بل ځای الله ﷻ د فرعون او ده د ملګرو باره کې فرمايي :

﴿ فَلَمَّا آسَفُوْنَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِيْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : هر کله چې دوی زه ناراضه کړم ، نو مونږ د هغوی نه بدله واخيسته ، بيا مو ټول غرق کړل .

د بعضو هلاک شوو قومونو اجمالي تذکره :

عزت مندو مسلمانانو ! تاسو آخر ديته سوچ وکړئ :

چې هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت لوط عليه السلام ټول قوم (بغير د يو څه کسانو نه) د آسمانه پورې اوچت کړو ، بيا يې اُلټه (پړ مخ) را اوغورځول ، او د پاسه يې پرې د کاڼو باران وکړو ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله جل جلاله د حضرت نوح عليه السلام ټول قوم (بغير د يو څه کسانو نه نور ټول) په طوفان کې غرق کړه ؟

هغه څه شی ؤ ، چې د هغې په وجه الله ﷻ د حضرت هود عليه السلام په قوم (عاديانو) باندې سخته تيزه هوا مسلط کړه ، او ټول قوم يې په زمکه ويشتلو راويشتلو سره تباه کړو ؟

---

(۱) الاعراف آيت ۱۶۶ .

(۲) الزخرف آيت ۵۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه د حضرت صالح علیه السلام په قوم (ثمودیانو) باندې حضرت جبریل علیه السلام د الله ﷻ په حکم یوه تیزه چغه او وهله ، چې د هغې په وجه د ټولو زړونه اُوچاودیدل ، او ځای په ځای ټول هلاک شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه د حضرت شعیب علیه السلام په قوم باندې د وریځې نه اُور رااُووریده ، او ټول قوم تباه شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه په بني اسرائیلو باندې مختلف قسمه عذابونه راغلل : کله قید شو ، کله یې کورونه اوسوزیدل ، کله جلا وطن شو ، او کله مړه شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه قارون سره د ملګرو او مال و دولت په زمکه کې خخ کړې شو ؟

هغه څه شی وُ ، چې د هغې په وجه ابلیس باوجود د ډیر عبادت نه بیاهم د اسمانونه را اویستلې شو ، شکل یې بدل شو ، لعنتي شو ، او همیشه د پاره تباه وبرباد شو ؟

قدرمنو ! هغه شی د الله جلاله نافرماني کول او ګناهونه کول وو .

چې کله هم یو قوم د الله ﷻ نافرماني کړې ، د خپل وخت د پیغمبر خبره یې نده منلې ، نو الله رب العزت هغه قوم تباه کړې .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴾ .(۱)

ترجمه : پس هر یو مونږ د هغوی د ګناه په وجه اونیولو ، په بعضو مو کاڼي را اُوورول ، بعضی یو چغی (د حضرت جبریل علیه السلام) اونیوه ، بعضی مو په زمکه کې ورننویستل ، او بعضې مو (په اُوبو کې) غرق کړه .

او الله ﷻ په دوی ظلم ندې کړې ، بلکه دوی په خپلو ځانونو ظلم کوونکي وو (چې ګناهونه یې کول) .

---

(۱) العنکبوت آیت ۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت :

عزتمندو ! قرآن کريم کې چې د مخکيني امتونو د هلاکت کوم واقعات بيان شوي ، نو دا ئو د يو مقصد د پاره ذکر شوي ، چې انسان د دينه عبرت واخلي . چې څوک هم د الله ﷻ نافرماني کوي ، ګناهونه کوي ، د الله ﷻ او دهغه د رسول احکامات نه مني ، نو د دغه خلقو سره به هم همغه شان معامله کولې شي ، څنګه چې د مخکيني امتونو سره شوې وه .

ګناه ته ګناه نه ويل خطرناک دي :

د ټولو نه غټه ګمراهي داده چې يو سړی په ګناه کې اخته وي ، خو د ده سره دا احساس هم نوي چې زه ګناه کوم ، بلکه ده ته دا ګناه د سره ګناه نه معلوميږي ، نو دا بيا ډيره د خطرې خبره ده ، په دې سره په انسان باندې د الله ﷻ قهر او غضب نازليږي . او داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم نه ورکوي .

البته که يو کس ګناه کوي خو د ده سره دا احساس هم شته چې زه د الله ﷻ نافرماني کوم ، په خپل زړه کې ورباندې پښيمانه دی ، نو اميد شته چې داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفيق هم ورکړي .

د حضرت آدم عليه السلام د توبې قبليدو وجه :

الله ﷻ چې کله حضرت آدم عليه السلام پيدا کړو ، نو جنت کې يې ورته د هر شي د خوراک اجازت ورکړو ، خو صرف د يوې اونې (غنم) د خوراک نه يې منع کړو ، الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ . (۱)

ترجمه : ای آدم ! ته او ستا بي بي په جنت کې اوسيږئ ، او د کوم ځای نه مو چې خوښه وي خوراک کوئ ، خو (خبردار) دغې خاص اونې (غنم) ته مه ورنږدې کيږئ ، ګنې بيا به په ځان باندې د زياتي کوونکو نه وګرځئ .

---

(۱) الاعراف آيت ۱۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې د حضرت آدم علیه السلام نه د شیطان د وسوسې په وجه دا اُونه اوخوړل شوه ، نو الله جل جلاله ورته اوفرمایل :

﴿ أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ ، وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴾ . (۱)

ترجمه : آیا ما تاسو دواړه د دې اُونې (د خوراک) نه نه وئ منع کړي ؟ آیا دا مې درته نه وو ویلي چې شیطان ستاسو ښکاره دشمن دی ؟ (دده خبره اونه منئ) .

نو حضرت آدم علیه السلام دلته دلیل بازي اونکړه :

چې ګني دا خو زما په قسمت او تقدیر کې لیکلې وه ، نو ځکه مې اوخوړه . بلکه د خپل عجز او خطا اقرار یې وکړو ، په تیر کار پښیمانه شو ، او الله ﷻ ته یې عرض وکړو :

﴿ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې ربه زمونږه ! مونږ په خپلو ځانونو باندې زیاتې کړې ، او که چیرته ته مونږ ته بخښنه اونکړې ، او په مونږ رحم اونکړې ، نو خامخا مونږ به د تاوانیانو نه شو .

نو چې کله حضرت آدم علیه السلام د خپلې خطا اقرار وکړو ، او توبه یې اوویسته ، نو الله ﷻ یې هم توبه قبوله کړه .

د ابلیس د لعنتي کیدو وجه :

اوس بل طرفته اوګوره ، چې کله الله ﷻ حضرت آدم علیه السلام پیدا کړو ، نو فرشتو او ابلیس ته یې حکم وکړو :

﴿ اُسْجُدُوا لِآدَمَ ﴾ . (۳)

(۱) الاعراف آیت ۲۲ .
(۲) الاعراف آیت ۲۳ .
(۳) الاعراف آیت ۱۱ ، البقرة آیت ۳۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : تاسو حضرت آدم علیه السلام ته سجده وکړئ . (۱)

نو ټولو فرشتو سجده وکړه ، خو ابلیس اونکړه . (۲)

الله ﷻ ورنه پوښتنه وکړه :

﴿ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ﴾ . (۳)

ترجمه : کله چې ما درته حکم وکړو ، نو ته د سجدې کولو نه څه شي منع کړې ؟ (او سجده دې ولې اونکړه ؟)

نو په ځای ددې چې ده د خپلې ګناه اقرار کړې وی ، ګناه ته یې ګناه ویلې وی ، او معاني یې غوښتې وی . خو ده داسې اونکړه ، بلکه تکبر یې وکړو ، او اُلټه یې دلیلونه شروع کړه چې :

﴿ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴾ . (۴)

ترجمه : زه خو دده نه غوره یم ، تا زه د اُور نه پیدا کړې یم ، او دا دې د خټې نه پیدا کړې (نو زه څنګه ده ته سجده اوکړم ؟)

نو الله ﷻ د قیامته پورې ملعون او مردُود کړو . اګر چې ډیر زیات عبادتونه یې کړي ؤ ، خو چې د الله ﷻ حکم یې اونه منل ، د ګناه احساس یې اونکړو ، او اُلټه یې دلایل شروع کړه ، نو الله ﷻ یې ټول عبادات هم ختم کړه ، او د همیشه د پاره یې مردود او لعنتي کړو . (۵)

---

(۱) مراد د سجدې نه سجده د عبادت نده ، بلکه سجده د تعظیم مراد ده ، کومه چې په پخوالي شریعتونو کې جائز وه ، لکه د حضرت یوسف علیه السلام په واقعه کې راځي : ﴿ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ﴾ . سورة یوسف آیت ۱۰۰ .
البته اوس په شریعتِ محمدي کې چاته سجده د تعظیم جائز نه ده بلکه منسوخ شوې ده ، اوس د بل چا د تعظیم د پاره صرف د سلام، مصافحې او معانقې اجازت دی . دا تفصیل ابوبکر جصاص الرازي په احکام القرآن کې او مولانا مفتي محمد شفیع رحمه الله په معارف القرآن کې ذکر کړی .

(۲) ﴿ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ﴾ . الاعراف آیت ۱۱ ، البقرة آیت ۳۴ .

(۳) الاعراف آیت ۱۲ .

(۴) الاعراف آیت ۱۲ .

(۵) وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الذُّورِيْ رحمه الله : خَلِيَ إِبْلِيْس بِخَمْسَةِ أَشْيَاء : لَمْ تَقِرَّ بِالذَّنبِ ، وَلَمْ يَنْدَمْ عَلَيْهِ ، وَلَمْ يَلُمْ نَفْسَهُ ، وَلَمْ يَعْزِمْ عَلَى التَّوْبَةِ ، وَقَنَطَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ .
وَسَعِدَ آدَمُ بِخَمْسَةِ أَشْيَاءَ : أَقَرَّ بِالذَّنبِ ، وَنَدِمَ عَلَيْهِ ، وَلَامَ نَفْسَهُ ، وَأَسْرَعَ فِي التَّوْبَةِ ، وَلَمْ يَقْنُطْ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ . منبهات ابن حجر عسقلاني باب الخماسي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مریض مثال :

ددې خبرې د ښه وضاحت دپاره درته یو مثال پیش کوم :

که چیرته یو کس مریض وي ، خو ده ته دا احساس وي چې زه مریض یم ، علاج طرفته متوجه وي او دوائي خوري ، نو امید شته چې دې روغ شي ، او دا مرض یې ختم شي .

خو که ده ته دسره دا احساس هم نه وي چې ګني زه مریض یم ، او علاج نه کوي ، نو داسې یو وخت به راشي چې دده دا مرض به زیات شي ، او دده د مرګ سبب به او ګرځي .

دغه شان که یو انسان ګناه کوي ، خو ده ته د ګناه احساس وي ، او پرې پښیمانه هم وي ، نو یو ورځ به ورته الله ﷻ د توبې توفیق ورکړي ، او ګناهونه به یې معاف کړي .

او که ده ته دسره د ګناه احساس هم نوي ، توبه نه اُوباسي ، نو دا ددې انسان دپاره د هلاکت سبب ګرځي ، داسې کس ته الله ﷻ د توبې توفیق هم نه ورکوي .

شیخ سعدي رحمه الله ویلي :

بنده همان به که زتقصیر خویش ❋ عذر به درګاهِ خدا آورد (۱)

هغه بنده غوره دی چې د خپلو ګناهونو عذر الله ﷻ ته پیش کړي ، معافي ورنه اوغواړي ، او پښیمانه شي .

حضرت عزیر علیه السلام ته وحي :

علامه ابن حجر عسقلاني رحمه الله په خپل کتاب (منبهاتِ ابن حجر) کې ویلي : چې الله جل جلاله حضرت عزیر علیه السلام ته وحي وکړه :

يَا عُزَيْرُ إِذَا أَذْنَبْتَ ذَنْبًا صَغِيْرًا فَلَا تَنْظُرْ إِلَى صِغْرِهِ وَانْظُرْ إِلَى مَنِ الَّذِيْ أَذْنَبْتَ لَهُ . (۲)

اې عزیز ! چې کله ته یو وړه ګناه وکړې ، نو ته ددې وړوکوالي ته مه ګوره ، بلکه هغه ذات ته اوګوره چې تا د چا نافرماني کړې (هغه ذات خو ډیر لوي شان واله دی ، نو د هغه نافرماني نه ده پکار) .

(۱) ګلستان ص .

(۲) منبهات ابن حجر عسقلاني باب الثنائي . همدغه شان خبره حافظ ابن قیم رحمه الله هم نقل کړې . خطباتِ فقیر ج ۱۰ ص ۱۹۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو مسلمانانو ! بعضې خلق د الله ﷻ په نافرمانۍ کې مبتلاء وي ، او س په ځای د دې چې دوی ورنه توبه او باسي ، او وربانديې پښیمانه شي ، دوی اُلټه د دې ګناه د جواز دپاره دلایل ګوري ، او حیلې ورته جوړوي ، نو دا بیا ډیره خطرناکه خبره ده .

د اصحاب السبت د هلاکت واقعه :

الله ﷻ په قرآن مجید کې د بني اسرائیلو د یو کلي د هلاکت واقعه ذکر کړې ، چې هغوی هم د الله ﷻ د حکم ماتولو دپاره مختلف حیلې او بهانې جوړولې . الله جل جلاله فرمائي :

﴿ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴾ . (۱)

دا واقعه امام قرطبي رحمه الله او نورو مفسرینو په تفصیل سره ذکر کړې :

چې د حضرت داؤد علیه السلام په زمانه کې د بني اسرائیلو یو کلې ؤ ، د سمندر په غاړه اوسیده ، الله ﷻ د دوی د پاره د خالي (هفتې) ورځ د عبادت دپاره مقرر کړې وه . چونکه د دوی محبوبه مشغله د مَیانو (کبانو) ښکار ؤ ، نو دوی ته دا حکم ؤ چې په دې ورځ به تاسو ښکار نه کوئ ، بلکه صرف د الله ﷻ عبادت به کوئ .

د الله ﷻ شان ګوره چې په نورو ورځو کې به په سمندر کې کبان کم وو ، او د خالي (هفتې) په ورځ به دومره ډیر وو چې د اُوبو د پاسه به روان ؤ ، په لاس به هم رانیول کیده (دا د دوی دپاره یو امتحان ؤ ، چې آیا دوی د الله ﷻ حکم مني او که نه ؟)

نو دوی کې بعضو دا حیله جوړه کړه چې تالابونه یې جوړ کړل ، او د خالي په ورځ به یې اُوبه په کې راپریخودې ، نو کبان به ورته راغله ، بیا به یې پرې اوبه بندې کړې ، او د اتوار په ورځ به یې ورنه کبان رانیوه .

بعضو به په دریاب کې د جُمعې په ورځ جال خُور کړو ، او د اتوار په ورځ به یې راواخیستو ، نو میان به په کې ګیر شوي وو ،

---

(۱) البقرة ٦٥ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کلي کې يوه ډله د نيکانو خلقو هم وه، هغوی ورته ډير نصيحت وکړو: چې دا خو تاسو ديو حرام کار دپاره حيلې کوئ، او دا خو ناجائز دی. ځکه د الله ﷻ سره خو دهوکه نه کيږي.
دوی به ورته ويل: چې مونږ خو د خالي په ورځ ښکار نه کوو، بلکه د اتوار په ورځ يې کوو.
نو چې کله يې د دوی خبره اونه منله، نو دوی ورنه جدا شو، او د کلي په يو بل طرف کې يې اوسيدل شروع کړه، او په مينځ کې يې ديوال اووهل.
يو ورځ سهر چې دا نيکان راپاڅيده، نو د ديوال نه ديخوا خاموشي وه، څوک نه راوته. چې د ديوال د پاسه ور اوختل، او وی کتل، نو د دې ګناهګارانو نه بيزوګان او خنزيران جوړ شوي وو (د کشرانو نه يې بيزوګان جوړ شوي وو، او د مشرانو نه يې خنزيران جوړ شوي وو).
نو چې دا نيکان ورته راغلل، نو دې بيزوګانو دا نيکان پيژنده، خو دوی دا بيزوګان نه پيژنده چې دا کوم کس دی، نو دې بيزوګانو به د دې نيکانو خلقو جامې بُوېَولې، او ژړل به يې.
دې نيکانو ورته وويل:
اَلَمۡ نَنۡهَكُمۡ؟
آيا مونږ تاسو نه وئ منع کړي د دې کار نه؟
نو دوی به سرونه خوزول چې هو. (منع کړي مو وو، خو مونږ ستاسو خبره اونه منله).
درې (۳) ورځې ژوندي وو، بيا الله ﷻ هلاک کړه.[1]
الله تعالی فرمائي:
﴿ وَلَقَدۡ عَلِمۡتُمُ الَّذِيۡنَ اعۡتَدَوۡا............ ﴾
ترجمه: او په تحقيق سره تاسو پوهه يئ (ای بني اسرائيلو!) په حال د هغه خلقو چې زياتې يې کړې وو په تاسو کې، د خالي په ورځ (د الله ﷻ حکم يې نه ؤ منلې). نو مونږ ورته وويل: چې تاسو ذليل بيزوګان شئ، نو مونږ او ګرځوله دا واقعه عبرت د هغه خلقو دپاره کوم چې هغه وخت موجود وو او کوم چې روستو راتلونکي دي. او نصيحت مو جوړه کړه د متقيانو دپاره.

(۱) قرطبي ج۱ ص۲۷۷ البقرة آيت ۶۵، معارف القرآن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : قدرمنو ! تاسو واوریده چې کومو خلقو د ګناهونو کولو دپاره حیلې او چلونه جوړول ، نو د الله ﷻ قهر ورباندې نازل شو ، او په شکل د بیزوګانو او خنزیرانو اوګرځیدل .

نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه بچ شي ، په زړه کې پرې پښیمانه شي او توبه اوباسي .

د ګناه کولو سبب :

انسان چې په دنیا کې څومره ګناهونه کوي نو د دې غټ سبب یو دا هم دی چې دې ددې ګناهونو د نقصاناتو نه دې خبر . که چیرته ده ته د ګناهونو دُنیوي او اُخروي نقصانات معلوم شي ، نو دې به بیا هیڅ کله ګناه ته نزدې نه شي .

ځکه د انسان په فطرت کې دا خبره پرته ده چې ده ته په کوم شي کې نقصان معلومیږي ، نو دې د هغې نه ځان ساتي .

اول مثال :

د مثال په طور ، هر چاته دا معلومه ده چې مار خطرناک دی ، نو که ته چاته ووایې چې دې مار له خولې ګوتې ویسه . نو نه یې وروړي . ځکه ده ته معلومه ده چې دې کې زما نقصان دی .

اګر چې دا د مار وړو کې بچې وي خو بیا هم دې ګوتې نه وروړي .

دویم مثال :

دغه شان که یو کس ته دا وویل شي : چې دا سل (۱۰۰) بِسکټ دي ، خو په دې کې صرف په یو بِسکټ کې زَهَر دي ، په باقي نهه نوي (۹۹) کې زهر نشته ، خو معلومه نه ده چې په کوم یو کې زهر دي . او ته ده ته ووایې چې دا اوخوره . نو دې به هیڅ کله یو بسکټ هم او نه خوري .

که ته ورنه پوښتنه وکړې چې ولې یې نه خورې ؟ دې به درته جواب درکړي چې صحیح ده چې زهر صرف په یو بِسکټ کې دي ، خو څه پته لږي چې زه کوم بِسکټ راواخلم ، که دا د زهرو واله بسکټ اوخیجي ، نو دا خوزما د وجود دپاره نقصاني دی .

بل طرفته ته یو ماشوم ته مار ورکړه ، نو زر به یې راواخلي او خُولې ته به یې اوچت کړي .

یا هغه ته دا بِسکټ مخې ته کیده ، نو هغه به یې اوخوري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ځکه چې دې ماشوم ته ددې مار او د زهرو د نقصان عِلم نشته . که ده ته علم وی نو هيڅ کله به يې دې ته لاس نه وی وروړی .

هم دغه شان محترمو ګناهونه هم دي . کوم کس ته چې ددې د نقصاناتو علم وي ، او په زړه کې يې د الله ﷻ نه ويره وي ، نو هغه ورنه ځان په اسانه طريقې سره ساتلې شي . لکه اولياء الله او بزرګان شو .

ددې دپاره درته يو څو نمونې پيش کوم :

(۱). د يو ځوان واقعه :

يو بزرګ ته يو ځوان راغې ، او ورته وی ويل چې جناب ! تاسو وايئ چې د ګناهونو نه ځان ساتئ ، نو آخر زه څنګه د ګناه نه ځان اوساتم ؟

زه خو يو ځوان يم ، چې په بازار کې تيريږم ، نو دسترګو ګناه رانه کيږي ، خپل نظر نشم کنټرول کولې . نو دا خبره خو زما په ذهن کې نه راځي : چې په دې ځوانۍ کې دې زه خپل نظر په کنټرول کې اوساتم ؟

هغه بزرګ ورته وويل : تا زه په دې راز پوهه کولې شم (چې انسان ځان څنګه د ګناه نه بچ کوي) . خو شرط دا دی چې ته به زما يو خدمت کوی . هغه وويل : ډيره ښه ده . څه خدمت دی ؟

ده ورته وويل : چې په فلاني ځای کې يو بزرګ دی ، د بازار په هغه بل طرف کې اوسيږي ، نو ته هغه ته د شودو (پيو) دا ډکه پيالۍ وروړه ، بيا راشه ، نو تا به زه په دې راز پوهه کړم .

ده وويل چې صحيح ده . وی به يې سم . دې بزرګ ورته وويل : چې پيالۍ ويسه ، خو يوه خبره بله هم ده : چې که چيرته ددې پيالۍ نه دې يو ځاڅکې شوده توی کړه ، نو زه درسره يو بل کس هم ليږم ، هغه به دې د بازار په مينځ کې يو دوه څپيړې وهي .

هغه وويل : ډيره ښه ده . نو دې بزرګ ده ته پياله سَمه د شودو نه ډکه کړه ، ورته وَرئي کړه ، او ورسره يې يو بل کس هم اوليږل ، چې که چيرته دده نه يو ځاڅکې شوده هم په لاره توی شو ، نو د خلقو په مخکې يې يو دوه څپيړی ښه په تيزه اووهه .

دواړه روان شو ، ده ډيره په احتياط پيالۍ هغه بزرګ ته اورسوله ، ډير خوشحاله شو ، واپس راغې ، او دې بزرګ ته يې وويل :

چې جناب ! هغه پيالۍ خو مې روغه اورسوله . اوس راته هغه راز ووايه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې بزرګ ورته وويل : چې صحيح ده ، پيالۍ خو دې روغه اورسوَله . خو دا راته ووايه :
چې نن دې په بازار کې څومره پردۍ ښځو ته اوکتل ؟
ده ورته وويل : چې جناب ! نن خو ديته زما د سره سوچ هم نه وو .
بزرګ ورته پوښتنه وکړه : ولې ؟

ده ورته وويل چې د ماسره دايَره وه ، که چيرته د دې پيالۍ نه شوده توى شو : نو هسې نه چې دغه بل کس مې د خلقو په مخکې يو دوه څپيړې او نه وهي . نو د غونډ بازار په مخکې به اوشرميږم .

بزرګ ورته وويل : چې دغه شان که چيرته د يو انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي ، او دا يَره ورسره وي چې که ګناه رانه اوشوه ، نو د قيامت په ورځ به د ټولو مخلوقاتو د وړاندې شرمنده او ذليل شم ، نو دې به هيڅکله ګناه اونکړي ، او هيڅ کله به خپل نظر غلط اُستعمال نکړي .

د هغه ځوان ذهن ته خبره کوزه شوه ، چې کله هم د انسان په زړه کې د الله نه خوف وي او دګناه نقصان ورته معلوم وي نو دې بيا په خپله د ګناه نه ځان ساتي . (۱)

(۲). د صحابه کرامو ؓ د نظرونو ښکته ساتلو واقعه :

يو کرت صحابه کرام د جهاد د پاره يو ښار ته لاړل ، هلته روميانو ته پته اولږيده ، نو ډيره يَره ورسره پيدا شوه (ځکه هغوي ته هم پته وه چې دوى سره د الله ﷻ امداد وي) .
نو خپلو ښځو ته يې حکم وکړو چې تاسو ځانونه ښکلي کړئ ، نيم ځان بربنډ کړئ ، او په لارو کې اودريږئ . ځکه ډيرې ورځې شوې چې مسلمانان د کورونو نه راوتي دي ، نو که چيرته دوى تاسو ته اوکتل ، او د سترګو په ګناه کې مبتلاء شو ، نو د الله ﷻ امداد به ورنه ختم شي ، بيا په مونږ نشي غالب کيدې .

کله چې د مسلمانانو د لښکر امير دا اوليده ، نو خپل لښکر کې يې اعلان وکړو ، او د قرآن کريم يو آيت يې ورته وويل :

﴿ قُلْ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ يَغُضُّوْا مِنْ أَبْصَارِهِمْ ﴾ . (۲)

---

(۱) خطبات فقير ج۲۵ ص ۲۵ .
(۲) النور آيت ۳۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : ای پیغمبره ! دې مؤمنانو ته ووایه چې دوی خپلې سترګې ښکته ساتي (پردو زنانهؤ ته دې نه ګوري) .

کله چې لښکر دا اعلان واوریده ، نو ټولو خپل نظرونه ښکته کړه .

هر کله چې دا لښکر واپس مدینې منورې ته راغې ، نو خلقو ورنه پوښتنه وکړه :

چې تاسو خو به دهغه ځای بلا ښکونه او ښکلې هم لیدلې وي چې څومره او چتې وې ؟

دوی ورته وویل : چې کله مونږ د خپل امیر نه دغه آیت واوریده ، نو مونږ خپل نظرونه داسې ښکته کړه چې مونږ بیا یو ښکلې ته هم پورته نه دي کتلي . چې دا څومره او چته ده ؟ (۱)

فائده : معلومه شوه چې د انسان په زړه کې د الله ﷻ خوف وي ، د ګناه نقصان ورته معلوم وي ، نو دې بیا په آسانه ځان د ګناه نه ساتلې شي .

صحابه کرامو ته چې الله ﷻ دومره فتوحات ورکول . دا ځکه چې په شریعت پوره برابر وو ، ځانونه یې د ګناهونو نه ساتل ، نو د الله ﷻ امداد هم ورسره وو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : او هم تاسو به غالب یئ که چیرې تاسو ریښتیني مؤمنان یئ .

(۳) . د سلیمان بن یسار رحمه الله د ګناه نه د بچ کیدلو واقعه :

امام غزالي رحمه الله په احیاء العلوم کې یو عجیبه واقعه رانقل کړې : چې سلیمان بن یسار رحمه الله ډیر پرهیزګار او د ښکلې صورت خاوند ؤ ، یو ورځ دې او یو بل ملګری د حج په اراده باندې روان شو ، کله چې اَبواء مقام ته اورسیده ، نو دخوراک شیان ورسره کم شو . سلیمان بن یسار رحمه الله په خیمه کې کیناست ، او دا بل ملګری یې بازار ته لاړ ، چې د خوراک څه راوړي .

په دې کې یوه ډیره ښکلې ښځه دې خیمې ته راغله ، او ده ته یې اشاره وکړه . ده دا ګمان وکړو چې ګنې دا ښځه ډوډۍ غواړي ، نو ډوډۍ یوه برخه یې ورله راواخیسته .

هغې ورته وویل :

لَسْتُ أُرِيْدُ هذا ، إِنَّمَا أُرِيْدُ مَا يَكُوْنُ مِنَ الرَّجُلِ إِلى أَهْلِهِ .

(۱) خطبات فقير ج۲۵ ص ۲۹ .

(۲) آل عمران آیت ۱۳۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه روټی نه غواړم، بلکه ښځه چې د سړي نه څه غواړي هغه کار غواړم.

کله چې ده دا خبره واوریده، نو زړه کې یې دا خیال راغې، چې زه خو د الله ﷻ کور بیت الله ته د حج دپاره روان یم، او شیطان ګوره دا ښځه خپله نمائنده جوړه کړه، او زما د ایمان خرابولو د پاره یې ماته را اولیږله، دلته هم د شیطان د جال نه خلاص نه شوم. نو په ژړا شو، او ډیر زیات یې اوژړل.

کله چې ښځې دا اولیده، نو ډیره شرمنده شوه، او واپس لاړه.

کله چې دې حج ته لاړو، طواف یې وکړو، بیا په یو ځاي کې اوده شو، په خوب کې یې ډیر ښکلې کس اولیده چې خوشبو ورنه تلله. سلیمان ورنه پوښتنه وکړه:

مَنْ اَنْتَ؟ ته څوک یې؟ هغه ورته وویل: اَنَا يُوْسُفُ. زه یوسف (علیه السلام) یم.

ده ورنه بیا پوښتنه وکړه: چې هغه پیغمبر یوسف ئې؟ هغه ورته وویل چې آو. دې ورته وایي

شَأْنُکَ وَشَأْنُ اِمْرَأَةِ الْعَزِيْزِ لَعَجَبًا.

ستا او د زلیخې خو ډیره عجیبه واقعه ده. (چې تا د ګناه نه ځان بچ کړې وُ).

هغه ورته وویل:

شَأْنُکَ وَشَأْنُ صَاحِبَةِ الْاَبْوَاءِ اَعْجَبُ. (۱)

ستا او د ابواء په مقام کې د ښځې واقعه خو ډیره زیاته عجیبه ده.

(ځکه ما چې د ګناه نه ځان ساتلې وو نو زه خو پیغمبر ووم، د ما سره د الله ﷻ ډیر غټ امداد وو. خو تا چې د ګناه نه ځان اوساتلو نو دا هم ډیره عجیبه ده، ځکه ته پیغمبر هم نه یې، بلکه یو ولي یې، خو بیا دې هم د زِنا نه ځان بچ کړو).

بهر حال. خبره دا روانه وه: چې کله یو انسان ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي او په زړه کې یې د الله ﷻ نه یَره وي نو دې بیا د ګناهونو نه په ډیره آسانه طریقې سره ځان ساتلې شي.

او چا ته چې د ګناهونو د نقصاناتو علم نه وي، یا علم ورسره وي خو علمِ نافع ورسره نوي، یا د نفس د خواهشاتو نه مجبور وي، نو دې بیا په ګناهونو باندې ډیر زړه وَر وي او ګناهونه ورنه صادریږي.

(۱) احیاء العلوم ج۳ ص ۱۲۲ کتاب کسر الشهوتین.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام غزالي رحمه الله وينا :

امام غزالي رحمه الله ليکلي :

عالم هغه کس دی چې هغه ته د ګناهونو نقصانات معلوم وي. نو څومره چې ورته د ګناهونو نقصانات زيات معلوم وي، دومره دې غټ عالم دی.

د ګناهونو دُنيوي نقصانات :

په قرآن کريم او احاديثو مبارکه ؤ کې د ګناهونو دُنيوي او اخروي ډېر نقصانات بيان شوي دي. ځکه الله ﷻ حکيم ذات دی، چې د څه شي نه يې انسان منع کړې، يقيني خبره ده چې په دې کې به دده د دُنيا او آخرت ډېر نقصانونه وي.

او علماؤ په دې نقصاناتو باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي. خو زه به درته يو څو مشهور نقصانات بيان کړم.

۱. د الله ﷻ په نزد بې قدره کيدل :

د ګناه کولو اول نقصان دادی : چې دا کس د الله ﷻ په نزد ذليله، بې قدره او خوار شي.

ځکه ګناه انسان هغه وخت کوي چې دده په زړه کې د الله ﷻ عظمت او قدر پاتې نشي.

ولې. که دده په زړه کې دا الله ﷻ عظمت وي، نو هيڅ کله به يې د هغه نافرماني نه وې کړې.

نو چې کله دده په زړه کې د الله ﷻ عظمت پاتې نه شي، نو بيا دې هم د الله ﷻ په نزد ذليله او خوار شي.

او کوم کس چې د الله ﷻ په نزد ذليله شي نو بيا په مخلوق کې هم دده عزت نه پاتی کيږي، دده دوستان هم دده دشمنان او ګرځي.

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ ﴾. (۱)

ترجمه : او څوک چې الله ﷻ ذليله کړي، نو ده له بيا څوک عزت ورکوونکې نشته.

---

(۱) الحج آيت ۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت جبريل عليه السلام ته د الله ﷻ فرمان :

امام بخاري او امام مسلم رحمهما الله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم يو حديث شريف رانقل کړي :

...... وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ : إِنِّي أُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضْهُ . قَالَ فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ. ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَآءِ إِنَّ اللهَ يُبْغِضُ فُلَانًا فَأَبْغِضُوهُ . قَالَ : فَيُبْغِضُونَهُ ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ . (۱)

کله چې الله ﷻ د يو بنده سره بُغض کول اوغواړي (يعنی د ده د ګناهونو په وجه ده ته عذاب ورکول اوغواړي (۲)) ، نو حضرت جبريل عليه السلام را اوغواړي او ورته اوفرمائي :

چې زه د فلانکي سړي سره بُغض کوم ، نو ته هم ورسره بُغض کوه . نو حضرت جبريل عليه السلام هم ورسره بُغض شروع کړي .

بيا حضرت جبريل عليه السلام د آسمان په مخلوقاتو کې آواز وکړي : چې الله ﷻ د فلانکي کس سره (د ده د ګناهونو په وجه) بُغض کوي ، نو تاسو هم ورسره بُغض کوئ . نو هغوی هم ورسره بُغض شروع کړي (او په ده لعنت راليږي) . بيا د زمکې واله خلق هم د ده سره بُغض کوي (او په خلقو کې ذليل او رسوا شي ، نيکان او اولياء الله ورسره محبت نه کوي) .

د حضرت ابوالدرداء رضی الله عنه وينا :

امام احمد بن حنبل رحمه الله دا روايت رانقل کړي : چې کله قُبرَص فتح شو ، نو حضرت جُبَير بن نفير رضی الله عنه . حضرت ابوالدّرداء رضی الله عنه اوليده چې ځانله ناست دی او ژاړي . حضرت جُبَير رضی الله عنه فرمائي : چې ما ورنه پوښتنه وکړه :

اې ابوالدّرداء ! په داسې مبارکه ورځ تاسو ولې ژاړې ؟ چې الله ﷻ پکې اسلام او مسلمانانو ته عزت ورکړو (فتح يې ورکړه) ؟ نو هغه جواب ورکړو :

---

(۱) اخرجه البخاري في الادب باب المقت في الله تعالى ۶۰۴۰ وفي التوحيد ۷۴۸۵ . واخرجه المسلم ۶۶۶۴ . والترمذي في تفسير سورة مريم ۳۱۶۱ . ومالک في الشعر .

(۲) ذکره النووي شرح صحيح مسلم ۱۶/ ۱۸۲ ، ۱۸۳ ، تکلمة فتح الملهم ج۵ ص ۲۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای جُبيره ! (رضي الله عنه) افسوس ، چې ته نه پوهيږې . کله چې يو قوم د الله ﷻ حکم ضائع کړي ، نو هغه د الله ﷻ په نزد څنګه ذليله او بې قدره شي .

اوګوره دا قوم (دقبرص واله) چې دحکومت خاوندان وو ، خو چې د الله ﷻ حکم يې او نه منل ، نو څنګه خوار او ذليل شو ، کوم چې ته نن (پخپله د دوی رسوائي) ګورې .[۱]

د حضرت عائشي رضي الله عنها وينا :

حضرت عائشی رضی الله عنها (يو ځل) حضرت معاوية رضی الله عنه ته په خط کې اوليکل : چې کله بنده د الله ﷻ حکم نه مني (نو هغه دالله ﷻ په نزد دومره بې قدره شي چې) د هغه تعريف کوونکي پخپله د ده هَجوه (بدي) بيانول شروع کړي .[۲]

د مجاهد بن عوض رحمه الله وينا :

مجاهد بن عوض رحمه الله فرمائي : چې کله هم د مانه دالله ﷻ په حکم منلو کې کوتاهي شوې ، نو ما دهغې اثر په خپله ښځه ، خپل آس ، او خپلې وينځې کې هم ليدلې ، چې دوی هم بيا زما نافرماني کوي .[۳]

د يو شاعر وينا :

عزيزې که هر که درش سر بتافت ❁ به هر در که شد هيچ عزت نه يافت [۴]

کوم عزت مند بنده چې د الله ﷻ د دَربار نه سَر واړول ، بيا چې د چا دروازی ته تللې هيڅ عزت يې نه دې موندلې .

---

(۱) رواه احمد .

(۲) رواه احمد .

(۳) اشرف علي تهانوي رحمه الله جزاء الاعمال ص ۱۲ .

(۴) بوستان ص ۱ شعر نمبر ۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . په زمکه کې فساد خوريدل :

د ګناه دويم نقصان دادی چې ددې په وجه په زمکه باندې مختلف قسمه آفتونه او مصيبتونه راځي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ ﴾ . (۱)

ترجمه : ظاهر شو فساد په اُوچه او لمده (درياب) کې ، د خلقو د بدو اعمالو په وجه .

يعنی هر ځای چې فساد خور دی ، نو ددې اصلِ وجه د خلقو بد اعمال او ګناهونه دي .

تفسير روح المعاني او نور مفسرين ددې آيت د لاندې ليکي : چې د فساد نه مراد قحط سالي ، وبائي امراض ، اُور لګيدل ، طوفان راتلل ، په اُوبو کې غرقيدل ، او د هر شي برکت ختميدل دي . (۲)

همدا مضمون په يو بل آيت کې هم الله ﷻ ذکر کړې :

﴿ وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ ﴾ . (۳)

ترجمه : او تاسو ته چې کوم مصيبت در رسي ، نو د خپل عمل د لاسه به در رسي ، او ډير ګناهونه خو در ته الله ﷻ معاف کوي .

د دواړو آيتونو خلاصه داده چې کوم مصيبتونه په ټولې دنيا يا په ټول ملک يا په ټولې علاقې عام راشي (لکه قحط سالي ، وبائي امراض ، قيمتي ، او بی برکتي وغيره) ، نو داسې مصيبتونه اکثر د ګناهونو اثرات وي .

البته انفرادي تکليفونه کله د امتحان دپاره وي (خو چی دې ورباندې صبر وکړي نو دده دَرجې ورباندې اوچتولې شي ، او ګناهونه يې معاف کولې شي .

---

(۱) الروم آيت ۴۱ .

(۲) روح المعاني الروم آيت ۴۱ ، قرطبي ج ۱۴ ، زاد المسير ج۳ ، تفسير کبير ج۹ الروم آيت ۴۱ .

(۳) الشوری آيت ۳۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا مصيبتونه په نيکانو خلقو ډير راځي. [1])

او کله انفرادي مصيبتونه عذاب هم وي خو چې دې ورباندې صبر اونکړي او جَزع، فَزع پرې وکړي.

دا معلومول، چې دا مصيبت عذاب دی او که امتحان؟

د شاه ولي الله رحمه الله تحقيق:

شاه ولي الله رحمه الله په حجّة الله البالغة کې ذکر کړي: چې کوم تکليفونه په نيکانو خلقو راځي، او دوی ورباندې صبر وکړي، زړه يې مطمئن وي، او دا مصيبت داسې برداشت کوي لکه مريض چې تَرخه دارو برداشت کوي. نو دا علامه ددې ده چې دا تکليف عذاب نه دې، بلکه دا د انسان د مرتبو اوچتولو او ګناهونو معاف کولو يو ذريعه ده.

او که دې پدې مصيبت راتلو سره سخت خفه او پريشانه شي، د خُلې نه يې د ناشکری يا کفري کلمات اووتل، نو بيا دا علامه ددې ده چې دا تکليف عذاب دی.

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق:

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ددې علامه داخودلې:

چې که په يو انسان باندې مصيبت راشي، او دې په دې وخت کې استغفار وايي، توبه اوباسي او الله ﷻ ته راجع شي، نو دا غتهٔ نښه ددې ده چې دا تکليف عذاب نه دی، بلکه دده دګناهونو ختمولو دپاره په ده يو امتحان دی.

او که دې د دې مصيبت په وخت ډيرې چغې او سُورې وهي، او ګناهونو کې مبتلاء شي، نو دا غته نښه ددې ده چې دا مصيبت په ده د الله ﷻ قهر او عذاب دی. [2]

---

(۱) يو صحابي د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړه: يَارَسُوْلَ اللهِ أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَآءً؟ ای د الله ﷺ رسوله! په خلقو کې ډير امتحانات په چا راځي؟ نو نبي عليه السلام ورته اوفرمايل: اَلْاَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْاَمْثَلُ فَالْاَمْثَلُ. يُبْتَلَى الرَّجُلُ عَلَى حَسْبِ دِيْنِهٖ فَإِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهٖ صُلْبًا اِشْتَدَّ بَلَاءُهٗ وَاِنْ كَانَ فِيْ دِيْنِهٖ رِقَّةٌ اِبْتَلَاهُ اللهُ عَلَى حَسْبِ دِيْنِهٖ. فَمَا يَبْرَحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَمْشِيَ عَلَى الْاَرْضِ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيْئَةٌ. رواه ابن ماجه کتاب الفتن باب ۲۳، وابن ابی الدنيا، والترمذي وقال حديث حسن صحيح، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۱۴۱.

(۲) معارف القرآن الروم آيت ۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ . د زړه اطمینان ختمیدل ، او ژوند تنګیدل :

د ګناه کولو دریم نقصان دادی : چې په دې سره د انسان د زړه اطمینان او سکون ختمیږي، اګر چې دده سره به مال و دولت زیات وي ، بچې به یې زیات وي او د ژوند اسباب به هم ورسره برابر وي ، خو د زړه اطمینان او سکون به یې ختم وي ، ځوب به د نَشې په ګولو سره کوي ، ژوند به یې تنګ وي او همیشه به پریشانه وي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا ﴾ . (۱)

ترجمه : څوک چې زما د ذکر (قرآن) نه مخ واړوي ، نو بیشکه د هغه ژوند به تنګ وي.

ځکه چې کوم کس ګناهونه کوي ، نو هر وخت ورسره دا یَره وي چې څوک راباندې خبر نه شي ، حیاء او عزت مې خراب نه شي او څوک رانه بَدل وانخلي .

نو د زړه سکون او اطمینان یې ختم شي او په زړه کې یې د الله ﷻ نه وَحشَت (وارخطائي) پیدا شي ، محبت یې ختم شي . بیا د نیکانو خلقو سره په محفل کې تنګیږي ، نیک اعمالو ته یې زړه نه کیږي ، او د قرآن کریم او احادیثو خبری وریاندې بنې نه لږي .

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمائي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِي قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغَلَّفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذلِكَ الرَّانُ الَّذِيْ ذَكَرَ اللهُ فِي كِتَابِهِ :

﴿ كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۲) ﴾ . (۳)

مؤمن چې کله یو ګناه وکړي ، نو دده په وجه دده په زړه یو تُور داغ اولږي . نو که دې توبه اوباسي ، ګناه پریږدي او استغفار ووایي نو زړه یې صفا شي .

(۱) طه آیت ۱۲۴ .

(۲) المطففین آیت ۱۴ .

(۳) اخرجه الترمذي في التفسير . تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص۴۷ كتاب التوبة والزهد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که دې (توبه او نه باسي او) نور ګناهونه هم کوي، نو هغه تور داغ زياتيږي، تر دې چې ده ټول زړه راګير کړي. او دا هم هغه زنګ دی چې د دينه د الله ﷻ تعبير کړې په:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ....﴾ سره

ترجمه: داسې نده، بلکه د دوی بدو اعمالو د دوی په زړونو زنګ لږولې.

څا يو بزرګ ته شکايت وکړو: چې زه په خپل زړه کې يو وَحشت (وار خطائي) محسوسوم، نيک اعمالو ته مې زړه نه کيږي. آخر دد دې څه علاج دی؟ هغه ورته وويل:

إِذَا كُنْتَ قَدْ أَوْحَشَتْكَ الذُّنُوْبُ ✽ فَدَعْهَا إِذَا شِئْتَ وَاسْتَأْنِسْ.

کله چې ګناهونه تا په وَحشت کې واچوي، او ته دا وحشت لرې کول غواړې، نو بيا ګناهونه پريږده، او اُنس (محبت) حاصل کړه (نيک اعمال او عبادات شروع کړه).

٤. دعبادت نُورانيت ختمېدل:

د ګناهونو څلورم نقصان دادی چې په دې سره د عبادت نُورانيت ختميږي، او ثواب کې يې کمې راځي.

تاسو دا تجربه وکړئ چې کوم کس د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان ساتي، او عبادت کوي. نو دده په دې عبادت کې ډير زيات نورانيت او برکت وي.

او که بل طرفته يو کس نيک اعمال هم کوي، خو ورسره ورسره ګناهونه هم کوي. نو دې سره دعبادت هغه نورانيت ختم شي.

دد دې يو څو مثالونه تاسو ته پيش کوم:

اول مثال:

که چيرته يو غټ روغ بالټې وي، هيڅ سُوری پکې نه وي، او په دې بالټي کې يو يو څاڅکې اُوبه راغورځيږي، نو څه وخت پس به دا بالټې د اُوبو نه ډک شي. ځکه اُوبه ورنه چيرته نه ضائع کيږي.

ليکن که بل طرفته يوه وړه لوټه وي، خو په هغې کې لاندې د څوخکي سره نږدې غټ سوری وي، نو که چيرته په دې لوټه باندې ښه ډيرې اوبه راپريدې، او پوره ګنهټه يې اوبو ته کيدې، نو هيڅ کله به دا لوټه ډکه نشي. ځکه په دې کې لاندې غټ سوری دی، اُوبه ورنه واپس ضائع کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه شان کوم کس چې عبادت کوي، خو د ګناهونو نه ځان ساتي، نو د دې عبادت په وجه د زړه د نورانيت نه ډک شي، او لوي بزرګ او وليُ الله ورنه جوړ شي.

او که يو طرفته عبادت هم کوي، خو بل طرفته مختلف ګناهونه هم کوي، نو په دې سره هغه جمع شوې نورانيت واپس ختم شي.

همدغه وجه ده چې خلق د الله ﷻ عبادات ښه ډېر کوي، خو اولياءُ الله او بزرګان پکې ډېر کم پيدا کيږي.

دويم مثال :

د دې خبرې د ښه وضاحت د پاره درته يو دويم مثال هم پيش کوم هغه دا چې :

که چيرته په يوه کمره کې ايئرکنډيشن لګيدلې وي، او د دې کمرې کړکۍ، دروازه او روشندان بَند وي نو کومه يخني چې ايئرکنډيشن جوړوي، هغه محفوظه وي، ختميږي نه. نو څه وخت پس به دا کمره يخه شي.

او که چيرته يو طرفته ايئرکنډيشن هم لګيدلې وي او بل طرفته دروازه هم خلاصه وي، کړکۍ هم خلاصه وي، روشندان هم خلاصه وي. نو دا کمره هيڅکله نه يخيږي. ځکه کومه يخني چې ايئرکنډيشن جوړوي، هغه واپس په دې دروازه او کړکۍ او ځي. بلکه اُلټه به د بهر نه ګرمه هوا رانئوځي.

همدغه شان انسان چې عبادات او نيکۍ کوي خو ورسره يې د لاس، خپو، غوږونو او سترګو نه ګناهونه نه کيږي. نو د عبادت هغه نورانيت دده په زړه کې جَمعه کيږي او ضائع کيږي نه.

او که د دې د عبادت سره سره د لاس، خپو او سترګو ګناهونه هم کوي، نو کوم نورانيت چې جَمعه شوې وي هغه واپس ختم شي.

د امام مالك رحمه الله وصيت :

امام مالک رحمه الله امام شافعي رحمه الله ته وصيت کړې وُ :

إِنِّيْ أَرَى اللهَ تَعَالَى قَدْ أَلْقَى عَلَى قَلْبِكَ نُوْرًا فَلَا تُطْفِئْهُ بِظُلْمَةِ الْمَعْصِيَةِ.

زه ګورم چې الله تعالى ستا په زړه کې يوه رڼا اچولې ده، نو ته دا رڼا د ګناهونو په تيارې سره مه مړه کوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ . د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق کيدل :

د ګناهونو پنځم نقصان دادی چې دد ې په وجه انسان د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ د لعنت مستحق ګرځي . ځکه ډير ګناهونه داسې دي چې د هغې په کوونکي د شارع له خوا لعنت راليږل شوې دی ، د نمونې دپاره درته يو څو ګناهونه پيش کوم :

په کافرانو او ظالمانو لعنت :

الله ﷻ د کافرانو باره کې فرمائي :

﴿ فَلَعْنَةُ اللهِ عَلَى الْكَافِرِيْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : د الله لعنت دی په کافرانو باندې .

د ظالمانو باره کې فرمائي :

﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِيْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : خبردار ! د الله ﷻ لعنت دی په ظالمانو باندې .

په شرابي لعنت :

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي :

سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ يَقُوْلُ : أَتَانِيْ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ اللهَ لَعَنَ الْخَمْرَ وَعَاصِرَهَا وَمُعْتَصِرَهَا وَبَائِعَهَا وَمُبْتَاعَهَا وَشَارِبَهَا وَآكِلَ ثَمَنِهَا وَحَامِلَهَا وَالْمَحْمُوْلَةَ إِلَيْهَا وَسَاقِيَهَا وَمُسْتَقِيَهَا . (۳)

ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې فرمايل يې : ماته حضرت جبريل عليه السلام راغې او وی فرمايل :

---

(۱) البقرة آيت ۸۹ .

(۲) هود آيت ۱۸ .

(۳) رواه الامام احمد بسند صحيح المسند ۱/۳۱٦ ، ۲/۹۷ ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، وقال صحيح . كتاب الكبائر الكبيرة التاسعة عشرة شرب الخمر ص ۹۴ ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۷۵ الترهيب من شرب الخمر .....

اې محمد ! (صلی الله علیه وسلم) الله ﷻ لعنت لیږلې : په شراب څکونکي ، نچوړونکي، په بل نچوړونکي ، خرڅوونکي ، اخیستونکي ، ددې قیمت خوړونکي ، چې څوک دا راوړي ، د چا دپاره چې راوړلې شي ، په بل څکونکي او په خپله څکونکي . (په دې ټولو باندې الله ﷻ لعنت رالیږلی) .

په سُود اخیستونکي او ورکونکي لعنت :

حضرت جابر رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ اٰكِلَ الرِّبَا وَمُؤْكِلَهٗ وَكَاتِبَهٗ وَشَاهِدَيْهِ ، وَقَالَ : هُمْ سَوَاءٌ. (۱)

نبي علیه السلام لعنت لیږلی په سُود اخیستونکي ، سود ورکوونکي ، د سود لیکونکي ، او ددې په ګواه باندې . او نبي ﷺ او فرمایل : چې دوی ټول په ګناه کې برابر دي (ځکه امداد په مَعصیت کې هم معصیت دی) .

په رشوت اخیستونکي او ورکوونکي لعنت :

حضرت عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَ وَالْمُرْتَشِيَ . (۲)

نبي علیه السلام لعنت ویلي په رشوت ورکوونکي او رشوت اخیستونکي باندې .

په بعضو روایاتو کې ورسره دا الفاظ هم شته :

وَالرَّائِشَ : يَعْنِي الَّذِيْ يَمْشِيْ بَيْنَهُمَا . (۳)

او په هغه کس هم نبي علیه السلام لعنت لیږلی چې څوک د دوی په مینځ کې د رشوت وَرَل راوړَل کوي .

(۱) مسلم باب لعن اكل الربا وموكله ۴۰۶۳ ، ابوداؤد رقم ۳۳۲۳ باب فی اکل الربا وموکله ، ترمذي باب ماجاء في اكل الربا رقم ۱۲۰۶ ، ابن ماجه رقم ۲۲۷۷ .

(۲) اخرجه ابوداؤد فی الاقضية باب ۴ ، والترمذي فی الاحكام باب ۹ ، وابن ماجه فی الاحكام باب ۲ ، الترغيب والترهيب ج ۳ ص ۱۲۵ ترهيب الراشي والمرتشي والساعي بينهما ، الكبائر احدالرشوة على الحكم ص ۱۳۹ .

(۳) رواه الامام احمد المسند ۱۶۴/۲ ، ۱۹۰ . والبزار والطبراني . الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۲۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بعضو ګناهونو په وجه په ښځو لعنت :

حضرت اسماء رضی الله عنها فرمائي :

لَعَنَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ . (١)

نبي ﷺ لعنت ليږلې په هغې ښځې چې نورو ښځو له د حُسن د پاره د هغوی د ويښتانو سره نور ويښتان لږوي ، او په هغې ښځه هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې چاته دا لږولې شي .

په يو بل حديث شريف کې څه نور کارونه هم ذکر دي :

حضرت ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي :

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ اَلْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ . (٢)

نبي عليه السلام لعنت ليږلې په هغه ښځه باندې چې بلې ښځې له (په څرمن) خالونه وهي ، او هغې ښځې باندې چې چاله دا خالونه وهلې شي ، او په هغه ښځې باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې د ږول د پاره وريزې اوباسي ، او نرۍ کوي يې . او په هغه ښځه باندې هم نبي عليه السلام لعنت ليږلې چې د ږول د پاره د خپلو غاښونو په مينځ کې فُرجې (جدا والې) پيدا کوي . او دا ښځې د الله ﷻ په خلقت کې تغير راوستونکې دي .

نبي عليه السلام فرمائي :

((إِذَا دَعَا الرَّجُلُ إِمْرَأَتَهُ إِلى فِرَاشِهِ فَلَمْ تَأْتِهِ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتّى تُصْبِحَ)) . (٣)

---

(١) اخرجه البخاري فی اللباس باب ٨٣ ، ٨٥ ، ٨٧ . ومسلم فی اللباس حديث ١١٥ ، ١١٧ ، ١١٩ . وابن ماجه فی النکاح باب ٥٢ . الترغيب والترهيب ج٣ ص ٨٦ .

(٢) اخرجه البخاري فی التفسير سورة ٥٩ باب ۴ ، واللباس باب ٨٢ ، ٨۴ ، ٨٥ ، ٨٧ . ومسلم فی اللباس حديث ١٢٠ . وابوداؤد فی الترجل باب ٥ . والترمذي فی اللباس باب ٢٥ . والنسائي فی الزينة باب ٢۴ ، ٢٦ ، ٧١ . وابن ماجه فی النکاح باب ٥٢ . الترغيب والترهيب ج٣ ص ٨٧ ترهيب الواصلة والمستوصلة .

(٣) اخرجه البخاري في بدء الخلق باب ٧ ، ومسلم فی الطلاق حديث ١٢ ، وابوداؤد فی النکاح باب ۴٠ ، الترغيب والترهيب ج٣ ص٣٨ ترغيب الزوج فی الوفاء بحق زوجه . . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو سړی خپله بي بي خپل فِراش (د ملاستې ځای. لکه کټ وغيره) ته را وبلي، او دا (بغير د څه شرعي عذر نه) رانه شي، او دا خاوند په خفګان شپه تيره کړي، نو تر سهره پورې فرښتې په دې ښځه لعنت وايي.

د ښځو سره مشابهت کوونکو سړو، او د سړو سره مشابهت کوونکو ښځو باندې لعنت:

حضرت ابن عباس رضی الله عنهما فرمائي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اَلْمُتَشَبِّهِيْنَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَآءِ وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَآءِ بِالرِّجَالِ. (١)

نبي ﷺ لعنت ويلې په هغه سړو باندې چې د ښځو سره مشابهت کوي (يعنی د ښځو په شکل و صورت ځان جوړوي). او په هغو ښځو يې هم لعنت ويلې چې د سړو سره مشابهت کوي (يعنی د سړو په شکل و صورت ځان جوړوي).

په مړي ژړا کوونکي زنانه و باندې لعنت:

حضرت ابن ابو سعيد خدري رضی الله عنه فرمائي:

لَعَنَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ اَلنَّائِحَةَ وَالْمُسْتَمِعَةَ. (٢)

پيغمبر عليه السلام لعنت ليږلې په هغه ښځه باندې چې په مړي ژاړي (چغې سورې وهي، او خپل ګريوانونه شلوي)، او چې څوک دا اوري (او ورباندې راضي وي) نو په دې هم لعنت دی.

په لوطي او د مور او پلار په نافرماني کوونکي لعنت:

په يو حديث کې نبي عليه السلام فرمائي:

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَمِلَ عَمَلَ قَوْمِ لُوْطٍ)).

---

(١) اخرجه البخاري في اللباس باب ٦١، وابوداؤد في اللباس باب ٢٧، والترمذي والنسائي، الترغيب والترهيب ج٣ ص٧٥ الترهيب من تشبه الرجل بالمرءة.

(٢) رواه ابوداؤد كتاب الجنائز باب ٢٥. ورواه البزار والطبراني. الترغيب والترهيب ج٣ ص١٨٥ الترهيب من النياحة على الميت...

(c) ketabton.com: The Digital Library

لعنتي دی هغه څوک چې د حضرت لوط علیه السلام د قوم عمل کوي (یعنی لِواطت کوي).

دا پاس الفاظ نبي ﷺ دری (۳) پیرې اوفرمایل.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ ذَبَحَ بِغَيْرِ اللهِ)).

لعنتي دی، څوک چې د غیر الله په نوم ذبح کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتَى شَيْئًا مِنَ الْبَهَائِمِ)).

لعنتي دی، څوک چې د چارپیانو سره خپل شهوت پوره کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ عَقَّ وَالِدَيْهِ)). (۱)

لعنتي دی، څوک چې د مور او پلار نافرماني کوي.

((مَلْعُوْنٌ مَنْ أَتَى إِمْرَأَةً فِيْ دُبُرِهَا)). (۲)

لعنتي دی، څوک چې د خپلې کور واله سره په شا طرف (دُبره) کې کوروالې کوي.

نور د لعنت واله ګناهونه:

محترمو! دا خو مې درته صرف یو څو ګناهونه پیش کړه، د کومو په وجه چې په انسان باندې لعنت راوریږي. د دینه علاوه په معتمدو احادیثو کې نور ګناهونه هم ذکر دي، چې د هغې په کوونکي لعنت لیږل شوې.

لکه نبي علیه السلام لعنت ویلې په تصویر جوړوونکي، په هغه چا چې مسلمان ته ضرر رسوي او دهوکه ورسره کوي، او لعنت یې ویلې په هغه چا چې ښځه د خپل خاوند نه یا غلام د خپل مالک نه جدا کوي، او لعنت یې ویلې په هغه چا چې د الله ﷻ حکمونه پټوي او په پاکدامنو ښځو د زِنا تهمت لږوي.

د دینه علاوه په احادیثو نور هم ډیر داسې ګناهونه شته چې د هغې په کوونکي باندې نبي ﷺ لعنت ویلې.

(۱) رواه الطبراني فى الاوسط والحاكم، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۱۹۶.

(۲) اخرجه ابوداؤد فى النكاح باب ۵۲ واحمد المسند ۲/ ۳۴۴، ۴۷۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبرت : عزتمندو مسلمانانو ! تاسو ديته سوچ وکړئ چې دا څومره د خفګان خبره ده چې په يو سړي باندې (د ګناه کولو په وجه) الله ﷻ او د هغه رسول ﷺ لعنت ويلې وي .

نو انسان ته په کار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان اوساتي .

په ګناهګار باندې نور مخلوقات هم لعنت وايي :

کله چې انسان ګناهونه کوي ، نو ددې په وجه قحط سالي راځي ، بارانونه بند شي . نو د انسانانو نه علاوه نور مخلوقاتو ته هم ددې اثر اورسي ، نو هغوی هم بيا په دې انسان باندې لعنت وايي .

مجاهد رحمه الله وايي :

چې کله باران بند شي او سخت قحط شي ، نو ځناور هم په نافرماني کوونکو بندګانو باندې لعنت وايي . او دا وايي چې دا ددې انسانانو د ګناهونو نحوست او سپيره توب دی (چې په مونږ باندې هم باران بند شوې) . (۱)

۶ . د الله تعالی د دښمنانو وارث جوړېدل :

د ګناهونو شپږم نقصان دادی چې ددې په وجه انسان د الله ﷻ د دشمنانو نه د يو دشمن وارِث جوړيږي . ځکه هره ګناه اکثر د يو چا ميراث دی ، نو دې چې هغه ګناه کوي ، نو خامخا د هغوی وارِث جوړيږي :

لکه په ناپ تول کې کمې کول د حضرت شعيب عليه السلام د قوم ميراث دی ، تکبر او ظلم د حضرت هود عليه السلام د قوم ميراث دی ، ځان اوچت ګڼل او فساد کول د فرعون او ده د قوم ميراث دی ، لواطت د حضرت لوط عليه السلام د قوم ميراث دی .

نو دې انسان چې دا ګناه وکړه ، نو دې هم د هغوي وارِث جوړ شو ، د هغوی مشابهت يې اختيار کړو . او حديث کې راځي :

((مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ)) . (۲)

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله .

(۲) رواه احمد في المسند .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک چې د يو قوم سره (د هغوی په خاصو افعالو او اقوالو کې) مشابهت کوي، نو دي هم د هغوی نه دی.

۷. معيتِ الهي (دالله ﷻ امداد) ختميدل:

د ګناهونو اووم نقصان دادی چې ددې په وجه د انسان سره معيتِ الهي (د الله ﷻ امداد) ختميږي. او چې د چا سره د الله ﷻ امداد ختم شو، نو هغه بيا هيڅکله نه کاميابيږي اګر چې ظاهري اسباب دده سره ښه ډير وي.

ځکه په اسبابو کې اثر اچوونکې خو الله ﷻ دی، او چې دالله ﷻ معيت ختم شو، نو بيا اسباب اثر نه کوي.

او بل طرفته کوم کس چې د ګناهونو نه ځان ساتي، نو دده سره دالله ﷻ امداد شامل وي، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد شاملِ حال وي نو ده ته بيا هيڅوک او هيڅ شي ضرر نشي رسولې. او دا يو لوی نعمت دی.

ددې دپاره درته يو دوه مثالونه پيش کوم:

د نيکانو سره د الله ﷻ د امداد مثالونه:

اول مثال: په غارِ ثور کې د رسول الله ﷺ سره د الله ﷻ د معيت واقعه:

د هجرت په شپه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره په غارِثور کې حضرت ابوبکر صديق رضی الله عنه وو، کله چې مشرکينِ مکه ددوی د تلاش دپاره راووتل، او ددې غار خولې ته را اورسيدل، نو حضرت ابوبکر صديق ﷺ د کافرانو قدمونه اوليده، نو اويريده، چې هسې نه دوی ښکته وګوري، او مونږ اووينې نو نبي عليه السلام ته به تکليف اورسوي.

ده د خپلې پريشانۍ ذکر نبي عليه السلام ته وکړو، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل:

﴿لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللهَ مَعَنَا﴾. (۱)

ترجمه: غم مه کوه، بيشکه الله ﷻ د مونږ سره دی. (د هغه نصرت او امداد د مونږ سره دی، او د چا سره چې د الله ﷻ امداد وي هغوي ته هيڅوک هم نقصان نشي رسولې).

---

(۱) التوبة آيت ۴۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا همداسې اوشو عم. چې کافران واپس لاړه، دوی يې اونه ليدل، او الله ﷻ د دوی حفاظت وکړو.

دويم مثال : د حضرت موسی ﷺ سره د الله ﷻ د معيت واقعه :

حضرت موسی عليه السلام چې کله خپل قوم بني اسرائيل د ځان سره روان کړه، او د مصر نه اووت، نو شاته ورپسې فرعون او دده لښکر راغې، په يو ځای کې مخې ته درياب (بحرِقلزم) راغې، او شاته د فرعون لښکر وو.

نو د حضرت موسی عليه السلام ملګري (بني اسرائيل) اويريده، او موسی ﷺ ته يې وويل:

﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴾. (۱)

ای موسی! بيشکه مونږ خو راګير شو (مخې ته درياب دی او شاته د فرعون لښکر دی).
حضرت موسی عليه السلام ورته تسلي ورکړه :

﴿ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾. (۲)

ترجمه : هرګز داسې نده، د ماسره خپل رب دی، هغه به ماته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات صورت به را اوباسي، ځکه د مونږ سره د الله ﷻ امداد شاملِ حال دی).

او همداسې اوشوه، چې الله ﷻ حضرت موسی عليه السلام ته حکم وکړو:

﴿ اِضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ﴾ (۳)

ترجمه : ته په خپله آمسا باندې دا درياب اووهه.

حضرت موسی ﷺ چې درياب په آمسا اووهلو، نو دولس (۱۲) لارې پکې جوړې شوې، او اُوبه ځای په ځای اودريدې، دوی ورباندې پورې وَتل، او چې کله فرعون او دده لښکر پکې ورننوتل، نو اُوبه واپس يو ځای شوې، او ټول په کې غرق شو.

---

(۱) الشعرآء آيت ۶۱.

(۲) الشعرآء آيت ۶۲.

(۳) الشعرآء آيت ۶۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته الله ﷻ فرمائي :

﴿ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ﴾ . (۱)

ترجمه : يقينًا په دې واقعه کې لويه نښه د قدرت ده (چې څنګه د نيکانو سره امداد کوم ، او نافرمان څنګه هلاکوم) .

فائده : معلومه شوه چې کوم کس ځان د ګناه نه ساتي د هغه سره د الله ﷻ معيت (امداد) وي ، او چې څوک ګناهونه کوي ، نو د هغه سره د الله ﷻ امداد نه وي .

۸ . د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيدل :

د ګناهونو اتم نقصان دا دی چې په دې سره انسان د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه کيږي.
په قرآن کريم کې ذکر دي : چې فرښتې د هغه خلقو د پاره دعاګانې کوي کوم چې مومنان وي او نيک اعمال کوي .
اوس چې يو سړی ګناهونه کوي ، نو لازمي به دې د فرښتو د دُعاګانو نه محرومه وي .
الله رب العزت د فرښتو دُعاګانې داسې رانقل کوي :

﴿ اَلَّذِيْنَ يَحْمِلُوْنَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُوْنَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُوْنَ بِهٖ وَيَسْتَغْفِرُوْنَ لِلَّذِيْنَ آمَنُوْا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَّحْمَةً وَّعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِيْنَ تَابُوْا وَاتَّبَعُوْا سَبِيْلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ . رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنّٰتِ عَدْنِ الَّتِيْ وَعَدْتَّهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ، وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴾ . (۲)

ترجمه : کومو فرښتو چې عرش اوچت کړی ، او کومې چې د عرش ګير چاپيره دي ، دوی د خپل رب تسبيح او تعريف بيانوي ، په الله ايمان لري او د مومنانو د پاره (داسې) بخښنه غواړي : چې ای ربه زمونږه ! تا احاطه کړې په هر شي باندې په خپل رحمت او علم سره .

---

(۱) الشعراء آيت ۶۷ .

(۲) المومن آيت ۷ ، ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس کومو خلقو چې توبه اوویسته، او ستا په لاره روان دي، دوی ته بخښنه وکړه، او دوی د عذاب د جهنم نه اوساته.

ای ربه زمونږه ! ته داخل کړه دوی په باغونو د همیشه اوسیدلو کې، د کومو چې تا د دوی سره وعده کړې. او (اې الله ! ته داخل کړه د دوی سره) د دوی نیکان پلاران، نیکانې بیبیانې او نیکان اولاد. بیشکه ته ډیر زبردست او حکمت واله یې.

او (اې الله !) ته اوساته دوی د تکلیفونو نه. او تا چې څوک په دغه ورځ د تکلیفونو نه بچ کړو، نو بیشکه تا په هغه رحم وکړو، او همدا لویه کامیابي ده.

فائده : معلومه شوه چې د عرش او د عرش ګیر چاپیره فرښتې د مؤمنانو او نیکانو خلقو د پاره ډیری دُعاګانې غواړي.

او س چې څوک په ګناهونو کې اَخته وي، نو یقیني خبره ده چې دې به د فرشتو ددې دُعاګانو نه محرومه وي.

۱۰. د مخ رونق ختمیدل، او عقل کمزوري کیدل :

لسم نقصان د ګناهونو دا دی چې ددې په وجه د انسان د مخ رونق ختمیږي. ځکه چې د ګناه په وجه د انسان په زړه یو تور داغ اولږي، نو که چیرته دې توبه اونه باسي، او بار بار ګناه کوي نو هغه داغ زیاتیږي، چې د هغې اثر بیا په سترګو او مخ کې هم معلومیږي.

او دا په تجربې سره معلومه ده چې کوم کس په ګناه کې مبتلاء وي، که هغه هر څومره ښکلې وي، او په ځان ډیری ګوتې وهي، خو بیا به یې هم په مخ کې د نیکانو خلقو رونق او نُور نوي، بلکه مخ به یې پیکه او سپیره لږي.

ددې برعکس تاسو د نیکانو خلقو مخونو ته اوګورئ، نو ښکاره به درته په کې رونق معلوم شي.

حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنهما فرمائي :

چې په نیکۍ کولو سره دانسان په مخ کې رونق راځي، په زړه کې رڼا، په رزق کې فراخي، په بدن کې قوت او د خلقو په زړونو کې محبت پیدا کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په ګناه کولو سره په مخ کې بې رونقي پيدا کيږي ، په قبر او زړه کې تياره ، په بدن کې سستي ، رزق کې تنګي ، او د خلقو په زړونو کې بُغض (کينه) پيدا کيږي . (۱)

دغه شان د ګناهونو په وجه د انسان په عقل کې هم نقصان او فساد راځي .

ځکه عقل يو نوراني شي دی ، او د ګناهونو د ککړ والي په وجه په دې کې خامخا کمي راځي .

دامام شافعي رحمه الله خپل استاذ ته د حافظې د کمزورتيا شکايت :

امام شافعي رحمه الله فرمائي : چې ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د کمزورتيا شکايت وکړو ، نو هغه راته دا وصيت وکړو : چې ګناهونه پريده نو حافظه به دې مضبوطه شي ، په اشعارو کې يې دا خبره بيان کړې :

شَكَوْتُ إِلٰى وَكِيْعٍ سُوْءَ حِفْظِيْ ✽ فَأَوْصَانِيْ إِلٰى تَرْكِ الْمَعَاصِيْ

وَأَخْبَرَنِيْ بِأَنَّ الْعِلْمَ نُوْرٌ ✽ وَنُوْرُ اللّٰهِ لَا يُعْطٰى لِعَاصٍ (۲)

ما خپل استاذ وکيع رحمه الله ته د حافظې د خرابۍ (کمزورتيا) شکايت وکړو ، نو هغه راته وصيت وکړو چې ګناهونه پريږده (نو حافظه به دې صحيح شي) .

او دا خبر يې راکړو (چې د ګناهونو سره ځکه حافظه کمزوري کيږي) چې علم يو نُور دی ، او ګناهګار ته د الله ﷻ نُور نشي ورکولې .

عزتمندو مسلمانانو ! که چيرته تاسو سوچ وکړئ ، نو کوم کس چې ګناهونه کوي ، دا پخپله د بې عقلۍ غټ دليل دی .

ځکه که يو کس ته دا پته اولږي چې ما يو ماشوم ګوري ، نو هيڅ کله به دې د هغه د وړاندې يو فحش کار اونکړي . اوس چې د يو کس دا يقين وي چې ما الله ﷻ ګوري ، زه د هغه په قدرت کې يم ، د هغه رزق خورم ، هغه مې د دې ناجائز کار نه منع کوي ، د هغه رسول مې منع کوي ، قرآن مې منع کوي ، په ګناه کولو سره الله ﷻ ناراضه کيږي ، پيغمبر عليه السلام ناراضه کيږي ، حفظه ملائکو ته تکليف رسي ، شيطان خوشحاليږي ، مرګ خامخا راروان دی د الله ﷻ د

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله .

(۲) ص .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وراندې به پیش کیږم ، حساب وکتاب به ورکوم ، د هغه فرښتې به راباندې ګواهي ورکوي ، زما اندامونه به زما خلاف ګواهي ورکوي ، دا ورځ او شپه به ګواهي ورکوي ، په کوم ځای چې دا ګناه شوې هغه به ګواهي ورکوي ، الله ﷻ راباندې په خپله ګواه دی ، د جنت نه محروم کیږم ، او د جهنم مستحق ګرځم .

نو چې یو سړی دا ټولې خبرې ځانته رامخې ته کړي ، او دې بیا هم د عارضي خوشحالۍ د پاره ګناهونه کوي ، د الله ﷻ حکم ماتوي ، د پیغمبر حکم ماتوي ، د قرآن کریم او احادیثو احکامات د خپو لاندې کوي . نو دا غټ دلیل د دې دی چې د دې انسان عقل کمزورې دی ، چې د معمولي فائدې د پاره یې دومره زیات نقصانونه برداشت کړه .

۱۱ . بار بار ګناه کولو سره د توبې توفیق نه ملاویږي :

د ګناهونو یولسم نقصان دادی چې کله انسان یو ګناه وکړي ، نو دا ګناه بلې ګناه ته دعوت ورکوي ، بیا دې مسلسل ګناهونه کوي . آخر ده د زړه نه د دې ګناه بَدیت او وځي ، بیا ورته د سره دا ګناه نه معلومیږي . چې په نتیجه کې د دې انسان نه د توبې توفیق هم سَلب شي .

مثلاً یو سړې خپل نظر غلط استعمال کړي ، پرَدې ښځې ته او ګوري ، نو ده یو ګناه وکړه . په دې سره دده په زړه کې نورې وسوسې هم پیدا شي ، بیا ورسره خبرې وکړي ...... آخر دا چې دا سړی په زِنا کې مبتلاء شي .

او چې بار بار یې کوي ، نو د دې سره دده د زړه نه د زِنا بدیت هم ختم شي ، او دا ورته بیا د سره ګناه نه معلومیږي ، بلکه یو عادت یې او ګرځي . چې په دې سره دا انسان نه د توبې توفیق هم سَلب شي ، آخر د دنیا نه بې توبې لاړ شي .

ډیر داسې واقعات پیښ شوي چې په آخیري وخت کې انسان ته د کلمې تلقین ورکړې شوې ، لیکن د هغه په خُله کلمه نه جاري کیده ، بلکه په دُنیا کې به چې په کومه ګناه کې مبتلاء وُ ، د مرګ په وخت یې هم هغه الفاظ د خُلې نه وتلي :

د ډیرو خلقو د خُلې نه د مرګ په وخت سندرې وتلي ، او ډیرو صراحةً د کلمې نه انکار کړې .

دا ټول د ګناهونو اثر دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲ . د الله ﷻ د حفاظت نه وتل ،او شيطان پرې مسلط کيدل :

د ګناهونو دولسم نقصان دادی چې ددې په وجه انسان د الله ﷻ د حفاظت نه اووځي او شيطان ورباندې مسلط کيږي . ځکه نيک اعمال د انسان د پاره حفاظتي قلعه ده . اوس چې يو سړې ددې قلعې نه اووت ، او په ګناهونو کې مبتلاء شو ، نو خامخا په ده باندې د شيطان غلبه او تسلط راځي . بيا چې د شيطان څه خوښه وي هغه ورسره کوي .

۱۳ . اندامونه باطني نجس او بدبويه کيدل :

د ګناهونو ديارلسم نقصان دادی چې ددې په وجه د انسان هغه اندامونه چې په کوم ګناه کوي باطني نجس کيږي او بدبوئي ترې ځي . ځکه په ګناه کې دننه نجاست پروت دی . مثلا په لاس ګناه کوي نو لاس حکمًا نجس شي ، په سترګو ګناه کوي دا حکمًا نجسې شي .

ځکه خو حديث کې راغلي : چې کله يو انسان اودس کوي ، نو کوم اندام چې وينځي نو هغه د نجاست نه پاکيږي .

د اندامونو د نجس کيدو او بدبويه کيدو باره کې درته څو نمونې پيش کوم :

۱ . د دروغو باره کې نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ الْعَبْدَ لَيَكْذِبُ الْكِذْبَةَ لَيَتَبَاعَدُ الْمَلَكُ عَنْهُ مَسِيْرَةَ مِيْلٍ مِنْ نَتْنِ مَا جَاءَ بِهِ)) . (۱)

کله چې يو بنده دروغ وايي نو فرشتې ددې دروغو د بدبويۍ د وجې يو ميل لرې ولاړې وي .

۲ . د ګناه بدبويي د انسان نه د مرګ په وخت هم ځي :

حديث کې راځي : چې کله د يو بنده د وفات وخت رانزدې شي ، نو د ملک الموت سره چې نورې کومې فرښتې راغلې وي ، نو دوی ددې انسان اندامونه بُويوي .

نو په کومو اندامونو چې انسان ګناه کړې وي ، د هغې نه بدبويي ځي ، نو فرشتې په دې سړي باندې راباندې کړي ، او ښه يې اووهي .

او کوم کس چې نيک وي ، توبه يې ويستې وي ، نو د هغه د اندامونو نه بدبويي نه ځي (نو بيا ده ته وهل نه ورکوي) . (۲)

---

(۱) اخرجه الترمذي وقال حسن غريب ، احياء العلوم ج۳ ص ۱۸۳ کتاب آفات اللسان .

(۲) خطبات فقير ج۱۰ ص ۱۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳. د ګناهونو دا بدبوئي به د انسان نه د قيامت په ورځ هم ځي :

نبي ﷺ فرمائي :

((إِنَّ النَّاسَ تُرْسَلُ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رِيْحٌ مُنْتِنَةٌ حَتَّى يَتَأَذَّى مِنْهَا كُلُّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ)).

د قيامت په ورځ به په خلقو باندې ډيره بدبويه هوا راشي ، تردې چې نيک او بد ټولو ته به دې نه تکليف اورسيږي ، او هر ځای ته به دا هوا اورسي .

بيا به يو آواز کوونکې آواز وکړي :

هَلْ تَدْرُوْنَ هٰذِهِ الرِّيْحُ الَّتِيْ قَدْ آذَتْكُمْ ؟

آيا تاسو ته پته ده چې دا بدبويه هوا د څه شي ده کومې چې تاسو ته تکليف اورسول؟

دوی به ورته جواب ورکړي :

لَانَدْرِيْ وَاللّٰهِ .

په الله قسم ، مونږ ته خو هيڅ پته نشته . بلکه هر کس ته ددينه تکليف اورسيده .

نو دوی ته به وويلې شي :

اَلَا اِنَّهَا رِيْحُ فُرُوْجِ الزُّنَاةِ الَّذِيْنَ لَقُوا اللّٰهَ بِزِنَاهُمْ وَلَمْ يَتُوْبُوْا مِنْهُ . (۱)

خبردار ! دا خو د هغه زناکارو د فرجُونو (شرمګاهو) بدبويه هوا ده ، کومو چې په دنيا کې زِنا کړې وه ، دهغې نه يې توبه نه وه ايستی ، اوس د الله ﷻ د وړاندې پيش شو .

. په يو بل حديث کې داسې هم راغلي چې کله زِنا کارې ښځې په جهنم کې واچولې شي ، نو دا چولو نه روستو به هم ددويې د شرمګاه نه داسې بدبوئي ځي چې ټول جهنميان به ورنه تنګ شي

يُؤْذِيْ اَهْلَ النَّارِ رِيْحُ فُرُوْجِهِمْ . (۲)

جهنميانو ته به د زِناکارو ښځو د شرمګاهونو د بدبويي د وجې سخت تکليف وي .

او ددې ګناه احساس بعضو نيکانو خلقو ته هم کيږي . ځکه دوی په خپل فراست او نُورِايماني سره معلوموي ، چې دا انسان په ګناهونو کې مبتلاء دی لکه :

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۱۹۰ الترهيب من الزنا . . .

(۲) رواه احمد المسند ۴/۱۶۰ ، الترغيب والترهيب الترهيب من الزنا . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴. د حضرت عثمان رضی الله عنه مجلس ته يو کس راغې، چې په لاره کې يې خپل نظر غلط استعمال کړې وُ، نو حضرت عثمان رضی الله عنه او فرمايل:

مَا بَالُ اَقْوَامٍ يَتَرَشَّحُ الزِّنَا مِنْ اَعْيُنِهِمْ. (۱)

څه شوي په دې خلقو باندې چې زمونږ مجلس ته راځي او د هغوی د سترګو نه د زِنا آثار څوريږي.

۱۴. د بعضو ګناهونو اثر الته پده او دده په کورنۍ راځي:

د ګناهونو څوارلسم نقصان دادی چې بعض وخت د دې اثرات دده په خپل کور واله پريوځي.

لکه يو کس د پردۍ زَنانه حياء او عزت ته نقصان اورسوي، نو د دې اثر دا را اوځي چې دده کور واله ته به هم دغه شان نقصان رسولې شي.

نبي عليه السلام فرمائي:

که چيرته تاسو د نورو د ښځو سره د پرهيزګارۍ معامله کوئ، نو ستاسو ښځو سره به هم د پرهيزګارۍ معالمه کولې شي.

د زَرګر د ښځې واقعه:

امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب [اَلتِّبرُ المَسبُوک] کې يو واقعه رانقل کړې: چې په بخارا کې يو مُشکي وُ، ډير نيک سړې وو، دده يو زَرګر کره د ديرشو (۳۰) کالو نه اُوبه راوړی، دا زَرګر هم ډير نيک سړې وُ، او دده دا بي بي هم ډيره نيکه ښځه وه.

دې مُشکي به د دروازې پورې اُوبه راوړې، او بيا به واپس لاړ. په دې ديرش کاله کې دده نه څه غلط حرکت نه وُ شوې.

يو ورځ ده اُوبه راوړې، چې وې کتل نو د زَرګر ښځه په اَنګر کې اُوده وه، دې ورغی او دهغې په لاس يې خپل لاس راښکلو، او زُور يې پرې وکړو، نور واپس لاړو.

دا ښځه چې راپاڅيده، نو ډيره زياته خفه شوه، چې څنګه ديرش کاله پس د دې سړي نيت خراب شو؟ آخر څه وجه خو خامخا شته.

(۱) وعظ غض البصر للتهانوي رحمه الله ص ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله یې چې دا خاوند کورته راغې، او وې لیده چې دا ښځه ژاړي او خفه ده. ده ورنه پوښتنه وکړه: چې ولې ژاړې؟ دې ورته وویل: چې تا نن په بازار کې څه خراب کار کړی، چې د هغې اثر ماته هم را رسیدلی. دې زرګر انکار وکړو چې ما هیڅ ندي کړي. دې ښځې ورته وویل: چې دا هیڅ کله کیدې نشي، تا خامخا څه کړي. که صفا حال راته نه وایې نو زه د تاسره هیڅکله پاتې کیږم نه.

آخر زرګر مجبور شو، او ورته وې ویل: چې نن زما دُکان ته یوه ښائسته ښځه راغله، بنګړي یې اخیستل، چې کله یې بنګړي واخیستل، او په لاس کې یې واچول، نو لاسونه یې ډیر ښکلي وو، زه په ځان پوهه نه شوم، دهغې لاس مې اونیوه، او لږ زور مې ورکړو، بیا هغه ښځه واپس لاړه.

دې ښځې افسوس وکړو چې تا ولې داسې کول؟ د هغې اثر ماته ورسید. هغه مشکي چې مونږ له یې د ډیرشو کالو نه راپه دیخوا اُوبه راوړې، او نیک سړی ؤ خو نن یې زما لاس له زور ورکړو، او واپس لاړو.

نو زرګر ورته وویل: چې په خدای قسم، د ما نه غلطي شوې، زما توبه ده، بیا به هیڅکله داسې نه کوم.

صبا له چې مشکي راغې، اُوبه یې راوړې، نو د دې ښځې نه یې معافي اوغوښته، او ډیر پښیمانه ؤ، چې زه په ځان پوهه نشوم، شیطان دهوکه کړم، بیا به هیڅکله داسې کار نه کوم.

دې ښځې ورته وویل: چې دا ستا غلطي نه ده، بلکه اول غلطي زما د خاوند نه شوې وه چې د هغې اثر ماته را اُورسیده، او الله ﷻ د هغه نه بدل واخیست.(۱)

دا وو د ګناهونو دُنیوي نقصانات چې ما درته یو څو بیان کړل، د دینه علاوه نور دُنیوي نقصانات هم شته چې د وخت د کمي د وجې نشي ذکر کولی.

(۱) العبر المسبوک باب ۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناهونو اُخروي نقصانات :

عزتمندو ! په قرآن کريم او نبوي احاديثو کې د ګناهونو اُخروي نقصانات خو ډير زيات ذکر شوي ، چيرته زه هغه درته تفصيلي بيانوم ، نو خبره بيا ډيره اوږديږي .

بلکه زه به درته اجمالا يو څو ذکر کړم :

کله چې يو کس د الله ﷻ نافرماني کوي ، نو اول خو دده نه د مرګ په وخت فرشتې ډير په سختۍ سره روح اخلي ،

بيا په قبر کې دده دپاره مختلف قسمه عذابونه وي ، قبر ورباندې دومره راتنګ شي چې يو پُختۍ يې په بله کې ننوځي ، ماران وي ، لړمان وي ، د فرشتو وهل وي ، او د جهنم د طرفه ورته يوه کړکۍ راخلاصه شي چې په هغې کې ورته د جهنم ګرمائش راځي .

بيا د قيامت په هغه سخته ورځ کې (چې يوه ورځ به يې د پنځوس زره کالو په مقدار اوږده وي ، هر انسان به په خپلو خوَلو کې ډوب وي په دې ورځ کې) به هم په ده باندې د الله ﷻ قهر ، غضب او نور قسمه عذابونه وي .

بيا به د پُلِ صراط عذاب وي (چې د جهنم د پاسه لږيدلې دی ، او هر کس به په دې تيريږي) . دلته هم د کافرانو او ګناهګارانو دپاره ډير سخت عذابونه دي .

بيا د هغې نه روستو د جهنم خوفناکې مرحلې دي : چې د اُور جامې به ده ته وروا غوستلې شي ، په زنځيرونو کې به تړلې وي ، د جهنميانو وينې او زَوې به ورباندې څکلې شي ، د زقوم بدبوداره اُونه به دده خوراک وي ، داسې جوشيدلې اُوبه به په ده څکلې شي چې خُولې ته يې رااوچتې کړي نو د ډير ګرمائش نه به دده د مخ څرمن په دې اُوبو کې را اُوغورځي ، او چې کله يې اوڅکي ، نو دننه په خيټه کې به يې کولمې ټولې ويلې شي ، د پاسه طرف نه به يې فرشتې په ګرزُونو وهي ، لاندې به ورته د اُور څپلۍ واچولې شي چې دهغې په وجه به يې پاس دماغ خوټکيږي .

په جهنم کې د اُوښانو په مقدار غټ غټ زهريله لړمان به په ده باندې مسلط کړې شي ، چې يو ټک ورکړي نو تر څلويښتو کالو پورې به هغه درد نه ختميږي .

ددينه علاوه به نور مختلف قسمه عذابونه وي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

(نوټ : دا د کومو عذابونو ذکر چې اوشو ، نو دا څنې په قرآن کريم او څنې په صحيح احاديثو کې پوره په تفصيل سره ذکر دي ، خو د وخت د کمي په وجه مې تفصيلا بيان نه کړو).

د هرې ګناه نقصان شته :

محترمو مسلمانانو ! د هرې ګناه نقصان شته ، ده ته به د دې جزاء ورکولې شي .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ ﴾ . (۱)

ترجمه: څوک چې بد کار وکړي (او دې توبه او نه باسي) نو ده ته به د دې جزاء ورکولې شي.

افسوس : ډيره د افسوس خبره داده چې که چيرته په يو کور کې يو ماشوم پياله يا څه بل شی مات کړي ، نو دې پرې رټلې او وهلې شي .

ليکن که يو عاقل و بالغ کس د الله ﷻ او د رسول ﷺ احکامات مات کړي ، ګناهونه کوي ، نو ده ته هيڅوک هم څه نه وايي ، حالانکه پلار او مشران يې ښه ګوري ، ليکن بيا هم ورته څه نه وايي .

نو انسان ته پکار دي چې د الله ﷻ د نافرمانۍ نه ځان اوساتي . ځکه کوم کس چې د الله ﷻ د ويرې نه يو ګناه پريږدي ، نو الله ﷻ د دې انسان ډيره قدرداني کوي ، او ډير لوي اجر ورته ورکوي .

الله تعالی فرمائي :

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى . فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾ . (۲)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د پيشۍ نه ويريدلې وي ، او خپل نفس يې د خواهشاتو نه منع کړې وي نو جنت د هغه د پاره ځاي د اوسيدو دی :

(۱) النساء آيت ۱۲۳ .

(۲) النازعات آيت ۴۰ ، ۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ (١)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د اودریدلو نه ویرېږي ، د هغه د پاره دوه (٢) باغونه دي .

واقعه : د ګناه نه د بچ کیدو په وجه د بدن نه د مُشکو خُوشبوئي تلل :

په اِندیاکې یو بزرګ تیر شوې ، خپل نوم یې بل څه وو ، خو مشهور ؤ په خواجه مُشکي رحمه الله باندې . هر وخت به یې د جسم نه د مشکو په شان خوشبوئي تلله ، خلق حیران وو ، پوښتنه به یې و... کړو ، خو ده ورته حال نه ویلو . آخر خلقو مجبور کړو چې ددې څه وجه ده چې ستا دجسم نه هر وخت د مشکو په شان خوشبوئي ځي ؟

نو ده ورته خپله واقعه بیان کړه :

چې زه یو ورځې په یو کوڅه تیریدم ، نو یوه بوډۍ ښځه د یو کور دروازې سره ولاړه وه ، ماته یې وویل : چې ته داسې نیک سړې معلومیږې ، په دې کور کې دننه یو مریض دی ، سخت تکلیف دی ورته ، نو که ته راسره لاړ شې ، او په هغه څه دَم واچوې نو دیره به ښه وي ، الله ﷻ به درله اَجر درکړي .

ما وړباندې اعتماد وکړو چې ګني رښتیا وایي . کله چې کورته ورننوتم ، نو دې بوډۍ دروازه تاله (قلف) کړه ، او ددې کور خپله مالکه ماته راغله ، چې دیره ښکلې هم وه ، ما ته یې وویل : چې زه روزانه تا ګورم چې ته په دې لاره تیریږې ، نو زما درسره دیره مینه پیدا شوې ، اوس به زما حاجت پوره کوی .

دې وایي : چې ما ورته دیر عذرونه پیش کړه چې دا یو ناجائز کار دی ، زه دا نشم کولې ، خو دې راته وویل : چې دوه خبرې دي : یا خو به زما حاجت پوره کوې ، یا به تهمت درباندې اولږوم او سنګسار به دې کړم .

دا بزرګ وایي چې زه هم حیران شوم . آخر مې زړه ته یو تدبیر راغې ، دې ته مې ...یل : چې ماته د قضائ حاجت (اودس ماتي) ضرورت دی ، بیت الخلا راته اوښایه . چې واپس راشم نو بیا به ګورو .

(١) الرحمن آیت ٤٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه هم خوشحاله شوه چې څه . څه ناڅه خو راضي شو ، نو بيت الخلا يې راته او خوده ، هلته چې لاړم ، نو په بيت الخلاکې چې څه اودس ماتې وو ، هغه مې په خپلو جامو او بدن پورې او مږل .

کله چې د بيت الخلا نه را اووتم ، نو د مانه سخته بدبوئي تلله ، دې ښځې چې زه په دې حالت کې اوليدم ، نو نفرت يې رانه پيدا شو ، او بودۍ ته يې حکم وکړو : چې ژر يې اوباسه ، دا دې څه پاګل رانه نويستې .

نو زه يې د دروازې نه راا ويستم ، او د زِنا نه بچ شوم . اوس ما سره دا غم پيدا شو چې خلقو ته به زما د بدن او جامې نه بَدبُويي ورځي ، نو ژَر لاړم ، او په يو غسل خانه کې مې کپړې او بدن او وينځل .

کله چې د غسل خانې نه بهر را اووتم ، لمدې جامې مې اغوستې وې ، نو د همغه وخت نه مې د جسم او جامو نه د مشکو په شان خوشبوئي تلل شروع شو .[1]

سبحان الله . الله رب العزت د انسان څومره قدرداني کوونکې دی ، چې دې کس د ګناه نه د بچ کيدو د پاره په خپل بدن ګندګي مګلې وه ، نو الله ﷻ يې د جسم نه د مشکو خوشبوئي تلل شروع کړه ، او په خواجه مشکي رحمه الله مشهور شو .

معلومه شوه چې په نيکۍ کولو سره د جسم نه خوشبوئي ځي او د ګناه کولو په وجه سره د جسم نه بدبوئي ځي .

قدرمنو ! انسان ته دا سوچ په کار دی چې زه د اګناهونه کوم ، نو دا خو د هغه ذات نافرماني کوم چا چې زه پيدا کړې يم ، هغه رزق راکوي ، د هغه په ملک کې اوسيږم ، د هغه راباندې قدرت شته ، او هغه عذاب راکولې شي . نو بيا ولې د داسې عظيم ذات نافرماني او کړم ؟

د الله ﷻ د نافرمانۍ نه د يو ځوان توبه :

علامه فريد الدين عطار رحمه الله په تذکرة الاولياء کې ذکر کړې دي : چې يو ځوان ابراهيم بن ادهم رحمه الله ته راغې ، او ورته وې ويل چې جناب ! په ګناهونو کې مبتلاء يم ، پرېښودې يې نه شم ، خو بل طرفته د الله ﷻ د عذاب نه هم ويرېږم .

نو ته داسې څه طريقه راته اوښايه چې زه ګناهونه هم کوم ، او د الله ﷻ د عذاب نه هم بچ يم .

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۱۴۶ ، خطبات فقیر ج ۱۰ ص ۱۷۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهيم بن ادهم رحمه الله چې دا خبره واوريده ، نو په ځای ددې چې دې دا کس اورټي ، او وی شړي ، چې دا څنګه خبره کوی ؟ (چې هم ګناه کوې او هم د الله ﷻ د عذاب نه بچ شې . دا خو کيدې نشي) .

نو ده ورته ډير په نرمۍ او محبت سره وويل : چې صحيح ده ، طريقه درته ښايم ، خو ته يو څو کارونه وکړه ، د هغې نه روستو بيا ګناه کوه ، نو د عذاب نه به بچ ئي .

هغه ځوان خوشحاله شو او رامتوجه شو ، چې جناب ! هغه طريقه راته اوښايه .

نو ده ورته وويل : چې يو شپږ خبرې عملي کړه ، بيا خير دی ګناه کوه :

۱ . چې کله ګناه کوی نو داسې ځای کې يې کوه چې الله ﷻ دې نه ګوري .

هغه ځوان په سوچ کې شو او وې ويل : چې داسې ځای خو نشته چې هلته زه د الله ﷻ نه پټ شم او الله ﷻ ما اونه ګوري ؟ دا خو د سره ممکن نده .

۲ . چې کله ته ګناه کوی نو د الله ﷻ رزق مه خوره . او الله ﷻ ته ووايه : چې اې الله ! نه خو ستا رزق خورم ، او نه ستا خبره منم .

هغه ځوان ورته وويل : چې جناب ! دا خو هم ممکن نده ، چې زه د الله ﷻ رزق پريږدم . ځکه بيا به ژوندې څنګه پاتې کيږم ؟

۳ . چې کله ته ګناه کوی نو بيا ددې زمکې او آسمان نه اووځه . ځکه دا خو د الله ﷻ په ملکيت کې دي ، نو چې ته د الله ﷻ په ملک کې اوسيږې ، او د هغه نافرماني کوی نو دا خو ښه خبره نده .

هغه ځوان وويل : چې جناب ! دا خو هم ممکن نده چې زه دې ددې زمکې او آسمان د حدودو نه اووځم .

۴ . چې کله درته ملک الموت فرښته د روح قبض کولو دپاره راشي ، نو ته ورته ووايه : چې لږ انتظار وکړه ، زه توبه اوباسم او نيک اعمال کوم ، نو بيا به مې روح واخلې .

هغه ورته وويل : جناب ! دا خو هم ممکن نده . ځکه الله ﷻ فرمائي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴾ . (۱)

هر كله چې د دوى نېټه (مرګ) راشي ، نو بيا خو نه يوساعت روستو كيږي او نه مخكې كيږي .

۵. چې كله وفات شې ، او په قبر كې دې كيدي ، منكر و نكير فرشتې درته راشي ، نو ته ورته او وايه : چې دا تاسو بغير د اجازت نه څنګه راغلي يئ ؟ د چانه مو اجازت اخيستې وو ؟

هغه ځوان ورته وويل : چې جناب ! دا خو هم ممكن نه دي . ځكه هغه فرښتې څوک منع كولې شي ؟

۶ . چې كله د قيامت په ورځ د الله ﷻ دربار ته پيش شې او ستا اعمال او تللې شي ، ګناهونه دې ډير وي ، او الله ﷻ فرښتو ته حكم وكړي : چې دا جهنم ته بوځئ ، او ألته يې جهنم ته اوغورځوئ . نو هغه ځاى كې ته خپلې خپې ټينګې كړه ، او ضد شروع كړه ، چې زه خو جهنم ته نه ځم ، ما هيڅوک هم جهنم ته نشي بوتللې .

هغه ځوان وويل : چې جناب ! دا خو هم نشي كيدې . ځكه د فرښتو د وړاندې زما څه حيثيت دى چې زه انكار وكړم .

نو ابراهيم بن ادهم رحمه الله ورته او فرمايل :

چې كله ته دا الله ﷻ نه پټيدې هم نه شى ، د هغه رزق هم خورى ، د هغه حكومت نه هم نه شى وتې ، د مرګ فرښته هم نشى منع كولې ، منكر او نكير هم نه شى منع كولې ، د قيامت په ورځ انكار هم نشى كولې ، نو بيا ستا څه حيثيت دى چې ته د دومره لوى ذات نافرماني كوى ؟

هغه ځوان ورته وويل : چې جناب ! زما د ماغو ته خبره كوزه شوه ، د دينه پس به هيڅكله د الله ﷻ نافرماني او نكړم ، هم هلته يې توبه اوويسته ، او لاړ . (۲)

محترمو مسلمانانو ورونو ! دا خو يقيني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د عذاب مستحق ګرځي ، نو انسان ته دا سوچ په كار دى چې زه د الله ﷻ نافرماني كوم ، نو آيا زه دا الله ﷻ عذاب برداشت كولې شم او كه نه ؟ آيا زه د جهنم اور برداشت كولې شم او كه نه ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه : د جهنم د ويرې نه د يو غر ژړا :

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله يو واقعه را نقل کړې :

چې يو ځل حضرت عيسى عليه السلام په يو کلي تيريده ، په دغه کلي کې يو غر ؤ ، او د هغې نه د ژړا او سُورو آوازونه راوتل . نو حضرت عيسى عليه السلام د دغه کلي د خلکو نه پوښتنه وکړه : چې په دې غر کې دا چغې او ژړا د څه شي ده ؟ هغوي ورته وويل :

چې اى عيسى عليه السلام ! د کوم وخت نه چې مونږ په دې کلي کې اوسيږو ، د هغه وخت نه را په ديخوا مونږ دغه ژړا او چغې آورو .

حضرت عيسى عليه السلام د الله جل جلاله نه سوال وکړو :

يَارَبِّ ! اِئْذَنْ لِهٰذَا الْجَبَلِ اَنْ يُكَلِّمَنِيْ .

اى ربه ! دې غَر ته اجازت وکړه چې د ماسره خبرې وکړي (چې زه ورنه پوښتنه وکړم) .

الله رب العزت ورته غَر ګويا کړو . غر ورته وايي :

اى عيسى عليه السلام وو ايه ، د ما نه څه پوښتنه کوې ؟

حضرت عيسى عليه السلام ورته اوفرمايل : چې ما ته دا وو ايه چې ته ولې دومره ژاړې او چغې سورې وهې ؟ غر ورته وويل :

اَنَا الْجَبَلُ الَّذِيْ كَانَتْ تُنْحَتُ مِنِّيْ الْاَصْنَامُ الَّتِيْ يَعْبُدُوْنَهَا مِنْ دُوْنِ اللهِ فَاَخَافُ اَنْ يُلْقِيَنِيْ اللهُ تَعَالٰى فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ . فَاِنِّيْ سَمِعْتُ اللهَ يَقُوْلُ :

﴿ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ . (۱)

اى عيسى ! زه خو هغه غَريم ، چې د ما نه خلق بُتان جوړوي ، او بيا د هغې عبادت کوي ، زه ويريږم د دينه چې هسې نه ما الله جل جلاله په اُور کې اوغورځوي . ځکه ما د الله جل جلاله دا ارشاد اوريدلې دى ، چې الله جل جلاله فرمائي :

تاسو د هغه اُور نه اويريږئ چې د هغې خشاک خلق (کافران او ګناهګاران) ، او کاڼي دي (يعنى د کاڼو نه جوړ شوي بُتان دي) .

---

(۱) البقرة آيت ۲۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

غَر وويل : چې د ما نه خو هم بتان جوړ شوي دي نو هسې نه چې ما جهنم ته اوغورځوي .

الله جَلَّ جَلَالُهُ حضرت عيسى عَلَيْهِ السَّلَام ته وحي وکړه : چې ته دې غر ته تسلي ورکړه ، ما ده ته د جهنم نه پناه ورکړه .[1]

قدرمنو ! غَر چې څومره سخت شی دی ، خو بيا هم د جهنم د اُور نه ويريږي ، نو انسان ته خو په کار دي چې په طريقِ اولی سره د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه اوويريږي .

د بعضو شُبهو جوابونه :

په آخر کې ... د عوامو بعضی شُبهې او د هغې جوابونه بيانوم . ځکه بعضې خلقو ته چې څوک نصيحت کوي :

چې د ګناهونو نه ځان اوساتئ ، او نيک اعمال کوئ .

نو هغوی څه شُبهې پيش کوي ، چې د دې په وجه په خپله هم په ګمراهۍ او دهوکه کې پراته دي ، او نور خلق هم ګمراه کوي .

اوس دا شُبهې په دوه قسمه دي :

۱. اول قسم هغه شُبهې ، چې د هغې په کولو سره انسان کافر کيږي . لکه :

دنيا نقده ده ، او آخرت قرض دی . او نقد د قرض نه بنه وي .

يا : د دُنيا لذت يقيني دی ، او د آخرت لذت شکي دی . او يقيني شی د شکي په نسبت بنه وي .

دا دواړه شُبهې داسې دي چې په دې سره د انسان د اسلام نه د وتلو خطره ده . ځکه د ده د آخرت متعلق عقيده کمزوری شوه ، او شک يې پکې پيدا شو ، چې د مسلمان د شان سره نه بنائي .

(بل دا چې آخرت هم يقيني دی چې په ډيرو دلائلو سره ثابت دی) .

(نوټ : چونکه دا قسم شُبهې کمې وي ، نو ځکه يې ډير تفصيل نه بيانوم) .

۲. دويم قسم هغه شُبهې دي چې د هغې سبب غفلت او جهالت دی .

نو زه به درته د داسې قسم شُبهو جوابونه ذکر کړم .

---

(۱) تنبيه الغافلين ص

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. الله ﷻ غفور رحيم دی ، توبه به اوباسم :

اوله شبهه دا کيږي : چې ځان څه له ستړې کوم ، هيڅ پروا نشته ، الله ﷻ غفور رحيم دی ، توبه به اوباسم ، ټول ګناهونه به راته معاف کړي . (دا خبره ډير زيات خلق کوي) .

جواب دادی : چې دا خبره صحيح ده چې الله ﷻ غفور رحيم دی . خو ورسره الله ﷻ خو قهّار ، منتقم (غضبناک او بدله اخيستونکې) هم دی . تا ته څه پته ده چې خامخا به تا ته بخښنه کوي ؟

کيدې شي جزاء درکړي ، يا تاته د توبې توفيق د سره حاصل نه شي . يا داچې بعضې ګناهونه خو تش په توبه نه معاف کيږي (لکه حقوق العباد) بلکه دې کې به د حق خاوند ته خپل حق سپارل هم لازمي وي .

او که کوم کس په دې نيت ګناه کوي چې زه بيا به توبه اوباسم ، نو داسې کس ته ويل په کار دي چې ته خپل لاس لږ په اُور کې وردننه کړه ، که اُوسوزيده ، نو خير دی څه پرواه نشته . ځکه مَلهم به پرې اولږوې ، واپس به ښه شي .

دا خو هيڅوک هم نه خوښوي . نو بيا ځنګه دا خوښوي : چې خير دی ګناه به اوکړم ، بيا به توبه اوباسم ؟

۲ . اوس لا ځوان يم ، چې بوډا شم بيا به توبه اوباسم :

دويمه شبه دا کيږي : چې زه تر اوسه پورې ځوان يم ، اوس خير دی که ګناهونه کوم ، کله چې بوډا شم ، نو توبه به اوباسم ، د جُمات په يو ګُنج (ګُټ) کې به کينم ، او بيا به نيک اعمال شروع کړم .

جواب : چاته دا يقين شته چې زه به لس يا شل کاله نور هم ژوندې پاتی کيږم ؟ کيدې شي زَر مړ شې ، يا د توبې توفيق درته د سره جاصل نشي . ځکه د ډيرو ګناهونو په وجه د انسان زړه توريږي ، او اکثر بی توبې مړ شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمائي :

إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا كَانَتْ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ فِيْ قَلْبِهِ فَإِنْ تَابَ وَنَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ صُقِلَ مِنْهَا وَإِنْ زَادَ زَادَتْ حَتَّى يُغَلِّفَ بِهَا قَلْبُهُ . فَذٰلِكَ الرَّانُ الَّذِيْ ذَكَرَ اللهُ فِيْ كِتَابِهِ :

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوْبِهِمْ مَّا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ (۱)﴾ . (۲)

مؤمن چې کله يو ګناه وکړي ، نو ددې په وجه دده په زړه يو تور داغ اولږي . نو که دې توبه اوباسي ، ګناه پرېږدي او استغفار ووايي نو زړه يې صفا شي .

او که دې (توبه اونه باسي او) نور ګناهونه هم کوي ، نو هغه تور داغ زياتيږي ، تردې چې دده ټول زړه راګير کړي . او دا هم هغه زنګ دی چې ددينه نه الله ﷻ تعبير کړې په :

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوْبِهِمْ....﴾

ترجمه : داسې نده ، بلکه د دوی بدو اعمالو ددوی په زړونو زنګ لږولې .

۳ . دا ګناه زما په تقدير کې ليکلې وه :

دريمه شبهه : اکثر خلق چې يو ګناه وکړي ،او ته يې پرې ملامته کوی نو دې به درته زَر ووايي: زه څه اوکړم ، دا به راسره همداسې په تقدير کې ليکلې وه ، نو ځکه مې وکړه .

جواب : هيڅوک هم اول په دې نيت دا ګناه نه کوي چې ګني داد ماسره په تقدير کې ليکلې ده ، دا خو بيا روستو هسې بَانې جوړوي . .

بل دا چې که ديو سړي په تقدير باندې دومره پخه عقيده برابره وي ، نو بيا په دُنياوي معاملاتو کې هم په تقدير عقيده ساتل په کار دي ، نو که يو کس درته مالي يا جاني تاوان اورسوي نو بيا ولې غصه کيږې ؟ او د هغه نه ولې خپل بدل اخلې ؟ دلته دې بيا ولې په تقدير عقيده نشته ؟ دانقصان به هم تا سره په تقدير کې ليکل شوې وو . دلته خو د تقدير نه منکرېې عجيبه ده . صرف د ګناه په ځای کې درته تقدير رایاد شي ؟

---

(۱) المطففين آيت ۱۴ .

(۲) اخرجه الترمذي في التفسير . تفسير سورة ۸۳ باب ۱ ، والنسائي وابن ماجه ، وابن حبان في صحيحه ، والحاكم ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۷ كتاب التوبة والزهد .

....

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤. که په قسمت کښې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که جهنم وي نو جهنم ته به ځم :

بعضې خلق دا **شُبهه** کوي : چې په ځان څه له سختۍ تيروم ، اعمالو ته هيڅ ضرورت نشته ، خير دى که ګناهونه کوم . ځکه که په قسمت کې مې جنت وي نو جنت ته به لاړ شم ، او که په قسمت کې مې جهنم وي نو جهنم ته به لاړ شم .

جواب : داسې خلقو ته ويل په کار دي ، چې که يقيني ستا دومره پخه عقيده وي ، نو بيا په دُنياوي معاملاتو کې ولې دومره تکليفونه برداشت کوى ؟

نوکري کوې ، مزدوري کوې ، زمينداري کوې ، فصل اوکرې ، بيا يې اُوريبې ، بيا يې ميده کړې ، بيا يې پخه کړې ، بيا يې خُوله کې واچوې ، بيا وربانديې شُخَوند اووهې .

دې تکليفونو ته هم هيڅ ضرورت نشته . که په قسمت کې دې خوراک وي نو پخپله به درله راشي ، او ستا خيټې ته به لاړ شي . دلته خو دې دا عقيده ده چې ظاهري اسباب هم ضروري دي . نو دغه شان د جنت ګټلو او جهنم نه د بچ کيدلو د پاره هم اعمالِ صالحه ضروري دي ، او د ګناهونو نه بچ کيدل ضروري دي .

۵ . الله ﷻ مستغني دى ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

پنځمه شُبهه عوام دا کوي چې الله ﷻ مستغني ذات دى ، هغه ته زمونږ د اعمالو هيڅ ضرورت نشته (که مونږ نيک اعمال کوو نو د هغه په خدائي کې څه زياتې نه راځي ، او که ګناهونه کوو نو د هغه په خدائي کې څه کمې نه راځي) نو بيا ولې ځان ستړى کوو ؟

جواب : دا خبره صحيح ده چې الله ﷻ مستغني ذات دى ، زمونږ اعمالو ته هيڅ ضرورت نه لري . خو دې نيکو اعمالو فائده خو د انسان د پاره ده ، دې خو مستغني نه دى (يعنى دا نيک

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعمال چې مقرر شوي، نو دا خو د انسان د فائدې د پاره مقرر شوي، چې ددې په عوض کې به ورته الله ﷻ جنت ورکوي).

ددې خو بعينه داسې مثال دی: لکه يو مهربانه حکيم يا ډاکټر په يو مريض رحم وکړي، دوائي ورته اوښائي، چې دا خوره، په دې کې ستا فائده ده، صحت به دې روغ شي. او د فلاني فلاني شي نه پرهيز کوه. ځکه دا ستا د صحت د پاره نقصاني دی.

او بس دا مريض ووايي: چې زه خو دوائي نه خورم، پرهيز نه کوم. ځکه زما په دوائي خوړلو کې د ډاکټر څه فائده ده؟

نو دا خو د ددې مريض بې وقوفتيا ده چې دا خبره کوي. ځکه که د ډاکټر فائده پکې نشته، نو ددې مريض فائده خو پکې شته.

دغه شان الله رب العزت په بندګانو باندې مهربانه دی، نيک اعمال يې ورته خودلي، چې دا کوئ، په دې کې ستاسو فائده ده، ددې په عوض کې به جنت درکوم، خپله رضا به درکوم.

او فلاني فلاني ګناهونو نه ځان ساتئ، ګني جهنم به مو ځای وي.

او س چې انسان نيک اعمال نه کوي او ګناهونه کوي نو دا خو دده خپل نقصان دی.

٦. مونږ د فلاني بزرګ اولاد يو، يا دهغه مريدان يو:

شپږمه شُبهه عوامو ته دا کيږي: چې مونږ خو د فلاني بزرګ اولاد يو، يا دهغه مريدان يو، د هغه سره مو محبت دی. نو که مونږ نيک اعمال نه کوو نو خير دی.

دغه شان که مونږ ګناهونه کوو نو هم هيڅ پرواه نشته. بلکه زمونږ ذمه وار هم هغه دی.

جواب: که چيرته نيک اعمال کول، او د ګناهونو نه ځان ساتل ضروري نه وی، او تش نسبتونه کافي وی، نو بيا به هيڅ کله رسول الله ﷺ خپلې لور حضرت فاطمې رضی الله عنها ته نه فرمايل:

اى فاطمې ته خپل ځان د جهنم نه بچ کړه، ځکه زه د الله ﷻ څخه هيڅ کفايت (کافي کيدل) ستا د پاره نه شم کولې.[1]

---

(۱) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کله چې د انسان سره د ايمان او نيکو اعمالو سرمايه نوي نو بيا تش په نسبتونو نه خلاصيږي.

(او ګوره د حضرت نوح عليه السلام ځوي، د حضرت لوط عليه السلام بي بي، د حضرت ابراهيم عليه السلام پلار، او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم تره ابوطالب.

د دوى نسبتونه اګر چې د پيغمبرانو سره وو خو چې خپل ايمان او عمل صالح ورسره نه وو، نو نسبتونه يې په کار رانغلل).

البته که د يو انسان سره ايمان او عمل صالح وي، د ګناهونو نه ځان ساتي، او دده نسب هم شريف وي، د نېو خلقو سره يې نسبت هم وي، نو بيا دده د پاره دا په کار راځي.

۷. موږ نورو ته نصيحت کوو، يا موږ ته ګناه ختمونکي اعمال معلوم دي:

اوومه شُبهه داده کومه چې بعضې ځُشکه علماوُ ته کيږي: چې زموږ نيکو اعمالو ته هيڅ ضرورت نشته. ځکه موږ څومره ډيرو خلقو ته وعظ ونصيحت کړې چې د هغوى د عملونو کوم ثواب موږ ته رسيږي، دا هم زموږ د پاره کافي دى، په دې سره به زموږ ټول ګناهونه معاف شوي وي.

يا دا شُبهه: چې موږ که څومره ګناهونه کوو نو څه پرواه نشته. ځکه موږ ته داسې اعمال معلوم دي چې د هغې په کولو سره د کلونو ګناهونه معاف کيږي:

لکه د عرفې په ورځ روژې سره د دوه (۲) کالو ګناهونو معاف کيږي، د عاشورې روژې سره د يو کال ګناهونه معاف کيږي، يا نور اذکار شو.

جواب: کوم عالم چې نورو ته نصيحت کوي، او خپله پرې عمل نه کوي نو دده د پاره خو په احاديثو کې ډيرې سختې سزاګانې ذکر شوي.

يو حديث کې راځي نبي عليه السلام فرمائي: چې د معراج په شپه زما تيريدل په داسې يو دله اوشو تُقْرَضُ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِيْضَ مِنْ نَارٍ. چې د هغوى شونډې د اُور په قينچې پريکولې شوې. ما د حضرت جبريل عليه السلام نه تپوس وکړو: مَنْ هٰؤُلَاءِ؟ دا څوک دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو حضرت جبريل عليه السلام ورته او فرمايل :

خُطَبَاءُ أُمَّتِكَ الَّذِيْنَ يَقُوْلُوْنَ مَا لَا يَفْعَلُوْنَ .

دا ستا د امت هغه خطيبان دي چې نورو ته به يې نصيحت کولو خو په خپله به يې هغه کارونه کولو (يعنی عمل به يې پرې نه کولو) . (۱)

ددې بلې شُبهې **جواب** دادی : چې دا خبره صحيح ده چې بعضی اعمال داسې شته چې انسان د کلونو ګناهونو ورباندې معاف کيږي ، خو ددې د پاره دا ضروري ده چې :

إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ . دا اعمال به هلته فائده ورکوي چې سړې د غټو ګناهونو نه هم ځان ساتي

بل دا چې که صرف دا يو څو اعمال کافي وی ، نو ددې نورو احکامو اوامرو او نواهيو بيا څه ضرورت وو ؟ بس په کال کې به مو صرف يوه يا دوه روژې نيوې ، دا به کافي وی ؟ حالانکه داسې نده ، بلکه په نورو اوامرو عمل کول ، او د نواهيو نه ځان ساتل هم ضروري دی .

۸. د ډيرو چلو او مجاهدو په وجه اوس مونږ ته د اعمالو هيڅ ضرورت نشته :

اتمه شبهه داده : کومه چې بې علمه او جاهل پيرانو ته کيږي چې مونږ دومره چلې ايستلي، او دومره مجاهدې مو کړي چې اوس مونږ رسيدلي يو ، مونږ ته د لمونځ ، روژو او نيکو اعمالو هيڅ ضرورت نشته ، اوس زمونږ خوښه ده چې هر څه کوو .

کله وايي : چې مقصود د الله جل جلاله ذکر دی ، هغه مونږ کوو ، او دې ظاهري مونځونو او نيکو اعمالو ته زمونږ هيڅ ضرورت نشته .

ددينه نه علاوه نوری داسې کفري خبرې کوي چې سړی پرې د ايمان نه خلاصيږي .

جواب : دوی ته دا ويل په کار دي ، چې د پيغمبرانو عليهم السلام نه خو څوک زيات الله جل جلاله ته نزدې نه وو الله تعالی پيغمبرانو ته فرمايلي :

---

(۱) اخرجه البخاري في بدء الخالق باب ۱۰ ، ومسلم في الزهد حديث ۵۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾. (۱)

ترجمه: اې رسولانو ! تاسو ټول پاکيزه څيزونه خورئ، او نيک عمل کوئ.

الله تعالى خپل نزدې بندګان پيغمبران هم د نيکو اعمالو د کولو څخه نه دي مستثنى کړي.

دغه شان د صحابه کرامو نه هم څوک زيات بزرګان او اولياء الله نه وو.

ليکن دوى باوجود هغوى د اذکارو سره سره نور اعمال د شريعت هم په پابندۍ سره کول.

اګر چې دوى ته په دنيا کې د جنت خوشخبري رسيدلې وه، ليکن بيا به ئي هم مونځ، روژه، زکوة، حج، جهاد او نور اعمال په پوره پابندۍ سره کول، هر وخت به يې په زړه کې د الله ﷻ خوف وو، په ژبه به يې استغفار او توبه ويسته (۲)

نو د صحابه ؤ نه روستو خو بيا داسې ګجابودي نشته چې هغه ووايي چې ماته د نيکو اعمالو او عباداتو هيڅ ضرورت نشته، او زه رسيدلې يم.

او که بالفرض پيدا شي نو دا به غټ ګمراه، مُلحد او لعنتي وي، چې په خپله به هم ګمراه وي او نور خلق به هم ګمراه کوي.

خلاصه دا چې په ګناهونو کولو کې د انسان د دنيا او آخرت نقصانات دي، انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي. د فرشتو د لعنت مستحق ګرځي. او نور بې شماره نقصانات دي پکې.

نو انسان ته په کار دي چې د هر قسمه ګناه نه ځان او ساتي، که هغه وړه ګناه وي او که لويه. او که دده نه کوم ګناهونه شوي وي نو په کار ده چې د هغې نه په صدق دِل سره توبه او باسي نو الله ﷻ به يې ګناهونه معاف کړي، او که حقوق العباد يې ضائع کړي وي نو د توبې سره سره دې هغه ته خپل حق هم اوسپاري، يا دې ورنه معافي اوغواړي، نو الله ﷻ به دده مخکې ټول ګناهونه معاف کړي. ځکه حديث کې راځي، نبي عليه السلام فرمائي:

((اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ)). (۳)

---

(۱) سورة المؤمنون آيت ۵۱.

(۲) جزاء الاعمال للتهانوي رحمه الله.

(۳) رواه ابن ماجه كتاب الزهد باب ۳۰ والطبراني ورواه ابن ابي الدنيا والبيهقي مرفوعًا، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۴۸ كتاب التوبة والزهد، مشكوة ج۱ ص۲۲۳ باب الاستغفار والتوبة، كنز العمال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګناه نه توبه کوونکي داسې دی لکه د سره يې چې ګناه نه وي کړي .

الله رب العزت دې مونږ ټول د هر قسم ګناهونو نه محفوظ کړي ، الله ﷻ دې مونږ ته تور د ګناه کولو توفيق نه راکوي ، او که کوم ګناهونه چې رانه شوي نو اې الله ﷻ ته ډير غفوررحيم ذات يې ، ته په خپل فضل وکرم سره زمونږ په ګناهونو قلم د عفوې راکاږه ، او مونږ ته آئنده د نيکو اعمالو توفيق رانصيب کړه ، د داسې اعمالو توفيق راکړه په کومو چې ته راضي کيږې .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ګناهګارانو باندې د عذاب د نزول نور معتمد او زړه پورې واقعات:

دا يقيني خبره ده چې د ګناه په وجه انسان د الله ﷻ د غضب او لعنت مستحق ګرځي. او کله چې انسان د حَد نه تجاوز او سرکشي وکړي، نو الله ﷻ ورته بيا سخته سزا هم ورکوي:

لکه مخکينې قومونو چې کله هم د الله ﷻ نافرماني کړې او د خپل وخت د پيغمبر خبره يې نه وه منلې نو الله ﷻ په مختلف قسمه عذابونو باندې هلاک کړي. الله تعالی فرمائي:

﴿ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴾. (١)

ترجمه: بيشکه دروغ ګڼلي وو هغه خلقو چې د دوی نه وړاندې وو، پس څنګه شو زما عذاب (په دوی باندې)؟

الله ﷻ د فرعون او دده د قوم باره کې فرمائي:

﴿ كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ، وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ، وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ﴾. (٢)

ترجمه: دوی څومره باغونه او چينې پريښودې؟ څومره فصلونه او ښائسته محلونه يې پريښوده؟ او څومره نعمتونه يې پريښوده په کومو کې به چې دوی مزې اخيستونکي وو. (يعنی دې خلقو چې دا الله ﷻ نافرماني وکړه نو الله ﷻ غرق کړه او دا هر څه ورنه پاتې شو).

نو انسان ته په کار دي چې د ددې واقعاتو نه عبرت واخلي او د الله ﷻ د عذاب نه په اَمن نه شي. ځکه الله ﷻ په دې قادر دی چې د نافرمانۍ په وجه په مونږ هم عذاب راولي.

الله تعالی فرمائي:

﴿ أَأَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ، أَمْ أَمِنتُم مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴾. (٣)

---

(١) الملک آيت ١٨.

(٢) الدخان آيت ٢٥ تا ٢٧.

(٣) الملک آيت ١٦، ١٧.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : آيا تاسو بې ويرې يئ ؟ د هغه الله ﷻ نه كوم چې په اسمان كې دى چې هغه تاسو په زمكه ننباسي . بيا به ناڅاپه دا زمكه په لړزيدو شي . آيا تاسو بې ويرې ئي ، د هغه ذات نه كوم چې په اسمان كې دى ، چې دا را اُووروي په تاسو د كاڼو باران ؟ پس تاسو ته به زر معلوم شي چې زما ويرول څنګه دي ؟

دغه وجه ده چې د قرآن څه حصه د مخكيني امتونو په واقعاتو مشتمله ده ، چې په كې د انسانانو د پاره غټ عبرت او نصيحت پروت دى.

الله ﷻ فرمائي :

﴿ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ﴾ . (۱)

ترجمه : آيا هغوى په زمكه كې ندي ګرځيدلي چې كتلې يې وى چې د هغوى نه د مخكې خلقو انجام څنګه شو ؟

بل ځاى الله ﷻ فرمائي :

﴿ كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ ﴾ . (۲)

ترجمه : (اې پيغمبره !) همدغه شان مونږ بيانوو تاته د تيرو شوو امتونو (خاص) واقعات .

بل ځاى الله تعالى فرمائي :

﴿ لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴾ . (۳)

ترجمه : يقينا د هغوى په واقعاتو كې د خاوندانو دعقل دپاره لوي عبرت دى .

---

(۱) يوسف آيت ۱۰۹ .

(۲) طه آيت ۹۹ .

(۳) يوسف آيت ۱۱۱ .

په مخکينيو امتونو د عذاب بيان:

که چيرته مونږ په قرآن کريم نظر واچوو نو ځای په ځای به راته پکې د هلاک شوو قومونو تذکره او واقعات په نظر راشي.

دې واقعاتو باندې علماو مستقل کتابونه ليکلي. لکه د مولانا حفظ الرحمن سيوهاروي رحمه الله کتاب (قصص القرآن) چې په پوره تفصيل سره په کې دا واقعات ذکر دي.

زه به درته مختصرې څو نمونې پيش کړم.

د حضرت نوح عليه السلام د قوم انجام:

د حضرت نوح عليه السلام واقعه په قرآن کريم کې درې څلويښت (۴۳) ځايه ذکر شوې ده (۱) ده خپل قوم ته ډير تبليغ وکړو، ليکن دې بدبخته قوم دده خبره اونه منله، نو الله ﷻ وربانديې يو لوي طوفان راوست چې بغير د يو څو کسانو نه (کوم چې د حضرت نوح عليه السلام سره په کشتۍ کې وو) نور ټول قوم په اُوبو کې غرق شو، تردې چې د حضرت نوح عليه السلام خپل ځوي کنعان او خپله بي بي واهله (کومو چې دده خبره نه منله) دوی هم په دې طوفان کې هلاک شو.

الله ﷻ فرمائي:

﴿ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّنْهَمِرٍ . وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴾ . (۲)

ترجمه: پس مونږ پرانيستلې دروازې د آسمان په داسې اُوبو سره چې ډيرې راتويدونکې وې، او د زمکې نه مو چينې رواني کړې، بيا ټولې اُوبه په هغه کار پسې راجمع شوې کوم چې مقدر (تجويز) شوې وو. (يعنی ټول مو په اُوبو کې هلاک کړل).

وربسې روستو الله ﷻ فرمائي:

﴿ وَلَقَدْ تَّرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ . فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴾ . (۳)

---

(۱) خو ډير تفصيل يې په سورة اعراف، هود، مومنون، شعراء او سورة نوح کې ذکر شوې.
(۲) القمر آيت ۱۱، ۱۲.
(۳) القمر آيت ۱۵، ۱۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : او بيشكه مونږ پريښودو دا واقعه يوه نخښه د عبرت دپاره ، پس آيا څوک نصيحت اخيستونكي شته؟(چې د دې واقعې نه عبرت واخلي ؟) پس څنګه وو زما عذاب او زما ويرول؟

د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) انجام :

د حضرت صالح عليه السلام د قوم (ثموديانو) ذكر په قرآن كريم كې په نهه سورتونو كې شوى .(۱)

ده هم خپل قوم (ثموديانو) ته ډير نصيحت وكړو خو دوى هم د ده خبره اونه منله . آخر قوم ورنه مطالبه وكړه چې كه ته يقيني پيغمبر يې نو ددې غَر نه دلسو (۱۰) مياشتو بلاربه اُوښه رااُوباسه . حضرت صالح عليه السلام دُعا وكړه ، په غره كې حركت راپيدا شو ، يو غټ كاڼړې اوشليده ، او دهغې نه د لسو (۱۰) مياشتو بلاربه اوښه را اوتله .

ليكن دې بدبخته قوم بيا هم خبره اونه منله . بيا ورته حضرت صالح عليه السلام وويل : چې دې اُوښې ته نقصان مه رسوئ .

آخر په دې قوم كې يو بدبخته كس دا اُوښه قتل كړه . كله چې حضرت صالح عليه السلام خبر شو نو قوم ته يې اوفرمايل :

﴿ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَلِكَ وَعْدٌ غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴾ .(۲)

تاسو په خپلو كورونو كې د ژوند نه درې (۳) ورځې فائده واخلئ (درې ورځې روستو به دراندې د الله جل جلاله عذاب راځي ،خو ياد ساتئ) دا داسې وعده ده چې بالكل دروغ پكې نشته .

دې بدبخته قوم په ځاى ددې چې توبه يې ايستې وى اَلبته يې د حضرت صالح عليه السلام د قتل كولو كوشش كولو .

حضرت صالح عليه السلام ورته د عذاب علامه هم خودلې وه : چې صبا د زيارت (جمعرات) په ورځ به ستاسو د ټولو مخونه تک زيړ شي ، د جُمعې په ورځ به د ټولو مخونه سره شي ، او دخالي (هفتې) په ورځ به د ټولو مخونه تک تور شي او همدا ورځ به ستاسو د ژوند آخيري ورځ وي .(۳)

---

(۱) په سورة اعراف ، هود ، حجر ، نمل ، فصلت ، النجم ، القمر الحاقة ، او الشمس كې .

(۲) هود آيت ٦٥ .

(۳) معارف القرآن .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او همدا شي بيا اوشو چې د زيارت په ورځ د ټولو مخونه تَک زيړ شو ، خو بيا هم دوی الله ﷻ ته متوجه نه شو او اَلټه ټول قوم د حضرت صالح ﷺ د قتلولو په فکر کې وو ، په دويمه ورځ د ټولو مخونه سَره شو ، او په دريمه ورځ د ټولو مخونه تَک تور شو ، دوی د خپل ژوند نه مايوسه شو او د عذاب په انتظار وو چې په دې حالت کې په زمکه باندې يوه تيزه زلزله راغله ، او ورسره يو ويرونکې تيز اواز اوشو (حضرت جبريل عليه السلامورباندې د الله ﷻ په حکم يوه تيزه چغه اووهله) . چې د هغې په نتيجه کې ټول قوم ځای په ځای هلاک شو .

الله رب العزت فرمائي :

﴿ وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ، كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ... ﴾ . (۱)

ترجمه : ظالمان يوې تيزې غيبي چغې اونيوه ، نو د سهَر په وخت په خپلو کورونو کې داسې پړمخې پريوتل ګويا چې دوی دغلته د سره اوسيدلي نه وو .

د حضرت هود ﷺ دقوم (عاديانو) انجام :

په قرآن کريم کې د حضرت هود عليه السلام دقوم تذکره په نهه (۹) سورتونو کې شوې . (۲)

ده هم خپل قوم ته ډير نصيحتونه وکړه ، دده قوم بُت پرست او ظالمان وو . الله ﷻ دوی ته ډير قوت ورکړی وو ، خو دوی د خپل طاقت په نَشه کې ډير مست وو ، او د حضرت هود عليه السلام خبره يې اونه منله ، ايمان يې رانه وړو ، او د ظلم نه وانه اُوخت .

الله ﷻ په دوی دا عذاب راواست چې اووه (۷) شپې او اته (۸) ورځې پرې مسلسل داسې سخته تيزه هوا اوچليده چې انسانان او څاروي به په هوا کې اَلوتل او په زمکه به واپس راغورځيده ، او ورسره حضرت جبريل عليه السلام ورباندې تيزه چغه هم اووهله چې په نتيجه کې (د حضرت هود ﷺ او دده د څو ملګرو نه علاوه نور) ټول قوم تباه شو .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ، سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا

(۱) هود آيت ۶۷ ، ۶۸ .
(۲) په سورة اعراف ، هود ، مومنون ، شعراء ، فصلت ، احقاف ، الزاريات ، القمر او الحاقه کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ، فَهَلْ تَرَى لَهُم مِّن بَاقِيَةٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : او هر چې عاديان وو نو دوی په داسې تيز باد هلاک کړې شو چې دا باد ډير تُند وو . الله تعالى په دوی باندې دغه تيز باد اووه (۷) شپې او اته (۸) ورځې پرله پسې مقرر کړی وو پس تا به دغه قوم کتلو چې په دې باد کې په زمکه پرمخې داسې راپريوتلي وو ګويا چې د غورځيدلو قجورو ډډې تنې دي .

آيا ته په دوی کې څوک باقي پاتې وينې ؟ (يعنى داسې تباه شو چې يو کس هم په دې ظالمانو کې بچ پاتى نه شو) .

د حضرت لوط عليه السلام د قوم انجام :

د حضرت لوط عليه السلام واقعه هم په قرآن کريم کې په څو سورتونو کې ذکر ده . (۲)

دا د حضرت ابراهيم عليه السلام وراره وو ، دې د سَدُوم علاقې ته تللې وو ، او هلته يې خلقو ته د دين دعوت ورکولو ، خو دده قوم ډير سَرکشه ، متکبِره او بد اخلاقه وو ، چې په کې ډيره خطرناکه بيماري هم وه : چې د هلکانو سره به يې لواطت کولو ، او دا به يې شرم نه ګڼړله ، بلکه په ښکاره او فخر سره به يې دا کار کولو .

حضرت لوط عليه السلام ډير نصيحت ورته وکړو خو دوی منع نه شو .

(دا واقعه په تفصيل په سورة حِجر پنځمه رکوع او سورة هود کې الله جل جلاله بيان کړې) .

چې کله فرشتې حضرت لوط عليه السلام ته په انساني (د ځوانانو په) شکل کې راغلې ، او دده ميلمنې شوې . حضرت لوط عليه السلام چې دا اُوليدې نو وې نه پيژندې چې ګني دا فرښتې دي ، نو ويره ورسره پيدا شوه چې هسې نه زما قوم دده ميلمنو بې عزتي وکړي .

قوم يې چې خبر شو نو په منډه راغې او د حضرت لوط عليه السلام نه يې دا مطالبه کوله چې دا هلکان مونږ ته حواله کړه . ده ورته ډير نصيحت وکړو چې دا زما ميلمانه دي ، تاسو ما مه رَسوا کوئ . تاسو ولې په داسې قبيح عمل کې مبتلاء يئ .

(۱) الحاقة آيت ٦ تا ٨ .

(۲) لکه په سورة حجر ، اعراف ، هود ، عنکبوت ، او الشعراء کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ورته وویل : چې تاته بنه پته ده چې مونږ د دې شوقیان یو ، مونږ ته نصیحت مه کوه ، خو دا هلکان مونږ ته حواله کړه .

حضرت لوط ﷺ ډیر خفه شو ، فرښتو ورته وویل :

چې ته ویریږه مه ، مونږ فرښتې یو ، دا خلق تاته هیڅ نقصان نشي در رسولې ، خو ته دا سې وکړه چې کله د شپې څه حصه تیره شي نو د خپل کور خلقو سره د دې ځای نه اووځه ، او شاته مه راګورځ . باقي ټول قوم به تباه کیږي چې ورسره به ستا بي بي هم وي ، دا به هم په عذاب کې هلاکیږي .

حضرت لوط ﷺ د شپې ورنه اووت ، دده بي بي د نیمائي لار نه واپس راغله ، او د قوم سره په سدُوم کې پاتې شوه .

چې کله سهر شو نو اول ورباندې یوه تیزه چغه اووهل شوه ، بیا حضرت جبریل ﷺ دا ټول قوم سره د آبادۍ پورته کړو ، او اُلټه یې را اُوغورځول ، او د پاسه نه پرې الله ﷻ د کانړو باران هم را اُوورُول . چې په نتیجه کې ټول قوم تباه شو .

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِيْنَ . فَجَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّنْ سِجِّيْلٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِيْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : پس د نمر ختو په وخت دوی یو هیبت ناکې چغې اونیوه ، بیا مو د دې کلي پاسنۍ برخه لاندې کړه (یعنې اُلټه مو راګوزار کړه) ، او د بره نه مو پرې ګټ کاڼي (د پخې خاورې کاڼي) اُووَرول ، بیشکه په دې واقعه کې نخې د عبرت دي فکر کوونکو د پاره .

(۱) الحجر آیت ۷۳ تا ۷۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت شعيب عليه السلام د قوم انجام :

په قرآن کريم کې د حضرت شعيب عليه السلام او دهغه د قوم واقعه په تفصيل سره په سورة اعراف ، هود او شعراء کې ذکر ده ، ددينه علاوه په نورو سورتونو کې هم دا واقعه ذکر ده.[1]

حضرت شعيب عليه السلام چې کوم قوم ته ليږل شوې وو قرآن کريم په بعضو ځايونو کې هغه په اصحابِ مدين سره ذکر کړي ، او بعض ځايونو کې يې د اصحاب الايکة (د بن خلق) په نوم سره ذکر کړي .

دې قوم په حضرت شعيب عليه السلام ايمان رانه وړو ، حقوق الله او حقوق العباد يې ضائع کول، لوټ مار به يې کولو ، او غټه بيماري په کې دا وه چې په ناپ تول کې به يې ټګي کوله .

حضرت شعيب عليه السلام ورته ډير نصيحت وکړو خو دوی اونه منل .

تفسيرِ بحرِمحيط ليکلي چې آخر کې الله جل جلاله په دوی دا عذاب راوست چې په دوی يې دومره سخته ګرمي راغله ګويا چې د جهنم نه دروازه ورته راکلاو شوې ، په هيڅ ځای کې ورته آرام نه ملاويده ، نو دا خلق ټول ځنګل ته اوتختيده . الله جل جلاله هلته يوه وريځ را اوليږله چې د هغې لاندې يخه هوا چليده .

د حضرت شعيب عليه السلام او دده د ملګرو نه علاوه نور ټول قوم هلته په دې نيت راجمع شو چې ددې نه به باران راأووريږي ، الله جل جلاله په دوی باندې د وريځې نه أور راأوورول ، او ورسره زلزله هم پرې راغله . چې په نتيجه کې ټول قوم تباه شو .

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ . إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً .... ﴾ .(۲)

ترجمه : پس اونيوه دوی لره عذاب د ورځې د سُوري ، بيشکه چې دغه د عذاب ډيره سخته ورځ وه . بيشکه په دې واقعه کې (د خلقو د پاره) نښه د قدرت ده (چې سوچ په کې وکړي نو عبرت ورنه حاصلولی شي) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فرعون او دده د ملګرو انجام :

د حضرت موسی علیه السلام واقعه په قرآن کریم کې په مختلفو سورتونو کې ذکر ده . کله چې ده ته نبوت ملاؤ شو ، نو الله ﷻ ورته حکم وکړو : چې فرعون ته لاړ شه ، هغه سرکشي کړې ده (د خدائي دعوه يې کړې ، ته ورته د توحيد تبليغ وکړه . تفصيل يې په سورة طه کې دی)

حضرت موسی ﷺ فرعون ته ډير دعوت ورکړو ، معجزې يې هم ورته اوخودې خو ده خبره او نه منله .

اول خو ورباندې الله ﷻ مختلف قسمه عذابونه راوست لکه : قحط سالي ، طوفان ، د ملوخانو عذاب ، د سپږو عذاب او د چینډخانو عذاب . دا عذابونه به يو محدود وخت پورې وو بيا به ختم شو ، څه مهلت به ورکړې شو خو دوی به بيا هم خبره او نه منله ....

د ډيرو مقابلو نه روستو الله ﷻ حضرت موسی ته حکم وکړو چې بني اسرائيل د ځان سره کړه ، او د مصر نه هجرت وکړه ، شام ته لاړ شه .

(تفسير روح المعاني پوره په تفصيل سره دا خبره ذکر کړې) .

نو حضرت موسی علیه السلام خپل قوم بني اسرائيل د ځان سره روان کړه ، تقريبًا شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) خلق وو ، او د شپې په اوله حصه کې شام طرفته روان شو . فرعون ته چې پته اولګيده چې حضرت موسی ﷺ اووت ، او ورسره بني اسرائيل هم لاړه ، نو خپل ټول فوج يې راجمع کړو تقريبًا اووه لکه (۷۰۰۰۰۰) سواره وو ، او اويا زره (۷۰۰۰۰) اسونو واله وو ، دوی د حضرت موسی ﷺ پسې روان شو .

کله چې بني اسرائيلو اوليده چې د شاته نه يو لوی فوج راپسې راغې او مخې ته بحرِ قلزم دی نو يَره ورسره پيدا شوه ، حضرت موسی ﷺ ته يې وويل :

﴿ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : مونږ خو ګير شو .

---

(۱) الشعراء آيت ۶۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسی علیه السلام ورته تسلي ورکړه :

﴿ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴾ . (۱)

ترجمه : هرګز داسې نده ، د ماسره خپل رب دی ، هغه به ماته راهنمائي کوي (او زمونږ د نجات څه صورت به رااُوباسي) .

الله ﷻ حضرت موسی علیه السلام ته حکم وکړو :

﴿ اِضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته په خپله اَمسا دریاب اووهه .

نو چې حضرت موسی ﷺ په اَمسا باندې دریاب اووهلو نو دولس (۱۲) لارې په کې جوړې شوې . (ځکه بني اسرائیل دولس قبیلې وی) .

ټول په حفاظت سره په دې اُوبو کې پورې وتل . کله چې فرعون او د ده لښکر دلته رااُورسیدل او ددوی دا حیرانوونکې نظاره یې اولیده (چې اُوبه ولاړې دي او لارې په کې جوړې شوې دي) نو فرعون زَر خپل لښکر ته وویل :

دا اُوبه چې ولاړې دي نو دا زما د هیبت او یَرې د وَجې ولاړې دي . دا یې وویل او په دریاب کې ورګډ شو ، په دې لارو کې دوی هم روان وو ، خو چې کله ټول لښکر په دریاب کې داخل شو نو الله جل جلاله اُوبو ته د روانیدو حکم وکړو ، اُوبه روانې شوې ، فرعون او ټول لښکر یې په اُوبو کې غرق شو . (۳)

الله ﷻ فرمائي :

﴿ فَغَشِيَهُم مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴾ . (۴)

ترجمه : پس پټ کړل دوی د سمندر هغه چې پټ یې کړل دوی (یعنی د سمندر غټ غټ مَوجونه او څپې په دوی راغلې او ټول یې ډوب کړل) .

---

(۱) الشعراء آیت ٦٢ .

(۲) الشعراء آیت ٦٣ .

(۳) روح المعاني .

(۴) طه آیت ٧٨ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ابرهه او دده د ملګرو انجام :

په قرآن کريم ، سورة فيل کې الله ﷻ د اصحاب الفيل واقعه ذکر کړې .

دا واقعه تفسير ابن کثير او نورو مفسرينو پوره په تفصيل سره ذکر کړې ، خو زه به يې درته مختصر بيان کړم :

آبرهه چې د يمن ګورنر وو ، ډېر ظالم سړې وو ، ده په يمن کې يوه ګرجه جوړه کړې وه او خلقو ته يې حکم کړې وو چې اوس به څوک د يمن نه خانه کعبې ته د حج د پاره نه ځي ، بلکه دلته به راځي ، او ددې ګرجې نه به طواف کوي .

عرب اګر چې بُت پَرست وو ، خو په زړونو کې يې د خانه کعبې او حضرت ابراهيم ﷺ سره ډېره مينه وه . نو د عربو يو کس يمن ته لاړ ، او په هغه ګرجه کې يې اودس ماتې (قضاى حاجت) وکړو .

په بعضو رواياتو کې راځي : چې ځنې عربو مسافرو هلته د ګرجې سره په څنګ کې اُور بَل کړې وو چې د هغې په وجه ګرجې ته هم نقصان اورسيده .

ابرهه چې خبر شو نو قَسم يې وکړو چې زه به خامخا خانه کعبه لوټې لوټې کوم ، او يو لوي فوج يې د ځان سره تيار کړو .

د حبشې بادشاه ورته هاتيان هم رااُوليږل ، چې په کې يو غټ هاتي وو خاص د آبرهه دپاره . چې په دې هاتيانو سره به د خانه کعبې چَت او ديوالونه په زنځيرونو اُوتړي ، او د هاتيانو په زور به يې راکاږي او ختمه به يې کړي .

اَبرهه غټ فوج او ډېر هاتيان دځان سره روان کړه (اوږده واقعه ده) ، په لاره کې اګر چې بعضو خلقو يې مقابله هم وکړه ، خو کامياب نه شو . ځکه دوى ډېر زيات وو .....

آخر دا چې ځانونه يې خانه کعبې ته اورسول .

الله ﷻ د خپل قدرت کرشمه اوخوده او دا عذاب يې پرې راوستو چې دسمندر له طرفه ډلې ډلې مرغان راغله چې د ګونـټرې نه په جسم کې واړه وو ، پنجې يې سرې وى . دغه شان مرغان مخکې چيرته نه وو ليدل شوي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر مرغه سره دري (۳) کاڼي وو : يو کاڼي په يو پنجه کې ، دويم کاڼي په دويمه پنجه کې، او دريم په خُله کې . دا ټول مرغان د ابرهه په لښکر راخواره شو ، او په هغوی يې کاڼي وَرول شروع کړه . هر يو کاڼي به داسې کار کولو چې ټوپَک هم هغه شان کار نشي کولې .

په چا به يې چې وَرګوزار کړو نو د بدن نه به يې اووت ، او په زمکه کې به ورننوت . چې په نتيجه کې ټول لښکر ځای په ځای تباه شو .

اَبرهه چونکه ډير ظالم وو ، نو الله ﷻ ورته داسې سزا ورکړه چې هم هلته هلاک نه شو خو په بدن يې داسې زهر ورننوت چې د بدن هر هر اندام يې رژيدو او غورځيدو . يمن ته په داسې حالت کې راوړی شو چې ټول بدن يې ټوټې ټوټې ، رژيدلی او مردار وو . (۱)

الله جل جلاله فرمائي :

﴿ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ، أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ، وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ، تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِنْ سِجِّيلٍ ، فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ ﴾ . (۲)

ترجمه : آيا تا اونه ليده چې ستا رب د هاتيانو واله سره څنګه معامله وکړه ؟ آيا د هغوی تدبيرونه يې ناکامه نه کړل ؟

او الله تعالی په هغوی باندې ټولې ټولې مرغان را اوليږل ، چې ويشتل به يې دوی په داسې کاڼو باندې چې د پخې خټې نه جوړ شوي وو . نو الله ﷻ دوی د خوړَل شوو بُوسو په شان اوګرځول (يعنی ټول يې تباه کړه) .

د قومِ سبا د هلاکت واقعه :

قومِ سبا ته الله ﷻ ډير غټ غټ باغونه او نور بې شماره نعمتونه ورکړي وو ، خو چې کله دوی د نعمتونو شکريه اداء نکړه ، او د الله ﷻ نافرماني يې وکړه . نو الله ﷻ فرمايي :

﴿ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ ﴾ . (۳)

ترجمه : مونږ ورباندې زُوردار سيلاب راأوليږه .

(۱) تفسير ابن کثير و معارف القرآن سورة فيل .

(۲) سورة الفيل .

(۳) سورة سبا آيت ۱٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله ﷻ ټول قوم، کورونه او باغونه د اُوبو په طوفان هلاک کړه.

وروسته الله ﷻ فرمائي:

﴿ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴾ .(۱)

ترجمه: دا سزا مونږ دوی ته د ناشکرۍ په وجه ورکړه، او مونږ داسې سزاګانې صرف ناشکره خلقو ته ورکوو.(۲)

ددې نه علاوه په قرآن کريم کې نور د عبرت واقعات هم ذکر شوي لکه:

د قارون په زمکه کې دننوتلو واقعه.

د اصحاب السبت واله واقعه چې د الله ﷻ حکم يې او نه منلو نو الله ﷻ ورنه بيزوګان او خنزيران جوړ کړه.

---

(۱) سورة سبا آيت ۱۷.

(۲) مظهري، ابن کثير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِيْ عِلْمًا ﴾. طه ۱۱۴.

﴿ يَرْفَعِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾. المجادلة ۱۱.

دعِلم فضیلت او اَهمیت

تألیف :

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدیٰ عُفِیَ عَنْهُ
مُدَرِّس دَارُالعلوم فیضُ القُرآن اکاخیل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

د علم فضيلت او اهميت:

نَحۡمَدُهٗ وَنُصَلِّيۡ عَلٰى رَسُوۡلِهِ الۡكَرِيۡمِ .

اَمَّا بَعۡدُ فَاَعُوۡذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيۡطٰنِ الرَّجِيۡمِ بِسۡمِ اللهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ . قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الۡقُرۡاٰنِ الۡمَجِيۡدِ وَالۡفُرۡقَانِ الۡحَمِيۡدِ :

﴿ وَقُلۡ رَّبِّ زِدۡنِيۡ عِلۡمًا ﴾ . (۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنۡ سَلَكَ طَرِيۡقًا يَلۡتَمِسُ فِيۡهِ عِلۡمًا سَهَّلَ اللهُ لَهٗ طَرِيۡقًا اِلَى الۡجَنَّةِ . (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنۡ يُّرِدِ اللهُ بِهٖ خَيۡرًا يُفَقِّهۡهُ فِي الدِّيۡنِ . (۳)

رَضِيۡنَا قِسۡمَةَ الۡجَبَّارِ فِيۡنَا ✽ لَنَا عِلۡمٌ وَلِلۡجُهَّالِ مَالُ

فَاِنَّ الۡمَالَ يَفۡنِيۡ عَنۡ قَرِيۡبٍ ✽ وَاِنَّ الۡعِلۡمَ يَبۡقٰى لَا يَزَالُ

صَدَقَ اللهُ الۡعَظِيۡمُ .

زما خوږو قدرمنو او عزتمندو مسلمانانو ورونو ! د انسان د پاره د ايمان نه روستو په ټولو نعمتونو کې لوي نعمت عِلم دی ، ددينه بل لوي نعمت نشته . نو چاته چې الله ﷻ دا نعمت ورکړي يا يې د دې نعمت د حصول د پاره قبول کړي نو په کار ده چې دا کس په دې باندې دالله ﷻ

---

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲ ، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲٦۸۳) . مشکوة کتاب العلم .

(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰ ، ومسلم في الامارة ۱۷۵ ، والترمذي في العلم ۴ ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱ / ۱۲۸ ، مشکوة کتاب العلم .

ډيره شکريه اداء کړي. [۱]

د همدې مناسبت په وجه غواړم چې په نن مجلس کې درته د علم په اهميت او فضيلت باندې رڼا واچوم، چې د الله ﷻ په نزد د علم څومره لوېه مرتبه او مقام دی.

د حضرت آدم عليه السلام د خلافت او تعظيم وجه علم ؤ

د همدې علم په وجه الله ﷻ حضرت آدم عليه السلام ته خلافتِ ربّاني ورکړو، او مسجود الملائکة يې او ګرځول، ددې نه هم معلوميږي چې علم بهترين شئ دی.

قدرمنو! انسان ته دا سوچ په کار دی چې فرښتې اګرچې د نُور نه پيدا شوي، هر وخت د الله ﷻ په عبادت کې مشغوله وي، د الله ﷻ نافرماني نه کوي [۲] او حضرت آدم عليه السلام د خټې نه پيدا شوی، خو بيا هم الله ﷻ فرښتو ته دا حکم کوي چې تاسو حضرت آدم عليه السلام ته سجده د تعظيم وکړئ. آخر ددې څه وجه وه؟

نو ددې وجه صرف دا وه چې حضرت آدم عليه السلام عليه السلام ته عِلْمُ الْأَسْمَاء (يعنی د شيانو نومونه، د هغې صفات او خواص علم) حاصل ؤ، او فرښتو ته دا عِلم حاصل نه ؤ.

---

(۱) امام رازي رحمه الله په خپل تفسير کې ليکلي: چې کله حضرت يوسف عليه السلام د خوبونو د تعبير د عِلم په وجه په خپل ځان باندې د الله ﷻ لوی احسان ګڼل (او فرمايل يې: وَعَلَّمْتَنِي مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ. يوسف آيت ۱۰۱) فأنتَ يا عالمُ! أمَا تذكرُ منّةَ الله على نفسك حيث علّمك تفسيرَ كتابه. فأيّ نعمةٍ أجلّ ممّا أعطاك الله حيث جعلك مفسّراً لكلامه وسميّاً لنفسه وَوارِثاً لنبيّه و داعِياً لخَلقه و واعِظاً لعِبَاده وسِراجاً لِأهل بلاده وقائداً للخلق إلى جنّته وثوابه و زاجِرًا لهم عن نَارِه وعقابه كما جَاء في الحديث: اَلعُلَمَاءُ سَادَةٌ وَالفقهاءُ قادةٌ ومجالِسُهم زيادةٌ. تفسير كبير ج۱ ص۴۰۲ آيت ۳۱.

(۲) ﴿ وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ. يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴾. الانبياء آيت ۲۰،۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(علمي نُکته : حضرت آدم علیه السلام ته چې د کومو شیانو علم خودل شوي وُ په هغې کې مفسرینو مختلف اقوال ذکر کړي . [۱])

د امام رازي رحمه الله وینا :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسیر کې ډیره عجیبه خبره لیکلې : چې کله آدم علیه السلام ته د مخلوقاتو د نومونو د عِلم په وجه دومره عزت حاصل شو چې فرشتو ده ته د تعظیم سجده وکړه ، نو اوس چې کوم سړي ته د خالقِ کائنات د ذات او صفاتو علم وي نو آیا هغه به د فرشتو د تعظیم مستحق نه ګرځي ؟ (خامخا به ګرځي) بلکه دې خو به د الله ﷻ د طرفه هم د اعزاز و اکرام مستحق ګرځي .

او حضرت یوسف علیه السلام چې د خوبونو د تعبیر د علم په وجه د جیل (قید خانې) نه نجات اوموندو ، نو اوس چې یو سړي ته د الله ﷻ د کتاب (قرآن کریم) عِلم وي نو آیا هغه به د شهواتو د جیل نه نجات نه مومي ؟ (بلکه مومي به یې) . [۲]

بل ځای امام رازي رحمه الله د آیت : ﴿ وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ﴾ لاندې لیکلې : چې کله الله ﷻ د حضرت آدم علیه السلام شرافت د علم په وجه ښکاره کړو نو که چیرته په کائناتو کې د

---

(۱) وَعَلَّمَ آدَمَ الأَسْمَاء كُلَّهَا .(البقرة ۳۱ .) اي علّمه صفاتَ الأشياءِ ونعوتَها وخواصَها . تفسير كبير ج۱ ص ۲۹۷ آيت ۳. قال ابن عباس وعكرمة وقتادة ومجاهد وابن جُبير : عَلَّمه أَسماءَ جميعِ الأشياء كلَّها جليلها وحقيرها . قرطبي ج۱ ص ۲۳۲ آيت ۳، په تفسير ابن كثير كې دي: علّمه اسماء جميع المخلوقات . ابن كثير ج۱ ص ۷۳ ،

په تفسير كشاف كې دي : اى أَسماء المسمّيات وعلّمه احوالها ومايتعلّق بها من المنافع الدينيّة والدُنيويّة . ج۱ ص۲۷۲ ، په تفسير بيضاوي كې دي : ألهمه معرفة ذوات الاشياء وخواصها وأُسماءها وأُصول العلم وقوانين الصناعات وكيفية آلاتها . ج۱ ص ٦۱ ،

په احكام القرآن كې دي : علّمه اياها بمعانيها اذْلافضيلة للاسماء دون المعاني ، وهي دلالة على شرف العلم وفضيلته . احكام القرآن ج۱ ص۳۱ .

(۲) مَن علم اسماء المخلوقات وَجَدَ التحيّة من الملائكة فمَن علم ذات الخالق وصفاته أمَا يَجِدُ تحيّة الملائكة ؟ بل يَجد تحيّةَ الربّ ﴿ سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ . يس ۵۸ ﴾ . كبير ج۱ ص ۲۰۲ .

الله ﷻ په نزد د علم نه بل شی اشرف وې نو بيا به يې د حضرت آدم عليه السلام شرافت د هغې په وجه ښکاره کړې وې . (۱)

اولنی وحي :

د علم د اهميت اندازه د دينه هم کيدې شي چې د الله ﷻ په نزد علم د ومره محبوب عمل دی چې دې امت ته چې د الله ﷻ د طرفه اولنې کوم پيغام (وحي) راغلې د هغې اولنې لفظ هم " إِقْرَءْ " دی ، چې د دې مطلب دی " اولوله " .

يعنی دې امت ته د الله ﷻ د طرفه اولنې پيغام د " لوستلو " تلقين دی .

که په ظاهره باندې او کتې شي نو د حضرت عيسی عليه السلام او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په مينځ کې تقريبًا پنځه سوه او يو اويا (۵۷۱) کاله زمانه تيره شوې وه .

په عربو کې بُت پرستي او شرک عام وُ ، جهالت د ومره عام وُ چې ژوندی لورانې به يې خښولې ، پله يو بل به يې ظلمونه کول ، د يو بل حقوق به يې ضائع کول .

ليکن د دې ټولو خبرو باوجود بيا هم اوله وحي د توحيد متعلق رانغله ، د حقوق العباد متعلق رانغله ، د آخرت متعلق رانغله بلکه اوله وحي " إِقْرَءْ " يعنی د لوستلو متعلق راغله ، چې په دې سره د علم اهميت او عظمت ته غټه اشاره ده . (۲)

ځکه علم خو داسې يو صفت دی چې د دې په وجه انسان د حيواناتو نه ممتاز کرځي ، او د جهالت د تيارو نه رڼا طرفته راکرځي . دغه وجه ده چې اسلام د علم په حصول باندې ډير زُور اچولې ، او د دې يې ډير فضيلتونه بيان کړی دی .

---

(۱) هذه الاية دالةٌ على فضلِ العِلم فانّه سبحانه ما أَظهر كمال حكمته في خلقة آدم عليه السلام إلّابأن أظهر علمه، فلوكانَ فى الامكان وجود شيء من العلم أشرف لكان من الواجب اظهار فضله بذلك الشيء لابالعلم . تفسير كبير ج ۱ ص ۳۹۹ آيت ۳۱ .

(۲) نداے منبر ومحراب ج ۳ ص ۱۲۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي ﷺ ته هم د عِلم د زياتوالي طلب کولو حکم شوی ؤ :

د الله ﷻ په نزد د عِلم مقام او مرتبه د دينه هم معلوميږي چې رسول الله ﷺ ته يې د علم د زياتوالي طلب کولو حکم کړی ؤ . الله تعالی فرمايي :

﴿ وَقُلْ رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴾ . (۱)

ترجمه : او وايه (اې پيغمبره !) چې اې ربه ! زما علم زيات کړه .

نو که چيرته د الله ﷻ په نزد د عِلم نه اوچت او محبوب بل شی وې نو بيا به يې خپل پيغمبر ته د هغې د زياتوالي حکم کړی وې (معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د علم ډيره لويه مرتبه) . (۲)

د علم د اهمت په باره کې واقعه :

امام رازي رحمه الله په خپل تفسر (تفسير کبير) کې يوه واقعه ذکر کړې : چې يو ځل نبي کريم صلی الله عليه وسلم د يو کس سره د مازيگر د لمانځه نه روستو خبرې کولې ، نو الله ﷻ ورته وحي وکړه : چې د تا سره دا کوم کس ناست دی دده په عُمر کې صرف يو ساعت وخت پاتې دی (بيا به دې وفات کيږي) ، نو نبي عليه السلام ده ته د دې خبر ورکړو ، دې کس سره ډير فکر پيدا شو ، نبي ﷺ ته يې وفرمايل :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! دُلَّنِيْ عَلٰى اَوْفَقِ عَمَلٍ لِّيْ فِيْ هٰذِهِ السَّاعَةِ .

اې د الله ﷻ رسوله ! زما د پاره چې په دې وخت کې کوم بهترين عمل وي هغه راته اوښايه (يعنی داسې عمل راته اوښايه چې په دې لږ وخت کې ماته ډيره فائده راکړي او د آخرت خوشحالي راته نصيب شي) .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل : إِشْتَغِلْ بِالتَّعَلُّمِ . د علم په زده کړه کې مشغول شه .

نو هغه د علم په زده کړه کې مشغول شو ، او د ماښام نه مخکې وفات شو .

---

(۱) طه ۱۱۴ .

(۲) امام رازي رحمه الله فرمائي : وفيه أدلّ دليل على نفاسة العلم وعلوّ مرتبته وفرط محبّة الله تعالى اياه ، حيث أمر نبيّه بالازدياد منه خاصّةً دون غيره . تفسير كبير ج ۱ ص ۴۰۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوي وائي :

فَلَوْكَانَ شَيْءٌ أَفْضَلُ مِنَ الْعِلْمِ لَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهِ فِيْ ذٰلِكَ الْوَقْتِ.

که چیرته د علم نه بهترین شئ وې نو نبي کریم صلی الله علیه وسلم به ده ته په دې لږ وخت کې د هغې د کولو حکم کړې وې. (۱)

نبي عليه السلام د تعليم او تدريس مجلس غوره کړو

عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِمَجْلِسَيْنِ فِيْ مَسْجِدِهٖ فَقَالَ كِلَاهُمَا عَلٰى خَيْرٍ وَاَحَدُهُمَا اَفْضَلُ مِنْ صَاحِبِهٖ اَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَدْعُوْنَ اللهَ وَيَرْغَبُوْنَ اِلَيْهِ فَاِنْ شَآءَ اَعْطَاهُمْ وَاِنْ شَآءَ مَنَعَهُمْ وَ اَمَّا هٰؤُلَاءِ فَيَتَعَلَّمُوْنَ الْفِقْهَ اَوِ الْعِلْمَ وَيُعَلِّمُوْنَ الْجَاهِلَ فَهُمْ اَفْضَلُ وَاِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا ثُمَّ جَلَسَ فِيْهِمْ. (۲)

حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ فرمايي : چې يو ځل نبي ﷺ په مسجد نبوي کې په دوه (۲) مجلسونو تيرشو (يو ډلې خلقو د الله ﷻ عبادت کولو او د الله ﷻ نه يې دُعاګانې غوښتې، او دې دويمې ډلې علم زده کولو) پيغمبر عليه السلام اوفرمايل : دواړه ډلې د خير او فضيلت واله دي، خو په دې کې دا يوه ډله خلق د دې نورو نه ډير بهتر دي.

ځکه دا اوله ډله خلق د الله ﷻ عبادت کوي، د الله ﷻ نه دُعاګانې غواړي او د الله تعالى سره چې څه اجرونه او ثوابونه دي د هغې رغبت او اميد لري، نو اوس که الله ﷻ اوغواړي نو دغه اجرونه او ثوابونه به ورته ورکړي، او که يې وغواړي نو ورنه منع به يې کړي.

او هر چې دا دويمه ډله ده نو دوی خو (اول) فِقه يا علم زده کوي، بيا يې ناپوهه او جاهل خلقو ته ښايي، نو دوی افضل دي (ځکه دوی دوه عبادتونه کوي : ۱. د علم زده کړه هم عبادت دی، او بل ته خودل هم عبادت دی . مرقات شرح مشکوة)

---

(۱) انه عليه السلام كان يحدث انسانًا فاوحى الله اليه انه لم يبق من عُمر هذا الرجل الذي تحدثه الاساعةً، وكان هذا وقت العصر فاخبره الرسول بذلك فاضطرب الرجل وقال: يارسول الله ادلني على اوفق عمل لي في هذه الساعة، قال إشتغل بالتعلّم . فاشتغل بالتعلم وقبض قبل المغرب. تفسير كبير ج۱ ص ۴۱۰ آيت ۳۱.

(۲) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم ص۳٦ ط قديمي كتب خانه كراچي ، تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ ط بيروت لبنان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا نبي عليه السلام او فرمايل :

إِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا . بيشکه زه چې دُنيا ته مبعوث شوې يم نو هم د مُعلِم په حيثيت سره .

بيا نبي کريم ﷺ د دغه (علم حاصلوونکو او خودونکو) ډلې سره کيناست . (۱)

فائده : د دې واقعې نه د عِلم د مجلس څو مره زيات فضيلت ښکاره شو چې نبي عليه السلام صراحةً او فرمايل چې دا د عِلم واله مجلس ډير بهتر دی او بيا يې د عابدينو مجلس پرېښود او په خپله د دې علماو په مجلس کې کيناست .

دا ځکه چې د عابد عبادت خو صرف د خپل ځان د فائدې د پاره وي او د عالِم نه ټول امت ته فائده رسي .

د علمي مجلس فضيلت :

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِيْ بَيْتٍ مِّنْ بُيُوْتِ اللهِ يَتْلُوْنَ كِتَابَ اللهِ وَيَتَدَارَسُوْنَهُ بَيْنَهُمْ إِلَّا حَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ وَنَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِيْنَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيْمَنْ عِنْدَهٗ . (۲)

هر کله چې يو قوم د الله ﷻ د کورونو نه په يو کور (جومات يا مدرسه) کې راجمع شي او د الله ﷻ کتاب (قرآن کريم) لولي او خپل مينځ کې يې يو بل ته ښايي ، نو فرښتې (د دوی د عزت او د دوی سره د محبت په وجه) ترې چاپيره کيږي، سکينه (اطمينان او سکون قلبي) ورباندې نازليږي ، رحمتِ خداوندي ورباندې راوريږي ، او الله تعالی د دغو خلکو ذِکر د هغه (مقربو کريينو) فرښتو د وړاندې کوي کومې چې د الله ﷻ سره دي .

---

(۱) دلته ملاعلي قاري رحمه الله په مرقات شرحه د مشکوة کې ليکلي دي : اشعارٌ بأنهم منه وهو منهم ومن ثَمّ جَلَسَ فيهم . كذا قاله الطيبي . مرقات شرح مشكوة ج۱ ص ۳۰۷ كتاب العلم .

(۲) اخرجه مسلم فی الذكر حديث ۳۸ ، وابوداود فی الادب باب ۶۰ ، والترمذي فی البرّ باب ۹۱ ، وابن ماجه فی المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والبيهقي ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم الترغيب فی العلم وطلبه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فائده : د علم دا فضيلت كافي دى چې فرشتې دوى ته وزرې غوړوي ، په دوى اطمينان او سكون نازليږي او الله ﷻ د دوى تذكره په ملاءِ اعلىٰ كې د مقربو فرښتو د وړاندې كوي . (۱)

د حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوي ته نصيحت

نبي كريم ﷺ فرمايي : چې حضرت لقمان عليه السلام خپل ځوي ته دا نصيحت كړې و :

يَا بُنَيَّ عَلَيْكَ بِمَجَالِسَةِ الْعُلَمَاءِ وَاسْمَعْ كَلَامَ الْحُكَمَاءِ فَإِنَّ اللهَ لَيُحْيِيْ الْقَلْبَ الْمَيِّتَ بِنُوْرِ الْحِكْمَةِ كَمَا يُحْيِي الْأَرْضَ الْمَيْتَةَ بِوَابِلِ الْمَطَرِ . (۲)

اې بچوړيه ! ته په ځان باندې د علماو مجلس لازم كړه (يعنى د هغوى سره كينه) او د حكماؤ خبرې اَوره ، ځكه الله جل جلاله د حكمت په رڼا سره مړ زړه داسې ژوندې كوي لكه څرنګ چې د باران په اُوبو باندې مړه (غير آباده) زمكه راژوندۍ كوي .

حَيَاةُ الْقَلْبِ عِلْمٌ فَاغْتَنِمْهُ ❁ وَمَوْتُ الْقَلْبِ جَهْلٌ فَاجْتَنِبْهُ

علم د انبياو ميراث دې

يوه ورځ حضرت ابوهريرة رضي الله عنه د مدينې منورې په بازار تيريده ، هلته اودريده ، او خلقو ته يې وويل : چې اې د بازار خلقو ! په تاسو څه شوي چې تاسو دلته يئ او د رسول الله ﷺ ميراث تقسيميږي ، آيا ورځئ نه ؟ چې تاسو هم ورنه خپله حصه واخلئ ؟

هغوى ورنه پوښتنه وكړه چې دا ميراث چيرته تقسيميږي ؟ ده ورته وويل : په جُمات كې .

نو خلق په منډه جُمات ته لاړه ، او حضرت ابوهريرة رضي الله عنه هم هلته ولاړ و . څه وخت پس خلق واپس راغلل ، ده ورنه پوښتنه وكړه چې څه مو وكړه ؟

هغوى ورته وويل : چې اې ابوهريرة رضي الله عنه مونږ خو جُمات ته ننوتو ، په هغې كې خو مونږ او نه ليده چې څه شى تقسيميږي .

---

(۱) الرسول والمعلم ص ۱۰ .

(۲) رواه الطبراني في الكبير ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ٦٣ ، الترغيب في مجالسة العلماء ، احياء العلوم ج ۱ ص ۲۰ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابو هريرة ﷺ ورنه پوښتنه وکړه :

وَمَا رَأَيْتُمْ فِي الْمَسْجِدِ أَحَدًا ؟ تاسو په جُمات کې هيڅوک اونه ليده ؟

هغوی ورته وويل :

بَلٰى رَأَيْنَا قَوْمًا يُصَلُّوْنَ وَقَوْمًا يَقْرَؤُوْنَ الْقُرْآنَ ، وَقَوْمًا يَتَذَاكَرُوْنَ الْحَلَالَ وَالْحَرَامَ .

آو ، مونږ څه خلق اوليده چې لمونځونه يې کول ، او څه خلقو د قرآن مجيد تلاوت کولو او څه خلقو د حلال او حرام تذکره کوله (يعنې علم يې حاصلول او د حلالو او حرامو متعلق تذکره يې کوله) .

حضرت ابو هريرة ﷺ ورته اوفرمايل :

وَيْحَكُمْ فَذٰلِكَ مِيْرَاثُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

تعجب دی په تاسو ، همدا د رسول الله ﷺ ميراث دی .

فائده : معلومه شوه چې علم د انبياو ميراث دی او علماء د انبياو وارثان دي .

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَإِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ . (۲)

عُلماء د انبياو وارثان دي ، او انبياء کرامو په ميراث کې درهم او دينار نه دي پرېښي ، بلکه هغوی علم په ميراث کې پرېښي ، پس چاچې دا حاصل کړو هغه ډېره لويه حصه حاصله کړه .

(۱) رواه الطبراني في الاوسط باسناد حسن ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۸ كتاب العلم ، تنبيه الغافلين ص ۲۰۶ .

(۲) اخرجه ابو داود في العلم باب ۱ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ أَلَا إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا وَلٰكِنَّهُمْ وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَهُ بِحَقِّهِ . اخرجه ابو داود في العلم باب ۱ ، والترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم يو باب زده كول د زرو (۱۰۰۰) ركعتو قبول شوو نفلو نه ډير بهتر دی

نبي كريم صلى الله عليه وسلم حضرت ابوذر رضی الله عنه ته فرمايي :

يَا اَبَا ذَرٍ لَاَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ وَلَاَنْ تَغْدُوَ فَتَتَعَلَّمَ بَابًا مِنَ العِلمِ عُمِلَ بِهِ اَوْ لَمْ يُعْمَلْ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ اَلْفَ رَكْعَةٍ . (۱)

اې ابوذره ! (ﷺ) كه ته چيرته د سهر په وخت لاړ شې او د قرآن كريم يو آيت زده كړې ، نو دا ستا دپاره د سلو (۱۰۰) ركعتونو نفلو نه ډير بهتر دی، او كه ته لاړ شې او دعلم يو باب زده كړې، كه په دې عمل شوې وي او كه نه ، خو دا ستا د پاره د زرو (۱۰۰۰) ركعتونفلو نه ډير بهتر دی .

فائده : په دې حديث كې هم د علم ډير فضيلت بيان شوې ، چې يو باب د علم زده كول د زرو ركعتونو قبول شوو نفلو سره برابر نه دي ، بلكه د هغې نه ډير بهتر دي .

او ورسره دويمه خبره دا هم واضحه شوه چې بعض خلق وايي چې په كوم علم عمل نه وي نو دداسې عِلم په زده كولو كې هيڅ فائده نشته ، نو د دوی دا خبره غلطه ده .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تحقيق

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په " حيوة المسلمين " كې د دې حديث په تشريح كې ليكلي : چې په دې حديث كې نبي كريم صلى الله عليه وسلم په واضحه طريقې سره اوفرمايل: عُمِلَ بِهِ اَوْ لَمْ يُعْمَلْ . كه په دې علم دده عمل وي او كه نه ، خو يو باب د علم زده كول د زرو ركعتونو نفلو نه ډير بهتر دی . او د دې د پاره تهانوي صاحب درې (۳) وجوهات ذكر كړي :

۱. د دين د خبرې په زده كولو سره خودې دجهالت او ناپوهی نه اووت . نو دا هم لوی نعمت دی .

۲ . چې كله ورته د دين دا خبره معلومه شوه نو كه اوس يې پرې عمل نشته نو آينده وخت كې خو به چيرته پرې عمل وكړي .

(۱) رواه ابن ماجه في سننه باسناد حسن الحديث ۲۱۹ ، وابن عبدالبر في جامع البيان ۲۵/۱ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۴ كتاب العلم .

۳. بل كس ته خو به يې اوښايي، او دا هم د ثواب كار دى. (١)

لږ علم د ډير عمل نه بهتر دى

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

قَلِيْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيْرِ الْعِبَادَةِ. (٢)

لږ علم د ډير عبادت نه بهتر دى.

ضروري علم په هر مسلمان باندې فرض عين دى

دومره علم زده كول چې په هغې باندې انسان خپل ژوند د الله ﷻ او د رسول ﷺ د احكاماتو مطابق تيروي، دا په هر مسلمان نارينه او ښځينه باندې فرض دى.

پيغمبر عليه السلام فرمايي:

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ. (٣)

د علم طلب كول (يعنى د هغې د حاصلولو كوشش كول) په هر مسلمان فرض دى.

په يو روايت كې ورسره د "مُسْلِمَة" لفظ هم شته. (٤)

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِيْ قَوْلِهِ: ﴿ قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا ... (٥) ﴾ قَالَ: عَلِّمُوْا أَهْلِيْكُمُ الْخَيْرَ. (٦)

حضرت علي رضي الله عنه د دې آيت ﴿ قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا ﴾ په تفسير كې فرمايي: چې تاسو خپل كور والو ته د خير (يعنى د دين) خبرې اوښايئ.

---

(١) حيوة المسلمين ص٣٢ الروح الثاني في تحصيل علم الدين وتعليمه.

(٢) رواه الهيثمي في المجمع ١/١٢٠ والسيوطي في الدرالمنثور ١/٣٥٠، والمنذري في الترغيب والترهيب ١/١٣.

(٣) رواه ابن ماجه، مشكوة كتاب العلم ص ٣٤، ابن ماجه ص ٢٠ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله: مُسلِم. وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا. مرقات شرح مشكوة ص ٢٨٤.

(٤) مرقاة شرح مشكوة.

(٥) التحريم آيت ٦.

(٦) رواه الحاكم موقوفا وقال صحيح على شرطهما، الترغيب والترهيب ص ٧٠ الترهيب في نشر العلم والدلالة على الخير.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضروري تنبيه

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل خطبات کې دا خبره ډېره په تفصيل سره ذکر کړې چې بعضې خلق د علم فضائل بيانوي ، د قرآن کريم آيتونه او احاديث ذکر کوي خو بيا غلطي دا کوي چې دا ټول فضايل په انګريزي تعليم تطبيقوي او خلقو ته د انګريزي زده کولو ترغيب ورکوي .

نو خبردار ! دا سخته دهوکه ده ، ځکه د علم چې څومره فضايل په قرآن کريم او احاديثو کې بيان شوي نو د دينه د شريعت علم مراد دی ، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصلېږي او په آخرت کې د انسان د پاره فائده مند وي ، انګريزي تعليم مراد نه دی (١)

(البته که چا معتمد عالم په انګريزي کې د قرآن کريم يا احاديثو ترجمه وکړه او يو کس هغه لولي نو بيا په دې کې ثواب شته) . (٢)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي علم نه دی، بلکه په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي . البته که په خلافِ شرعه امورو مشتمل وونو بيا د هغې حصول نا جائز دی . (٣)

د علم حقيقت

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله وايي : انسان ته چې انسان وايي دا هلته چې په ده کې دا سې علمِ نافِع راشي چې د هغې په وجه دې د حلالو او حرامو ، جائز او ناجائز په مينځ کې تمييز کولې شي ، يعنی په ده کې تقوی ، پرهيزګاري او په شريعت باندې عمل راشي .

---

(١) دکوم علم فضايل او تاکيد چې په احاديثو کې راغلې د هغې نه علم د شريعت مراد دې : په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي : والمرادُ بالعلمِ اَلعِلمُ الشرعيّ الذي يفيد معرفة مايجب على المكلّف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته . والعلم بالله وصفاته ومايجب له من القيام بامره وتنزيهه عن النقائص ،ومدار ذلک على التفسير والحديث والفقه . (فتح الباري ج١ ص ١٩٢ كتاب العلم، مقدمه شامي زكريا ١/ ١٢٦ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين ، فتاوى محموديه ج٦ ص ٣٢ باب اول : علم كا بيان) .

(٢) خطباتِ حكيم الامت ج٢ ص ١٩٢ موضوع تعميم العلم .

(٣) كشف الباري ج٣ ص ٢٢ كتابِ العلم باب فضل العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه که صرف د يو څو لږو معلوماتو نوم علم وي نو بيا خو په کار ده چې حيوانات هم علماء وي، ځکه بعضو حيواناتو ته هم څه نا څه معلومات وي. الله ﷻ په قرآن مجيد کې فرمايي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا ﴾. (۱)

ترجمه: اې مومنانو! که چيرته تاسو د الله ﷻ نه او ويرېږئ او متقيان جوړ شئ نو الله ﷻ به په تاسو کې فُرقان پيدا کړي.

(فُرْقَان: دا هغه داخلي قوت دی چې د دې په وجه انسان د حق او باطل په مينځ کې تمييز کولې شي). (۲)

په علم او معلوماتو کې فرق دې

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي چې علم ځانله شی دی، او معلومات ځانله شی دی، علم د زياتو معلوماتو نوم نه دی، بلکه علم هغه دی چې د هغې په وجه د انسان نه انسان جوړېږي، سړې پرې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ پيژندګلي کولې شي، او د دغه معلوماتو په وجه انسان صحيح نتيجې ته رسيدې شي، يعنی په ده کې تقوی، پرهيزګاري او د سنتو تابعداري پيدا شي، او په خپل علم يې عمل وي نو بيا دا علم دی.

ځکه که صرف په معقولاتو معلومولو سره سړې عالِم کيدې نو بيا خو په کار وه چې اَرسطو او جالينوس لوي لوي علماء وې، که صرف په ادب او عربي ويلو سره سړې عالم کيدې نو په کار دا وه چې ابو جهل او ابو لهب لوي لوي علماء وې ځکه دوی په عربی ښه پوهيده او ډير فصاحت او بلاغت يې لرل. لهذا معلومه شوه چې علم فقط د ډيرو معلوماتو نوم نه دی.

مثال: د مثال په ذريعه دا خبره ښه واضح کيدې شي چې دوه کسان د سيل د پاره ووت، يو پکې ډير زيات او ګرځيده او ډيرې علاقې يې اوکتې، خو د ده د سترګو نظر کمزوری دی، او دويم کس لږ او ګرځيده، لږې علاقې يې اوکتې خو د ده د سترګو نظر ښه تيز دی.

نو دا اول کس اګر چې ډير ګرځيدلی، ځايونه يې ډير ليدلي خو چونکه د نظر د کمزورتيا په وجه د يو شي په حقيقت هم پوره نه دی پوهه شوې، او دا دويم کس اګر چې د لږو علاقو په باره

(۱) الانفال آيت ۲۹.

(۲) جواهر حکمت، ... المدارس ج۱ ص ۳۹۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې معلومات لري خو د نظر د تيز والي په وجه د هرشي په حقيقت پوره پوهه شوې او د هرې علاقې پوره معلومات ورته شته.

دغه شان چې د کوم سړي سره معلومات وي خو بصيرتِ قلبي، تقوی او للّهيت ورسره نوي نو دې د اَشياؤ په حقيقت پوره نه پوهيږي او ددې معلوماتو نه کما حقّهٗ فايده نشي اخيستی، ځکه دده بصيرتِ قلبي نشته.

او د چا سره چې بصيرتِ قلبي وي، زړه کې يې تقوی او پرهيزګاري وي او علمِ نافع ورسره وي نو بيا دې د دغه معلوماتو نه پوره فايده اخيستې شي، ځکه دې د اشياؤ په حقيقت باندې ښه پوهيږي. (۱)

دغه وجه ده چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم به د علمِ نافع سوال کولو (اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُکَ عِلْمًا نَافِعًا .... يا الله! زه تانه دعلمِ نافع سوال کوم (۲)).

او د علمِ غير نافع نه به يې پناه غوښته. حکماء وايي:

علمے که راه حق ننمايد جهالت است :

کوم علم چې انسان ته حق لاره نه ښايي هغه جهالت دی.

علم لوی نعمت دی

حضرت سليمان عليه السلام سره د ټولې دُنيا بادشاهي وه (ځکه هغه دُعا کړې وه:

﴿ رَبِّ اغْفِرْ لِيْ وَهَبْ لِيْ مُلْكًا لَّا يَنْۢبَغِيْ لِاَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِيْۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ ﴾ (۳)

---

(۱) التبليغ، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۰.

(۲) **دعلمِ نافع تعريف**: امام غزالي رحمه الله د علمِ نافع تشريح داسې کړې: اَلْعِلْمُ النَّافِعُ مَا يَزِيْدُ فِيْ خَوْفِكَ مِنَ اللهِ... علمِ نافع هغه دې چې په هغې سره ستا په زړه کې د الله ﷻ خوف او ويره زياته شي. او ددې په وجه تا ته په خپلو عيبونو باندې بصيرت حاصل شي، د الله ﷻ معرفت در ته نصيب شي، په عباداتو در ته توفيق ملاؤ شي، د دُنيا سره دې مينه کمه شي، او آخرت طرف ته دې رغبت پيدا شي، د کومو کارونو په وجه چې ستا نيک اعمال ختميږي په هغې باندې ستا د بصيرت سترګې کلاؤ شي او د شيطان په مکرونو باندې خبردار شې. (تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۴).

(۳) سورة ص آيت ۳۵.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : اې ربه ! ماته بخښنه وکړه او داسې بادشاهي راله راکړه چې (په دې زمانه کې) د ما نه روستو بل هيچاته حاصله نه شي ، بيشکه ته ډېر هبه کوونکې ذات يې .)

ليکن ددې دومره لوي حکومت باوجود هغه بيا هم په حکومت باندې فخر نه کولو بلکه په خپل علم يې فخر کولو (ځکه هغه ويلي وو :

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې خلقو ! مونږ ته د مرغانو ژبه ښودل شوې ، او مونږ ته هر قسم څيزونه راکړل شوي، بيشکه همدا ښکاره فضل دې) .

نو چې کله حضرت سليمان عليه السلام د مرغانو په ژبه پوهيدلو علم باندې فخر کولو ، نو اوس که يو مسلمان سره د الله جل جلاله د کتاب او احاديثو علم وي نو بيا خو په طريقِ اولی باندې دده د پاره د خوشحالۍ ذريعه ده او لوي نعمت دی . (۲)

نو چاته چې الله جل جلاله دا لوي نعمت ورکړې وي نو ده ته په دې باندې د الله جل جلاله ډېره شکريه په کار ده . د عِلم په فضيلت کې حضرت علي رضی الله عنه څه اشعار ويلي :

۱ . رَضِينَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِينَا * لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالُ

۲ . فَإِنَّ الْمَالَ يَفْنِيْ عَنْ قَرِيْبٍ * وَإِنَّ الْعِلْمَ يَبْقَىٰ لَايَزَالُ . (۳)

۱ . مونږ د الله جل جلاله په تقسيم راضي يو ، چې هغه مونږ ته علم راکړې او جاهلو ته يې مال ورکړې .

۲ . ځکه مال به عنقريب فناء شي ، او علم به همشه باقي وي .

د الله جل جلاله په نزد د علم مقام

د الله جل جلاله په نزد د علم ، علما او طلبا و ډېر لوي مقام دی نو که دُنيادار خلق د علم اهميت نه

(۱) النمل آيت ۱٦ .

(۲) فَافْتَخَرَ (سليمان عليه السلام) بكونه عالمًا بمنطق الطير . فإذا حَسن من سليمان أَنْ يفتخر بذلك العلم . فلان يحسن بالمؤمن أن يَفتخِرَ بمعرفةِ ربِّ العالمين كان أحسن . تفسير كبير ج۱ ص ۲۵۷ آيت ۳۱ .

(۳) تعليم المتعلم فصل في الجدّ والمواظبة والهمّة ، کامیاب طالب علم ص ۱۸ ، طلباء کے لے مثالي تحفه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېژني ، عالِم يا طالب العلم ته په ښه سترګه نه ګوري نو هيڅ پروا ه نشته ، ځکه مونږ چې د قيامت په ورځ د کوم پروردګار د وړاندې پيش کېږو هغه خو د دې اهميت پېژني .

د يو طالب العلم واقعه :

يو طالب مدرسې ته د سبق د پاره روان ؤ ، په لاره کې ورسره د يو دُنيادار ، انګريزي خوان ملاقات وشو ، ورته وې ويل : چې طالبه ! هسې ځان مه سترې کوه که مُلا شې نو نه خو تا ته څوک نَوکري درکوي ، او نه به درسره څه سهولتونه وي ، او نورې ډېرې خبرې يې ورته وکړې.

طالب چې دا خبرې واورېدې نو زړه يې مات شو ، حوصله يې د لاسه ورکړه . بيا به سبق ته نه تللو ، په کور کې به ناست ؤ .

استاذ يې خبر شو چې د دې طالب د انګريزي خوان د غلطو خبرو په وجه علم پرېښې ، نو ځکه سبق ته نه راځي . نو دا استاذ يې ډېر هوښيار ؤ ، راغې ، او د دې طالب ته يې يو کاڼې ورکړو او ورته وې ويل چې لاړ شه او هغه مخامخ د سبزۍ دُکان ته ورشه ، د هغه نه دوه کلو ګازرې راوړه ، که روپۍ يې غوښتې نو دا کاڼې ورکړه .

دې چې هلته ورغې او هغه دُکاندار ګازرې او تللې ، نو د روپو په عوض کې ده ورته دا کاڼې ورکړو ، هغه دُکاندار ورته وويل : چې يا خو روپۍ راکړه او يا دا ګازرې واپس کېده ، زه په دې کاڼې څه شي کوم .

دې واپس راغې ، کاڼې يې راوړو ، استاذ ته يې خبره وکړه ، استاذ ورته وويل چې ته لاړ شه او د فلاني مَنيارۍ واله دُکاندار ته ورشه چې هغه درله په دې کاڼي څومره شيان درکوي .

دې چې هلته ورغې ، نو هغه ورته وويل چې زه به د دې کاڼي په عوض کې د زرو (۱۰۰۰) روپو شيان درکړم . دې حيران شو ، واپس راغې او استاذ ته يې دا خبره وکړه .

استاذ ورته وويل : چې ته اوس لاړ شه ، او د فلاني زَرګر دُکان ته ورشه چې هغه درله په دې کاڼي څومره روپۍ درکوي ، دې چې هغه ته ورغې نو هغه ورته وويل چې زه به درله د دې کاڼي په عوض کې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ درکړم . دې نور هم حيران شو .

استاذ ته راغې ، او ورته وې ويل چې جناب ! زه خو په دې راز پوهه نه شوم چې د همدې کاڼي په عوض کې د سبزۍ واله دُکاندار دوه (۲) کلو ګازرې نه راکولې ، د مَنيارۍ واله راله پرې د زرو روپو شيان راکول ، او زرګر راله پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ راکولې . دا ولې ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ ورته وویل : چې طالبه ! دا عام کانړۍ نه دی ، بلکه دا قیمتي کانړۍ (هیره) دی . د سبزۍ واله دُکاندار نه پیژندو نو ځکه یې پرې درله دوه کلو گازرې هم نه درکولې ، د منیارۍ واله دُکاندار څه لږ پیژندو نو ځکه یې پرې د زرو روپو شیان درکول ، او زرگر پوره پیژندلو نو ځکه یې پرې پنځوس زره (۵۰۰۰۰) روپۍ درکولې .

اې طالبه ! دغه شان عِلم هم دی ، دُنیا دار او انگریزي خوان ته ددې د قدر څه پته ده چې د علم څومره لوې اهمیت دی ؟

د طالب په پوهه کې خبره راغله ، او دوباره یې د علم زده کړه شروع کړه .

د خدای شان گوره چې یو څو ورځې پس د وخت بادشاه ته یوه مسئله پیښه شوه : هغه خپلې ښځې ته ویلي وو : چې که ته د سپوږمۍ نه زیاته ښائسته نه یې نو ته دې په مابانديې په درې (۳) کانړو طلاقه یې .

دا مسئله هیچا ته معلومه نه وه ، بادشاه هم دې اُستاذ ته کس راولیږل ، استاذ هم دغه شاگرد ته وویل : چې ته ورشه ، او بادشاه ته دا مسئله بیان کړه چې دا ښځه په تا باندې نده طلاقه ، ځکه انسان د سپوږمۍ نه ښکلې دی . الله تعالی فرمایي :

﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِيْ أَحْسَنِ تَقْوِيْمٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : بیشکه مونږ انسان په ډیر ښه صورت پیدا کړې .

دې ورغې ، او د بادشاه د وړاندې یې دا مسئله بیان کړه ، بادشاه خوشحاله شو او ډیر لوې انعام یې ورکړو ، سورلي یې ورکړه ، او خلقو ته یې وویل چې دا ډیر په عزت سره کور ته ورسوئ شاگرد حیران شو چې بادشاه دومره ډیر انعامات راکړه ، او زما یې ډیر قدر وکړو .

فایده : بادشاه ددې دا دومره عزت ځکه وکړو چې بادشاه ته د علم د قدر پته وه . نو که نن صبا جاهِل خلق عِلم ، علماؤ او طلباؤ ته په ښه سترگه نه گوري ، نو هیڅ پرواه نشته ، ځکه دوی ته د علم قدر څه معلوم دی ؟ قدرِ زَر زرگر شناسد ، قدرِ جوهر جوهري

لهذا هر طالب او عالِم له دا شکریه پکار ده چې الله جل حلاله په دومره ډیرو مخلوقاتو کې دې د خپل دین د خدمت د پاره وقف کړو . (۲)

---

(۱) التین آیت ۴ .

(۲) خطبات فقیر ج ۳۲ ص ۱۱۵ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم باوجود په احساسِ کمترۍ کې مبتلاء کیدل نه دي په کار

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله فرمايي چې اهلِ علمو ته دا سوچ نه دي په کار چې که زه علم حاصل کړم نو بيا به خوراک د کوم ځاى نه خورم، او روپۍ به څنګه پيدا کوم؟ ځکه دا ډير کمزوري او نامناسبه سوچ دى.

وجه داده چې کله يو کس ته الله ﷻ دا عظيم نعمت (علم) ورکړي او دې بيا هم په هغې باندې خوشحاله نه وي، هر وخت د دُنيا پيدا کولو په فکر کې ډوب وي او زړه يې د دُنيا د محبت نه ډک وي نو دا کس خو د قرآن مجيد د آيت:

﴿ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ﴾ مصداق ګرځي. ځکه چې کله دده سره د علم غوندې اشرف شى شته نو دې بيا د ادنىٰ شى (دُنيا) په حاصلولو کې ولې دومره فکرمند دى؟
دې خو بيا ډير ناقدره انسان دى، چې د عظيم شئ په مقابله کې اَرزل او کمزورې شى غواړي. دا خو بيا د يهودو غوندې قصه ده چې الله ﷻ ورته د "مَنّ" او "سَلْوىٰ" غوندې ښکلي نعمتونه ورکول، ليکن هغوى سَابه (ساګ)، مسور او پياز غوښته. (۱)
لهذا څوک چې الله ﷻ ددې کار دزده کړې يا خوروَلو پاره منتخب کړي نو دوى ته په دې باندې د الله ﷻ ډيره شکريه په کار ده، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دى.

علم د الله صفت دې

حکيم الاسلام قاري محمد طيب رحمه الله فرمايي: چې اهلِ علمو ته الله ﷻ ډير لوي عزت او مقام ورکړې، ځکه علم خو د الله ﷻ صفت دى نو په چا کې چې علم راشي ګويا دې الله ﷻ خپل نماينده مقرر کړې چې ته زما دا صفت په دُنيا کې خُور کړه.
او مال خو بد ليدونکې او زائله کيدونکې شى دى، او دا د معدې صفت دى.
بل دا چې عِلم انسان د الله ﷻ طرفته بوځي، او مال انسان طُغيان او سرکشۍ طرفته بوځي.

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج۱ ص۴۵۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو اوس چاته چې الله ﷻ دا لوي نعمت ورکړې وي او دې بيا هم په دې باندې د الله ﷻ شکريه نه اداء کوي او هر وخت يې زړه د دُنيا د محبت نه ډک کړې وي نو يقيني چې دا انسان ډير بې قدره، ناشکره او کم عقل دی. (۱)

د علم په برکت زړه ور کيدل

د علم په برکت سره په انسان کې داسې قوت پيدا کيږي چې اګرچې دې ښه کمزورې وي خو بيا هم په ده کې دومره زړه ورتيا راځي چې دې بيا خپله خبره په هر ميدان کې پوره داډه طريقې سره کولې شي.

لکه د حضرت سليمان عليه السلام په باره کې راځي چې کله هُدْهُدْ مارغه غائب و نو حضرت سليمان عليه السلام اوفرمايل:

﴿ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَاذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴾. (۲)

ترجمه: زه به خامخا ده ته سخته سزا ورکړم، يابه يې ذبح کړم، او يا به ماته (د غير حاضرۍ) څه ښکاره دليل پيش کوي.

نو چې کله هُدْهُدْ مارغه راغې، دا اګرچې کمزورې مرغه و خو چونکه ده ده سره د قوم سبا متعلق علم او معلومات ؤ، نو د حضرت سليمان عليه السلام په وړاندې يې په ډير زړه ورتيا سره خبره وکړه، او وې ويل:

﴿ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ ﴾. (۳)

ترجمه: ما احاطه کړې په داسې خبره باندې چې تا احاطه نده کړې په هغې باندې (يعنی ماته داسې يوه خبره معلومه ده چې تاته د سره معلومه نده).

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج ۱، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۵۶.
(۲) النمل ۲۱.
(۳) النمل ۲۲

فايده : او ګوره ! هُدْ هُدْ چې د لږو معلوماتو په وجه يې د حضرت سليمان د وړاندې په کوم انداز کې خبره وکړه ؟ نو که چېرته دده سره د قوم سبا متعلق معلومات نه وې ، نو چېرته هُدْ هُدْ ، او چېرته د حضرت سليمان عليه السلام د وړاندې داسې زړه وره خبره کول ؟ (۱)

عِلم يو قوت دى

علم يو طاقت او يو قوت دى ، چاته چې الله ﷻ دا قوت ورکړې نو هغه بيا الله ﷻ په دُنيا کې سَرلوړې او کاميابه ګرځولې .

حضرت سليمان عليه السلام ته چې د بلقيس راتلو پته او لږيده نو خپلو درباريانو ته يې ووېل :

﴿ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴾ . (۲)

ترجمه : اې سردارانو ! څوک به له تاسو نه ماته د هغې (مَلکې) تخت راوړي ، وړاندې ددې نه چې دوى ماته تابعدار راشي ؟

نو په جِنّاتو کې يو مضبوط جِن (عفريت) ووېل :

﴿ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ ﴾ . (۳)

ترجمه : زه به تاته د هغې تخت راوړم ، وړاندې د دې نه چې ته د خپل ځاى نه پاڅې .

(حضرت سليمان عليه السلام اوفرمايل دا خو ډير وخت دى)

﴿ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ﴾ . (۴)

ترجمه : ووېل هغه کس چې د هغه سره علم د کتاب وُ ، زه به تاته دا تخت ستا د سترګو د رَپ نه هم وړاندې راوړم .

(اکثر مفسرين لکه قرطبي او ابن جرير وايي : چې دا د حضرت سليمان عليه السلام دوست وُ ، يا د هغه د تره ځوي وُ ، اسم اعظم ورته ياد و) .

---

(۱) فلولا انّ العلمَ أشرفُ الاشياء والّا فمن أين [illegible] هُد أنْ يتكلّمَ في مجلس سليمان بمثل هذا الكلام . ولذلک يَرى الرّجلُ السّاقِطُ اذا تَعَلَّمَ العلمَ صارَ نافذَ القولِ عندَ السلاطينِ وما ذلک الا ببركةِ العلم . تفسير كبير ج۱ ص۲۰۷.

(۲) النمل آيت ۳۸ .

(۳) النمل آيت ۳۹ .

(۴) النمل آيت ۴۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د علم په برکت سره الله تعالی ده ته دومره لوي قوت ورکړې وُ چې د سترګو په رَپ کې یې د بلقیس تخت راأورسول . (۱)

د علم زده کوونکي د پاره د جنت بشارت

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمايي :

مَنْ سَلَکَ طَرِيْقًا يَلْتَمِسُ فِيْهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللّٰهُ لَهُ طَرِيْقًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۲)

څوک چې د علم په طلب کې په يوه لاره باندې ځي نو الله تعالی به دده د پاره د جنت لاره آسانه کړي .

په يو بل حديث کې نبي عليه الصلوة والسلام فرمايي :

مَنْ غَدَا يُرِيْدُ الْعِلْمَ يَتَعَلَّمُهُ لِلّٰهِ فَتَحَ اللّٰهُ لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ . (۳)

څوک چې د علم د زده کړې په اراده باندې أووځي او خالص د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصلوي نو الله ﷻ به ده ته د جنت دروازه خلاصه کړي .

ابونعيم په رياضة المتعلّمين کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم يو حديثِ مبارکه رانقل کړې نبي عليه السلام فرمايي :

مَا مِنْ رَجُلٍ تَعَلَّمَ كَلِمَةً أَوْ كَلِمَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا مِمَّا فَرَضَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ فَيَتَعَلَّمُهُنَّ وَيُعَلِّمُهُنَّ إِلَّا دَخَلَ الْجَنَّةَ .

څوک چې د الله تعالی د فرائضو نه يوه خبره ، يا دوه ، يا درې ، يا څلور ، يا پنځه خبرې زده کړي ، او بيا يې بل ته هم اوښايي ، نو دا کس به ضرور جنت ته داخليږي .

راوي د حديث حضرت ابو هريرة رضی الله عنه فرمايي :

---

(۱) معارف القرآن .

(۲) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ . ۳۲۵ . ۴۰۷ . ابوداود (۳٦۴۱) ، (۳٦۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲٦۸۳) ، مشكوة ص ۳۲ کتاب العلم ، الترغيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱ والترمذي في العلم باب ۱۹ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ وابن حبان في صحيحه ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ٦۰ کتاب العلم الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَمَا نَسِيتُ حَدِيثًا بَعْدَ إِذْ سَمِعْتُهُنَّ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (۱)

د دې نه پس چې ما د نبي کريم صلی الله نه کومه خبره اوريدلې، هغه مې هيڅکله نه ده هيره کړې.

د علم زده کړه د نفلي عباداتو نه بهتره ده

حضرت ابن عباس رضی الله تعالی عنهما فرمايي:

تَدَارُسُ الْعِلْمِ سَاعَةً مِنَ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنْ إِحْيَاءِهَا. (۲)

د شپې لږ ساعت د علم دَرس کول د ټولې شپې د عبادت نه بهتر دی.

يعنی د شپې په لږه حصه کې تعليم او تعلّم د ټولې شپې د عبادت نه ډير بهتر دی.

حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه فرمايي:

لَأَنْ أَتَعَلَّمَ مَسْأَلَةً أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ قِيَامِ لَيْلَةٍ. (۳)

زه چې د علم يوه مسئله زده کړم دا ماته د ټولې شپې د عبادت ډيره خوښه ده.

حضرت ابو الدرداء رضی الله عنه فرمايي:

مَنْ رَأَىٰ أَنَّ الْغُدُوَّ إِلَى الْعِلْمِ لَيْسَ بِجِهَادٍ فَقَدْ نَقَصَ فِي رَأْيِهِ وَعَقْلِهِ.

څوک چې دا ګمان کوي چې د علم د پاره سفر کول جهاد نه دی نو دده په رايه او عقل کې نقصان دی.

حضرت ابو هريرة ﷺ فرمايي:

لَأَنْ أَجْلِسَ سَاعَةً فَأَفْقَهَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُحْيِيَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ. (۴)

زه چې د لږ ساعت د پاره کينم او علم زده کړم، نو دا ماته د ليلة القدر د ټولې شپې د عبادت نه ډيره خوښه ده.

(۱) رواه ابو نعيم واسناده حسن والهندي في الكنز ۲۸۸۵۸، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۴ كتاب العلم الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه.

(۲) رواه الدارمي مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث، احياء العلوم ج۱ ص ۱۹ كتاب العلم.

(۳) تنبيه الغافلين ص ۱۹۹ باب فضل طلب العلم، احياء العلوم ج۱ ص ۲۱.

(۴) رواه الدارقطني والبيهقي، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۸ كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امام شافعي رحمه الله وايي: طَلَبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنَ النَّافِلَةِ. (۱)

د علم زده کول د نفلي عبادت نه ډير بهتر دي.

ځکه د نفلي عبادت نفع صرف ده ته رسي او د علم زده کولو او خورولو نفع ده ته په دې ژوندکې هم رسي او دده دوفات کيدو نه پس هم ده ته رسي، او چاته چې يې خودلې وي او هغوی پرې عمل کوي نو د هغې اجر هم ده ته رسي.

حديث کې راځي:

مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا فَلَهُ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ لَايَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ. (۲)

چاچې بل چا ته علم اوخوده، او په دې علم څوک هم عمل کوي نو دا معلِّم به هم د هغه سره په ثواب کې شريک وي او د عمل کوونکي په اجر کې به څه کمې هم نه راځي.

په يو بل حديث کې دا شان الفاظ ذکر دي:

مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُوْرِ مَنْ تَبِعَهُ لَايَنْقُصُ ذَٰلِكَ مِنْ أُجُوْرِهِمْ شَيْئًا. (۳)

چاچې د نيکۍ کار ته بلنه وکړه، نو چاچې دده تابعداري وکړه ده ته به د هغوی د ثواب هومره ثواب حاصليږي، او د هغوی په ثوابونو کې به څه کمې نه کيږي.

د علم زده کړه او بل ته خودل بهترينه صدقه ده

نبي عليه السلام فرمايي:

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمُهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ. (۴)

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم.

(۲) رواه ابن ماجه في المقدمة ۲۰، واحمد ۵/ ۲۶۹

(۳) هذا الحديث اخرجه ابوداود في السنة باب لزوم السنة ۴۶۰۹، ومسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ومن دعا الى هدى او ضلالة، والترمذي في العلم ۲۶۷۶، وابن ماجه في المقدمة باب من سنّ سنة حسنة او سيئة ۱۹۴.

ځکه نبي عليه السلام فرمايي: مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَايَنْقُصُ مِنْ أُجُوْرِهِمْ شَيْءٌ. مسلم باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ۶۷۵۶ / ۱۵، نسائي باب التحريض على الصدقة ۲۵۵۴، ابن ماجه باب من سنّ سنّة حسنة او سيّئة ۱۹۱.

(۴) رواه ابن ماجه الحديث ۲۴۳، والمنذري في الترغيب ۹۸۸ والسيوطي في الدر المنثور ۱/ ۳۳۸، والهندي في الكنز ۶۳۵۷.

بهترينه صدقه داده چې يو مسلمان بنده علم زده کړي او بيايې بل ورور مسلمان ته اوښايي.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم حضرت علي رضی الله عنه ته او فرمايل :

لأَنْ يَهْدِيَ اللهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ مِنْ حُمْرِ النَّعَمِ . (۱)

که چيرته ستا په وجه الله ﷻ يو کس ته هدايت وکړي ، نو دا ستاد پاره د سرو اوښانو (خيرات کولو) نه ډير بهتر دی .

علمي مجالس د جنت باغيچې دي

يو ځيره رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته اوفرمايل :

إِذَا مَرَرْتُمْ بِرِيَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا .

چې کله تاسو د جنت په باغيچو باندې تيريږئ نو ښه او څريږئ (يعنی ښه فائده ورنه واخلئ) صحابه کرامو پوښتنه وکړو :

مَا رِيَاضُ الْجَنَّةِ ؟

رياض الجنّة څه شی دی ؟

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

مَجَالِسُ الْعِلْمِ . (۲)

د علم مجلسونه دي .

د علم خوَرولو فائده انسان ته د مرګ نه پس هم رسيږي

نبي کريم ﷺ فرمايي :

إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ : صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ . (۳)

(۱) اخرجه البخاري (۲۷۸۳) ومسلم (۲۳۰۲)، وابوداود في العلم ۱۰ ، نزهة الناظرين .

(۲) رواه الترمذي كتاب الدعوات باب ۸۲ ، الحديث ۳۵۰۹ ، ۳۵۱۰ ، واحمد في مسنده ۳/ ۱۵۰ ، والبيهقي ۱/ ۳۲۲ ، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۲٦۲ الترغيب في حضور مجالس الذكر والاجتماع على ذكر الله .

(۳) رواه مسلم في الوصية ۱۴ و ابوداود في الوصايا ۱۴ والترمذي في الاحكام ۳٦ ، واحمد ۲/ ۳۷۲ ، والنسائي في الوصايا ۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې يو انسان مړ شي نو د عمل د ثواب سلسله د ده نه منقطع شي، مګر د درې (۳) شيانو د ثواب سلسله بيا هم باقي وي (يعنی د ده د مرګ نه روستو هم د ده پسې د هغې ثواب وررسي): اول صدقه جاريه، دويم هغه عِلم چې د هغې نه نفعه حاصلولې شي، او دريم هغه نيک اولاد چې ده ته دُعاګانې کوي.

په يو بل حديث کې څه نور تفصيل هم ذکر دی، نبي کريم ﷺ فرمايي:

إِنَّ مِمَّا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ . وَوَلَدًا صَالِحًا تَرَكَهُ أَوْ مُصْحَفًا وَرَّثَهُ . أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ . أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ . أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ . أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ تَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ . (۱)

بيشکه مؤمن ته چې د مرګ نه پس هم د کوم عمل يا د نيکيو ثواب رسيږي، په هغې کې اول هغه عِلم دی چې دې يې زده کړي او بيا يې نورو ته هم اورسوي،

دويم: هغه نيک اولاد دی چې ده د خپل ځان نه روستو پريښې وي (او هغه د ده د پاره دُعاګانې کوي)، دريم: هغه قرآن مجيد دی چې ده د وارثانو د پاره يې پريښې وي (او هغوی په دې کې تلاوت کوي)،

څلورم: هغه جُمات (مسجد) دی چې ده په خپل ژوند کې جوړ کړې وي، پنځم: هغه کور دی چې د مسافرو د پاره يې جوړ کړې وي، شپږم: هغه نهر دی چې ده جاري کړې وي (يعنی ده کنستې وي)، اووم: هغه صدقه ده چې ده د تندرستی په حالت کې په خپل ژوند کې د خپل مال نه ويستې وي، نو د دې ټولو شيانو اَجر او ثواب به انسان ته د مرګ نه پس هم رسيږي.

د علم په طلب کولو سره ګناه معاف کيدل

نبي کريم ﷺ فرمايي:

مَا مِنْ عَبْدٍ يَطْلُبُ الْعِلْمَ إِلَّا كَانَ كَفَّارَةً مَا تَقَدَّمَ . (۲)

کوم بنده چې علم طلب کوي نو دا د ده د پاره د مخکيني ګناهونو کفاره ګرځي.

---

(۱) رواه ابن ماجه باسناد حسن المقدمة باب ۲۰ والبيهقي و رواه ابن خزيمة في صحيحه، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۵ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه، مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث.

(۲) رواه الترمذي في كتاب العلم باب ٦ والطبراني في الكبير، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۳ الترغيب في العلم وطلبه وتعلمه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عطاء رحمه الله وايي :

مَجْلِسُ عِلْمٍ يُكَفِّرُ سَبْعِيْنَ مَجْلِسًا مِنْ مَجَالِسِ اللَّهْوِ . (۱)

د علم يو مجلس د اوياو (۷۰) لهوه مجالسو كفاره گرځي ،

د علم زده کړه بهترين عمل دی

يو کس د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړو :

. أَيُّ الْأَعْمَالِ أَفْضَلُ ؟

په عملونو کې کوم يو عمل ډير افضل دی ؟

نبي کريم ﷺ ورته اوفرمايل : أَلْعِلْمُ . يعنی علم بهترين عمل دی .

هغه کس په دويمه پيره او په دريمه پيره همدغه پوښتنه وکړو ، نبي کريم صلی الله عليه وسلم ورته همدغه جواب ورکړو . بيا هغه سړي عرض وکړو :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! عَلَيْكَ السَّلَامُ إِنِّيْ أَسْئَلُكَ عَنِ الْعَمَلِ .

ای د الله رسوله ! په تاسو دې سلامتيا وي زه خو پوښتنه درنه د عمل کوم (او تاسو راته جواب کې علم يادوئ).

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

هَلْ يَقْبَلُ اللهُ الْأَعْمَالَ إِلَّا بِالْعِلْمِ . (۲)

الله ﷻ خو صرف هغه عمل قبلوي چې کوم د علم په رڼا کې شوې وي .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي :

إِنَّ الْعِلْمَ يَنْفَعُكَ مَعَهُ قَلِيْلُ الْعَمَلِ ، وَإِنَّ الْجَهْلَ لَا يَنْفَعُكَ مَعَهُ كَثِيْرُ الْعَمَلِ . (۳)

بيشکه علم به تاته نفعه درکوي اګر چې د دې سره لږ عمل وي (يعنی که لږ عمل هم د علم په رڼا کې اوکړې نو دا به تاته نفعه درکوي) ، او جَهل به تاته هيڅ نفعه نه درکوي اګر چې د دې سره ډير عمل وي .

---

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم .

(۲) بستان العارفين لابي الليث لسمرقندي ۳۰۴ .

(۳) المستطرف في كل فن مستظرف ص ۲٦ الباب الرابع فى العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله د مرګ په حالت کې په بستره پروت ؤ، او يو کس ورسره ناست ؤ، هغه ده د پاره عِلمي مضمونونه ليکل، چا ورنه پوښتنه وکړه چې په دې حالت کې هم تاسو په دې علمي مشغله کې ځان مصروفه کړې؟ ده ورته وويل: چې کيدې شي داسې يو فايده منده خبره راته ملاؤ شي چې ددينه مخکې ما نوې اوريدلې. (۱)

علم د مال نه په اووه (۷) وجوهاتو سره بهتر دی

حضرت علي رضی الله عنه فرمايي:

اَلْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْمَالِ بِسَبْعَةِ أَوْجُهٍ:

أَوَّلُهَا: اَلْعِلْمُ مِيْرَاثُ الْأَنْبِيَاءِ، وَالْمَالُ مِيْرَاثُ الْفَرَاعِنَةِ.

اَلثَّانِيْ: اَلْعِلْمُ لَايَنْقُصُ بِالنَّفَقَةِ، وَالْمَالُ يَنْقُصُ.

وَالثَّالِثُ: يَحْتَاجُ الْمَالُ إِلَى الْحَافِظِ، وَالْعِلْمُ يَحْفَظُ صَاحِبَهُ.

وَالرَّابِعُ: إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ يَبْقَى مَالُهُ، وَالْعِلْمُ يَدْخُلُ مَعَ صَاحِبِهِ قَبْرَهُ.

وَالْخَامِسُ: اَلْمَالُ يَحْصِلُ لِلْمُؤْمِنِ وَالْكَافِرِ، وَالْعِلْمُ لَايَحْصِلُ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ.

وَالسَّادِسُ: جَمِيْعُ النَّاسِ يَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْعِلْمِ فِيْ أَمْرِ دِيْنِهِمْ وَلَايَحْتَاجُوْنَ إِلَى صَاحِبِ الْمَالِ.

وَالسَّابِعُ: يَقْوِى الرَّجُلُ عَلَى الْمُرُوْرِ عَلَى الصِّرَاطِ، وَالْمَالُ يَمْنَعُهُ. (۲)

علم د مال نه په اووه (۷) وجهو سره افضل دی:

اول: علم د انبياو ميراث دی، او مال د فرعونيانو ميراث دی.

دويم: علم خرچ کولو سره نه کميږي، او مال خرچ کولو سره کميږي.

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲، تنبيه الغافلين ص ۲۰۰ باب فضل طلب العلم.

(۲) تفسير کبير ج۱ ص۲۰۳ آيت ۳۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم : مال يو حفاظت كوونكي ته محتاج وي (چې د دې حفاظت وكړي) ، او علم د خپل صاحب (اهلِ علم) حفاظت په خپله كوي .

څلورم : چې كله انسان مړ شي نو د ده مال د ده نه پاتې شي ، او علم د خپل صاحِب (عالم) سره قبر ته هم داخليږي (او په قبر كې هم د ده حفاظت كوي) .

پنځم : مال مؤمن او كافر دواړو ته حاصليږي ، او علم صرف مؤمن ته حاصليږي .

شپږم : ټول خلق عالِم ته د دين په معامله كې محتاج دي ، او اهلِ علم مالدارانو ته محتاج نه دي .

اووم : د علم په وجه انسان په پُلِ صراط باندې په آسانه تيريږي ، او مال يې منعه كوي (ځكه د ده سره به حساب كتاب كولې شي) .

امام شافعي رحمه الله فرمايي :

لَيْسَ بَعْدَ الْفَرَائِضِ أَفْضَلُ مِنْ طَلَبِ الْعِلْمِ . (۱)

د فرائضو نه روستو د علم نه بهترين شی بل نشته .

علم الله ﷻ خپلو خاصو بندګانو ته ور کوي

قدرمنو ! په دنيا كې يو څو شيان ډير مشهور دي : ډاكټري ، انجينري ، او عِلم . خو په دې كې ډاكټري او انجينري په حيواناتو كې هم شته . (۲) ځكه بعضې مرغۍ په اُونو كې داسې نااشنا ، محفوظې او مضبوطې جالې جوړوي چې يو ماهِر او هوښيار انسان يې په مشينرۍ سره هم نشي جوړولې .

دغه رنګې په اطرافو كې يو بوټې دی چې سُنبل ورته وايې او د دې جرړې ته چُوبِ چيني وايي ، دا د زخم د پاره ډير فائده مند دی ، كله چې ځنګلي مرغۍ زخمي شي (په خپه اولږي) نو دا مرغۍ دغه بوټې رااُوباسي او خپلې جالې ته يې راوړي ، د هغې سره خپل زخم لړوي ، چې په دې سره د هغې زخم ښه كيږي .

---

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۱۲ .

(۲) وشرفُ العلمِ لايَخفى على أحدٍ ، إذ هو مختصٌ بالانسانيّةِ . لِأنّ جميعَ الخِصَالِ سِوَى العِلمِ يَشْتَرِكُ فِيهَا الإنسانُ وسائرُ الحيواناتِ : كالشجاعةِ ، وَالجرأة ، وَالقوّةِ وَالجُودِ ، والشَّفقةِ وغيرها سِوَى العِلمِ . وبه أَظْهَرَ اللهُ تعالى فَضْلَ آدمَ عليه السلام على الملائكةِ وَأَمَرَهم بالسجودِ لَهُ . تعليم المتعلم فصل في ماهية العلم والفقه وفضله .

په حيوة الحيوان کې ليکلي دي چې د ابابيل مرغۍ (په عربۍ کې ورته خطاف وايي، په ځوماتونو کې اکثره ځانله د خټو نه جاله جوړوي، ددې مرغۍ) بچو ته چې کله دیَرقان بيماري اولږي نو دا مرغۍ يو قسم کاڼې دې هغه راوړي او په خپله جاله کې يې کيدي، چې په دې سره دغه بيماري ختمه شي (ډير خلق دغه جالې لټوي او ددې نه دغه کاڼې را اوباسي).

معلومه دا شوه چې انجينري او ډاکټري په حيواناتو کې هم شته.

البته صرف علم داسې يو شی دی چې داد الله ﷻ صفت دی، دا په حيواناتو کې نشته، بلکه په انسانانو کې هم هرچاته الله ﷻ دا نه ورکوي، صرف هغه بندګانو ته يې ورکوي څوک چې الله ﷻ ته خوښ وي.

د علم د حصول جذبه فطري ده

د علم د حصول جذبه په هر انسان کې فطرتًا موجوده ده، مثلا په يو ځای کې څه خلق راجمع وي، نو اوس چې هر څوک راځي نو دا پوښتنه ضرور کوي چې دلته څه شوي؟

نو دا پوښتنه کول دا هم د علم د حصول يوه جذبه ده. بلکه که يو سړی په څه کار کې مشغوله وي، نو ډير کرَت يو ماشوم راشي او هغه هم دا معلومول غواړي چې دې دا څه کوي؟ نو دا هم د علم د حصول يوه جذبه ده.

ددينه علاوه د علم نور ډير فضيلتونه هم په قرآن کريم او احاديثو کې راغلي دي. لهذا عقلمند کس هغه دی چې هغه د علم په زينت سره ځان مزيّن کړي، او خپل زړه د علم په رڼا سره منوّر کړي، او د علم د حصول د پاره همت او کوشش وکړي.

ځکه د استقامت، همت او کوشش په وجه انسان خپل منزلِ مقصود ته رسيدې شي او مشکلې مرحلې په آسانه پاس کولې شي.

د علم د حصول د پاره کوشش په کار دی

الله تعالی فرمايي:

﴿وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا﴾ .(۱)

(۱) العنکبوت آيت ۶۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمه : كوم خلق چې زمونږ په لاره كې كوشش كوي نو مونږ به په هغوى د هدايت دروازې خلاصې كړو . (۱)

﴿ إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ ﴾ . (۲)

ترجمه : كه چيرته تاسو د الله (د دين) مدد وكړئ نو الله ﷻ به ستاسو مدد وكړي . (۳)

د عربي مقوله ده : مَنْ طَلَبَ شَيْئًا وَجَدَّ وَجَدَ ، وَمَنْ قَرَعَ الْبَابَ وَلَجَّ وَلَجَ . (۴)

څوک چې څه شى طلب كړي او كوشش (جدّو جهد) وكړي نو دې به دا شى بيامومي ، او څوک چې دروازه او ټكوي او په دې كې اقدام وكړي (يعني ورورانډې شي) نو دې به په دې (كور) كې داخل شي .

زمونږ علماو او اسلافو د دين د زده كړې د پاره دومره تكليفونه او مشقتونه برداشت كړي چې د نيا د هغې مثال پيش كولو نه عاجزه ده .

امام ابويوسف رحمه الله فرمايي :

اَلْعِلْمُ عِزٌّ لَا ذِلَّ فِيْهِ ، يَحْصِلُ بِذِلٍّ لَا عِزَّ فِيْهِ .

په علم كې داسې عزت دى چې ذلت په كې نشته ، خو حاصليږي په ذلت سره چې عزت پكې نشته . (يعنى تواضع او عاجزي به په ځان كې پيدا كوې ، او تكليفونه برداشت كوې).

حضرت عبد الله بن عباس ﷺ فرمايي :

ذَلَلْتُ طَالِبًا فَعززْتُ مَطْلُوْبًا . (۵)

ما د طلب په وخت كې ذِلت اختيار كړو نو ماته د مطلوب په حاصليدو عزت حاصل شو .

---

(۱) حضرت فضيل بن عياض رحمه الله د دې آيت معنى داسې بيانوي : وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا في طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به . كوم خلق چې د علم په طلب كې كوشش كوي نو مونږ به دوى ته په دې باندې د عمل كولو لارو طرفته راهنمايي وكړو . تفسير مظهري سورة عنكبوت آيت ۶۹ ، ومعارف القرآن .

(۲) سورة محمد آيت ۷ .

(۳) دعوات حق ج۱ ص ۶۱۱ .

(۴) تعليم المتعلم ص ۲۹ .

(۵) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

حضرت اصمعي رحمه الله وايي: چې څوک د علم حاصلولو ذلت نه برداشت کوي هغه به ټول عُمر د جهالت او ناپوهۍ ذِلت برداشت کوي.[۱]

د علم د حصول د پاره تکليفونه برداشت کول

د علم حصول چونکه يو عظيم مقصد دی او په دې مقصد کې د کاميابۍ او ددې د حصول دپاره د ډيرو قربانيو او کوششونو ضرورت دی.

د دنيا د خلقو په زړونو کې صدارت او وزارت يو لوي مقام لري، ددې د حصول د پاره شپه و روز څومره کوششونه کوي، تکليفونه برداشت کوي، تردې چې جيلونو (محبسونو) ته هم په کې لاړ شي، خو بيا هم په سلو کې نهه نوي فيصده خلق دې مقصد ته او نه رسي، اکثر په کې پانسي (اِعْدَام) شي. حالانکه که حقيقت ته سوچ وکړې شي نو د الله ﷻ په نزد د دُنيا وَمَافِيْهَا هيڅ حيثيت نشته، خو بيا هم دا خلق ددې دپاره څومره کوششونه کوي.

او بل طرفته د علم خو د الله ﷻ په نزد ډير لوي مقام دی: علماء د انبياؤ وارثان دي، او کوم خلق چې علم زده کوي اګر چې په شليدلو او کمزورو جامو (کپړو) کې وي خو بيا هم د الله ﷻ په نزد د ډير قدر او عزت خاوندان دي.

تردې پورې حديث کې راځي که چيرته دوی په الله ﷻ باندې د يو کار متعلق قَسَم وکړي چې دا کار به کيږي نو الله ﷻ به هغه کار کوي ددې دپاره چې دې په دې قَسَم کې دروغجن ثابت نه شي.

نبي عليه السلام فرمايي:

رُبَّ اَشْعَثَ اَغْبَرَ مَدْفُوْعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ اَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَاَبَرَّهُ.[۲]

ډير کرت خوَرو وَرو ويښتانو واله، ګرد آلود کس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنی داسې پراګنده حال او په خاورو ککړ کس چې په ظاهره ډير غريب او کمزوری معلوميږي خو د الله ﷻ په نزد به دده دومره لوي مقام وي) که چيرته دې په الله ﷻ باندې قَسَم او کړي (چې دا کار به

(۱) اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۵۵. نوټ: همدغه شان قول د امام شافعي رحمه الله نه هم نقل دی. کشکول ص ۱۷۴
(۲) رواه مسلم کتاب البر حديث ۱۳۸، والجنّة حديث ۴۸. والبخاري ۷ / ۱۰. الترغيب والترهيب ج۴ الترغيب في الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساكين ......

(c) ketabton.com: The Digital Library

كيږي) نو الله ﷻ به د هغه قسم ضرور پوره كوي ، (ددې د پاره چې دې په دې قسم كې حانث نه شي) .

نو چې كله علم يو عظيم مقصد دی نو په كار ده چې انسان ددې د حصول دپاره هم ډير محنت او خواري وكړي ، او په دې لاره كې كه ده ته څه مشكلات رامخې ته شي نو په كار داده چې دې د استقامت او همت نه كار واخلي او دا مشكلات په خوشحالۍ برداشت كړي .

علماؤ د علم د زده كړې په وخت داسې تكليفونه او مشقونه برداشت كړي چې نن صبا د هغې تصور هم نشي كيدې ، د نمونې د پاره درته د يو څو علماء كرامو واقعات ذكر كوم :

د امام بخاري رحمه الله تكليفونه برداشت كول

۱ . خطيب بغدادي رحمه الله په تاريخ بغداد كې ليكلي چې عمر بن حفص اشقر وايي چې : يو وخت امام بخاري رحمه الله په بصره كې د احاديثو ليكلو په وخت كې څو ورځې مسلسل په سبق كې غير حاضر شو ، مونږ د هغه د معلوماتو د پاره ورغلو ، چې او مو كتلو نو هغه په يوه كوټه كې بربنډ ناست ؤ ، معلومات مو چې وكړو نو پته او لږيده چې كله دې د كورنه راتلو نو اُوچه ډوډی (روټۍ) يې د ځان سره راوړې وه ، په هره ورځ به يې ورنه يوه يوه ډوډۍ خوړه ، او په دې يې گزاره كوله ، چې كله ډوډۍ ختمې شوې ، نو بيا ورسره نوره څه خرچه نوه ، نو خپلې جَامې (كپړې) يې مجبورًا خرچ كړې ، او په هغې به يې ځان له خوراك اخيستو ، كله چې هغه جَامې هم ختمې شوې ، او صرف د خپل وجود جامه يې پاتې شوه نو د ډيرې ولږې نه يې هغه هم خرڅه كړه ، نو بيا ورسره د اغوستلو كپړې نه وې نو ځكه په سبق كې غير حاضر و .

عمر بن حفص رحمه الله وايي : چې بيا مونږ ملگرو څه روپۍ راغونډې كړې او دده د پاره مو پرې جَامې واخيستې ، د هغې نه پس به دې بيا سبق ته راتلو ، او احاديث به يې ليكل . (۱)

۲ . د امام بخاري رحمه الله په باره كې دا هم نقل دي چې تر شلو (۲۰) كالو پورې يې دا معمول و چې په شوا روز كې به يې صرف اووه (۷) دانې بادام خواره ، او صرف په همدې به يې گزاره كوله . او نوره ټوله توجه به يې د علم د زده كړې طرفته وه ، نو الله رب العزت بيا دومره لوي مقام وركړو چې دده كتاب " صحيح البخاري " اَصَحُّ الكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ الله او گرځيده .

---

(۱) تاريخ بغداد ج۲ ص۱۳ ، دعوات حق ج۱ ص۶۱۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام شافعي رحمه الله د دين د پاره مشقت برداشت کول

امام محمد رحمه الله په يوه علاقه کې درس کولو ، نو ديو بل کلي واله خلق ورپسې راغلل ، او ورته وې ويل چې: ته مونږ ته هم د درس د پاره راځه ، ده ورته وويل چې هغه ځاى ډير لرې دى ، او د ماسره دومره وخت نشته چې زه پياده هلته درځم او بيا واپس راځم ، هغوى ورته وويل چې مونږ به درته د يو سورلۍ انتظام وکړو ، تاسو به دې سورلۍ ځئ او راځئ ، نو وخت به مو ډير نه بنديږي . ده ورته وويل چې : ډيره ښه ده . نو دې به په دې سورلۍ باندې هلته هم د درس د پاره تللو . په دې ورځو کې امام شافعي رحمه الله هم د ده خدمت کې حاضر شو او عرض يې وکړو چې جناب ! که تاسو ماته فلانې کتاب ووايئ نو ډيره به ښه وي ، ده ورته وويل چې زه خو دلته هم درس کوم ، بيا هلته هم ځم ، نو د ماسره خو نور وخت نشته ، تا ته زه دا کتاب په کوم وخت کې ووايم ؟

امام شافعي رحمه الله ورته وويل چې : کله تاسو په سورلۍ باندې سور يئ ، او هغه کلي ته د درس د پاره ځئ ، نو تاسو د سورلۍ د پاسه سبق وايئ ، زه به درسره لاندې پياده منډه وهم ، او ستاسو سبق به اَورَم ، او يادوم به يې .[1]

سبحان الله د دنيا په تاريخ کې هيڅوک هم د علم د طلب باره کې دومره اعلى مثال نه شي پيش کولې بلکه دا خو صرف د اسلام حُسن دې .

د شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله واقعه :

شاه عبدالقادر رائي پوري رحمه الله وايي چې کله زه دارالعلوم ته د داخلې د پاره لاړم ، نو داخلې بندې شوې وې ، ناظمِ تعليمات انکار وکړو ، او وى ويل چې مونږ تا ته داخله نه شو درکولې ، ما ورنه پوښتنه وکړه چې آخر ولې داخله نه راکوئ ؟

هغه راته وويل چې د مونږ سره دلته په مدرسه کې د مَطبخ او خوراک انتظام نشته ، بلکه ددې خواؤ شاؤ کورونو واله چا ديو ، چا د دوه طالبانو د خوراک ذمه واري اخيستې ده ، نو چې څومره خوراک دلته راځي په هغومره مقدار کې طالبان مونږ داخل کړي دي . بل داسې څه کور نه دې پاتې چې هغه ستاسو د خوراک ذمه واري واخلي . لهذا د مونږ سره ستا د پاره د داخلې څه ګنجائش نشته .

(۱) خطبات فقير ج ۱۱ ص ۱۹۲ ، اهل دل ج ۱ ص ۲۵۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه عبدالقادر راي پوري رحمه الله وايي چې ما ورته وويل : که چيرته د خوراک انتظام زه د خپل ځان د پاره پخپله وکړم ، نو آيا بيا به راته تاسو په درس کې د ناستې اجازت راکړئ؟

هغوی وويل چې بيا خو صحيح ده . نو داخله يې راله راکړه .

دې وايي چې زه به ټوله ورځ د طالبانو سره ناست ووم ، او سبق به مو وويل ، او د شپې ناوخته پورې به مو تکرار او مطالعه کوله ، خو چې کله به طالبان ټول اُوده شو نو ما به د استاذ نه اجازت واخيسته او د مدرسې نه بهر به ووتم ، په دې کلي کې د سبزۍ يا فروټو دوه دُکانونه وو ، دا به هم بند شوي وو ، نو زه به هلته لاړم ، او د دُکانونو مخې ته به چې کوم د اَمُونو ، خربوزو يا کيلو پوستکي پراته وو هغه به مې راواخيسته ، رابه مې وړه ، په اُوبو به مې اووينځل ، او بيا به مې خوړل .

نو په شوا روز کې به زما ټول خوراک صرف همدا و ، ټول کال مې په دې پوستکو خوړلو تير کړې ، خو ليکن خپل سبق مې نه دې قضاء کړې . (۱)

دا هغه طلباء وو چې د دوی سينې د علم په رڼا سره منوّرې وې ، او د دوی په زړه کې د علم زده کړه د هر شي نه بهتره او قيمتي وه .

د تقرير خلاصه

د غونډ تقرير خلاصه دا راووته چې علم يوه رڼا ده او داسې يو عظيم صفت دی چې د دې په وجه انسان ته د الله ﷻ معرفت نصيبه کيږي ، د حلالو او حرامو ، جائز او ناجائز تميز پيدا کيږي ، انسان ته د دواړو جهانونو کاميابي ، خوشحالي او ترقي نصيبه کيږي او آخرت طرف ته يې توجه پيدا کيږي .

الله تبارک وتعالی دې مونږ ټولو ته اول د عِلم حاصلولو توفيق راکړي ، او بيا دې راته پدې عِلم باندې د عمل کولو او په دې دين باندې د اِستقامت توفيق راکړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا اَنِ الْحَمْدُ لله رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْن

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۰ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل

اوله مسئله : د فرضِ عين علم تعين

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلٰى كُلِّ مُسْلِمٍ . (۱)

د علم طلب كول (يعنى د هغې د حاصلولو كوشش كول) په هر مسلمان باندې فرض دي .

په يو روايت كې ورسره د " مُسْلِمَة " لفظ هم شته . (۲)

د رسول الله ﷺ د دې فرمان مطابق په هر مسلمان (نارينه او زَنانه) باندې دومره عِلم فرضِ عين دى چې د ې پرې د دين د بُنيادي ضرورتونو نه خبردار شي ، لكه :

۱. د اهلِ سنت والجماعت بُنيادي عقايد پيژندل فرضِ عين دي .

۲. د طهارت ، لمونځ او روژې علم فرضِ عين دى . او په مالدار باندې د زكوة او حج علم هم فرضِ عين دى .

۳. په كومه معامله كې چې انسان د داخليدو اراده لري (لكه : تجارت ، زراعت ، تزوّج وغيره) د دې علم هم په ده باندې فرضِ عين دى . (د دې د پاره چې د ې د حرامو او شبهاتو نه ځان محفوظ كړي) .

۴. د آفاتِ نفساني (لكه رِيا ، حسد ، عجب او تكبر وغيره) پيژندګلي ، او د دې نه د بچ كيدلو طريقې معلومولو علم هم فرضِ عين دى (ځكه د رِياء په وجه خو انسان د عبادت د ثواب نه محرومه كيږي ، او حسد خو د انسان نيك اعمال داسې سوزوي لكه اُور چې خشاك سوزوي) ،

همدارنګې د اخلاص علم هم ضروري دى ، ځكه د عمل صحت په اخلاص باندې موقوف دى

(۱) رواه ابن ماجه ، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴ ، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله : مُسلِم . وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴ .

(۲) مرقاة شرح مشكوة .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلاصه دا چې د دې مذکوره شيانو علم په قدر د ضرورت په هر مسلمان نارينه او زَنانه باندې فرضِ عين دى. البته په دې کې تَبَحُّرْ (يعنى پوره مهارت حاصلول) مستحب دي.(۱)

دويمه مسئله: که والدين بچې د علم نه منع کوي د شغې حکم

ضروري علم په هر مسلمان نارينه او زَنانه باندې فرضِ عين دى (لکه حديث کې راځي:

(۱) قال ابن عابدين: وَاعلم اَنّ تعلّم العلمِ ... اى العِلمُ الموصِلُ إلى الاخرة او الاعم منه قال العلامي في فصوله مِن فرائضِ الاسلام تعلّم ما يحتاج اليه العبد في اقامة دينه واخلاص عمله لله تعالى ومعاشرة عباده، وفرضٌ على كل مكلّف ومكلّفة بعد تعلّمه علمِ الدّين والهداية تعلّم علمِ الوضوء والغُسل والصّلوةِ والصومِ وعلمِ الزكوة لمن له نصابٌ. والحجّ لمن وَجَبَ عليه، والبيوع على التجّار ليحترزوا عن الشبهات والمكروهات في سائرِ المعاملات، وكذا اهل الحرف وكلّ من اشتغل بشيء يفرض عليه علمه وحكمه ليمتنعَ عن الحرام فيه. وفي تبيين المحارم لاشكّ في فرضيّة علم الفرائض الخمس وعلم الاخلاص لانّ صحةَ العمل موقوفة عليه، وعلم الحلال والحرام، وعلم الرّياء لانّ العابدَ محرومٌ من ثواب عمله بالرّياء. وعلم الحسد والعجب إذْ هما يأكُلانِ العَمَل كما تأكل النارُ الحطبَ ...... قوله وهو التَّبَحُّر فى الفقه (مندوب) اى التوسّع فيه، والاطلاع على غوامضه، وكذا غيره من العلوم الشرعية وآلاتها. (رد المحتار على الدر المختار ج۱ ص ۳۱، ۳۲ مقدمه، فتاوى فريديه ج۱ ص ۲۰۶ كتاب العلم.

اِعلم اَنّ تعلّم العلم يكونُ فرض عينٍ وهو بقدر ما يحتاج لدينه، وفرضُ كفايةٍ وهو ما زاد عليه ومندوبًا والتبحّر فى الفقه وعلم القلب (درمختار على هامش الشامي لسمانيه ص ۲۹، ۳۰ فى المقدمة، فتاوى محموديه ج۶ ص ۴۷ باب اول: علم کا بيان).

په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي:

والمراد بالعلم العلمُ الشرعي الّذي يفيدُ معرفة مايجب على المكلّف من أمر دينه في عباداته ومعاملاته والعلم بالله وصفاته ومايجب له من القيام بامره وتنزيهه عن النقائص ومدار ذلک على التفسير والحديث والفقه. (فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ كتاب العلم، مقدمه شامي زكريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الكفاية وفرض العين، فتاوى محموديه ج۶ ص ۳۳ باب اول: علم کا بيان).

د فرضِ کفاية علم تعين: قال ابن عابدين قال في تبيين المحارم وأمّا فرضُ الكِفاية من العلم فهو كلّ علم لايستغني عنه قِوام امورِ الدّنيا كالطّب والحساب والنّحوِ واللغةِ والكلام .... والمعاني والبديع والبيان ...... وكل هذه آلة لعلم التفسير والحديث. (ردالمحتار على الدر المختار ج۱ ص ۳۲ مقدمه).

(c) ketabton.com: The Digital Library

طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيْضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ . (۱) د علم طلب کول په هر مسلمان باندې فرض دي) لهذا که والدين خپل بچې د فرضِ عين حاصلولو نه منع کوي نو د دوی اطاعت ضروري نه دی (ځکه نبي عليه السلام فرمايي : لَاطَاعَةَ لِمَخْلُوْقٍ فِيْ مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ . (۲)

د الله ﷻ په نافرمانۍ کې د مخلوق اطاعت صحيح نه دی) .

البته تَبَحُّرِ عِلمي په ټولو علومو کې فرضِ کفايي دی . نو که والدين سړې منع کوي نو بيا د ته د والدينو خبره منل ضروري ده . (۳)

دريمه مسئله : د دين تبليغ فرضِ کفايه دی

خلقو ته د اَوامرو حکم کول او د نَواهيو نه منع کول فرضِ کفايه دي چې د بعضو په کولو سره د نورو غاړه خلاصيږي . په هرکس باندې د فرضِ عين کيدلو رايه خطاء ده . البته د رزايلو او ګناهونو نه ځان ساتل په هر کس باندې فرضِ عين دي . (۴)

څلورمه مسئله : دُنياوي فنون عِلم نه دي

په قرآن کريم او احاديثو مبارکهؤ کې چې د کوم عِلم فضيلت بيان شوې د هغې نه د شريعت

(۱) رواه ابن ماجه ، مشكوة كتاب العلم ص ۳۴، ابن ماجه ص ۲۰ باب فضل العلماء والحث على طلب العلم ، وروى البيهقي في شعب الايمان الى قوله : مُسلِمٍ . وقال هذا حديث متنه مشهور (على السنة الناس) واسناده ضعيف وان كان معناه صحيحا . مرقات شرح مشكوة ص ۲۸۴ .

(۲) رواه في شرح السنّة ، مشكوة ۳۲۱ / ۲ كتاب الامارة الفصل الثالي .

(۳) فتاوى محموديه ج٦ ص ۳٦ باب اول : علم كا بيان)

(۴) لما قال حجةُ الاسلام ابوبكر احمد بن علي الرازي الجصاص رحمه الله : قال ابوبكر قد حَوَتْ هذه الاية معنيين : احدهما وجوب الامر بالمعروف والنهي عن المنكر والاخر اَنّه فرضٌ على الكفاية . ليس بفرضٍ على كلِّ اَحدٍ في نفسه اذا قال به غيره لقوله تعالى (ولتكن منكم امة) وحقيقتُه تقتضي البعض دون البعض فدلّ على انّه فرضٌ على الكفاية اذا قام به بعضهم سقط عن الباقين . (احكام القرآن ج۲ ص ۳۱۵ باب فرض الامر بالمعروف ......

وقال العلامة شهاب الدين آلوسي رحمه الله : منشاءُ الخلاف في ذلك انّ العلماء اِتّفقُوا اَنّ الامر بالمعروف والنهي عن المنكر من فروض الكفاية . (روح المعاني ج۴ ص ۲۱ سورة آل عمران ومثله في الاكليل في استنباط التنزيل ص ٥٦ سورة آل عمران) . فتاوى حقانيه ج ۲ ص ۴۲۸ .

عِلم مراد دی ، هغه علم مراد دی چې په هغې سره انسان ته د الله ﷻ معرفت حاصليږي او د الله ﷻ د راضي کولو طريقې پرې معلوميږي ، په فتح الباري شرح صحيح البخاري کې ذکر دي

وَالْمُرَادُ بِالعِلْمِ : اَلعِلْمُ الشَّرْعِيُّ الَّذِيْ يُفِيْدُ مَعْرِفَةَ مَايَجِبُ عَلَى الْمُكَلَّفِ مِنْ أَمْرِ دِيْنِهٖ فِيْ عِبَادَاتِهٖ وَمُعَامَلَاتِهٖ، وَالعِلْم بِاللهِ وَصِفَاتِهٖ وَمَايَجِبُ لَهُ مِنَ الْقِيَامِ بِأَمْرِهٖ وَتَنْزِيْهِهٖ عَنِ النَّقَائِصِ، وَمَدَارُ ذٰلِکَ عَلَى التَّفْسِيْرِ وَالحَدِيْثِ وَالفِقْهِ. (۱)

البته که چا معتمد عالم په انګريزي کې د قرآن کريم يا احاديثو ترجمه وکړه او يو کس هغه لولي نو بيا په دې کې ثواب شته . (۲)

نو نن صبا چې په سکولونو او کالجونو کې کوم فنون خودلې شي نو دا دغه فرضي عِلم نه دی، بلکه دا د فنونو په مرتبه کې دي ، او س په دې فنونو کې چې کوم د مسلمانانو د فائدې د پاره وي او په خلاف شرعه امورو مشتمل نه وي نو دا صرف د جواز په مرتبه کې دي . البته که په خلافِ شرعه امورو مشتمل وو نو بيا د هغې حصول نا جائز دی . (۳)

نوټ : دُنياوي علوم فنون زده کول څه منعه نه دي بلکه دا هم د ژوند ضرورت دی ، ددې زده کول هم د ضرورت په درجه کې جائز دي . بلکه امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې ذکر کړي دي چې د کومو دُنياوي علومو او فنونو د نه زده کولو په وجه چې اجتماعي خرابي لازميږي او د مسلمانانو د کمزورتيا سبب ګرځي نو دا زده کول هم فرضِ کفايي دي لکه علمِ طب، حساب، زميندار ي . سياست او د کپړو جوړول وغيره . (۴)

البته دا د ژوند مقصد ګرځول نه دي په کار، ځکه مقصودي عِلم خو صرف د شريعت عِلم دی چې په دې سره انسان ته د دواړو جهانو کاميابي نصيبه کيږي.

(۱) فتح الباري ج۱ ص ۱۹۲ کتاب العلم، مقدمه شامي زکريا ۱/ ۱۲۶ قبيل مطلب في فرض الکفاية وفرض العين ، فتاوی محموديه ج٦ ص ۳۴ باب اول : علم کا بيان .

(۲) خطباتِ حکيم الامت ج۲ ص ۱۹۴ موضوع تعميم العلم .

(۳) کشف الباري ج۳ ص ۴۴ کتاب العلم باب فضل العلم .

(۴) احياء العلوم ص ۱٦ بحواله اسلام کي نشأة ثانيه قرآن کي نظر مين ، لداي ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۲۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علم د اهميت متعلق نور معتمَد واقعات

نوټ : د علم د اهميت متعلق مې نور بهترين ، د عبرت نه ډک او معتمَد واقعات رانقل کړي ، چې هره واقعه د سرو زرو په اُوبو د ليکلو لائقه ده . اميد دی چې مقررين حضرات د دې واقعاتو نه هم استفاده وکړي ، او د دې په بيانولو سره په خلقو کې علمي جذبه راپورته کړي او د خلقو په زړونو کې د علم اهميت او قدر پيدا کړي .

دا ټول واقعات مې د درې (۳) غټو عنوانونو په ضمن کې ذکر کړي دي ، هغه عنوانات دا دي :

۱ . د علم د حصول شوق . ۲ . د علم د زده کړې دپاره سفرونه کول .

۳ . د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول .

اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته .

د علم د حصول شوق

د امام ابو يوسف رحمه الله د علم سره شوق

د امام ابو يوسف رحمه الله په باره کې راځي چې کله ده د امام ابو حنيفه رحمه الله نه د فقهې زده کړه کوله نو په دې زمانه کې د ده ځوي وفات شو ، ده سره فکر شو چې که زه په دې کې ځان مصروفه کړم نو بيا خو رانه سبق قضاء کيږي .

نو ده خپلو ورونو ته وويل چې : زه به يې جنازه وکړم ، خو بيا به يې دفن تاسو کړئ ، ځکه زه غواړم چې د ما نه د خپل استاذ سبق قضاء نه شي .(۱)

د زنکدن په حالت کې علمي مشغله

ابراهيم بن الجراح رحمه الله وايي چې کله امام ابو يوسف رحمه الله بيمار و (په کومه بيمارۍ کې چې دې وفات شوی ؤ) نو زه د هغه بيمار پُرسۍ ته ورغلم ، ما اوکته چې په هغه باندې بې هوشي راغلې وه ، څه وخت پس يې سترګې راوغړولې نو زه يې وليدم ، د ما نه يې پوښتنه وکړه

(۱) آداب المتعلمين ص ۶۲ ، طلبه کے لئے تربيتي واقعات ص ۱۲۲ ، اهل دل کے تړپا دينے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې اې ابراهيم ! د حاجي د پاره رَمْيُ الجِمَار (د شيطانانو ويشتل) د سورلۍ په حالت کې بهتر دي، او که پياده حالت کې ؟

ما ورته وويل : رَاكِبًا (يعنى د سورلۍ په حالت کې بهتر دي) ، ده را ته وويل :

لَا . (داسې نده). ما ورته وويل : مَاشِيًا (يعنى پياده حالت کې ويشتل افضل دي). هغه راته وويل: لَا (داسې نده) . بيا هغه په خپله وويل چې د کومې رَمْي (ويشتلو) نه روستو بله رَمْي وي نو هغه پيدل کول بهتر دي ، او د کومې رَمْي نه روستو چې بله رَمي نه وي هغه د سورلۍ په حالت کې بهتره ده .

ابراهيم وايي چې : ماته د مسئلې معلوميدو په نسبت ډير تعجب په دې خبره پيدا شو چې امام ابويوسف رحمه الله د دې دومره سختې بيمارۍ باوجود هم د عِلمي مذاکرې سره څومره شوق لري.

د دې نه پس زه ورنه راروان شوم ، چې څنګه د دروازې ته را ورسيدم ، نو د کور نه د ښځو د ژړا آواز راغې ، معلومات مو چې وکړو نو امام ابويوسف رحمه الله وفات شوې وُ .(۱)

(دلته علماو ليکلي چې ده په دې وخت کې دا مسئله ځکه چيړله چې ده ته پته وه چې شيطان انسان ته په آخري وخت کې راځي او د ګمراه کولو کوشش يې کوي ، نو ده ځان ديو عِلمي مسئلې په معلومولو کې مصروفه کړې وُ (۲)) .

د امام محمد رحمه الله د علم د حصول شوق

امام محمد رحمه الله د امام شافعي رحمه الله استاذ دی ، امام شافعي رحمه الله وايي چې يوه شپه زه د امام محمد رحمه الله سره ميلمه شوم ، نو ده د ماخوستن د لمانځه نه پس ډيوه بَله کړه ، او کتاب يې خلاص کړو ، مطالعه يې وکړه ، بيا يې ډيوه مړه کړه ، او څملاست .

څه وخت پس بيا راپاڅيد ، ډيوه يې بَله کړه او د کتاب څه حصه يې اوکته ، بيا يې ډيوه مړه

(۱) تعليم المتعلم فصل في التوكل ، تحفة المدارس ج۳ ص ۴۸۳ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹ .

(۲) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۱ ص ۲۵۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه او ځملاست. (۱)

امام شافعي رحمه الله وايي چې زه تولمه شپه ويخ وم، ما وشمارل چې دې اوولس (۱۷) پيرې د شپې راپاڅيد، ډيوه به يې ولږوله، کتاب به يې اوکت، او بيا به يې ډيوه مړه کړه او ځه به ملاستو.

کله چې سهر شو نو ما ورنه پوښتنه وکړه چې جناب! تاسو خو د شپې اوولس (۱۷) پيرې راپاڅيدلي وئ نو تاسو به خوب څنګه کړې وي؟

ده راته وويل چې زه خو دشپې اوده شوې نه يم، بلکه ما به چې کتاب وکتلو او بيا به ځملاستم نو په دې وخت کې به ما د مسائلو استنباط کولو، نو نن شپه ما د زرو (۱۰۰۰) مسائلو جوابونه تلاش کړه.

الله اکبر کبيراً. ديته د علم شوق وايي چې د خوب په نسبت ورته په علمي مشغله کې مزه زياته معلوميږي، نو الله ﷻ خو ځکه بيا دومره غټ مقام هم ورکړې وُ.

د بقيع بن مخلد رحمه الله د علم شوق

بقيع ابن مخلد رحمه الله چې کله د اندلس نه شپږ (٦) مياشتې په مشقت سره سفر وکړو او د احاديثو زده کولو دپاره د امام احمد بن حنبل رحمه الله ښار ته داخل شو، نو ورته معلومه شوه چې د وخت بادشاه په امام احمد رحمه الله باندې د احاديثو په بيانولو پابندي لږولې ده.

ابن مخلد رحمه الله د امام احمد رحمه الله د کور پوښتنه وکړه، کله چې هلته ورغې، هغه ورته وويل چې: په ما باندې خو د حديثو بيانولو پابندي لږيدلې ده.

ده ورته وويل چې: جناب! ما خو شپږ مياشتې په ډير تکليف سره سفر راکړې، صرف ددغې احاديثو د زده کړې د پاره، نو ته څه طريقه وکړه، او ماته احاديث ووايه.

امام احمد بن حنبل رحمه الله ورته وويل چې: ددې خو بل هيڅ صورت نشته، صرف داصورت دی چې ته دسوال ګري په شکل راځه، حديث اوره، او بيا واپس ځه.

(۱) نوټ: دا ډيوه يې ددې د وجې مړه کوله چې تيل عبث و نه سوزي، ځکه چې ددې ځملاستو په وخت کې به ده د مسائلو استنباط کولو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن مخلد به په هره ورځ د سوال کري په شکل راتلو او احاديث به يې اوريده ، ده په دغه طريقې سره دري سوه (۳۰۰) احاديث ياد کړه ، بيا چې کله د امام احمد بن حنبل رحمه الله نه پابندي ختمه شوه نو باقي احاديث يې ورنه بيا ياد کړل . (۱)

د امام مسلم رحمه الله د مطالعې شوق

د امام مسلم رحمه الله متعلق مشهوره واقعه ده چې يو پيره دده نه چا د درس په دوران کې د يو حديث متعلق پوښتنه وکړه ، ده ته په هغه وخت کې دا حديث ياد نه ؤ ، کورته چې راغي ، نو د حديث د تلاش کولو دپاره کيناست ، او مطالعه يې کوله ، دې وخت کې دې اوردي هم ؤ ، په خنګ کې ورسره د کهجورو غټه ټوکرئ پرته وه ، ده به د هغې نه يوه يوه کهجوره راخيسته او خوړه به يې ، په مطالعه کولو کې دومره مستغرق شوي ؤ چې ده ته د سره دا پته او نه لګيده چې ما څومره کهجورې وخوړې .

د ډيرو قجورو خوړلو په وجه بيمار شو ، آخر دا چې وفات شو .

سبحان الله ! د مطالعې کولو دومره شوقي ؤ چې د خوراک اندازه هم ورته نه لګيده چې ما څومره کهجورې او خوړې . (۲)

د علامه ابن جوزي رحمه الله د مطالعې شوق

۱ . د علامه ابن جوزي رحمه الله هم د مطالعې سره ډير شوق ؤ ، دې وايي چې ما د مدرسه نظاميې د غونډې کُتب خانې مطالعه کړې ده ، حالانکه په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) کتابونه وو ، دغه شان ما کتب الحنفية ، کتب الحميدي ، کتب عبدالوهاب او کتب ابي محمد چې څومره کتب خانې زما په وَس کې وې ما د هغې ټولو مطالعه کړې ده . (۳)

۲ . ابن جوزي رحمه الله پخپله وايي چې د طالبئ په زمانه کتابونو مطالعه کولو سره دومره شوق و که چيرته زه ووايم چې ما په طالبئ کې شل زره (۲۰۰۰۰) کتابونه مطالعه کړي نو دا څه بعيده نه ده ، ما ته به په دې کتابونو کې د خپلو اسلافو حالات ، اخلاق ، عالي همت ، د

---

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۴۸۶ .

(۲) ظفر المحصلين، تحفة المدارس ج۱ ص ۴۱۳ ، خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۳ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۱ ص ۲۵۷ .

(۳) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبادت ذوق او داسې نادر علوم حاصليده چې دا به بغير د مطالعې کولو نه نشو حاصليدې. (۱)

د علامه جاحظ بصري رحمه الله علمي شوق

علامه جاحظ رحمه الله د لغت لوي امام او مشهور عالم ؤ، دده د علم او مطالعې سره دومره شوق و چې ټول عمر يې په مطالعه کولو کې تير کړې ؤ، په آخيري عُمر کې چې کله فالج ووهلو، نو بيا يې هم د مطالعې کولو نه زړه نه صبريده. د ځان نه گير چاپيره به يې ډير کتابونه د يو بل د پاسه ايښي وو، او د کتابونو لوي اَمبارېې جوړ کړې ؤ، ده به د هغې نه يو يو کتاب راخيسته او د هغې مطالعه به يې کوله، يوه ورځ دا کتابونه په ده راولويده، او د هغې لاندې گير شو او هم هلته وفات شو. سبحان الله. د يته د علم او مطالعې شوق وايي. (۲)

د يو طالب العلم د مطالعې سره سخته مينه

په کتابونو کې د يو طالب واقعه ليکلې ده چې يوه شپه دده سره په کور کې د ډيوې تيل نه ؤ، دې ډير خفه ؤ، اتفاقًا په دې لاره باندې د بادشاه جلوس (قافله) تيريده، د هغوی سره رڼاگانې او فانوسونه وو، ده کتاب راواخيست او د هغوی سره ملگرې شو، په لاره باندې يې کتاب کتلو، تردې پورې چې دا جلوس د بادشاه محل ته اورسيده، دې هم محل ته ورننوت، (ځکه په ځان پوهه نه و او مطالعه کولو کې مستغرق و)، بادشاه چې دې وليده، نو خادمينو ته يې حکم وکړو، چې دې مه منعه کوئ، پرې يې دئ چې دې خپل کتاب وگوري.

تردې پورې چې دا جلوس د بادشاه خاص خلوت خانې ته اورسيده، دې هم هلته ورا ورسيده او هماغه شان په خپله مطالعه کولو کې مصروف ؤ، بادشاه چې دده د مطالعې دا شوق وکتلو نو ډير حيران شو.

کله چې دا طالب د مطالعې نه فارغ شو، کتاب يې بند کړو او اخوا ديخوا يې اوکته، نو خپل ځان يې د بادشاه په محل کې اوليده، دې ډير وويريدو، بادشاه ورته تسلي ورکړه چې يريږه مه.

ما چې ستا د مطالعې شوق او استغراق وليد، نو دتا سره مې ډيره مينه پيدا شوه اوس زه غوارم چې ستا د پاره پوره وظيفه (تنخواه) مقرر کړم، ددې د پاره چې ته په فارغه زړه سره خپله زده کړه وکړې.

---

(۱) تذکرة الحفاظ. طلباء کے لیے مثالی تحفه ص.

(۲) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۳۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالب ورته وويل چې زه د تنخواه په اخيستلو خپل ځان نه پابند کوم ، بلکه زه آزاد ژوند خوښوم ، البته که ته ماته فائده رارسول غواړې او دما سره احسان کول غواړې ، نو ماته کلدنا کله دا تکليف وي چې د ماسره دډيوې تيل ختم شي نو بيا د مانه مطالعه پاتې کيږي ، لهذا ته يو دُکاندار ته حکم وکړه چې ماته د ډيوې تيل راکوي او هغه به بيا مياشت پس د روپو مطالبه د تا نه کوي ، بادشاه همداسې وکړه او طالب يې ډير په عزت رخصت کړو . (۱)

د شاه عبدالعزيز رحمه الله علمي شوق

د حضرت شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله آخيري عُمر ؤ ، يوه ورځ دده ځوې حضرت شاه عبدالعزيز رحمه الله د قرآن کريم دَرس ورکولو ، د دَرس په دوران کې ده د څکلو اُوبه وغوښتې ، يو طالب په منډه کورته راغې او وې ويل چې شاه عبدالعزيز صاحب د څکلو اوبه غواړي . شاه ولي الله مجدث دهلوي رحمه الله چې دا واوريده ، نو ډير خفه شو ، او ډير په خفګان يې وويل : افسوس ! زما د خاندان نه د علم نُور او ادب ختم شوې (ځکه د قرآن کريم د درس په وخت بلاضرورته اُوبه څکل د ادب خلاف دي) .

د کور والا (بي بي) ورته وويل چې جناب ! ته دومره زر فيصله مه کوه ، زه به اوس اندازه ولږوم ، نو په يو ګلاس کې يې اُوبه واچولې او په هغې کې يې سَرکه هم واچوله (سَرکه چونکه ترُوشه وي او خوَند يې هم بدل وي) دا يې دې طالب ته ورکړې ، طالب چې کله دا اُوبه وَرورې او شاه صاحب ته يې ورکړې نو هغه وڅکلې .

کله چې د درس نه روستو کورته راغې نو مور ورنه پوښتنه وکړه : بچيه ! اُوبه دې وڅکلې ؟ ده ورته وويل چې آو . مور ورته وويل چې خوَند يې څنګه و ؟ ده ورته وويل چې موري زه خو يې په خوند نه يم پوهه شوې ، ځکه زه په درس کې مشغول وم .

نو دې مور يې شاه ولي الله محدث دهلوي رحمه الله ته وويل چې : وګوره . ما درته نه ويل چې ده د بې ادبۍ د وجې نه اُوبه نه دي څکلي ، بلکه سختهٔ تنده ورته لږيدلې وه ، او ضرورت يې ورته ؤ ، او دا ورته جائزوې ، لهذا زمونږ د خاندان نه اَدب نه دې ختم شوې ، شاه ولي الله چې دا واوريده نو ډير خوشحاله شو او دا دُعا يې وکړه :

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۵۴۰ ، ۵۳۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې الله ! زما په خاندان کې علم او ادب همیشه باقي وساته .(۱)

د علامه ابن تیمیه رحمه الله دسبق سره مینه

علامه ابن تیمیه رحمه الله د طالب علمۍ په زمانه کې د علم د زده کړې سره دومره شوق ؤ چې کله به ده د خپلو ملګرو سره د سبق تکرار کولو ، او ده ته به د قضاء حاجت ضرورت پېښ شو ، نو ده به خپلو ملګرو ته وویل : چې زه بیت الخلاء ته ځم ، تاسو مهرباني وکړئ او تکرار په اوچت آواز سره کوئ ، ځکه په بیت الخلاء کې خو زه په ژبه سبق نه شم ویلې ، نو کم از کم په غوږونو خو به ستاسو سبق اورَم ، نو تکرار به هم رانه نه ځي او وخت به مې هم نه ضائع کیږي .(۲)

د مولانا انورشاه کشمیري رحمه الله علمي حرص

علامه انورشاه کشمیري رحمه الله په خپل مرضِ وفات کې دومره سخت بیمار او کمزوری شوې ؤ چې ډاکټرانو دې د ناستې نه منعه کړې ؤ (ځکه ډاکټرانو ورته ویلي وو چې په ناستې سره به ستا تکلیف نور هم زیاتیږي) .

خو لیکن ده به د دې تکلیف باوجود بیا هم د ډیوې رڼا ته د کتاب مطالعه کوله ، کوم شاګردان چې ورسره ناست وو هغوی ورته وویل : جناب ! چې کله تاسو ډاکټرانو منعه کړي یۍ او تکلیف هم دې درته ، نو بیا ولې دومره ځان ستړې کوئ ؟ تاسو ته خو څه داسې دَرس هم نه دې درپه غاړه چې ګني د هغې دپاره مطالعه کوئ ، او کومه عِلمي نُکته خو هم د تاسو نه پټه نه ده چې ګني تاسو هغه ګورئ ؟ او که کومه مسئله تاسو خامخا ګورئ نو مونږ ته ووایئ ، مونږ به یې درله وګورو او تاسو ته به یې بیان کړو .

نو علامه انورشاه کشمیري رحمه الله ورته په جواب کې وویل : ستاسو خبره صحیح ده چې څه خاص نُکته او مشکله مسئله نشته چې ګني زه هغه ګورم ، خو دا خپله عِلمي تنده مې نه ماتیږي ، د دې سره څه وکړم ؟

نو د علم داسې تنده ده چې ټول عمر نه ختمیږي ، حدیث کې راځي :

---

(۱) خطبات فقیر ج۸ ص ۱۰۲ ، اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۱ .

(۲) ذیل طبقات الحنابلة ۱ / ۲۷۸ ، الترجمة الذهبیة لاعلام آل تیمیه ۱۵ ، اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَنْهُوْمَانِ لَايَشْبَعَانِ مَنْهُوْمٌ فِي الْعِلْمِ لَايَشْبَعُ مِنْهُ . وَمَنْهُوْمٌ فِي الدُّنْيَا لَايَشْبَعُ مِنْهَا .(۱)

دوه (۲) حرص كوونكي سړي داسې دي چې د هغوی خېټې نه ډکيږي : ۱ . په علم کې حرص کوونکې ، چې د هغه خېټه هيڅ کله نه ډکيږي . ۲ . د دُنيا حرص کوونکې ، چې د هغه خېټه هم هيڅ کله نه ډکيږي .

د علامه منذري رحمه الله د احاديثو سره مينه

د علامه حافظ منذري رحمه الله په باره کې راځي چې ده به د احاديثو درس ورکولو ، يوه ورځ د ده ځوي وفات شو ، نو خلقو ته يې وويل چې : د ده جنازه به همدلته په مدرسه کې وکړو ، ځکه زه بيا د احاديثو درس کوم .

علماء ليکي چې د جنازې کولو نه روستو د سنتو په نيت باندې د مدرسې دروازې پورې ورسره لاړ ، ده په سترګو کې اُوښکې راغلې او وې ويل چې : د احاديثو دَرس او شوق ما منعه کوي چې زه د دې سره مخکې لاړشم ، بيا راواپس شو او د احاديثو درس يې وکړو . (۲)

(۱) رواه البيهقي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) طبقات الشافعية الكبرى ۸ / ۲۶۰ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۹۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم د زده کړې د پاره علمي سفرونه کول

زمونږ اسلافو د علم د زده کړې د پاره اوږده اوږده سفرونه کړي او ډير مشقتونه يې برداشت کړي، بلکه د يو يو حديث زده کولو د پاره يې په سوونو ميله لرې سفر کړي، کله به يې چې د هغه استاذ نه حديث واوريده، نو واپس به خپل ځاى ته راغې.

د حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ د يو حديث د پاره څلويښت ورځې سفر کول

د احاديثو په کتابونو کې ذکر دي چې کله حضرت ابو ايوب انصاري ﷺ (کوم چې لس ۱۰ کاله د نبي کريم صلى الله عليه وسلم په خدمت کې هم پاتې شوې ؤ) ته دا پته ولږيده چې يو حديث فلاني صحابي ته معلوم دى او ما ته نه دى معلوم (دده په زړه کې دا شوق ؤ چې د هغه نه دا حديث واورم) هغه صحابي چونکه ډير لرې اوسيده، نو دده د ځان د پاره اُوښه واخيسته، په هغې يې څلويښت (۴۰) ورځې مسلسل سفر وکړو، هلته چې ورورسيدو نو د هغه صحابي نه يې هغه يو حديث واوريده، او واپس د هغې ځاى نه راروان شو، هغه حديث دا دى:

اَللّٰهُ فِيْ عَوْنِ الْعَبْدِ مَادَامَ الْعَبْدُ فِيْ عَوْنِ أَخِيْهِ. (۱)

الله تعالى تر هغه وخته پورې د بنده مدد کوي، ترڅو پورې چې بنده د خپل ورور مسلمان مدد کوي.

همدارنګې حضرت جابر رضى الله عنه جليل القدر صحابي دى، ده هم صرف د يو حديث معلومولو د پاره دمشق ته سفر کړې ؤ. (۲)

صرف د حديث سَند اوچتولو د پاره نهه سوه ميله لرې سفر کول

يو محدث وايي چې د يو حديث په باره کې ما ته دا معلومه شوه چې دا حديث فلاني عالم ته معلوم دى، همدا حديث اګر چې ما ته هم معلوم ؤ خو چونکه د هغه سَند اوچت ؤ (يعنى د هغه او د نبي کريم ﷺ په مينځ کې واسطې کمې وې)، لهذا زه صرف د سَند اوچتولو د پاره د هغه

(۱) حواله د حديث داده: اخرجه مسلم في الذكر حديث ۳۷، وابوداود في الادب باب ۶۰، والترمذي في الحدود باب ۳ وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷، الترغيب والترهيب ج۳ ص ۲۶۲ الترغيب في قضاء حوائج المسلمين. دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(۲) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسې روان شوم، تقريبًا نهه سوه (۹۰۰) ميله مزل مې وکړو، چې کله هغه ته ورا ورسيدم، د هغه نه مې حديث واوريده، او دوباره راروان شوم. (۱)

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله علمي سفرونه کول

امام ابوحاتم رازي رحمه الله په خپلو حالاتو کې ليکلي چې کله ما په اول ځل باندې د شلو (۲۰) کالو په عُمر د خپل کلي (رَيْ) نه عِلمي سفر شروع کړو، نو اووه (۷) کاله مسلسل مې عِلمي سفرونه کول، او دا سفرونه مې ټول پياده کړي.

اووه (۷) کاله پس چې کله خپل وطن (رَيْ) ته راغلم، څه وخت پس مې بيا دوباره علمي سفر شروع کړو، او درې (۳) کاله مې نور هم سفرونه وکړه.

تقريبًا شپږ زره (۶۰۰۰) کلوميټره پياده سفر ما شمار کړې دی، ددې نه روستو ما بيا د سفر شمار ل پريښوده.

څو څو پيرې د کوفې نه بغداد ته پياده تللې يم، دغه رنګې د مکې نه مدينې ته، او د مدينې نه مصر ته هم بار بار پياده تللې يم، همدغه شان د مصر نه رَمْلې ته، او د رَمْلې نه مختلفو علاقو لکه بيت المقدس، عسقلان، او طبريې ته پياده تللې يم.

همدارنګې د رملې نه دمشق ته، د دمشق نه حمص ته، د حمص نه انطاکيه ته، او د انطاکيه نه طرطوس ته پياده تللې يم.

بيا د طرطوس نه دوباره حمص ته صرف ددې د پاره راغلم چې په حمص کې د ابواليمان د حديث څه حصه د اوريدو نه رانه پاتې شوې وه، هغه مې چې واوريده نو د حمص نه دوباره بيستان ته راروان شوم، بيا د بيستان نه رُقې ته، او د رُقې نه بغداد ته راغلم.

او دا ټول سفرونه مې پياده کړي وو. (۲)

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۹۲.

(۲) سير اعلام النبلاء ۱۳/ ۲۵۵، صبر واستقامت کے پیکر، طالب کے لیے مثالی تحفه ص ۲۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په زده کړه کې خواري او محنت کول

علم چونکه یو عظیم نعمت دی او دا نعمت انسان ته هله حاصلیږي چې دې په دې کې ښه خواري او محنت وکړي. ځکه بغیر د خوارۍ او محنت نه انسان ته نه خو په دُنیا کې کامیابي ممکن ده، او نه په آخرت کې، الله تعالی فرمایي:

﴿ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴾. (۱)

ترجمه: نشته د انسان دپاره مګر هغه څه چې ده یې کوشش وکړو.

بل ځای الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا... ﴾. (۲)

ترجمه: څوک چې زمونږ د دین په لاره کې کوشش کوي نو مونږ به ورته خپلې لارې وښایو.

امام مالک رحمه الله فرمایي:

اَلْعِلْمُ شَيْءٌ لَا يُعْطِيكَ بَعْضَهُ حَتَّى تُعْطِيَهُ كُلَّكَ.

علم داسې یو شی دی چې دې به تا ته بعضې حصه د هغه وخته پورې درنه کړي ترڅو چې تا ده ته غونډ ځان نه وي وقف کړې.

د محنت په باره کې یو شاعر وایي:

۱. بِقَدْرِ الْكَدِّ تُكْتَسَبُ الْمَعَالِيْ ❁ مَنْ طَلَبَ الْعُلىٰ سَهِرَ اللَّيَالِيْ

۲. تَرُوْمُ الْعِزَّ ثُمَّ تَنَامُ لَيْلًا ❁ يَغُوْصُ الْبَحْرَ مَنْ طَلَبَ اللَّآلِيْ

۳. عُلُوُّ الْكَعْبِ بِالْهِمَمِ الْعَوَالِيْ ❁ وَعِزُّ الْمَرْءِ فِيْ سَهَرِ اللَّيَالِيْ

۴. وَمَنْ رَامَ الْعُلىٰ مِنْ غَيْرِ كَدٍّ ❁ اَضَاعَ الْعُمْرَ فِيْ طَلَبِ الْمُحَالِيْ (۳)

---

(۱) النّجم آیت ۳۹.

(۲) العنکبوت آیت ۶۹. حضرت فضیل بن عیاض رحمه الله ددې آیت معنی داسې بیانوي: وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِي طلب العلم لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَ العمل به. کوم خلق چې د علم په طلب کې کوشش کوي نو مونږ به دوی ته په دې باندې د عمل کولو لارو طرفته راهنمایي وکړو. تفسیر مظهري سورة عنکبوت آیت ۶۹، ومعارف القرآن.

(۳) تعلیم المتعلم فصل فی الجدّ والمواظبة والهمّة.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. د محنت (او مشقّت) په اندازه باندې اوچت مقام حاصلولې شي، پس څوک چې اُوچته مرتبه طلب کوي نو هغه به شپې ويښې تيروي.

۲. ته اراده د عزت (او اُوچتوالي) لرې، خو (عجيبه داده چې) ته بيا اُوده کيږې، (خُوبوند کوې، داسې خو هيڅ کله نه شي کيدې چې انسان بغير د شَب بيدارۍ او محنت نه اُوچته مرتبه حاصله کړې) ځکه کوم کس چې ملغلرې طلب کوي نو هغه په درياب کې غوپې وهي.

۳. اُوچتوالې د شرافت (او بزرګۍ) په اُوچتو همتونو سره وي، او د انسان عزت په شَب بيدارۍ (د شپې محنت کولو) کې دې.

۴. کوم کس چې بغير د محنت (او خوارۍ) نه اراده د اوچتوالي لري، نو دې انسان د يو محال شي په طلب کې خپل عُمر ضايع کړو.

امام شافعي رحمه الله فرمايي:

اَلْجِدُّ يُدْنِيْ كُلَّ اَمْرٍ شَاسِعٍ * وَالْجِدُّ يَفْتَحُ كُلَّ بَابٍ مُغْلَقٍ (۱)

کوشش هر مشکل کار آسانوي، او کوشش هره بنده دروازه خلاصوي.

د حضرت ابوهريرة رضي الله عنه ولږه برداشت کول

د تعليم په دوران کې حضرت ابوهريرة رضى الله عنه د ډيرې ولږې د لاسه څو څو پيرې بې هوشه شوې وُ، خلقو به ورباندې دا ګمان وکړو چې ګني په ده باندې د مِرګو بيماري راغلې ده، نو دوی به کوشش کولو چې دې په هوش کې راشي (حالانکه په ده باندې به د مِرګو بيماري نه وه، بلکه د ډيرې ولږې د لاسه به بې هوشه شوې وُ).

دامام بخاري رحمه الله مشقت برداشت کول

د امام بخاري رحمه الله کتاب (صحيح البخاري) ته چې د اَصَحُّ الْكُتُبِ بَعْدَ كِتَابِ اللهِ شرف حاصل شوې دی، نو ده هم د طالب علمۍ په دوران کې ډير تکليفونه او مشقتونه برداشت کړي دي، يو ځل په يو سفر کې ورباندې دومره غُربت راغې چې د خوراک ورته نور هيڅ نه

(۱) تعليم المتعلم فصل فى الجد والمواظبة والهمة، تحفة الطلباء والعلماء ص ۱۵۶، طلباء کے لیے مثالي تحفه ص ۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصليده ، درې (۳) ورځې مسلسل يې د ځنګل د اُونو په پاڼو او بوټو خوړلو باندې ګزاره کوله .(۱)

زمونږ اسلافو او مشائخو ته چې الله ﷻ دومره لوي مقام ورکړې وُ ، دوی هم د علم د حصول په وخت ډير محنت ، مشقتونه او تکاليف برداشت کړي دي ، د همدغه محنت په برکت سره دوی غټ غټ کتابونه ليکلي چې تر قيامته پورې خلق ورنه استفاده کوي .

د امام طبري رحمه الله محنت

د امام طبري رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه چې حضرت ! تاسو ته دا بې شماره علوم څنګه حاصل شو ؟ نو ده ورته ووېل :

كُنْتُ اَنَامُ عَلَى الْبَرَارِيْ ثَلَاثِيْنَ سَنَةً .

ديرش (۳۰) کاله چيرته زه په بستره نه يم اُوده شوې ، بلکه ما به د بسترې په ځای ځانته بوری اچوله ، او په هغې به اوده کيدم .

د امام ابوحاتم رازي رحمه الله مشقت برداشت کول

۱. د فنّ حديث اوچت امام علامه ابوحاتم رازي رحمه الله خپله واقعه بيانوي چې زه د طالب علمۍ په زمانه کې څوارلس (۱۴) کاله په بصره کې پاتې شوې يم ، يو پيره دومره غُربت راباندې راغې چې خپلې جامې (کپړې) مې خرڅې کړې ، او په هغې مې ګزاره کوله ، کله چې کپړې راسره ختمې شوې ، نو دوه ورځې راباندې مسلسل وَلږه تيره شوه ، آخر مجبور شوم او يو دوست ته مې خپل حال ښکاره کړو ، نو د خوش قسمتۍ نه د هغه سره يو درهم و ، هغه ماته نيم درهم راکړو نو ما بيا په هغې ګزاره وکړه .(۲)

۲. د امام ابوحاتم رازي رحمه الله په حالاتو کې راځي ، دې په خپله د دې بيان کوي ، چې يو ځل مونږ درې (۳) ملګري په علمي سفر باندې ووتو ، د ځان سره مو د خوراک څه شيان راواخيستل ، مونږ سمندري سفر شروع کړو ، په کشتۍ کې کيناستو ، درې مياشتې مونږ سفر کولو ، د خوراک چې راسره څه وو هغه هم ختم شو ، دعاګانې مو کولې ، آخر دا چې يوې اُوچې

(۱) تذکرهٔ مېبرومحراب ج۳ ص ۱۳۵ .

(۲) تذکرة الحفاظ ، تذکرهٔ ممبرومحراب ج۱ ص ۱۲۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاقې ته ورسيدو ، مونږ د کشتۍ نه ښکته شو او پيدل سفر مو شروع کړو ، د خوراک هم راسره څه نه وو ، آخر د ډيرې وَلږې او تندې د وجې زمونږ يو ملګرې بيهوشه شو ، او راپريوت ، مونږ چې هرڅومره هغه وخوَزول خو هغه په هوش کې نه راتلو ، مونږ مجبوراً هغه په هماغه ځای پريښود ، او مخکې روان شو ، (چې که چيرته څه کورونه په نظر راشي نو د هغوی نه به ددې کس د پاره څه خوراک او څکاک راوړو) .

مزل مو کولو ، آخر دا چې زه هم د ډيرې وَلږې او تندې د لاسه راپروتم ، په خپو کې مې هيڅ قوت د تللو نه و .

زمونږ هغه دريم ملګري زه هم پريښودم او په وړاندې يې سفر شروع کړو (ددې د پاره چې که چيرته څوک پيدا شي او ددوی د پاره ورنه خوراک او اُوبه راوړي) .

کله چې دا دريم ملګرې څه مخکې لاړو ، نو هغه ډير لرې څه کسان وليده چې هغوی د سمندري کشتۍ نه د لږ وخت دپاره راکوز شوي وو ، ده هغوی ته په څادر خَوَزولو سره اشاره وکړه ، هغوی چې ده ته راغله ، نو ده ورته خبره وکړه (چې زما دوه ملګري د ولږې او تندې نه بې هوشه دي) .

ابوحاتم رازي رحمه الله وايي چې ما وکتل چې خلق ماته په خُوله کې اُوبه راچوي ، ما چې څه اُوبه وڅکلې ، نو په ماکې څه نا څه قوت راپيدا شو او راپورته شوم .

ما هغوی ته وويل چې: شاته د مونږ نه يو بل ملګرې هم د وَلږې او تندې د لاسه بې هوشه پروت دی ، دوی هغه له هم ورغله ، هغه ته يې هم په خُوله کې اُوبه واچولې او څه خوراک يې ورته ورکړو ، هغه هم چې کله په هوش کې راغې ، نو مونږ درې واړه ددې کشتۍ والاو سره لاړو ، دوی زمونږ ډير عزت وکړو ، او څه خوراک يې هم راله راکړو . (۱)

د شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله مشقت برداشت کول

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله د خپلې طالبۍ واقعه بيانوي چې کله ما سبق ويل نو په بغداد کې دومره ګراني وه ، او په ما باندې دومره غُربت و چې څو څو ورځې به ما خوراک اونه کړو خو خپل سبق مې بيا هم نه دی قضاء کړې .

(۱) صبر و استقامت کے پیکر ، طلباء کےلئے مثالي تحفه ص ۲۷۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کله به راباندې وَلږه زياته شوه نو بيا به مې په لاره کې کتل چې که چا څه شي خوړلي وي او د هغې پوستکي پراته وي نو زه به هغه راواخلم، او به يې وينځم ، او په هغې به ګوزاره وکړم، مابه دا پوستکي راواخيستل، هغه به مې اووينځل او د هغې په خوراک به مې خپله ګوزاره کوله .

يوه ورځ چې کله ډير وږې شوم نو په دې نيت راووتم چې په لاره کې به څه پيدا کړم او راوابه يې خلم، خو چې هر څومره وګرځيدم هيڅ شی مې پيدا نه کړو ، ماته پته ولږيده چې د مانه مخکې کوم بل غريب په دې لاره تير شوې او د شيانو پوستکي هغه راټول کړي دي .

شيخ عبدالقادر جيلاني رحمه الله وايي چې کله زه په بغداد کې ''عطر بازار'' ته ورسيدم او هلته يو جُمات (مسجد ياسين) ته ورننوتم، نو د ډيرې ولږې د لاسه مې نور هيڅ حرکت نه شو کولې، زه د جُمات په يو ګُنج (ګُټ) کې کيناستم او د خپل مرګ انتظار مې کولو .

ناڅاپه دې جُمات ته يو ځوان راننوت چې په لاس کې ورسره تازه روټۍ او سَره کړې غوښه هم وه، دې هم په جُمات کې ماته مخامخ کيناست او خوراک يې شروع کړو .

کله به چې هغه خپلې خُولې ته نَوړۍ اوچتوله نو د ډيرې ولږې د لاسه به بې اختياره زما خُوله هم کلاويده، مابه ځان ښه کنټرول کړو او خپل ځان مې ښه ملامته کړو چې اې عبدالقادره ! دا ته څه کوې ؟

دا دُعا مې وکړه چې يا الله ! يا خو زما د خوراک انتظام وکړې، او يا راته په حياء او پَرده کې مرګ راولې .

ناڅاپه د دې ځوان په ما باندې نظر اولږيده ، او راته وې ويل چې وروره ! راشه ، ډوډۍ اوخوره. ما اِنکار وکړو. هغه راته قَسَم راکړو چې راشه ډوډۍ اوخوره . زه ورغلم او په قلاره قلاره مې ورسره ډوډۍ خوړه .

هغه رانه پوښتنه وکړه چې ته د کوم ځاى يې ؟ ستا څه نوم دى ؟ او دلته څه کوې ؟

ما ورته وويل چې زه د ''جيلان'' يم، او دلته د علم حاصلولو د پاره راغلې يم .

هغه راته وويل چې زه خو هم د جيلان يم . او پوښتنه يې رانه وکړه : چې آيا ته خو د عبدالقادر په نوم يو کس نه پيژنې ؟ چې د جيلان اوسيدونکې دى ، او د ابوعبدالله صومعي درويش نمسې دى ؟ ما ورته وويل چې هغه کس زه په خپله يم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې هغه دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو ، او وې ويل : په الله قسم ، ستا مور ماته ستا د پاره څلوېښت دينار راکړي وو ، خو زه چې بغداد ته راغلم نو ما ته ډير تلاش کړې خو ما هيڅ رته هم ته پيدا نه کړې ، آخر دا چې د ماسره خپله خرچه هم ختمه شوه ، او نن دريمه ورځ ده چې ما هم څه نه دي خوړلي ، دومره وږې راخيستي ووم چې ماته مرداره خوراک هم جائز وه ، خو نن مې ستا په دې دينارو کې په يو څو ديناره باندې ځان له خوراک راواخيستو ، نو زه د تا نه معذرت غوارم ، دا همدا ستا په روپو اخيستل شوې خوراک دی ، نو ته دا ډير په اطمينان اوخوره ، او دا باقي مانده دينار درواخله .

عبدالقادر جيلاني رحمه الله وايي چې ما هغه ته تسلّي ورکړه چې خفه کيږه مه ، تا ډير ښه کار کړې . کله چې موږ ډوډۍ اوخوړه نو ما بيا هغه ته د خرچې د پاره څه ديناره هم ورکړه او هغه مې په ډير عزت سره رخصت کړو .[1]

د امام ابن جوزي رحمه الله محنت

امام ابن جوزي رحمه الله يو کرت په ممبر باندې وويل چې ما په دې خپلو ګوتو باندې دوه زره (۲۰۰۰) جلدونه کتابونه ليکلي دي .

ده به د احاديثو ليکلو په وخت کې چې کله د کړکي (لرګي) قلم ځان له جوړول نو هغه پوستکي به يې جَمع کول ، ددې نه دومره ډير پوستکي جَمعه شوي وو چې د مرګ په وخت يې وصيت وکړو چې ماته د غُسل اوبه په دې پوستکو ګرمې کړئ . کله چې دې وفات شو نو ده له يې د غُسل اُوبه په دې پوستکو ګرمې کړې ، او پوستکي دومره ډير وو چې بيا هم زياتي شو .[2]

په درې ديرش (۳۳) کاله کې صرف اته (۸) مسئلې زده کول

امام غزالي رحمه الله په خپل مشهور کتاب ” احياء العلوم “ کې د حاتم اصم رحمه الله واقعه ذکر کړې ، چې يوه ورځ دده نه خپل استاذ شقيق بلخي رحمه الله پوښتنه وکړه ، چې اې حاتمه ! تا د ماسره څومره وخت د عِلم په زده کړه کې تير کړو ؟

(۱) صبر واستقامت کے پیکر ص ۱۰۷ .

(۲) علمائے سلف بلدائے ممبر ومحراب ج۳ ص ۱۳۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ورته وويل چې درې ديرش (۳۳) کاله. استاذ ورنه پوښتنه وکړه چې په دې درې ديرش کاله کې تا د مانه څه زده کړه؟ ده ورته وويل: اته (۸) مسئلې.

استاذ ويل: إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُوْنَ. زما خو دتاسره غونډ عمر تير شو، او تا صرف د مانه اته (۸) مسئلې زده کړي؟

ده ورته وويل چې استاذ صاحب! دروغ درته نه شم ويلې، په دې دومره زمانه کې مې صرف همدغه اته مسايل زده کړي دي نور مې هيڅ نه دي زده کړي.

استاذ ورته وويل چې ته هغه اته (۸) مسايل بيان کړه چې زه يې واورم.

نو حاتم اصم رحمه الله ورته شروع شو:

۱. ما چې کله دې مخلوقاتو ته اوکتل، نو هر چا د يو شي سره محبت کول، خو چې کله به دې مړ شو نو هغه شئ به ورنه پاتې شو، نو ما د نيکو اعمالو سره محبت شروع کړو (او نيک اعمال مې کول)، ځکه که زه وفات شم نو دا نيک اعمال به د ماسره قبر ته هم ځي. (د ما نه به نه جدا کيږي).

استاذ ورته وويل چې دا خو دې ډيره ښه مسئله زده کړې. خو نورې دې کومې مسئلې زده کړي؟ هغه هم راته ووايه. ده ورته وويل:

۲. کله چې ما چې د الله ﷻ دې قول ته نظر وکړو چې الله تعالی فرمايي:

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى. فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾ (۱)

ترجمه: پس څوک چې د خپل رب د وړاندې د اودريدلو نه ويريدلې وي، او خپل نفس يې د خواهشاتو نه منعه کړې وي نو يقيناً دده د پاره جنت ځاى د اوسيدو دى.

نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې د الله جل جلاله په کلام کې هيڅ شک وشبه نشته، لهذا ما هم په زړه کې د الله ﷻ نه ويره پيدا کړه، د خواهشاتو نه مې ځان منعه کړو، او نيک اعمال مې شروع کړه. (چې الله ﷻ ماله هم جنت راکړي).

۳. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو، نو ما وليده چې د هر چا سره څه قيمتي شى وي نو دې د هغې ډير حفاظت کوي او په يو محفوظ ځاى کې د ځان د پاره ږدي، خو ما چې د قرآن کريم دې آيت ته وکتل چې الله تعالى فرمايي:

---

(۱) النازعات آيت ۴۰، ۴۱.

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ ﴾ . (۱)

ترجمه : څه چې د تاسو سره دي نو هغه به ختم (فناء) شي ، او څه چې د الله ﷻ سره دی هغه باقي پاتې کيدونکي دي .

لهذا د ماسره چې څه قيمتي شی ؤ ، ما هغه الله ﷻ ته حواله کړو (يعنی خيرات مې کړو) د دې د پاره چې دا زما د پاره محفوظ شي .

۴ . ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو چا په مال سره فخر کولو ، چا په حسَب و نسَب سره فخر کول او دا يې د ځان د پاره د عزت شی ګڼلو چې ګني په دې سره به زه معزز شم ، خو ما چې د الله ﷻ دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ . (۲)

ترجمه : بيشکه په تاسو کې د الله ﷻ په نزد زيات عزت مند هغه کس دی ، چې هغه په تاسو کې زيات پرهيزګار وي .

نو ما هم تقوی په ځان کې پيدا کړه چې زه هم د الله ﷻ په نزد عزت مند شم .

۵ . ما چې په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو دوی کې بعضې په بعضې نورو باندې لعنت وايي ، د يو بل سره عداوت کوي ، او د بل مسلمان سره چې څه نعمت او ګوري نو دې دا نه برداشت کوي . ددې ټولو خبرو جرړه حسَد دی ، نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکته چې الله تعالی فرمايي :

﴿ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ﴾ (۳)

ترجمه : هم مونږ د دوی روزي په دُنيا کې د دوی په مينځ کې تقسيم کړې ده .

نو زه پوهه شوم چې کله تقسيم د الله ﷻ د طرفه دی نو بيا زه د خلقو سره حسَد او عداوت ولې وکړم ، لهذا ما حسَد او عداوت پريښود .

(۱) النحل آيت ۹۶ .
(۲) الحجرات آيت ۱۳ .
(۳) الزخرف آيت ۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶. ما په دې مخلوقاتو کې نظر وکړو نو په دوی کې بعضې په بعضې نورو باندې ظلم و زياتې کوي، يو بل په ناحقه قتلوي، او د يو بل سره سخته دشمني کوي. نو ما د الله جل جلاله دې قول ته وکته چې الله تعالى فرمايي:

﴿إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا﴾. (۱)

ترجمه: بيشکه شيطان ستاسو د پاره دُشمن دی، نو تاسو دې په دُښمنۍ ونيسئ (يعنی د شيطان سره دښمني کوئ).

نو زه پوهه شوم چې زما اصلي دُښمن شيطان دی، ځکه الله تعالى فرمايي چې دې ستاسو ښکاره دشمن دی نو ما د خلقو سره دښمني پريښوده، او صرف دا شيطان مې په دُښمنۍ ونيوه.

۷. ما چې دې مخلوقاتو ته نظر وکړو نو ما وليده چې هر کس د رزق په تلاش کې د ومره ځان مشغوله کړې چې د حلال و حرام، جائز او ناجائز تمييز نه کوي، بلکه شپه او ورځ يې په ځان يوه کړې وي، خو صرف ځان له څه راپيدا کوي. نو ما د الله تعالى دې قول ته اوکته چې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ (۲)

ترجمه: او د زمکې په مخ هيڅ تلونکې جاندار (ذي روح) داسې نشته چې د هغه روزي د الله ﷻ په ذمه نه وي. (يعنی د هر جاندار روزي د الله ﷻ په ذمه ده).

نو زه پوهه شوم چې زه خو هم د هغه ذي روح (سادار) نه يم چې د هغوی د روزۍ ذمه داري الله ﷻ په خپله ذمه اخيستې ده.

لهذا په ما باندې چې د الله تعالى کوم فرائض او احکام وو نو ما ځان هغې طرف ته متوجه کړو، او چې زما کوم شی د الله ﷻ په ذمه و نو ما د هغې دير فکر پريښود.

۸. ما چې په مخلوقاتو کې نظر وکړو نو ټولو خلقو په مختلفو شيانو توکّل کولو: چا په خپل اولاد توکّل کولو، چا په تجارت توکّل کولو، او چا په زراعت توکل کولو، يعنی هر مخلوق په يو بل مخلوق باندې توکّل کولو.

---

(۱) سورة فاطر آيت ۶.
(۲) سورة هود آيت ۶.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ما د الله ﷻ دې قول ته وکته چې الله تعالى فرمايي :

﴿ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴾ . (۱)

ترجمه : او څوک چې په الله ﷻ باندې توکّل (بهروسه) کوي ، نو الله تعالى يوائې هغه لره کافي دی .

لهذا ما يوائې په الله ﷻ باندې توکّل او اعتماد وکړو ، او الله ﷻ زما د پاره کافي هم دی.
شقيق بلخي رحمه الله چې کله د خپل شاګرد (حاتم اصم رحمه الله) دا اته (۸) خبرې واوريدې کومې چې ده په درې ديرش (۳۳) کاله کې زده کړې وې ، نو ورته وې ويل :
اې حاتمه ! تاته دې الله تعالى په دې باندې د عمل کولو توفيق درکړي ، ما د تورات ، انجيل، زبور او د قرآن مجيد په ټولو علومو باندې نظر اچولې نو دا اته خبرې (د عمل په اعتبار سره) د ټولو کتابونو نچوړ او خلاصه ده ، چا چې په دې باندې عمل وکړو ګويا ده په ټولو کتابونو باندې عمل وکړو . (ځکه دا اته خبرې د ټولو نيکو کارونو د پاره اساس دی) . (۲)
نو په کار ده چې هر طالب العلم د حاتم اصم رحمه الله غوندې په خپل علم باندې عمل وکړي أو د خپل ژوند د پاره دغه شان قيمتي خبرې مشعلِ راه اوګرځي .

د طالب علمی په دوران کې اکثر تکليفونه وي

د طالب عِلمی په دَوران کې اکثر په طالب باندې ډير تکليفونه او مصيبتونه راځي ، کله مالي تکليفونه وي ، او کله بدني . بعض وخت خو ديته خبره اورسي چې انسان ته قُوْت لَا يَمُوْت رزق هم نه ملاويږي . وَلږه ، تنده او د خلقو خبرې طالب ديته مجبور کړي چې دده زړه مات شي او همت يې کمزورې شي .

خبردار ! په داسې موقعو کې انسان ته صبر ، استقامت ، استقلال او کلک همت په کار دی، ځکه چې کله د انسان حوصله اوچته وي نو که اوس په ده باندې هر څومره تکليفونه راځي په دې سر دده په عَزم او اراده کې نور هم مضبوطتيا راځي ، او نور هم مقصود طرف ته متوجه کيږي .

---

(۱) الطلاق آيت ۳ .

(۲) احياء العلوم ج۱ ص ۹٦ کتاب العلم الباب السادس .

(c) ketabton.com: The Digital Library

قدرمنو ! كه چيرته زمونږ اسلافو دغه محنتونه او مشقتونه نه وې برداشت كړي نو اهلِ اسلام ته به څنګه د امام بخاري ، امام ابوحنيفه او تهانوي رحمهم الله غوندې كسان نصيبه شوي وو ؟ دا خو د هغوی د محنت بركت دی چې د هغوی د كتابونو نه نن هم خلق استفاده كوي.

علماء فرمايي :

لَايُسْتَطَاعُ الْعِلْمُ بِرَاحَةِ الْجِسْمِ . (۱)

د جسم په راحت سره علم نه حاصليږي .

د نابينا كسانو علمي كارنامې

د همدغه علمي جذبې او عالي همت په بركت باندې د اُمت هغه خلقو هم غټې كارنامې كړې كوم چې په ستركو باندې معذوره وو .

ابوالعباس رازي رحمه الله نابينا ؤ ، ځان سره يې سوچ وكړو چې كه ستا ستركې نشته نو خپې خو دې شته ، راشه د علم پسې ووځه ، او علم حاصل كړه ، نو د خپل وطن نه د علم زده كولو پسې اووت او د دوه زرو (۲۰۰۰) ميله نه زيات علمي سفرونه يې وكړه .(الله ﷻ ورنه ډير لوي عالم جوړ كړو) . (۲)

همدارنګې يو بل نابينا مشهور شاعر ابوالعلاء معرّی كوم چې د څلورو كالو په عمر كې ړوند شوې ؤ ، ده هم ډير علمي سفرونه كړي وو ، او ډير كتابونه يې هم ليكلي . صرف په فنِ ادب كې يې يو كتاب '' الايا والغصون '' په سلو (۱۰۰) جلدونو كې ليكلې . (۳)

همدارنګې حمّاد بن زيد نابينا عالم ؤ ، څلور زره (۴۰۰۰) احاديث ورته داسې ياد وو چې يو روايت كې به هم نه خطاء كيده . (۴)

(۱) تحفة العلماء والطلباء ، طلباء كے لئے مثالي تحفه ص ۲۷۴.

(۲) نابينا علماء ص ۲۹ ، ندائے ممبرومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(۳) نابينا علماء ص ۲۳ ، ندائے ممبرومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(۴) نابينا علماء ص ۱۷ ، ندائے ممبرومحراب ج۳ ص ۱۳۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

﴿ قُلۡ هَلۡ يَسۡتَوِى الَّذِيۡنَ يَعۡلَمُوۡنَ وَالَّذِيۡنَ لَا يَعۡلَمُوۡنَ ﴾. الزمر آيت ۹.

﴿ يَرۡفَعِ اللّٰهُ الَّذِيۡنَ آمَنُوۡا مِنۡكُمۡ وَالَّذِيۡنَ أُوۡتُوا الۡعِلۡمَ دَرَجَاتٍ ﴾. المجادلة ۱۱.

﴿ إِنَّمَا يَخۡشَى اللّٰهَ مِنۡ عِبَادِهِ الۡعُلَمَاءُ ﴾. فاطر ۲۸.

د عُلماو او طلباو مقام

تاليف:

اَبُوالشَّمۡس مولانا نُوۡرُالۡهُدیٰ عُفِیَ عَنۡهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيض القُرآن اکاخيل کالونی مردان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د علماو او طلباو مقام :

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهٖ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ، وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه. وَنَشْهَدُ اَنْ لَّا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُه ،

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴾ . (۱)

وقال تعالى : ﴿ يَرْفَعِ اللهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، ﴾ . (۲)

وقال تعالى : ﴿ اِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ . ﴾ .(۳)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : مَنْ يُّرِدِ اللهُ بِهٖ خَيْرًا يُّفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ . (۴)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ وَاِنَّ الْاَنْبِيَاءَ لَمْ يُوَرِّثُوْا دِيْنَارًا وَّلَا دِرْهَمًا اِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ اَخَذَهُ اَخَذَ بِحَظٍّ وَافِرٍ(۵)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

---

(۱) الزمر آيت ۹ .

(۲) المجادلة ۱۱ .

(۳) سورة فاطر ۲۸ .

(۴) رواه البخاري في العلم ۱۰ ، ومسلم في الامارة ۱۷۵ ، والترمذي في العلم ۴ ، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱ ۱۲۸ ، مشكوة كتاب العلم .

(۵) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳٦۴۱) ، (۳٦۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲٦۸۴) . مشكوة كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محترمو مسلمانانو وروڼو ! علم داسې يو عظيم صفت دی چې د دې په وجه انسان په ټولو مخلوقاتو کې معزّز او مشرّف ګرځي، ځکه چې د معرفتِ الهي په مقدّسه رڼا باندې منوّر ګرځي او انسان ته په دُنيا او آخرت کې خوشحالي، ترقي او کاميابي نصيب کيږي.

لهذا د دې علم سره چې د چا هم، او د څه شي هم واسطه رأغلې نو الله تعالى هغه ته ډير لوي مقام او لويه مرتبه ورکړې. د دې د وجې نه په قرآن کريم او احاديثو کې د علماو او طلباو ډير زيات فضيلت بيان شوې :

د علماو مقام

الله ﷻ د علماؤ درجې اوچتوي

الله تبارک وتعالى فرمايي :

﴿ يَرْفَعِ اللهُ الَّذِيْنَ آمَنُوْا مِنْكُمْ وَالَّذِيْنَ أُوْتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ ﴾. (۱)

ترجمه : الله تعالى به په تاسو کې د مومنانو او اهل علمو درجې اوچتې کړي.

په دې آيت مبارکه کې د علماو فضيلت بيان شوې، ځکه په دې کې الله ﷻ اول د عامو مومنانو د درجو اوچتوالې ذکر کړې چې پکې علماء هم داخل دي، بيا يې د تعميم نه روستو په خصوصيت سره د اهلِ علمو د درجو اوچتوالې ذکر کړې، چې دا د اهلِ علمو دپاره لوي فضيلت دی. (۲)

دلته امام رازي رحمه الله فرمايي :

فَوَجَبَ أَنْ يَّكُوْنَ الْعُلَمَاءُ أَفْضَلُ النَّاسِ. (۳)

دا خبره واجب (او ثابته) ده چې علماء دې په ټولو خلقو کې افضل وي.

د عالم درجه په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زياته ده

حضرت ابن عباس رضي الله عنهما فرمايي :

لِلْعُلَمَاءِ دَرَجَاتٌ فَوْقَ الْمُؤْمِنِيْنَ بِسَبْعِ مِائَةِ دَرَجَةٍ مَابَيْنَ الدَّرَجَتَيْنِ مَسِيْرَةَ خَمْسِ مِائَةِ عَامٍ (۴)

(۱) المجادلة آيت ۱۱.

(۲) کشف الباري ج۳ ص ۴۳ کتاب العلم باب فضل العلم.

(۳) تفسير کبير ج۱ ص ۴۰۰ آيت ۳۱.

(۴) احياء العلوم ج۱ ص ۱۵ الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم . . .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علماو فضيلت په عامو مومنانو باندې اووه سوه (۷۰۰) درجې زيات دی ، او د هرو دوه درجو په مينځ کې د پنځه سوه (۵۰۰) کاله په مقدار مسافت دی .

د عالِم فضيلت په عابِد باندې زيات دی

نبي کريم ﷺ فرمائي:

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ سَبْعُوْنَ دَرَجَةً بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْفَرَسِ سَبْعِيْنَ عَامًا . (۱)

د عالم فضيلت په عابد باندې اويا (۷۰) درجې زيات دی ، او د هرې دوه درجو په مينځ کې د آس د اَويا (۷۰) کاله منډې په اندازه مسافت دی .

ددې وجه داده چې په معاشره کې کله بدعات او رسومات پيداشي نو په هغې باندې صرف عالم پوهيږي نو خلق به ورنه منع کړي ، او د عابد توجّه خو صرف خپل عبادت ته وي ، او دې په دې بدعاتو او رسوماتو پوهيږي هم نه . لهذا د عالم مرتبه د عابد نه اوچته ده . (۲)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِيْ عَلَى أَدْنَاكُمْ . (۳)

دعالم فضيلت په عابد باندې دومره دی لکه زما فضيلت په تاسو کې په يو ادنٰی کس باندې.

بل حديث کې راځي :

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ . (۴)

د عالم فضيلت په عابد باندې داسې دی لکه د څوارلسمې شپې سپوږمۍ فضيلت په باقي ستورو باندې .

(۱) رواه الهيثمي في المجمع ۱ ۱۲۲ ۱ ، والزبيدي في الاتحاف ۱ ۲۸۳ ، ۷ ۲۵۷۱ ، والتبريزي في مشكاة المصابيح ۲۱، ۲۱۴ ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۵۷ كتاب العلم ، تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۱ ايت ۳۱ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص ۱۸ ابواب العلم ، ثواب العلم والعلماء وفضلهم .

(۲) الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم .

(۳) رواه الترمذي كتاب العلم باب ۱۹ وقال حديث حسن صحيح ، ورواه البزار من حديث عائشة ، الترغيب والترهيب ج۱ ص۵٦ ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم الفصل الثالث .

(۴) اخرجه البخاري في العلم ۱۰ ، والترمذي في القرآن ۱۰ وفي العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه في المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳٦۴۱) ، (۳٦۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) وابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲٦۸۳) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه :

يو ځل د نبي كريم صلى الله عليه وسلم نه د بني اسرائيلو د يو دوه (۲) كسانو متعلق پوښتنه اوشوه چې په دې كې يو كس عالم ؤ ، ده به چې فرض مونځ وكړو نو بيا به كيناست او خلقو ته به يې د دين تعليم وركولو ، او دې دويم كس به د ورځې هميشه روژه نيوه او د شپې به يې ټوله شپه د الله ﷻ عبادت كولو . نو آيا په دې دواړو كې كوم كس بهتر و ؟ نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

فَضْلُ هذَا الْعَالِمِ الَّذِيْ يُصَلِّيْ الْمَكْتُوْبَةَ ثُمَّ يَجْلِسُ فَيُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ عَلَى الْعَابِدِ الَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ كَفَضْلِيْ عَلَى أَدْنَاكُمْ . (۱)

د دغه عالم فضيلت كوم چې صرف فرض مونځ وكړي او بيا كيني خلقو ته علم ښائي د ده فضيلت په هغه عابد باندې چې د ورځې روژه نيسي او د شپې ټوله شپه د الله ﷻ عبادت كوي دومره زيات دى لكه زما فضيلت په تاسو كې په يو ادنى كس باندې .

عالم او غير عالم سره برابر نه دي

الله تعالى فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لاَ يَعْلَمُوْنَ ﴾ . (۲)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره!) چې كوم خلق پوهيږي او كوم نه پوهيږي آيا دوى برابر دي؟

په آيت كې ''هَلْ'' د پاره د استفهام انكاري دى . يعنى پوه خلق او ناپوهه خلق دواړه برابر نه دي. (۳)

امام رازي رحمه الله فرمايي :

فِيْهِ تَنْبِيْهٌ عَظِيْمٌ عَلَى فَضِيْلَةِ الْعِلْمِ . (۴)

---

(۱) رواه الدارمي ، مشكوة كتاب العلم .

(۲) الزمر آيت ۹ .

(۳) تفسير مظهري الزمر آيت ۹ ، اعراب القرآن ج۵ ص ۱۴۴ الزمر آيت ۹ .

(۴) تفسير كبير ج۱ ص ۴۲۹ الزمر آيت ۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې آيت کې د علم په فضيلت باندې لويه تنبيه ده .

يعنی لکه څرنګ چې رڼا او تياره ، ړوند او بينا برابر نه دي دغه شان عالم او غير عالم هم برابر نه دي ، بلکه عالِم ته الله ﷻ ډير لوي مقام ورکړې .

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ مَثَلَ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ كَمَثَلِ النُّجُوْمِ يُهْتَدَىٰ بِهَا فِيْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ فَإِذَا انْطَمَسَتِ النُّجُوْمُ أَوْشَكَ أَنْ تَضِلَّ الْهُدَاةُ . (۱)

يقينًا د علماو مثال د آسمان د ستورو په شان دی ، د ستورو په وجه خلق په اُوچه او لمده کې لارې معلوموي ، نو که چيرته ستوري بې نُوره شي (يعنی د ستورو رڼا ختمه شي) نو قريبه ده چې د مسافرو نه به لاره ورکه شي . دغه شان که علماء نه وي نو خلق به د هدايت لاره پريږدي او ګمراه به شي .

وجه داده چې علم نُور دی ، حديث کې راځي : اَلْعِلْمُ نُوْرٌ . علم رڼا ده . او جهالت تياره ده . نو رڼا او تياره څنګه برابريدې شي ؟

الله ﷻ د خپلې او د فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم يوځای ذکر کړې

الله تبارک وتعالی فرمايي :

﴿ شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ ... ﴾ . (۲)

ترجمه : الله ﷻ په دې ګواهي ورکړې ده چې د هغه نه سِوا بل هيڅوک معبود نشته او فرشتې او د علم والا هم په دی ګواه دي .

په دې آيت کې هم د علماو ډير فضيلت بيان شوی ځکه الله ﷻ د خپلې ګواهۍ سره په دويمه مرتبه کې د فرشتو د ګواهۍ ذکر کړې ، او په دريمه مرتبه کې يې د علماؤ د ګواهۍ ذکر کړې .

(۱) رواه احمد المسند ۳ / ۱۲۶ الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۶ کتاب العلم ، کنزالعمال ج۱۰ ص ۱۵۱ .

(۲) آل عمران آيت ۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حافظ ابن كثير رحمه الله وينا

حافظ ابن كثير رحمه الله وايي :

وَهٰذِهِ خُصُوْصِيَّةٌ عَظِيْمَةٌ لِلْعُلَمَاءِ فِيْ هٰذَا الْمَقَامِ . (۱)

په دې آيت کې د علماؤ ډير لوي خصوصيت بيان شوي .(چې الله ﷻ د خپلې او فرښتو د ګواهۍ سره د علماؤ ګواهي هم ذکر کړې). (۲)

د عالم ذكر په دويمه مرتبه كې

په يو بل آيت کې الله ﷻ علماء په دويمه مرتبه کې ذکر کړې ، الله تعالى فرمايي :

﴿ قُلْ كَفَى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا بَيْنِيْ وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ .. ﴾ . (۳)

ترجمه : ورته ووايه اې پيغمبره ! چې الله تعالى زما او ستاسو په مينځ کې کافي ګواه دی ، او هغه کس ګواه دې چې د هغه سره د کتاب علم وي (يعنى علماء) .

د علماؤ مغفرت

نبي عليه ﷺ فرمايي : چې الله رب العزت به د قيامت په ورځ علماو ته او فرمايي :

إِنِّيْ لَمْ أَجْعَلْ عِلْمِيْ وَحِلْمِيْ فِيْكُمْ إِلَّا وَأَنَا أُرِيْدُ أَنْ أَغْفِرَلَكُمْ عَلَى مَاكَانَ مِنْكُمْ وَلَا أُبَالِيْ . رواه الطبراني باسناد جيد . (۴)

ما چې تاسو په خپل علم او حِلم سره مشرف کړي وئ نو دا صرف د دې د پاره چې زه ستاسو مخکيني ګناهونه معاف کړم ، او زه د دې هيڅ پرواه نه لرم . (ځکه زه مستغني او بې نيازه يم) .

---

(۱) تفسير ابن كثير ج۲ ص ۲۲ آل عمران آيت ۱۱۸ .

(۲) معارف القرآن آل عمران آيت ۱۸ .

(۳) الرعد آيت ۴۳ .

(۴) قال في المجمع (۱/ ۱۲۶) : " رواه الطبراني في الكبير ورجاله موثقون " ، رواه ابن كثير في التفسير ۵/ ۲۶۷ والسيوطي في الدار ۱/ ۲۶۷ والسيوطي في الدر ۱/ ۳۵۰ ومثل هذا الحديث في احياء العلوم ج۱ ص ۱۸ كتاب العلم الباب الاول في فضل العلم والتعليم والتعلم ..... الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امام محمد رحمه الله د مغفرت واقعه

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يوه واقعه ذکر کړې چې کله امام محمد رحمه الله وفات شو، نو د وفات نه روستو چا په خوب کې اوليده، پوښتنه يې ترې وکړه: چې څه حال دی؟

هغه ورته وويل چې: کله زه د الله ﷻ دوړاندې پيش شوم، نو الله رب العزت راته اوفرمايل: اې محمد! اوغواړه، څه چې غواړې. ما ورته وويل چې اې الله! زما مغفرت وکړه.

الله ﷻ راته اوفرمايل: که چيرته مونږ تاته عذاب درکول غوښتې نو مونږ به تاته علم نه و درکړې، مونږ خو تاته علم ددې د پاره درکړې و چې مونږ ستا مغفرت کول غوښتل. لهذا مغفرت خودې شوې، نور څه رانه اوغواړه. (۱)

د سيبويه د مغفرت واقعه

امام سيبويه رحمه الله په عقايدو کې معتزلي ؤ، خو چې کله دې وفات شو، نو يو عالِم دې په خوب کې اوليده، پوښتنه يې ورنه وکړه چې الله ﷻ درسره څه معامله وکړه؟

ده ورته وويل چې الله ﷻ راته اوفرمايل: چې اې سيبَويه! د مغفرت مستحِق نه يې، خو صرف د يوې خبرې په وجه مې مغفرت درته وکړو، هغه دا چې تا زما نوم (الله) ته اَعْرَفُ الْمَعَارِفْ ويلې و.

نو تا زما د نوم عزت کړې و (چې ديته دې اَعرفُ الْمَعَارِفْ ويلې و) نو مونږ ستا عزت وکړو او مغفرت مو درته وکړو.

حالانکه سيبويه دا خبره د نحوي تحقيق په بناء کړې وه، خو ليکن الله ﷻ دومره قدردان ذات دی چې په دې وړه خبره يې هم دده مغفرت وکړو.

رښتيا ده چې: رحمتِ حَق بهانه مې جُويد. (د الله ﷻ رحمت بهانې ګوري). (۲)

(۱) خطبات حکيم الامت ج۲ ص ۱۷۷ موضوع تعميم العلم.

(۲) خطبات حکيم الامت ج۲ ص ۳۶۶ موضوع: اکبرالاعمال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علماء د الله ﷻ نه ويريږي

الله تعالى فرمايي :

﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ .. ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشکه د الله ﷻ په بندګانو کې د الله ﷻ نه علماء ويريږي .

په دې آيت کې هم د علماؤ فضيلت بيان شوې ، چې دوی د الله ﷻ نه ويريږي .

او ورسره دا خبره هم د دې آيت نه معلوميږي : چې علماء جنتيان دي .

ځکه په دې آيت کې په طريقې د حصرسره دا خبره بيان شوې چې علماء د الله ﷻ نه ويريږي (۲)

په يو بل آيت کې الله ﷻ اول د جنت تذکره کړې ، بيا ورپسې فرمايي :

﴿ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ . (۳)

ترجمه : دا جنت د هغه چا د پاره دی چې د خپل رب نه ويريږي .

بل ځای الله تعالى فرمايي :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ . (۴)

ترجمه : څوک چې د خپل رب په وړاندې د اودريدلو نه ويريږي د هغه د پاره دوه باغونه دي .

نو د اول آيت نه معلومه شوه چې علماء د الله ﷻ ويريږي ، د دويم او دريم آيت نه معلومه شوه چې د چا په زړه کې د الله ﷻ ويره وي هغه د جنت مستحق دی .

---

(۱) فاطر ۲۸ .

(۲) ځکه په آيت کې اِنَّمَا استعمال شوې ، او اِنَّمَا د حصر د پاره راځي . تفسير کبير ج۱ ص ۲۰۲ .

(۳) البينة آيت ۸ .

(۴) الرحمن آيت ۴٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو معلومه شوه چې علماء د جنت مستحقين دي. (۱)

اهلِ علمو ته دُعا

نبي عليه السلام فرمايي:

إِنَّ اللهَ وَمَلٰئِكَتَهُ وَأَهْلُ السَّمٰواتِ وَالأَرْضِ حَتَّى النَّمْلَةَ فِيْ جُحْرِهَا وَحَتَّى الْحُوْتَ فِي الْبَحْرِ لَيُصَلُّوْنَ عَلٰى مُعَلِّمِي النَّاسِ الْخَيْرَ. (۲)

بيشکه الله تعالى، د هغه فرښتې، او د آسمانونو او زمکې ټول مخلوقات، تر دې چې ميږې په خپلې سوړې کې، او مَيان (کبان) په سمندر کې د هغه کس د پاره د خير دُعا کوي کوم چې خلقو ته د خير (علم) ښودنه کوي.

په يو روايت کې دي:

وَإِنَّ الْعَالِمَ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰواتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ حَتَّى الْحِيْتَانِ فِي الْمَاءِ. (۳)

---

(۱) دا خبره امام رازي رحمه الله په خپل انداز کې داسې بيان کړې چې: علماء جنتيان دي. لانّ العلماءَ مِن أهلِ الخشيةِ، ومَنْ كانَ مِن أهلِ الخَشْيَةِ كَانَ مِنْ أهلِ الجنةِ. فَالعُلَمَاءُ مِنْ أهلِ الجَنّةِ. فَبَيَانُ أنّ العلماء مِنْ أهل الخشيةِ قوله تعالى ﴿ إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ﴾. وَبَيَانُ أنَّ اهلَ الخَشْيَةِ مِن اهلِ الجنةِ قولُهُ تعالى: ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ وقوله تعالى: ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾، تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۶ آيت ۳۱،

وريسې بيا امام رازي رحمه الله فرمايي: أنّ ظاهرَ الايةِ يَدُلُّ على أنّه ليس لِلجنةِ اهلٌ إلّا العلماءُ. وذلك لِأنّ كلمةَ إنّما لِلحصر فهذا يَدلُّ على أنّ خشيةَ اللهِ لاتحصلُ إلّا لِلعلماءِ. والايةُ الثّانيةُ وهي قوله: ﴿ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ دالةٌ على أنّ الجَنّةَ لِأهلِ الخَشْيَةِ. وَكَوْنُهَا لِأهلِ الخَشْيَةِ يُنافي كَوْنَهَا لِغيرِهِمْ. فَدَلَّ مجموعُ الايتَيْنِ على أنّه ليس لِلْجَنّة اهلٌ الّا العُلَمَاءُ. تفسير كبير ج۱ ص ۴۰۷ آيت ۳۱.

(۲) رواه الترمذي ۲۶۸۶، وقال حسن صحيح، ورواه الطبراني في المعجم الكبير ۸/ ۲۷۸، والدارمي ۱/ ۷۷، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم.

(۳) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱، والترمذي في العلم باب ۱۹، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷، وابن حبان في صحيحه والبيهقي في الشعب، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۱ كتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه دعالم د پاره د مغفرت دُعاغواړي هغه (مخلوقات) کوم چې اسمانونو کې دي (يعنی فرشتې) ، او هغه (مخلوقات) کوم چې په زمکه کې دي ، تردې چې کوم مَيان (کَبان) په اُوبو کې دي (هغوی هم دده دپاره د مغفرت دُعا غواړي) .

رسول الله ﷺ هم اهلِ علمو ته دُعا کړې

نبي کريم صلی الله عليه وسلم اهلِ علمو ته دا دُعا کړې :

نَضَّرَاللّٰهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ فَرُبَّ مُبَلَّغٍ اَوْعَىٰ مِنْ سَامِعٍ . (۱)

الله تعالی دې تروتازه (يعنی خوشحاله او باعزته) لري هغه کس چاچې زما څه خبره واورېده ، او څنګه يې چې اورېدلې وه هم هغه شان يې بل ته اورسوله ، ځکه اکثر هغه خلق چې چاته دا خبره رسولې شي هغه د اورېدونکي نه زيات ياد لرونکې وي .

په يو بل حديث کې داسې دُعا راغلې :

نَضَّرَاللّٰهُ عَبْدًا سَمِعَ مَقَالَتِيْ فَحَفِظَهَا وَ وَعَاهَا وَاَدَّاهَا فَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقِيْهٍ وَرُبَّ حَامِلِ فِقْهٍ إِلٰى مَنْ هُوَ اَفْقَهُ مِنْهُ . (۲)

الله ﷻ دې هغه بنده تروتازه لري چاچې زما څه خبره واورېده ، بيا يې هغه ياده کړه او محفوظه يې اوساتله ، او چې څنګه يې اورېدلې وه ، هم هغه شان يې نورو خلقو ته اورسوله ، ځکه ډېر کرَت اوچتوونکې د عِلم فقيه نه وي (يعنی پوهه نه وي) ، او ډېر کرَت اوچتوونکې د علم دا حديث هغه چاته وراُورسوي چې هغه دده نه زيات فقيه (پوهه) وي .

حضرت عبدالله بن عباس ﷺ فرمايي چې په يو موقع نبي کريم ﷺ داسې دُعا وکړه :

اَللّٰهُمَّ ارْحَمْ خُلَفَائِيْ . اې الله ! زما په خلفاؤ رحم وکړې .

مونږ ورنه پوښتنه وکړه : يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ! وَمَنْ خُلَفَاءُكَ ؟

اې د الله ﷻ رسوله ! ستا خليفه ګان څوک دي ؟

---

(۱) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱۰ ، والترمذي في العلم باب ۷ وقال الترمذي حديث حسن صحيح ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۱ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ، ورواه ابن حبان وابن ماجه والدارمي عن ابي الدرداء ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

(۲) رواه احمد والترمذي وابوداود وابن ماجه والدارمي عن زيد بن ثابت ورواه الشافعي والبيهقي في المدخل ، مشكوة ص ۳۵ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو نبي علیه السلام او فرمایل :

اَلَّذِيْنَ يَأْتُوْنَ مِنْ بَعْدِيْ يَرْوُوْنَ اَحَادِيْثِيْ وَيُعَلِّمُوْنَهَا النَّاسَ . (۱)

(زما خلفاء هغه خلق دي) کوم چې زما نه روستو راځي ، زما احادیث (او زما سنت) روایت کوي ، او بیا یې نورو ته ښایي .

د قیامت په ورځ به د علماؤ سیاهي د شهیدانو په وینې دَرنه وي

نبي علیه السلام فرمایي :

يُوْزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَدَمُ الشُّهَدَاءِ فَيَرْجَحُ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ عَلٰى دَمِ الشُّهَدَاءِ . (۲)

د قیامت په ورځ به د علماؤ (د قلم) سیاهي او د شهیدانو وینې تَللې (تول کولې) شي ، نو د علماو سیاهي به د شهیدانو په وینو دَرنه شي .

ددې وجه یو عالم دا ذکر کړې چې دا سیاهي به ځکه دَرنه وي چې یو خو د جهاد فضیلت په عِلم معلومېږي ، دویم دا چې د جهاد شروط او حدود هم د علم په وجه معلومېږي ، دریم دا چې په جهادِ شرعي او د بل چا سره په جګړه کولو کې فرق هم د علم په وجه معلومېږي ، څلورم دا چې د جهاد فرضِ عین او فرضِ کفایي په مینځ کې فرق هم صرف د علم په وجه معلومېږي . (۳)

په معاشره کې د علماؤ مقام

حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمایي :

لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ كَالْبَهَائِمِ . (۴)

که چیرته علماء نه وې نو خلق به د چارپیانو غوندې ګرځیدلي وې .

ځکه د دوی د تعلیم په وجه خلق د حیوانیت د حَد نه اوځي او انسانیت په کې راځي .

---

(۱) رواه الطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ٦۲ الترغيب في سماع الحديث وتبليغه ... كنزالعمّال ج۱ ص ۲۲۱ .

(۲) رواه مسلم ۲۲۸۲ ،واحمد ۴/ ۳۹۹ والسيوطي في الدر المنثور ۳ ۱ ۲ ۷ ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص .

(۳) الرسول والعلم ص ۲۹ دکتور یوسف للقرضاوي) .

(۴) قزويني مفيدالعلوم ومفيدالهموم ص ۲۱٦ الباب الثاني في فضيلة السلطان . همدغه رنګې قول د حضرت حسن رحمه الله نه نقل دي : لَوْلَا الْعُلَمَاءُ لَصَارَ النَّاسُ مِثْلَ الْبَهَائِمِ . احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې علماء فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ سُرُجُ الْأَزْمِنَةِ ، كُلُّ وَاحِدٍ مِصْبَاحُ زَمَانِهِ يَسْتَضِيْءُ بِهِ اَهْلُ عَصْرِهِ . (۱)

علماء د خپلې زمانې ډيوې دي ، هر عالم د خپلې زمانې د پاره (روښانه) ډيوه ده چې دده نه د دغه زمانې خلق رڼايي حاصلوي (يعنی دده د هدايت په وجه خلق په اسلامي احکاماتو منوّر او روښانه وي) .

يحی بن معاذ رضی الله عنه فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ أَرْحَمُ بِأُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ آبَائِهِمْ وَاُمَّهَاتِهِمْ .

علماء د رسول الله ﷺ په امت باندې د دوی د پلارانو او مورانو نه هم زيات مهربانه دي .

چا ورنه پوښتنه وکړو چې دا څنګه ؟ نو ده ورته ووېل :

لِأَنَّ آبَاءَهُمْ وَاُمَّهَاتِهِمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَارِ الدُّنْيَا ، وَهُمْ يَحْفَظُوْنَهُمْ مِنْ نَارِ الْاٰخِرَةِ . (۲)

ځکه د دوی پلاران او موراني دوی د دُنيا د اُور نه بچ کوي ، او علماء دوی د آخرت د اُور نه بچ کوي . (يعنی د علماو په وجه دوی د جهنم د اُور نه محفوظ پاتې کيږي) .

حضرت موسی عليه السلام الله ﷻ ته عرض وکړو :

اَلٰهِيْ مَنْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيْكَ ؟

اې الله ! تاته په خلقو کې ډير محبوب څوک دی ؟

الله ﷻ ورته اوفرمايل : عَالِمٌ يَطْلُبُ الْعِلْمَ . (۳)

هغه عالم چې علم طلب کوي .

د علماو ضرورت

دا دُنيا د اَضدادو مجموعه ده : که دلته ګرمي شته نو يخني هم شته ، که دلته خزان شته نو بهار هم شته ، که دلته اَزغي شته نو ګل هم شته ، که دلته کافر شته نو مؤمن هم شته .

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم ، تنبيه الغافلين .

(۲) احياء العلوم ج۱ ص ۲۴ فضيلة التعليم .

(۳) المستطرف في كلّ فنّ مستظرف ص ۲۵ الباب الرابع في العلم والادب وفضل العالم والمتعلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا که دلته جاهل شته نو د عالِم وجود هم ضروري دي ، که دلته گمراهی طرفته رابلونکي خلق شته نو حق طرفته د رابلونکو علماو وجود هم ضروري دي ، که دلته د فرعون او قارون وارثان شته نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وارثانو (علماؤ) وجود هم ضروري دی .

بلکه که زه دا ووایم چې د دُنیا دبقاء د پاره هم د علماو وجود ضروري دې نو دا به څه بې دلیله خبره نه وي .

ځکه دا دُنیا چې آباده ده نو دا د الله ﷻ د عبادت په وجه آباده ده ، (لکه څرنګ چې په حدیث کې راځي: لَاتَقُوْمُ السَّاعَةُ حَتّٰى يُقَالَ اَللّٰه اَللّٰه) .

او عبادت بغیر د عِلم نه نشي کیدی ، او علم بغیر د علماو نه نشي حاصلیدی .

معلومه شوه چې د دُنیا او آخرت د کامیابی د پاره د علماو وجود ډیر ضروري دی .

عالم به د قیامت په ورځ شفاعت کوونکې وي

نبي کریم ﷺ فرمایي :

يُجَاءُ بِالْعَالِمِ وَالْعَابِدِ فَيُقَالُ لِلْعَابِدِ اُدْخُلِ الْجَنَّةَ وَيُقَالُ لِلْعَالِمِ قِفْ حَتّٰى تَشْفَعَ لِلنَّاسِ . (۱)

د قیامت په ورځ به عالم او عابد راوستې شي ،عابد ته به وویل شي چې جنت ته داخل شه ، او عالم ته به وویل شي چې ته اودریږه ، او د خلقو د پاره شفاعت وکړه .

په یو بل حدیث کې ورسره دا هم شته چې عالم ته به وویل شي :

اُثْبُتْ حَتّٰى تَشْفَعَ بِمَا اَحْسَنْتَ اَدَبَهُمْ . (۲)

ته په خپل ځای اوسه او د خلکو سفارش کوه ، ځکه چې تا په دُنیا کې د دوی ښه اصلاح کړې وه

د فقیه درجه

نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي :

فَقِيْهٌ وَاحِدٌ اَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ اَلْفِ عَابِدٍ . (۳)

(۱) رواه الاصبهاني وغيره ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ الترغيب فی العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه .

(۲) رواه الاصبهاني وغيره ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ الترغيب فی العلم وطلبه وتعلمه وتعليمه .

(۳) اخرجه الترمذي فی العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه فی المقدمة الحديث ۲۲۲ والطبراني فی المعجم الكبير ۱۱/۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۷ كتاب العلم ، مشكوة ص ۳۴ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو فقيه (عالمِ دين) په شيطان باندې د زرو (۱۰۰۰) عابدانو نه زيات سخت او درُوند دی.

يعني که يو طرفته زر (۱۰۰۰) عبادت ګزاروي او بل طرفته يو عالم وي نو بيا هم ددې يو عالم مرتبه په دوی اوچته ده.

ځکه د عالم زړه د نُورِ الهي په مقدسه رڼا سره مُنوّر وي، دده ذهن د علم او معرفت د طاقت نه ډک وي، نو که چيرته شيطان په خلقو باندې د خپل مکرو فريب جال خور کړي، خلق په خواهشاتِ نفسانيو کې مبتلاء کړي او د خلقو د ګمراه کولو کوشش اوکړي، نو چې عالمِ د شيطان په دې مکرو فريب باندې خبر شي نو دې خلق د شيطان د دې ګمراهۍ نه خبردار کړي، او داسې تدبيرونه ورته اوښايي چې په هغې سره خلق د شيطان د هرې حملې نه محفوظ شي.

ددې برخلاف هغه عابد چې صرف عبادت کوي او د علم او معرفت نه په ميلونو لرې وي، نو ده ته دا پته نه وي چې شيطان انسان په څه طريقې سره ګمراه کوي؟ نو دې خو په ظاهره عبادت کوي خو د لاعِلمۍ په وجه د شيطان په مکرو فريب کې نښتې وي او دده ټول کوشش اکثر د شيطان د ګمراهۍ په وجه ضايع شي. (۱) نو ځکه د يو عالم مرتبه په زرو عبادت کوونکو باندې اوچته ده.

بل دا چې علم د الله ﷻ صفت دی، او الله ﷻ خو بادشاه حقيقي دی نو په چا کې چې علم راغې نو په ده کې د بادشاه صفت راغې، او عبادت خو د غلامانو صفت دی.

اوس که يو طرفته زر (۱۰۰۰) غلامان وي او بل طرفته يو بادشاه وي نو دا زر واړه غلامان د بادشاه مرتبې ته نه شي رسيدې. (۲)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّيْنِ. (۳)

---

(۱) مظاهرِ حق شرح مشکوة ج۱ کتاب العلم.

(۲) خطبات فقير ج۸ ص ۷۱.

(۳) رواه البخاري في العلم ۱۰، ومسلم في الامارة ۱۷۵، والترمذي في العلم ۴، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/۱۲۸، مشکوة کتاب العلم.

علامه سندهي رحمه الله فرمايي چې په "خَيْرًا" کې تنوين د تعظيم دپاره دې، يعنی: من يرد الله به خيرًا عظيمًا يفقهه فی الدين. حاشية السندي على صحيح البخاري ج۱ ص ۴۴، ۴۵، وحاشية السندي على ابن ماجه ج۱ ص ۱۴۳ المقدمة باب فضل العلماء والحث على طلب العلم رقم الحديث ۲۲۰، کشف الباري ج۳ ص ۲۹۰ باب من يرد الله به خيراً يفقهه فی الدين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاته چې الله ﷻ د خير (او نيکۍ) اراده وکړي نو ده ته په دين کې پوهه ورکړي .

ددې حديث نه هم د علم او علماو ډير فضيلت معلوميږي ، چې الله تعالى کوم سړي ته د خير او ښيگړې اراده وکړي نو هغه ته د علم او په دين کې د پوهې دا لوي نعمت ورپه بَرخه کړي .

په مخ د زمکه فقهاء او علماء اولياء الله دي

د امام ابوحنيفه او امام شافعي رحمهما الله نه داسې نقل دي :

إِنْ لَّمْ يَكُنِ الْعُلَمَاءُ أَوْلِيَاءَ اللهِ تَعَالَى فَلَيْسَ لِلّٰهِ وَلِيٌّ . (۱)

که چيرته علماء د الله ﷻ وليان او دوستان نه شي نو بيا خو د الله ﷻ څوک ولي نشته .

(بلکه د الله ﷻ وليان يقيني علماء دي) .

انسان صرف هغه دی چې علم ورسره وي

د حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله نه چا پوښتنه وکړه :

مَنِ النَّاسُ ؟ انسانان څوک دي ؟

ده ورته وويل : اَلْعُلَمَاءُ . (انسانان) علماء دي . (۲)

ددې قول د لاندې امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې څه عجيبه خبره ذکر کړې : چې حضرت عبدالله بن مبارک رحمه الله غيرِ عالم (جاهِل) د انسانانو نه اونه گرځول ، ځکه انسان چې د نورو حيواناتو نه ممتاز او اشرف گرځي نو دا صرف د علم په وجه اشرف گرځي .

ځکه که د جسم د قوت په اعتبار سره اوگورې نو بيا خو اوښ د انسان نه قوي دی ، که د هډوکو مضبوطتيا په اعتبار سره اوگورې نو بيا خو د هاتي هډوکي دده نه مضبوط دي ، که د زړه وَرتيا په اعتبار سره اوگورې نو زمرې خو دده نه ډير زړه وَر دې ، که د خوراک په اعتبار سره اوگورې نو ليوه (ثور) خو دده نه ډير خوراک کوي .(۳)

معلومه دا شوه چې انسان د نورو حيواناتو نه ممتاز دی نو هغه صرف د علم په وجه سره ممتاز دی

---

(۱) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبيآء والصالحين ص ۱۳ .

(۲) احياء العلوم ج۱ ص ۱۹ كتاب العلم ، المتجر الرابح في ثواب العمل الصالح ص۱۹ ابواب العلم .

(۳) نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبيآء والصالحين ص ۱۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي عليه السلام فرمايي :

اَلنَّاسُ كُلُّهُمْ مَوْتَىٰ اِلَّا الْعَالِمُوْنَ . (۱)

خلق ټول مړه دي مګر علماء ژوندي دي (يعنی د کومو خلقو سره چې علم نه وي هغوی په منزله د مړو دي او علماء په منزله د ژوندو دی).

د علماؤ تعظيم په کار دي

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

تَعَلَّمُوْا الْعِلْمَ وَتَعَلَّمُوْا لِلْعِلْمِ السَّكِيْنَةَ وَالْوَقَارَ وَتَوَاضَعُوْا لِمَنْ تَعَلَّمُوْنَ مِنْهُ . (۲)

علم زده کړئ، او د علم دپاره سکينه او وقار زده کړئ، او د چا نه چې علم زده کوئ د هغه د وړاندې عاجزي او ادب کوئ.

په دې حديث شريف کې د علم د زده کولو او د استاذانو د ادب کولو امر دی. (۳)

قدرمنو ! دا خبره په تجربې سره ثابته ده چې څومره د انسان په زړه کې د استاذ ادب زيات وي او استاذ دده نه خوشحاله وي نو دومره دې انسان ته ډير علم نصيبه کيږي او دده په علم کې به برکت وي. (۴)

نو د علماؤ ادب ډير ضروري دی، حديث کې راځي :

لَيْسَ مِنْ اُمَّتِيْ مَنْ لَمْ يُجِلَّ كَبِيْرَنَا ، وَيَرْحَمْ صَغِيْرَنَا ، وَيَعْرِفْ لِعَالِمِنَا . (۵)

څوک چې زمونږ د مشرانو تعظيم نه کوي، زمونږ په کشرانو رحم نه کوي او زمونږ د عالمانو قدر نه کوي نو هغه زما اُمّتي نه دی (يعنی کامل امتي نه دی).

د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د حقوقو په باره کې الله ﷻ مومناتو ته حکم کړی :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا لَا تُقَدِّمُوْا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَرَسُوْلِهِ وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ .

(۱) تفسير کبير ج۱ ص ۴۱۰ آيت ۳۱ .

(۲) رواه الطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۵ الترغيب في اکرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم .

(۳) اصلاح القلاب ص ۲۸۲ .

(۴) اصلاح القلاب ص ۲۸۲ ، اساتذه کرام کې آداب وحقوق ص ۲۳ .

(۵) رواه احمد في البر باب ۱۵ باسناد حسن ، والطبراني والحاکم الا انه قال : " لَيْسَ مِنَّا "

(c) ketabton.com: The Digital Library

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې مومنانو ! تاسو د الله (ﷻ) او د هغه د رسول (ﷺ) نه (په هيڅ کارکې) ځان مه وړاندې کوئ ، او د الله ﷻ نه اوويرېږئ ، بيشکه الله ﷻ ډير اوريدونکې ، ښه پوهه دی .

اې مومنانو ! تاسو خپل آوازونه د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د آواز د پاسه مه اوچتوئ ، او مه د هغه سره (داسې) په زوره خبرې کوئ ، لکه (څرنګ) چې تاسو د يو بل سره په زوره خبرې کوئ ، هسې نه چې ستاسو ټول عملونه ضايع شي او تاسو پرې خبر هم نه يئ .

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ . (۲)

بشکه مؤمنان هغه خلق دي چې د الله او د هغه په رسول يې ايمان راوړې ، او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راجمع شوي وي نو تر څو يې چې د نبي عليه السلام نه اجازت نه وي اخيستې تر هغې وخته پورې دوی نه ځي .

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ﴾ . (۳)

(اې مومنانو !) تاسو د رسول الله ﷺ بلنه داسې (معمولي) مه ګڼړئ ، لکه څرنګ چې تاسو په خپل مينځ کې يو بل رابلئ .

په دې پاس آيتونو کې د نبي کريم صلی الله عليه حقوق بيان شوي ، او علماء خو هم د نبي کريم ﷺ وارثان دي ، د دې د وجې د علماو هم ادب په کار دی . (۴)

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير (تفسير قرطبي) کې د آيت : ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ .... د لاندې ليکلي چې په دې آيتونو کې مسلمانانو ته د

---

(۱) الحجرات آيت ۱ ، ۲ .

(۲) النور آيت ۶۲ .

(۳) النور آيت ۶۳ .

(۴) التبليغ کولر العلوم ج۱۲ ص ۱۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پيغمبر عليه السلام د تعظيم امر دی .... او د نبي عليه السلام د وړاندې آواز بندكتبه ستلو امر دې ، بيا روستو فرمايي :

وَكَرِهَ بَعْضُ الْعُلَمَاءِ رَفْعَ الصَّوْتِ فِيْ مَجَالِسِ الْعُلَمَاءِ تَشْرِيفًا لَهُمْ إِذْ هُمْ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ . (۱)

بعضې علماء وايي : چې علماء چونكه د انبياؤ وارثان دي لهذا د ددې علماو د شرافت د وجې نه ددوی په مجلس كې هم آواز اوچتول (او په زوره خبرې كول) مكروهه دي .

صحابه كرامؓ او د استاذ ادب

صحابه كرامو او تابعينو هم د خپلو عالمانو او استاذانو ډير ادب كړی .

لكه په بخاري شريف كې د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه نقل دي چې كله به ما د يو عالم صحابي نه څه حديث معلومول غوښتل نو چې د هغه كورته به ورغلم ، نو هغه ته د دروازې ټكولو نه به مې ځان ساتلو ، آواز به مې هم ورته نه كولو ، د دروازې نه بهر به مې ورته انتظار كولو ، كله به چې هغه پخپله بهر تشريف راوړو ، هغه وخت به مې ترې حديث معلوم كړو ، هغه به چې زه په داسې حالت كې اوليدم نو راته به يې اوفرمايل : اې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د تره ځويه ! دروازه دې راته ولې نه ټكوله ؟

نو ما به ورته اوفرمايل : عالم په خپل قوم كې داسې وي لكه نبي په خپل امت كې ، او الله تعالى د بني عليه السلام په شان كې دا هدايت فرمايلي دي :

﴿ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴾ (۲) ، (۳)

ترجمه : كه چيرته دوی صبر كړی وې ، تردې پورې چې (اې پيغمبره !) ته دوی ته راووتلې وې نو دا به د دوی په حق كې ډيره بهتره وه .

وَذَكَرَ اَبُوْحَبَّانَ كَرَاهَةَ الرَّفْعِ اَيْضًا بِحَضْرَةِ الْعَالِمِ . (۴)

(۱) قرطبي ج۱٦ ص ۲٦۰ الحجرات آيت ۲ .

(۲) پوره آيت داسې دې ، الله تعالى فرمايي : ﴿ إِنَّ الَّذِيْنَ يُنَادُوْنَكَ مِنْ وَّرَاءِ الْحُجُرَاتِ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوْا حَتّٰى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ . الحجرات آيت ۴ ، ۵ .

(۳) معارف القرآن بحواله قرطبي الحجرات آيت ۴ ، ۵ .

(۴) روح المعاني ج۱۳ ص ۲۰۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو حبان هم دا خبره ذکر کړې چې د علماو په مجلس کې آواز اوچتول (او په زوره خبرې کول) مکروهه دي.

د پاس آيت : ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللهِ وَرَسُوْلِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ نه دا خبره هم معلومه شوه چې طالب العلم به د استاذ د خدمت نه د هغه د اجازت نه بغير نه ځي.(۱)

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله هم دا خبره واضحه کړې چې د اهلِ علمو سره هم دې آدابو لحاظ په کار دی.(۲)

په خبرو کې هم د ادب لحاظ په کار دی

الله جل جلاله مومنانو ته فرمايي :

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انْظُرْنَا ﴾.(۳)

ترجمه : اې مومنانو تاسو (د پيغمبر ﷺ خپل ځان طرفته ته رامتوجه کولو دپاره) د " رَاعِنَا " لفظ مه وايئ ، بلکه (ددې په ځای) د " وَانْظُرْنَا " لفظ وايئ.

اګر چې د " رَاعِنَا " او " اُنْظُرْنَا " دواړو معنی په عربۍ کې يوه ده ، خو چونکه يهودو دا لفظ د غلط مطلب دپاره استعمالول ، ځکه په عبراني ژبه کې ددې معنی خيرې دي.

يا به دې يهوديانو ورسره " ي " پيدا کړه نو " رَاعِيْنَا " به يې ورنه جوړ کړو ، بيا به هم معنی غلطه راوته ، د مسلمانانو خو دا مطلب نه ؤ ، خو بيا هم الله ﷻ د ظاهري ادب لحاظ ساتلو د وجې مسلمانان د " رَاعِنَا " لفظ ويلو نه منع کړه.(۴)

معلومه شوه چې په شريعت کې د ادب ډير لحاظ ساتل شوي.

(۱) اصلاح انقلاب ص ۲۷۷ ، اساتذه کرام کي آداب وحقوق ص ۲۹.
(۲) بيان القرآن سورة حجرات.
(۳) البقرة آيت ۱۰۴.
(۴) معارف القرآن البقرة آيت ۱۰۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت موسى عليه السلام ته تنبيه

حضرت موسى عليه السلام يو پيره خپل قوم ته تقرير کولو ، ډير فصيح وبليغ او معجزانه اندازکي تقرير يې وکړو او خلق هم ډير متأثره شو ، په دې کې يو کس دده نه پوښتنه وکړه:

مَنْ أَعْلَمُ النَّاسِ الْيَوْمَ . نن صبا په مخ د زمکه د ټولو نه لوي عالم څوک دی ؟

(حضرت موسى عليه السلام سوچ وکړو که زه او وايم چې د مانه ښه عالم بل کس شته ، نو بني اسرائيل خو هسې هم بهانه ګر قوم دی ، نو بيا به دوی وايي چې کله د تانه لوي عالم شته نو مونږ به د هغه نه راهنمايي حاصلوو ، نو بيا به دا خلق د عِلم او وحي نه محرومه شي)

نو حضرت موسى عليه السلام جواب ورکړو : أَنَا أَعْلَمُ . زه د ټولو نه لوي عالم يم .

او دا خبره د حضرت موسى عليه السلام صحيح هم وه ، ځکه د حضرت موسى عليه السلام مقصد دا ؤ چې په علمِ شريعت او احکامو کې زه لوي عالم يم ، او دا خبره صحيح هم وه ، ځکه دې پيغمبر ؤ ، او په هغه وخت کې دده نه لوي پيغمبر بل نه ؤ ، او د حضرت خضر عليه السلام مرتبه په علمِ باطن کې هم دده نه زياته نه وه .

ځکه د حضرت خضر عليه السلام سره علمِ باطن او علم لدُني ؤ ، او د حضرت موسى عليه السلام سره د شريعت علم ؤ ، او علم باطن خو د شريعت يو جزء دی ، ځکه شريعت خو د احکامِ ظاهره ؤ او احکامِ باطنه و دواړو د مجموعې نوم دی .

نو چې حضرت موسى عليه السلام په علمِ شريعت کې د ټولو نه لوي عالم ؤ ، نو په علمِ باطن کې به هم د حضرت خضر عليه السلام نه لوي عالم و .

بل دا چې د حضرت موسى عليه السلام په زړه کې خو د تکبر او لويي هيڅ احتمال نه و ، او نه يې دا خبره د تکبر د وجې کړې وه بلکه حقيقت و .

خو ليکن الله ﷻ ته دغه خبره خوښه نه شوه ، ځکه د ادب تقاضا داوه چې دا يې د الله ﷻ په عِلم حواله کړې وې ، او داسې يې ويلي وې :

الله ﷻ په دې ښه پوهيږي چې په ټول مخلوق کې زيات عالِم څوک دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو حضرت موسى عليه السلام ته په دې زورَنه ورکړې شوه [۱] (پوره تفصيل په معارف القرآن سورة کهف کې موجود دی). معلومه شوه چې په شريعت کې دادَب ډير لحاظ ساتل شوی دی.

د علمي اختلاف باوجود د يو بل ډير ادب کول

د حضرت عبدالله بن عباس رضی الله عنه او د حضرت زيد رضی الله عنه په مينځ کې اګر چې څه علمي اختلاف هم ؤ، خو بيا به يې هم د يو بل د ادب ډير لحاظ ساتل.

يو کرَت حضرت زيد رضی الله عنه راروان و، نو حضرت ابن عباس رضی الله عنه د هغه د سورلۍ مهار ونيوه او پَيَاده ورسره لاندې روان ؤ، حضرت زيد رضی الله عنه ورته وويل چې اې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د تره ځويه! تاسو مهار پريږدئ، او داسې مه کوئ (ځکه دا خوبې ادبي ده).

حضرت ابن عباس رضی الله عنه ورته وويل: چې مونږ ته همدا خودلي شوي دي چې د علماؤ او مشرانو تعظيم کوئ.

حضرت زيد رضی الله عنه ورته وويل چې تاسو خپل لاس رانزدې کړئ، ده چې لاس ورنزدې کړو نو هغه ښکل (چَپ) کړو، او وې ويل چې مونږ ته هم دا حکم شوې چې د پيغمبر عليه السلام اهلِ بَيتو سره به همداسې سلوک کوئ. [۲]

د حضرت علي رضی الله عنه وينا

حضرت علي رضی الله عنه فرمايي:

أَنَاعَبْدُ مَنْ عَلَّمَنِيْ حَرْفًا وَاحِدًا اِنْ شَاءَ بَاعَ، وَإِنْ شَاءَ أَعْتَقَ، وَإِنْ شَاءَ اِسْتَرَقَّ. [۳]

---

(۱) عن ابي بن كعب رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: قَامَ موسى خطيبًا في بني اسرائيل فَسُئِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ. فَعَتَبَ اللهُ عَلَيْهِ، إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ. فَأَوْحَى اللهُ إِلَيْهِ أَنَّ عَبْدًا مِنْ عِبَادِيْ بِمَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ .... الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم، الترهيب من الدعوى في العلم والقرآن. ومثل هذا الحديث اخرجه البخاري في العلم باب ۴۴، والانبياء باب ۲۶، والتفسير سورة ۱۸. ومسلم في الفضائل حديث ۱۸۰.

(۲) كنزالعمال ۷ / ۳۷، عيون الاخبار ۱ / ۱۱۲ مختصر تاريخ دمشق ۲۲۷۱۳، البداية والنهاية ۸ / ۳۳۱.

(۳) تعليم المتعلم ص ۳۱ فصل في تعظيم العلم واهله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه د هغه چا غلام يم چا چې ماته يو حرف ښودلی ، اوس د هغه خوښه ده که هغه ما خرڅوي يا ما آزاده وي يا ما همداسې (د خدمت دپاره) غلام ساتي (دا اختيار هغه ته حاصل دی) .

حديث د جبريل

د حديث د جبريل نه هم دا معلوميږي چې حضرت جبريل عليه السلام هم د صحابه کرامو د وړاندې نبي کريم صلی الله عليه وسلم ته د اَلتَّحيّات په شکل کې په ادب سره ناست ؤ ، او صحابه کرامو ته يې دا اوخوده چې د استاذ د وړاندې دغه شان کيناستل په کار دي .

د صحابه کرامو په باره کې راځي : چې دوی به هم د نبي کريم صلی الله عليه وسلم د وړاندې داسې په ادب ناست وو ګويا چې د دوی په سَرونو باندې مرغۍ ناستې دي .

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله او د استاذ ادب

د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په زړه کې د خپل استاذ (حماد رحمه الله) دومره قدر او احترام و چې ترڅو پورې امام صاحب ژوندی و تر هغې وخته پورې يې د خپل استاذ کور ته خپې نه وې غزولې . حالانکه د امام صاحب او حماد رحمه الله د کور په مينځ کې ډيره فاصله وه (تقريبًا اووه کوڅې په مينځ کې وې) خو بيا به هم ده د هغه د ادب لحاظ ساتلو . (۱)

د امام صاحب د استاذ (حماد بن سلمه رحمه الله) بي بي (عاتکه) وايي چې امام ابوحنيفه رحمه الله به مونږ له د بازار نه سبزي راوړه ، مالوچ به يې راله صفا کول ، او نور ډير خدمتونه به يې کول . (۲)

مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله او د استاذ ادب

حضرت مولانا شاه عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله چې وړوکې ؤ ، نو د وړوکوالي نه يې په زړه کې د خپل استاذ ډير زيات ادب ؤ ، استاذ هم ده ته د خپل ځوي په سترګه کتل ، دې به کورته د ننه تلو راتلو .

---

(۱) امام ابوحنيفه کے حيرت انگيز واقعات ص ۱۳۱ بحواله عقود الجمان ص ۲۹۳ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۷۵

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۹ .

يوه شپه کورته شپې پيشو راغله ، ټوله ډوډۍ (روټۍ) يې اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول . سهر د استاذ بي بي استاذ ته وويل : چې د کوم طرف نه بيګاه د شپې پيشو راغلې وه او ټوله ډوډۍ يې خوړلې .

استاذ صاحب عبدالقدوس ته وويل : بچيه ! ته اوګوره ، چې په کوم ځای دا پيشو راننوځي هغه ځای بند کړه ، ده چې اوکتل نو د دروازې سره يو سورې ؤ ، ده داګمان وکړو چې ګنې پيشو په دې ځای راننوځي ، نو ده هغه سورې بند کړو .

په دويمه شپه بيا پيشو راغله او بيا يې هم ټوله ډوډۍ اوخوړه ، او لوخي يې هم رااوغورځول ، سهر د استاذ بي بي بيا استاذ ته شکايت وکړو چې بيګاه خو بيا پيشو راغلې وه .

نو استاذ صاحب بيا عبدالقدوس ته وويل چې بچيه ! ته يو نظر واچوه چې دا پيشو په کوم ځای راننوځي ؟ ځکه دا خو بيګاه بيا راغلې وه او نقصان يې کړې دی .

عبدالقدوس ډير خفه شو او تلاش يې شروع کړو چې ته ځای معلوم کړي ، بل ځای چيرته سورې نه ؤ ، خو صرف يو ځای کې يو سورې و چې په هغې به د کورنه د باران اُوبه وتلې .

ده چې دا اوليده نو پوهه شو چې پيشو په همدې سوري کورته ننوځي . ماسخوتن چې خلق اوده شو (دې چونکه بهر جُمات کې څملاستو) ، نو ده ته دا خبره وريادة شوه ، دې راغې او څه شي يې کتلو ، چې په دې سوري کې يې کيدي ، خو هيڅ شئ پيدا نه شو .

آخر دا چې ده د بهر طرفنه دې سوري ته خپل سَر کيښود ، او همدلته اوده شو ، ځکه د ده په زړه کې د خپل استاذ دومره ادب و چې ده دا نه غوښتل چې نن شپه دې بيا پيشو دننه کورته لاړه شي او ده ته دې نقصان اورسوي .

د خدای شان ګوره چې په دغه شپه ډير باران اوشو ، په کوم سوري چې به د کور اُوبه وتلې هغه سورې خو ده بند کړې و (ځکه ده ورته د بهر طرفنه خپل سَر ايښې و) نو د کور اُوبه دننه جمعه شوې ..

د استاذ بي بي چې اوکته چې اُوبه جَمعه دي ، او سورې د بهر طرف نه بند دې ، نو دې دا ګمان وکړو چې ګني بهر دې سوري ته څه کانړې يا بل شئ ايښي دي ، نو د بانړس يو لرګې يې رااُخيست ، او په دې سوري کې يې اووهلو ، خو بيا هم اُوبه رواني نه شوې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل طرفته دي طالب دا سوچ وکړو چې ګني پيشو دننه کورته ننوتې ، اوس دوباره د وتلو او تيختې کوشش کوي ، نو ځکه په خپلو پَنجو باندې زما سَر وهي . نو ده خپل سَرته نور هم زُور ورکړو چې پيشو او نه تختي .

دې طرفته د استاذ بي بي دا ګمان وکړو چې ګني دې سوري ته د آخوا طرفنه غټ کانړې دی ځکه نه لرې کيږي .

آخر دا چې دې بي بي په زوره سره دا بانړس په دې سوري کې ور اووهل ، چې په دې سره د عبدالقدوس سَر زخمي شو او وينه ورنه روانه شوه ، د سَر د زخمي کيدو په وجه ده خپل سَر راديخوا کړو ، او د سخت زخم د وجې نه په ژړا شو ، سلګۍ يې وهلې او د دروازې سره ولاړ ؤ ، استاذ يې چې دا سلګۍ واوريدې نو په منډه ورته راغې ، او آواز يې ورته وکړو :

عبدالقدوس بچيه ! څه اوشو ؟ ولې ژاړې ؟

عبدالقدوس په تياره کې ولاړ ؤ ، استاذ ته رانزدې شو ، استاذ چې اوکته چې په تياره کې يخنۍ ته ولاړ دې اوسختې سلګۍ وهي، نوحيران شو چې آخر څه وجه ده چې دومره سختې سلګۍ وهي ؟

نو په سَر يې ورله لاس رابنکود ، چې وې کته نو سَر يې سخت زخمي ؤ ، پوښتنه يې ورنه وکړه چې دا ولې ؟ هغه ورته خپله خبره وکړه .

استاذ پوهه شو چې ددې وړوکي طالب په زړه کې د خپل استاذ د خدمت دومره غټه جذبه ده چې خپل سَر يې سوري ته اينبې ؤ ، چې ګني بيا چيرته پيشو کورته داخله نه شي او استاذ ته تکليف اُونه رسوي ، تردې چې دده سَر هم په کې زخمي شو .

نو استاذ دې طالب ته د زړه د اخلاصه څه دُعاګانې وکړې ، يوه په کې دا هم وه چې :

اې الله ! زما دې رُوحاني بچي ته داسې عزت او عظمت ورکړې چې په ټوله دُنيا کې دده مِثل نه وي .

نو الله ﷻ دغه دُعا داسې قبوله کړه ، چې روستو ددې عبدالقدوس نه داسې يو لوي عالم ، متّقي ، پرهيزګار او ولي الله جوړ شو چې مثال يې هم نه ؤ ، چې هر کس يې د حضرت مولانا عبدالقدوس ګنګوهي رحمه الله په نوم سره پيژني .[1]

---

(۱) اهلِ علم كي زندگي ص ۳۷۰ ، اهلِ دل كے تړپادينے واقعات ج ص ، اساتذه كرام كے آداب وحقوق ص ۸۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د استاذ د ځوي ادب کول

صاحب د هدايې امام برهان الدين رحمه الله يو واقعه بيان کړې چې د بخارى په علماؤ کې يو لوي عالم ؤ ، طالبانو ته يې درس ورکول ، خو د درس په دوران کې به ناګهانه پاڅيده ، بيا به کيناست ، څو پيرې يې داسې وکړه .

شاګردانو ورنه پوښتنه وکړه چې تاسو ولې د درس په دوران کې پاڅئ او کينئ ؟

هغه ورته وويل چې زما د استاذ وړوکې ځوي دی هغه بهر د هلکانو سره په کوڅه کې لوبې کوي ، خو چې کله هغه دروازې ته را اورسي ، ماته را مخامخ شي ، او زه يې او ګورم ، نو زه د خپل استاذ د تعظيم په وجه د هغه ځوي ته او دريږم .[1]

يو شاعر وايي :

کن ابن من شئت و اکتسب ادبًا ❖ يغنيک محموده من النسب

إنّ الفتى من يقول ها أنا ذا ❖ ليس الفتى من يقول کان ابي .[2]

د عالم سره د ناستې فضيلت

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله فرمايي چې څوک د يو عالم مجلس ته لاړ شي او دې د هغه نه څه زده هم نه کړي ، خو بيا هم ده ته اووه (۷) عزتونه حاصليږي :

۱. د طالب علمانو درجه ورته حاصليږي .(دا هم لوي سعادت دی) .

۲. تر څو پورې چې دې په دې مجلس کې ناست وي تر هغه وخته پورې دې د ګناهونو نه بچ وي .

۳. کله چې دې د کورنه را اووځي نو په ده باندې د الله ﷻ رحمتونه راوريږي .

۴. کله چې دې په دې مجلس کې کيني نو په علماو چې کوم رحمتونه راوريږي د هغوی په برکت ده ته هم دا رحمت رسيږي .

---

(۱) تعليم المتعلم ص ۲۷ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۸۰ .

(۲) المستطرف في کل فن مستظرف ص ۲۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. ترڅو پورې چې ده غوږ نيولې وي تر هغې وخته پورې دده د پاره نيکۍ ليکلې کيږي.

٦. فرښتې د خوشحالۍ نه په دې مجلس واله باندې خپلې وزرې خورَوي نو دې هم په هغوی کې شامل وي.

٧. دې چې کوم قدم او چتوي او ږدي، هغه دده د پاره د ګناهونو کفاره ګرځي، درجې يې پرې اوچتيږي، او په نيکيو کې يې اضافه کيږي. (١)

د عالم مخ ته کتل عبادت دی

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي:

اَلنَّظَرُ فِيْ وَجْهِ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْكَعْبَةِ عِبَادَةٌ، وَالنَّظَرُ فِي الْمُصْحَفِ عِبَادَةٌ. (٢)

د عالم مخ ته کتل عبادت دې، کعبې ته کتل عبادت دی، او قرآن کريم ته کتل عبادت دی.

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله دد دې حديث نه روستو ليکلي: که چيرته د علم په مجلس کې د عالم د ملاقات نه علاوه بله هيڅ فايده نه وي نو بيا هم هر عقلمند د پاره لازم دي چې ددې حرص وکړي (او د عالم په مجلس کې حاضر شي) ځکه د عالم مخ ته کتل ځانله مستقل عبادت دی.

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي: چې ما د حضرت جبريل عليه السلام نه پوښتنه وکړه:

أَيُّ الْاَعْمَالِ أَفْضَلُ لِأُمَّتِيْ؟ زما د امت د پاره بهترين عمل کوم يو دی؟

نو هغه راته او فرمايل: اَلْعِلْمُ. علم بهترين علم دې. ما بيا ورنه پوښتنه وکړه:

ثُمَّ أَيُّ؟ بيا وروسته کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته او فرمايل:

اَلنَّظَرُ اِلَى الْعَالِمِ. عالم ته کتل. ما بيا ورنه پوښتنه وکړه:

ثُمَّ اَيُّ؟ بيا ددې پسې بل کوم عمل بهتر دی؟ هغه راته او فرمايل:

---

(١) قال الفقيه رحمه الله: مَنْ انتهى الى العالم وجلس معه ولايقدرُ على أنْ يحفظَ العِلمَ فله سبع كراماتٍ: اوّلها ينال فَضل المتعلّمين. والثاني: مادام جالسًا كان محبوسًا عن الذنوب والخطايا. والثالث: اذا خَرَجَ من منزله تَنْزِلُ عليه الرحمة. والرابع: اذا جلس عنده فتنزلُ عليهم الرحمةُ فتصيبه ببركتهم. والخامس مادام مستمعًا تُكتَبُ له الحسنةُ. والسادس: تحفّ عليهم الملائكةُ باجنحتها رضًا وهو فيهم. والسابع: كلُّ قدمٍ يَرفعُه ويَضَعُه يكونُ كفارةً للذنوب ورفعًا للدرجات له وزيادة في الحسنات. (تنبيه الغافلين ص ٢٠٥ باب فضل مجالس العلم).

(٢) تنبيه الغافلين ص ٧٠٧ باب فضل مجالس العلم، المقاصد الحسنة ص ٢٥١،

(c) ketabton.com: The Digital Library

زِيَارَةُ الْعَالِمِ . دعالم ملاقات كول.

بيا يې او فرمايل :

وَمَنْ كَسَبَ الْعِلْمَ لِلّٰهِ وَاَرَادَ بِهٖ صَلَاحَ نَفْسِهٖ وَصَلَاحَ الْمُسْلِمِيْنَ وَلَمْ يُرِدْ بِهٖ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا فَأَنَا كَفِيْلُهُ بِالْجَنَّةِ . (۱)

كوم كس چې د الله ﷻ د رضا دپاره علم حاصل كړي ، او دده اراده په دې علم سره د خپل ځان او د مسلمانانو اِصلاح وي ، او څه دُنيوي عرض يې نه وي نو زه دداسې كس د پاره د جنت ضامن يم

د علماؤ سره دمحبت فائده

كوم كس چې د اهلِ علمو سره محبت او تعلق ساتي نو اگر چې دده اعمال به د هغوى په شان نه وي خو بيا به هم د قيامت په ورځ ددې انسان حشر ددې علماو سره كيږي . دا خبره زه د ځان نه نه كوم بلكه دا سردارِ دوجهان محمّدٌ رّسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: چې د انسان حشر به د قيامت په ورځ د هغه چا سره وي چې د چا سره يې محبت وي .

حضرت انس بن مالک رضي الله عنه فرمايي چې يو كس رسول الله ﷺ ته راغې او ورته وې ويل :

يَارَسُوْلَ اللّٰهِ ! مَتَى السَّاعَةُ ؟ اې د الله ﷻ رسوله ! قيامت كله دى ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : مَا أَعْدَدْتَ لِلسَّاعَةِ ؟ تا قيامت ته څه تيار كړي دي ؟

ده ورته وويل : حُبُّ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ . (نور مې څه خاص نه دي تيار كړي خو) په زړه كې مې د الله ﷻ او د هغه د رسول ﷺ سره محبت شته .

نبي عليه السلام ورته او فرمايل :

أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ . ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې په دُنيا كې محبت وي .

حضرت انس رضى الله عنه فرمايي :

فَمَا فَرِحْنَا بَعْدَ الْإِسْلَامِ فَرَحًا أَشَدَّ مِنْ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " فَإِنَّكَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ "

(۱) تفسير كبير ج۱ ص ۳۰۹ آيت ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام راوړو نه روستو مونږ په بل هيڅ شئ دومره نه وو خوشحاله شوي څومره چې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په دې وينا خوشحاله شو چې " ته به د قيامت په ورځ د هغه چا سره يې د چا سره چې دې محبت وي ". بيا حضرت انس رضي الله عنه او فرمايل :

فَأَنَا أُحِبُّ اللهَ وَرَسُوْلَهُ، وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ. فَأَرْجُوْا أَنْ أَكُوْنَ مَعَهُمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِأَعْمَالِهِمْ. (۱)

زه د الله جل جلاله او د هغه رسول صلی الله عليه وسلم سره محبت کوم، او د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه سره هم محبت کوم، نو زه دا اميد لرم چې د قيامت په ورځ به زه هم د دوی سره يم اګر چې ما د دوی په شان اعمال نه دي کړي.

د عالم وفات کيدل لويه حادثه ده

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَوْتُ الْعَالِمِ مُصِيْبَةٌ لَاتُجْبَرُ. وَثُلْمَةٌ لَاتُسَدُّ وَهُوَ نَجْمٌ طُمِسَ. مَوْتُ قَبِيْلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ (۲)

د عالم مرګ داسې مصيبت دی چې د هغې تدارک نه شي کيدې، او داسې نقصان دی چې نه شي پوره کيدې، او هغه داسې ستورې دی چې رڼا يې ختمه شي. د غونډې قبيلې مرګ د يو عالم د مرګ نه آسان دی (يعنی د پوره قبيلې مرګ دومره غټ نقصان او خفګان نه دی لکه د يو عالم مرګ).

نبي عليه السلام فرمايي :

إِنَّ اللهَ لَايَقْبِضُ الْعِلْمَ اِنْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنَ الْعِبَادِ وَلٰكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِمَوْتِ الْعُلَمَاءِ حَتّٰى إِذَا لَمْ يَبْقَ عَالِمٌ. اِتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوْسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوْا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوْا وَأَضَلُّوْا. (۳)

---

(۱) مسلم كتاب البر والصلة والاداب، باب المرء مع من احب ۶۶۷۲ / ۱۶۳. په بخاري شريف کې دا رنګې حديث ذکر دی:
عَن عبدِالله (بن مسعود رضي الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلٰى رَسُوْلِ اللهِ صلی الله عليه وسلم فَقَالَ: يَارَسُوْلَ اللهِ كَيْفَ تَرٰى فِيْ رَجُلٍ أَحَبَّ قَوْمًا وَلَمَّا يَلْحَقْ بِهِمْ؟ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صلی الله عليه وسلم " اَلْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ ". اخرجه البخاري في الادب باب علامة الحب في الله عزوجل ۶۱۶۸، و ۶۱۶۹، مسلم باب المرء مع من احب ۶۶۷۵ / ۱۶۵.

(۲) اخرجه ابوداود في العلم باب ۱، والترمذي في العلم باب ۱۹، وابن ماجه ماجه في المقدمة باب ۱۷، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۶۰ الترغيب في الرحلة في طلب العلم.

(۳) اخرجه البخاري في العلم باب كيف يقبض العلم؟ (۱۰۰) ومسلم باب رفع العلم وقبضه وظهور الجهل والفتن في آخر الزمان ۶۷۵۲، (۲۶۷۳)، والترمذي في العلم باب ماجاء في ذهاب العلم ۲۶۵۴، وابن ماجه في المقدمة باب اجتناب الرای والقياس ۴۰، مشكوة كتاب العلم، نزهة الناظرين ص ۱۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله تعالی به په (آخيري زمانه کې) علم داسې نه اُوچتوي چې کَني د خلقو (د زړه او دماغو) نه يې اُوباسي، بلکه علم به د علماو په ختميدلو اوچت کړي، تردې چې هيڅوک عالم به (په مخ د زمکه) پاتې نه شي، نو خلق به جاهلان خپل پيشوايان جوړ کړي، د هغوی نه به د مسئلو پوښتنې کوي، هغوی به په غير د علم نه فتویٰ ورکوي، نو په خپله به هم گمراه شي او نور خلق به هم گمراه کړي.

حضرت عمر رضی الله عنه فرمايي:

مَوْتُ اَلْفِ عَابِدٍ قَائِمِ اللَّيْلِ صَائِمِ النَّهَارِ أَهْوَنُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ بَصِيْرٍ بِحَلَالِ اللهِ وَحَرَامِهِ.(۱)

زر (۱۰۰۰) هغه عابدان چې هغوی ټوله شپه د الله ﷻ عبادت کوي او د ورځې روژې نيسي، د دوی ټولو مرگ د هغه يو عالم په نسبت آسان دی کوم چې حلال او حرام پيژني. (يعنی د دې زرو عبادت کوونکو مرگ دومره غټ نقصان او غم نه دی څومره چې د دې يو عالم مرگ نقصاني او لوي غم دی).

ځکه د عابد عبادت د خپل ځان د پاره وي او د عالم ژوند د ټولو انسانانو د دُنيا او آخرت د کاميابئ د پاره وي.

د حضرت سعيد بن جبير ﷺ نه پوښتنه اوشوه:

مَا عَلَامَةُ هَلَاكِ النَّاسِ ؟ د خلقو د هلاکت نښه څه ده؟

ده ورته ووئيل: هَلَاكُ عُلَمَائِهِمْ. چې کله د دوی علماء وفات شي، (او خلق په گمراهئ کې مبتلاء شي، نو دا غټه نښه د دوی د هلاکت ده). (۲)

د علماو پورې ټوقې کوونکې کس منافق دی

په مخ د زمکه داسې بدبخته خلق هم شته چې علماو ته په سپک نظر گوري، نو خبردار! کوم کس چې عالم ته د علم په وجه يا حافظ ته د حفظ په وجه سپک گوري نو دا خو کُفر دی، ده ته د ايمان تازه کول په کار دي، ځکه علم او قرآن کريم ته سپک کتل خو کفر دی.(۳)

(۱) احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ کتاب العلم؛ نزهة الناظرين فی الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۴۱.

(۲) نزهة الناظرين ص ۱۴.

(۳) **نوټ**: د دې خبرې پوره تفصيل روستو په ''فقهي مسايلو'' کې اوگوره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نبي كريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

ثَلَاثٌ لَا يَسْتَخِفُّ بِهِمْ إِلَّا مُنَافِقٌ : ذُوالشَّيْبِ فِي الإِسْلَامِ وَذُوالْعِلْمِ وَإِمَامٌ مُقْسِطٌ . (۱)

درې (۳) كسان داسې دي چې د دوى سپكاوى صرف منافق سړى كوي (يعنى دې درې كسانو پورې چې څوک ټوقې او مسخرې كوي هغه منافق دې) هغه درې كسان دا دي :

(اول) هغه كس چې په اسلام كې سپين ګيرې شي . (دويم) : عالم . او (دريم) عادل بادشاه .

كوم كس چې په دُنيا كې علماؤ ته نقصان رسوي ، نو الله ﷻ داسې كس ته په دُنيا كې هم سخته سزا وركوي ، ځكه علماء خو د انبياؤ وارثان دي (اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ).

علماء د الله ﷻ وليان او بزرګان دي . او د الله ﷻ ولي ته نقصان رسول د انسان د اخيرې خاتمې د خرابيدو خطره لري ، حديث قدسي دى الله تعالى فرمايي :

مَنْ عَادَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . (۱)

څوک چې زما د يو دوست سره دښمني كوي زه داسې كس ته اعلانِ جنګ كوم .

لهذا علماؤ ته د نقصان رسوونكو خلقو انجام به درته د يو څو واقعاتو په رڼا كې بيان كړم :

علماؤ ته د تكليف رسوونكو خلقو سزا

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله ذكر كړي دي چې حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه فرمايي :

ما يو ځل خوب وليده چې رسول الله صلى الله عليه وسلم راغې او زه يې د لاس نه اونيوم او راته وې فرمايل : خپل نظر اوچت كړه او دوزخ ته اوګوره . ما چې پورته اوكته ، نو ما اوليده چې د ګناهګارانو يو جماعت په عذاب كې مبتلاء دى ، مخونه يې د خنځير په شكل كې وو ، د جهنميانو وينې او زوې يې څكلې او په اُور كې سوزيدل .

---

(۱) رواه الطبراني في الكبير وقد حسنها الترمذي لغير هذاالمتن ، الترغيب والترهيب ج ۱ ص ٦٥ .

(۲) بخاري شريف . په يو حديث كې داسې الفاظ دي : مَنْ آذَىٰ لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ . اخرجه البخاري ٦١٣٧ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د نبي عليه السلام نه پوښتنه وکړه چې اې د الله رسوله! دا څوک دي چې په دومره لوی عذاب کې گرفتار دي؟ نبي عليه السلام راته اوفرمايل: چې دا هغه خلق دي چې دوی به علماؤ ته تکليف رسول، او په غير د توبې نه مړه شوي دي، نو ځکه يې اوس دا انجام دی.

د مرزا مظهر جانِ جانان د قاتل بدترين انجام

د دهلي د بادشاه يو وزير ؤ، چې رافضي المذهب ؤ، هغه د قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله پير او مرشِد مرزا مظهر جانِ جانان په ناحقه باندې په تمانچه اوويشتو، مرزا صاحب په هماغه ځای شهيد شو، د هغه د وفات نه پس د دهلي بادشاه د شپې خوب اوليده چې زه په يو ځنگل کې ولاړ يم، او د ماسره دا وزير هم دی، مونږ کته چې ناڅاپه د ځنگل د يو طرف نه دُوړې او گرد را پورته شو، کله چې دا گرد ختم شو نو ما اوليده چې په يوه سورلۍ باندې يو کس سور دې او ددې سورلۍ واگې مرزا صاحب نيولي دي، کله چې دوی ماته رااورسيده، او ما معلومات وکړو چې دا د سورلۍ واله کس څوک دی؟ نو راته وويل شو چې دا خو حضرت حسين رضی الله عنه دی.

حضرت حسين ﷺ د مرزا صاحب نه پوښتنه وکړه چې ستا قاتِل څوک دی؟ ده وزير طرفته اشاره وکړه چې زما قاتِل دا وزير دی، حضرت حسين ﷺ يو غشی رااوويست، او دا وزير يې په دې غشي باندې په ځيگر اوويشت.

بادشاه د شپې د خوب نه راپاڅيده، حيران ؤ، په تادۍ يې يو کس اوليږل چې ته لاړ شه، او وزير په جلتۍ راوله چې زه ورنه معلومات وکړم، چې دا څه تماشه ده؟

هغه کس چې هلته ورغې، نو خلقو ورته وويل چې د وزير په ځيگر کې ناڅاپه درد پيدا شوې، نشي تللی، کله چې سهر شو نو وزير مړ شوې.

امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله پسې د بد رد ويلو سزا

د يو کس په باره کې راځي چې ده تقرير کولو، او د استهزاء په شکل يې وويل چې د امام صاحب نه خو زه هم ښه يم، هغه په څه پوهيده، هغه ته خو صرف اويا (۷۰) احاديث ياد وو، ماته خو د هغه نه ډير ياد دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو چا بل نيک عالم ته دا خبره وکړه ، هغه فورًا وويل چې ددې کس آخيري انجام به دا وي چې دې به مرتد کيږي ، يوه جُمعه روستو دغه کس مرزايي شو ، د خلقو د وړاندې ذليل و رسوا شو او خلقو اوشړل .

ددې نه پس خلق دې نيک عالم ته راغله او پوښتنه يې ورنه وکړه چې تاته څنګه معلومه شوې وه چې دا سړې به کافر کيږي ؟ هغه ورته وويل چې کله تاسو ماته وويل چې دې سړي د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله ډيره ګستاخي کړې ، نو زما په نزد خو امام صاحب د الله ﷻ ولي دې ، او حديث قدسي دې ، الله رب العزت فرمايي :

مَنْ عَادٰى لِيْ وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ. (۱)

څوک چې زما د يو ولي سره دشمني کوي نو زه هغه ته اعلانِ جنګ کوم .

نو چې کله دې سړي ته د الله ﷻ د طرفه اعلانِ جنګ اوشو ، او په جنګ کې هر فريق دا غواړي چې د مقابِل نه اعلى شی قبض کړي ، او د الله ﷻ په نزد خو د ايمان نه بل اعلى شی نشته ، نو ما د ځان سره سوچ وکړو چې اوس ددې کس سره ايمان نشي پيدا کيدې . نو ځکه مې تاسو ته ويلي وو چې دا سړې به آخر مرتد کيږي . (۲)

د عالم د توهين سخته سزا

د دارالعلوم ديوبند مهتمِم حضرتِ مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي : چې يو کرت حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله شاه جهان پور ته تشريف وړې وړو ، او د اسلام د حقانيت په باره کې يې خلقو ته ډير ښه وعظ او نصيحت وکړو .

کله چې د هغه ځای بې دينه خلقو ته پته اولږيده چې د خلقو په زړونو کې د مولانا نانوتوي رحمه الله ډير قدر وعزت پروت دی ، نو دده د بدنامولو د پاره يې مختلف طريقې وکړې خو کاميابه نه شو .

آخر دوی داسې پروګرام جوړ کړو چې په خپلو ملګرو کې يې يو کس ته کفن ورواغوست ، او هغه کس ته يې وويل چې کله د جنازې دوه تکبيرونه اوشي نو ته به زَر راپاڅې ، نو د نانوتوي

(۱) بخاري شريف .

(۲) کتاب مولوي داؤد غزلوي ص ۱۹۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمه الله پورې به خلق او خاندي ، او دې به او شرميږي چې د ژوندي سړي جنازه يې وکړه .
کله چې دوی داسې ترتيب برابر کړو نو دا کس يې په کټ کې واچول ، رايې وړو ، او نانوتوي رحمه الله ته يې وويل چې جناب ! تاسو په دې مړي باندې جنازه وکړئ .
ده ورته ډير عُذر پيش کړو چې ما د پاره دا جنازه مناسب نه ده ، زه يې نه کوم . خو هغوی د ځولې چالاکي وکړه او ورته وې ويل چې تاسو به يې خامخا کوئ .
د هغه ځای ګواه خلق وايي چې مولانا صاحب يو طرفته ولاړ ؤ ، مونږ د هغه مخ ته کتل ، نو مخ يې د غصې نه تک سور ؤ ، او په مخ يې د خفګان اثرات ښکاريده .
کله چې هغوی ډير اصرار وکړو نو دې جنازې ته ورمخکې شو ، کله چې ده دوه (۲) تکبيره وکړه ، نو د شاته نه خپلو ملګرو دې کس ته توخي کول چې راپاځه ، خو دې نه راپاڅيدو .
کله چې جنازه ختمه شوه نو مولانا صاحب په غصه کې وويل چې دا اُوس نه شي راپاڅيدې . او نور ورنه روان شو .
کله چې خلقو هغه اوکتلو نو واقعي مړشوې ؤ ، زَر ټولو رامنده کړه ، او د مولانا صاحب نه يې معافي اوغوښته ، او ډيرو خلقو په هماغه ځای توبه وويسته . (۱)
نو د علماو او نيکانو د بې عزتۍ نه ځان ساتل په کار دي . نبي کريم ﷺ فرمايي :

رُبَّ اَشْعَثَ أَغْبَرَ مَدْفُوْعٍ بِالْاَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَأَبَرَّهُ . (۲)

ډير کرت خوَرو وَرو وېښتانو واله ، ګرد آلود کس چې د دروازو نه شړلې شي (يعنې داسې پراګنده حال او په خاورو ککړ کس چې په ظاهره ډير غريب او کمزورې معلوميږي خو دالله جلّ جلاله په نزد به دده دومره لوي مقام وي) که چيرته دې په الله جلّ جلاله باندې قسَم اوکړي (چې دا کار به کيږي) نو الله جلّ جلاله به د هغه قسَم ضرور پوره کوي ، او دې به قسَم کې د حانِث کيدلو نه بچ کوي . (۳)

(۱) سوانح قاسمي ۲/ ۷۰ ، عبرت الكيز واقعات ص ۱۵۲ .
(۲) رواه مسلم كتاب البر حديث ۱۳۸ ، والجنّة حديث ۴۸ . والبخاري ۷ / ۱۰ . الترغيب والترهيب ج ۴ الترغيب في الفقر وقلة ذات اليد وما جاء في فضل الفقراء والمساكين ......
(۳) دعوات حق لمولانا عبدالحق ج۱ ص ۵۹۷ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو شاعر وايي :

هَر بيشه گمان مبر که خاليست ❁ شايد که پلنګ خفته باشد

په هر ځنګل دا ګمان مه کوه چې ګني دا خالي دې ،کيدې شي په دې کې زمرې اُوده وي .

نو دغه رنګې دې غريب علماؤ او طلباؤ ته هم په غلط نظر مه ګوره ،ځکه په دوی کې لوي لوي بزرګان او اولياء الله شته ، دوی ته په نقصان رسولو سره به خپل آخرت برباد کړې .

د بزرګانو او نيکانو نه د مخ اړوونکي ګس انجام

د هند مشهور عالم مولانا خواجه غريب نواز رحمه الله فرمايي چې يو کس ؤ ، کله به يې چې څوک بزرګ يا نيک سړې اوليده نو خپل مخ به يې ورنه واړول. ځکه دده د نيکانو او علماو سره سخت عداوت ؤ ، هغوی ته يې کتل هم نه خوښول .

کله چې دې مړشو او قبر ته يې کوز کړو ، نو خلقو په قبر کې دده مخ قبلې طرف ته واړول، خو دده مخ به واپس د قبلې نه رااوګرځيده ، خلقو ډير کوشش وکړو خو قبلې ته به يې مخ نه برابريده ، خلق ډير خفه وو ، په دې کې يو هاتفي آواز ورباندې اوشو :

اې خلقو ! تاسو هسې ځان مه ستړې کوئ ، دې په همدې حالت کې پريږدئ . ځکه ده به په دُنيا کې زما د محبوب بندګانو (نيکانو خلقو) نه مخ اړولو او د هغوی سره به يې بُغض کولو ، نن دده همدا سزا ده چې زما د رحمت نه به لرې وي ، او د قيامت په ورځ چې راپاځي نو په داسې شکل کې به راپاځي چې دده صورت به د خَر وي .

فائده : معلومه شوه چې علماو ته سپک کتل يا د دوی توهين کول غټه بختي ده .

محترمو ! که چيرته دغه اهلِ حق علماء نه وې نو بيا به خلق د حلال او حرام ، جائز او ناجائز مسائلو نه چا خبرول ؟

که دغه علماء نه وې نو بيا د ملحدينو او باطلو ډلو مقابله چا کوله ؟

که دغه علماء نه وې نو بيا به دغه ظالم بادشاهان د دين د تحريف نه چا منعه کول؟

دا خو د علماو برکت دی چې په هر دور کې دوی د باطل مقابله کړې ، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په ښائسته تعليماتو يې دُنيا منوّره او روښانه کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو سره د احسان کولو فايده

په شريعت کې د داهلِ علمو سره د احسان کولو ډېر زيات فضايل راغلي ، هم دُنيوي فايدې ، او هم اُخروي فايدې .

دُنيوي يوه فايده يې دا ده چې کوم کس د اهلِ علمو سره احسان کوي نو الله ﷻ به د دې کس ځوي يا نمسي عالِم کوي .

امام سديد الدين شيرازي رحمه الله فرمايي چې زمونږ مشائخو ويلي دي :

مَنْ أَرَادَ أَنْ يَكُوْنَ إِبْنُهُ عَالِمًا فَيَنْبَغِيْ أَنْ يُرَاعِيَ الْغُرَبَاءَ مِنَ الْفُقَهَاءِ وَيُكْرِمَهُمْ وَيُطْعِمَهُمْ وَيُعَظِّمَهُمْ وَيُعْطِيَهُمْ شَيْئًا . فَإِنْ لَمْ يَكُنْ إِبْنُهُ عَالِمًا كَانَ حَفِيْدُهُ عَالِمًا . (۱)

څوک چې دا اراده لري چې دده ځوي دې عالم شي نو ده له په کار دي چې د غريبانانو فقهاؤ او علماؤ خيال او ساتي ، د دوی عزت او تعظيم وکړي او دوی ته (د خوراک د پاره) څه ورکړي . نو که په څه وجه دده ځوي عالِم نه شي نو دده نمسي به عالِم کيږي .

(۱) تعليم المتعلم فصل في تعظيم العلم واهله ص ۳۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د طالب العلم مقام

محترمو مسلمانانو ! زمونږ په شريعت کې د علم زده کوونکي (طالب العلم) هم ډير غټ مقام دي :

فرښتې طالب العلم ته خپلې وزرې غوړوي

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ رِضًا بِمَا يَصْنَعُ . (۱)

بيشکه فرښتې د طالب العلم د پاره خپلې وزرې غوړوي (يعنى دده دوړاندې عاجزي او تواضع کوي (۲)) ځکه دوی د طالب دده کار نه راضي او خوشحاله وي .

د امام قرطبي رحمه الله تحقيق

امام قرطبي رحمه الله په خپل تفسير کې د آيت ﴿ قَالَ يَا آدَمُ أَنبِئْهُم بِأَسْمَائِهِمْ ﴾ د لاندې ليکي : چې د حضرت آدم عليه السلام د علم په وجه چې کله الله ﷻ فرښتو ته د سجدې کولو حکم وکړو نو فرښتو هغه ادب اخيستې ، نو اوس هم چې فرښتې په يو انسان کې علم او ګوري نو دوی د هغه د وړاندې عاجزي کوي ، او خپلې وزرې ورته غوړوي ، ځکه دوی د طالب العلم ددې کار نه راضي او خوشحاله وي . (۳)

---

(۱) اخرجه البخاري فى العلم ۱۰ ، والترمذي فى القرآن ۱۰ وفى العلم ۱۹ ، ۳۵ ، وابن ماجه فى المقدمة ۱۷ ، واحمد ۲، ۲۵۲ ، ۳۲۵ ، ۴۰۷ . ابوداود (۳۶۴۱) ، (۳۶۴۲) ، وابن ماجه (۲۲۳) و ابن حبان (۸۰) ورواه الترمذي (۲۶۸۳) .

(۲) لَتَضَعُ اَجْنِحَتَهَا : اي تخضع وتتواضع . قرطبي ج ۱ ص ۳۳۰ .

قال الخطابي في معنى " وضعها أجنحتها " ثلاثة اقوال : احدها : انّه بسط الاجنحة . الثاني : انّه بمعنى التّواضع تعظيمًا لطالب العلم . الثالث : أنّ المرادَ به النزول عند مجالس العلم وترک الطيران . نزهة الناظرين فى الاخبار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۸ .

(۳) امام قرطبي رحمه الله فرمايي ؛ وانّما تفعلُ ذلک لاهلِ العلمِ خاصةً مّن بين سائر عيال الله . لانّ الله تعالى ألزمها ذلک في آدم فتأدّبَتْ بذلک الادب . فلمّا ظهَرَ له علم في بشرٍ خَضَعَتْ له و تَوَاضَعَتْ وتذلّلتْ إعظامًا للعلم واهله ورضًى منهم بالطلب له والشغل به . قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړسې امام قرطبي رحمه الله فرمايي :

هذا في الطُّلَّابِ مِنْهُمْ فَكَيْفَ بِالْأَحْبَارِ مِنْهُمْ وَالرَّبَّانِيِّيْنَ مِنْهُمْ . (۱)

دا د فرښتو وزرې غوړول او عاجزي كول خو د طالب العلم د عزت او تعظيم دپاره دي نو اوس د علماو او خداپرستو اهلِ علمو به څومره لوي شان وي ؟

حضرت صفوان بن عسّال المراديّ رضی الله عنه فرمايي چې يو ورځ زه نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته راغلم ، دې په جُمات كې ناست ؤ . او يو سُور څادر ته يې تكيه وهلې وه ، ما ورته وويل :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنِّيْ جِئْتُ أَطْلُبُ الْعِلْمَ . اې د الله رسوله ! زه راغلې يم د علم د زده كړې د پاره .

نو نبي عليه السلام راته او فرمايل :

مَرْحَبًا بِطَالِبِ الْعِلْمِ إِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ لَتَحُفُّهُ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا ثُمَّ يَرْكَبُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا حَتّٰى يَبْلُغُوْا السَّمَاءَ الدُّنْيَا مِنْ مَحَبَّتِهِمْ لِمَا يَطْلُبُ . (۲)

د طالب العلم د پاره مباركي ده ، بېشكه طالب العلم فرښتې په خپلو وزرو كې راګيروي ، بيا دا فرښتې دومره ډېرې راشي چې يو بل د پاسه تر آسمانه پورې اورسيږي ، دا ځكه چې دا طالب كوم شئ (علم) طلب كوي فرښتې د هغې سره محبت كوي .

فائده : سبحان الله . د علم څومره لوي مقام دی چې د دې په وجه د طالب العلم د تعظيم د پاره فرښتې خپلې وزرې غوړوي .

تنبيه : په مذكوره احاديثو كې هيڅ شك و شُبه نشته ،ځكه چاچې په داسې معتمدو احاديثو كې شك و شُبهه كړې هغوی ته الله ﷻ په دُنيا كې هم سخته سزا وركړې .د دې په باره كې درته يو دوه (۲) واقعې بيانوم :

(۱) قرطبي ج۱ ص ۳۳۰ آيت ۳۳ .

(۲) رواه الطبراني في المعجم الكبير ۸ / ۶۴ ، والهيثمي في المجمع ۱ / ۱۳۱ ، والهندي في الكنز ۲۸۸۲۷ ، وابن ماجه الحديث ۲۲۶ ، واحمد في مسنده ۳ / ۲۴۰ والبيهقي ۲۸۲/۱ والدارقطني ۱۹۷/۱ وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد . الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۲ كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حديث پورې د مسخره كوونكي سړي سزا

يو عالم د پيغمبر عليه السلام دا حديثِ مباركه بيانول چې نبي ﷺ فرمايي :

مَامِنْ خَارِجٍ مِنْ بَيْتِهِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ إِلَّا وَضَعَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا بِمَا يَصْنَعُ .(۱)

كوم كس چې د علم په طلب كې د كور نه اوځي نو دده ددې كار نه فرښتې دومره خوشحاله وي چې ده ته خپلې وزرې غوړي .

نو يو زنديق كس چې دا حديث واوريده نو هغه د ريشخَند او استهزاء په شكل وويل چې زه به نن په خپلو څپلو كې ميخونه لږوم ، او په زوره به خپې په زمكه راپريدم ، ددې دپاره چې د فرښتو وزرې ماتې شي .

كله چې ده دغسې كار وكړو او په زوره يې زمكه په خپو اووهله ، نو ناڅاپه په زمكه رااوغورځيده ، او ځاى په ځاى يې خپې شَلې (گډې) شوې ، او يو څو ورځې روستو يې په خپو باندې خوړُونكې خطرناكه بيماري اولږيده .

چاچې دا واقعه نقل كړې هغه وايي چې ما اوليده چې دغه كس د ذِلت په حالت كې په يو ځاى كې پروت وُ ، او په همدغه حالت كې مړ شو .(۲)

لهذا په دې احاديثو كې هيڅ شك و شُبه په كار نه ده .

په حديث كې د شك كوونكي كس انجام

ابن منده اصفهاني رحمه الله چې د علمِ حديث لوي امام دى او بې شميره كتابونه يې ليكلي دي ، دې وايي چې زه يو ځل شام كې يو محدِث (د احاديثواستاذ) ته د علم حاصلولو دپاره لاړم ، كله چې هغه ته ورغلم نو ما اوليده چې هغه په خپل مخ باندې يوه پَرده اچولې وه ، او احاديث يې بيانول .

ابن منده رحمه الله وايي چې كله ما دا اوليده نو زه حيران شوم چې په دې مخ يې دا پَرده ولې اچولې ده ؟ كله چې هغه د احاديثو درس ختم كړو ، او هغه ته پته اولږيده چې ابن منده راغلې

---

(۱) اخرجه الترمذي في العلم باب ۱۹ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۷ ، وابن حبان في صحيحه والحاكم وقال صحيح الاسناد. الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۲) عبرت الكيز والعات ص ۱۴۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ، نو زه يې را اوغوښتم ، او راته وې ويل چې اې ابن منده ! تا ته پته شته چې ما په دې خپل مخ باندې دا پرده ولې اچولې ده ؟

ما ورته وويل چې ماته هيڅ پته نشته . هغه راته وويل : چې يوه ورځ زه د يو مشر استاذ (شيخ الحديث) په درس کې ناست ووم ، هغه د پيغمبر عليه السلام احاديث بيانول ، کله چې هغه دې حديث ته را اورسيده چې نبي عليه السلام فرمايي :

أَمَا يَخْشَىٰ أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنْ رُكُوعٍ أَوْ سُجُودٍ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يَجْعَلَ اللهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ أَوْ يَجْعَلَ اللهُ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ . (١)

کوم کس چې په تاسو کې د امام نه مخکې سَر را اوچتوي نو آيا هغه د الله ﷻ نه نه ويرېږي چې الله ﷻ د ده سَر د خره اوګرځوي ، يا د ده صورت په شان د صورت د خره اوګرځوي ؟

دې محدث وويل : چې کله ما دا حديث واوريد ، نو زما په زړه کې شک پيدا شو : چې دا څنګه کېدې شي چې د يو انسان سَر د خره اوګرځي ؟

نو چې د شپې اوده شوم ، او سَهر راپاڅېدم نو زما سَر د خره ګرځېدلي و .

د هغې نه روستو ما هيچاته خپل سَر نه دې ښکاره کړې ، اګر چې طالبانو ته احاديث بيانوم خو هر وخت مې په خپل سَر باندې پرده اچولې وي .

خو اې ابن منده ! ته راته لوي عالم معلومېږي ، زه تا ته قَسَم درکوم چې تر څو پورې زه ژوندې يم ته به هيچاته دا حال نه وائې ، او چې کله زه وفات شم نو بيا خلقو ته دا ووايه چې : خبردار ! د احاديثو اوريدو په وخت په ډېر ادب کېنئ ، او په احاديثو کې هيڅ قسمه شک و شبه مه کوئ (ګني الله ﷻ به ډېره سخته سزا درکړي) .

ابن منده وايي چې ما ورسره دا کلکه وعده وکړه چې ستا تر ژوند پورې به هيچاته دا حال نه وايم ، نو هغه د خپل مخ نه پرده لرې کړه ، ما اوليده چې لاندې بدن يې د انسان ؤ ، او سَر يې د خره ؤ . (٢)

(١) اخرجه البخاري في الاذان باب ٥٣ ، ومسلم في الصلاة حديث ١١٥ ، ١١٦ ، ١١٩ ، وابوداود في الصلاة باب ٧٥ ، والترمذي في الجمعة باب ٥٦ ، والنسائي في الامامة باب ٣٨ ، وابن ماجه في الامامة باب ٤١ . الترغيب والترهيب ج١ ص ١٩٧ الترهيب من رفع المأموم رأسه قبل الامام في الركوع والسجود .

(٢) عبرت الكبز والعات ص ١٣٠ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

فايده : قدرمنو ! تاسو واوريده چې د پيغمبر ﷺ په يو حديث کې يې شک اوکړو نو الله رب العزت ورته په دُنيا کې د عبرت د پاره سزا ورکړه .

بهر حال خبره دا شروع وه چې د علم حصول دومره عظيم مقصد دې او دومره زيات فضيلت لري چې طالب العلم ته فرښتې خپلې وزرې غوړوي .

طالب العلم ته د حج ثواب ملاويدل

نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ غَدَا إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُرِيْدُ إِلَّا أَنْ يَتَعَلَّمَ خَيْرًا أَوْ يُعَلِّمَهُ كَانَ كَأَجْرِ حَاجٍّ تَامًّا حَجَّتُهُ .(۱)

څوک چې جُمات ته صرف د دې د پاره لاړ شي چې دې په جُمات کې د خير خبره (يعنی علم) زده کړي ، يا يې بل ته اوښايي ، نو ده ته به د يو کامل حج ثواب حاصليږي .

د علم د زده کړې په وخت د وفات کيدونکي کس مرتبه

نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ جَاءَ أَجَلُهُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لَقِيَ اللهَ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّيْنَ إِلَّا دَرَجَةُ النُّبُوَّةِ .(۲) .

چاته چې مرګ په داسې حالت کې راشي چې دې علم طلب کوي نو دې به الله تعالى ته په داسې حال کې مخامخ کيږي چې ده او د پيغمبرانو په مينځ کې به صرف يوه درجه فرق وي ، هغه درجه د نبوت ده .

---

(۱) رواه الطبراني في المعجم الكبير ۸ / ۱۱۲ والبيهقي في المجمع ۱ / ۱۲۲ ، ۱۲۳ والهندي في الكنز ۲۸۸۵۹ / قال في المجمع ۱ /۱۲۳ : رواه الطبراني في الكبير ورجاله كلّه موثقون . الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۹ الترغيب في الرحلة في طلب العلم .

(۲) رواه الطبراني في الاوسط ، والهيثمي في المجمع ۱ / ۱۲۳ ، والزبيدي في الاتحاف ۱ / ۱۰۰ . مشكوة ص ۳۶ كتاب العلم الفصل الثالث ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۵۳ كتاب العلم ، هكذا في احياء العلوم ج۱ ص ۲۱ كتاب العلم .

په يو روايت کې داسې الفاظ دي : فَبَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّيْنَ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ . ده او د نبيانو په مينځ کې به صرف د يوې درجې فرق وي او هغه فرق مرتبه د نبوت ده . مشكوة كتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په يو بل حديث کې راځي ، نبي ﷺ فرمايي :

إِذَا جَاءَ الْمَوْتُ لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَهُوَ عَلَى هٰذِهِ الْحَالَةِ مَاتَ وَهُوَ شَهِيْدٌ .(۱)

کله چې طالب العلم ته مرګ راشي او دې د علم په طلب کې وي نو دې شهيد دې، او د ده مرګ د شهادت دې .

نو کله چې د علم د زده کولو دومره ډېر فضيلت دی نو په کار ده چې هر کس د علم د زده کولو سره مينه پيدا کړي او دې کې ښه خواري او محنت وکړي .

د علم حاصلولو شوق

د علامه ابن تيميه رحمه الله د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې د وخت بادشاه د ده نه څه فتوی اوغوښته ، خو ده ورنه کړه ، نو بادشاه دې په جيل کې واچول . درې (۳) ورځې پس يو ځوان د بادشاه دربار ته راغې ، بادشاه د خپلو وزيرانو سره ناست ؤ ، دې ځوان ډېر په سلګو ژړل ، چاچې به هم د ده مخ ته اوکتل ، نو د ده په مخ کې د عِلم رڼا ښکاريده ، په دربار کې چې څومره خلق ناست وو د ټولو دا خواهش و چې بادشاه دې د ده تمنّی او آرزو پوره کړي ، او د بادشاه زړه هم دا غوښته چې د ده مقصود دې پوره کړې شي .

نو بادشاه ورنه پوښتنه وکړه : چې اې ځوانه ! ولې دومره زيات ژاړې ؟ که تا ته څه تکليف وي چې زه يې لرې کړم ، او که ستا څه ضرورت وي چې زه يې پوره کړم .

نو دې ځوان ورته په ژړا کې ورويل : چې ما يو درخواست راوړې دی ، که تاسو دا کار وکړو نو ډيره به ښه وي : هغه دا چې ته ما جيل (محبَس) ته اوليږه .

کله چې بادشاه دا خبره واوريده نو ډېر حيران شو ، او پوښتنه يې ورنه وکړه : چې ته جيل ته ولې ځې ؟ په جيل کې خو ډېر تکليفونه او سختيې دي .

ده ورته وويل چې جناب ! تاسو زما استاذ (علامه ابن تيميه رحمه الله) په جيل کې اچولې دې ، او نن دريمه (۳) ورځ ده چې زما سبقونه قضاء شوي دي . نو که ته ما جيل ته اوليږې نو خير دی زه خو به د جيل تکليفونه برداشت کړم ، خو د خپل استاذ نه به هلته سبق وايم .

---

(۱) رواه البزار والطبراني في الاوسط ، الترغيب والترهيب ج۱ ص ۴ ۵ کتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! دیته د علم شوق وايي چې د جیل تکلیفونو برداشت کولو ته تیار دې خو سبق قضاء کیدل نه خوښوي . (۱)

د طالب العلم مقام

د الله ﷻ په نزد باندې د طالب العلم ډیر لوي مقام دې ، ځکه کوم کس چې په دې پُرفتن دَور کې خپل ځان د علم د حصول د پاره وقف کړي نو یقینًا دغه کس ډیر زیات خوش نصیبه دی ، او د الله ﷻ په نزد غوره کس دی .

الله رب العزت فرمايي :

﴿ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا ... ﴾ . (۲)

ترجمه : بیا مونږ د کتاب وارثان هغه خلق جوړ کړه کوم چې مونږ په خپلو بندګانو کې غوره کړي وو .

نبي علیه السلام فرمايي :

مَنْ خَرَجَ فِيْ طَلَبِ الْعِلْمِ فَهُوَ فِيْ سَبِيْلِ اللهِ حَتَّى يَرْجِعَ . (۳)

کوم کس چې د (کور نه د) علم حاصلولو د پاره اووځي ، نو ترڅو پورې چې هغه کورته راواپس شوې نه وي تر هغې وخته پورې دې د الله ﷻ په لاره کې دې .

یعنی کوم ثواب چې یو مجاهِد ته د الله ﷻ په لار (یعنی جهاد) کې حاصلیږي ، نو دغه ثواب د دین طالب العلم ته هم حاصلیږي .

ځکه لکه څرنګ چې یو مجاهِد د إعلاءِ کلمةُ الله او د دین د سَربُلندی د پاره میدان جهاد ته را اوځي ، نو دغه رنګې طالب العلم هم د دې مقصد د پاره علم حاصلوي چې د عِلم د رڼا په وجه د

---

(۱) اهل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۱ ص ۲۶۰ ، وخطبات فقیر ج۱۰ ص ۸۶ .

(۲) سورة فاطر آیت ۳۲ .

(۳) رواه الترمذي کتاب العلم باب ۲ وقال حدیث حسن ، الترغیب والترهیب ج۱ ص ۶۰ الترغیب في الرحله في طلب العلم، مشکوة ص ۳۴ کتاب العلم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

عالَم نه د جهالت تياري ختمې کړي، د الله ﷻ دين په ټوله دُنيا کې خور کړي، او خلق د شيطان د مکرو فريب نه خبر دار کړي . (۱)

نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ . (۲)

په تاسو کې بهترين هغه کس دې چې قرآن کريم زده کړي او بيا يې بل ته اوښايي .

سفيان ثوري رحمه الله فرمايي :

که چيرته نيت صفا وي نو د طالب العلم نه بهترين بل څوک نشته . (۳)

معلومه شوه چې د الله ﷻ په نزد د طالب العلم ډير لوي مقام دی، تردې چې که دې د الله ﷻ نه څه دُعا او غواړي نو الله ﷻ دده دُعاء هم نه رَد کوي، بلکه قبلوي يې .

د طالب العلم د دُعا قبليدو واقعه:

سلطان محمود غزنوي رحمه الله يو عادل بادشاه تيرشوی دې ، دده په زړه کې د يو درې (۳) خبرو معلومولو باره کې ډير شوق ؤ :

۱ . اوله خبره دا چې زه خو د سبکتګين ځوي يم ، سبکتګين خو مخکې بادشاه نه ؤ ، بلکه يو فوجي ؤ ، بيا روستو بادشاه شو . نو آيا زه يقيني د هغه ځوي يم او که نه ؟

---

(۱) مظاهرِحق شرح مشکوة ج۱ کتاب العلم .

(۲) رواه البخاري في فضايل القرآن باب ۲۱ ، وابو داود في الوتر باب ۱۴ ، ۱۵ ، ۱۹ ، والترمذي في ثواب القرآن باب ۱۵ ، وابن ماجه في المقدمة باب ۱۶ ، ومسلم ، واحمد ۱/ ۸۵، ۹۶ ، الترغيب والترهيب ج۲ کتاب قراءة القرآن الترغيب في قراءة القرآن . . . .

علمي نکته: په دې حديث شريف کې د زده کوونکي (طالب) ذکر مخکې شوی ، او د ښوونکي (معلِم) ذکر روستو شوی ، ددې يو څو وجوهات دي : ۱ . ظاهري ترتيب دادې چې اول يو شئ زده کولې شي او بيا روستو ښودلې شي ، نو ددې ترتيب په وجه دلته هم د متعلِّم تذکره مخکې شوې . ۲ . طالب تکليفونه ډير برداشت کوي ، څکه استاذ ته څه نا څه تنخواه يا سهولت وي، او طالب ته خو په زده کړې يوه روپۍ هم نه ملاوېږي . ۳ . متعلِم د زده کړې دپاره سفرونه کوي ، کله يو ځای ته او کله بل ځای ځي . نو طالب د سفر تکليفونه برداشت کوي ، او استاذ خو ډير سفرونه نه کوي . نو څکه په حديث کې د طالب ذکر مخکې اوشو او د معلّم ذکر روستو اوشو . (خطبات فقير ج۳۲ ص ۸۳) .

(۳) خطبات فقير ج۱۱ ص ۱۸۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. دويمه خبره دا چې د دين مختلفې شعبې دي په دې کې د ټولو نه بهترينه شُعبه کومه يوه ده؟ او په امت کې د ټولو نه بهترين خلق څوک دي؟

۳. دريمه خبره دا چې د ډير وخت نه ماته د نبي کريم صلي الله عليه وسلم زيارت په خُوب کې نه دې نصيبه شوې، نو که دا راته حاصل شي نو ډيره به ښه وي.

يوه ورځ دې په يوه کوڅه کې ګرځيده، نو يو طالب العلم يې اوليده چې ديو کور مخې ته څه رڼا ده، هغې ته ناست دى، او خپل کتاب ګوري. ده ورنه پوښتنه وکړه چې اې طالبه! ته په جُمات کې ولې کتاب نه ګورې؟

هغه ورته وويل چې په جُمات کې د رڼا څه انتظام نشته، او دلته د دې کور مخې ته رڼا ده نو ځکه دلته کتاب ګورم.

ده ورته وويل چې بچيه! ته لاړ شه، او د نن نه پس به زه تا له د رڼا مستقل انتظام وکړم. طالب العلم چې دا خبره واوريده نو دُعا يې ورته وکړه چې:

يا الله! د دې کس د زړه مرادُونه او آرزو ګانې پوره کړې.

سلطان محمود غزنوي رحمه الله چې کور ته راغې او اُوده شو، نو په خوب کې يې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره ملاقات او شو، پيغمبر ﷺ ورته او فرمايل:

اې د سبکتګين ځويه! تا زما د يو وارِث عزت وکړو، الله تعالى دې تا په دُنيا او آخرت کې عزت مند کړي.

سبحان الله! د دې طالب العلم د دُعاؤ په برکت د ده درې (۳) واړه مرادونه پوره شو، او درې واړه خبرې يې حَل شوې.

ځکه يو خو يې په خُوب کې د نبي کريم ﷺ سره ملاقات هم اوشو، دويم: ده د خپل نسب باره کې شک و چې زه د سبکتګين ځوي يم او که نه؟ هغه شک يې هم ختم شو، ځکه نبي ﷺ ده ته فرمايلي وو: اې د سبکتګين ځويه!

او دريمه خبره هم ورته معلومه شوه چې د دين بهترينه شُعبه تعليم او تَعلُم ده، او په مخ د زمکه بهترين خلق علماء او طلباء دي، ځکه علماء د انبياء وارثان دي. (۱)

معلومه شوه چې د دين زده کوونکو طالبانو د الله ﷻ په نزد ډير لوي مقام دى.

(۱) خطبات فقير ج۱۰ ص۸۲.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خواجه باقي بالله رحمه الله د دين د طالبانو نه د دُعا درخواست

خواجه باقي بالله رحمه الله چې د مجدد الف ثاني رحمه الله پير او مُرشد دی ، او ډير لوي بزرګ تيرشوې دی ، يو ورځ دده مريد دده د وړاندې وويل : چې زمونږه شيخ خو دومره لوي بزرګ دی چې بې شميره مريدان يې دي او ډير کرامتونه يې دي .

دې هلته چپ ولاړ ؤ ، او هغه مريد يې د دې تعريف کولو نه منع نه کړو .

ددې نه منع کولو په وجه الله ﷻ په ده دا امتحان راوست چې په ده د قبض کيفيت راغې او ټول کيفيات يې ختم شو .

(ځکه چې د يو چا مرتبه څومره اوچته وي نو که دده نه معمولي غلطي اوشي نو هم ده ته په هغې باندې تنبيه ورکولې شي . ځکه حَسَنَاتُ الْاَبْرَارِ سَيِّآتُ الْمُقَرَّبِيْنَ)

چونکه دده چپ پاتې کيدل او مريد د تعريف نه نه منع کول ظاهري خُود پَسندي معلوميږي اګر چې په حقيقت کې دده په زړه کې څه عُجب او لوي نه وه ، خو الله ﷻ پرې بيا هم امتحان راوست ، څو ورځې مسلسل ده الله ﷻ ته اوژړل ، او دُعا يې وکړه چې يا الله ! د مانه څه غلطي شوې ؟ چې د هغې په وجه په ما باندې دا حالت راغلې ؟

آخر دا چې په خُوب کې ورته او خودې شو چې ددې خبرې په وجه درباندې دا حالت راغلې . او اوس ددې حَل دا دی چې تاته نزدې يوه مدرسه ده ، په هغې کې واړه واړه طالبان دي ، د قرآن کريم حفظ کوي ، او په ديني زده کړه کې مشغول دي . ته ورشه ، او د هغوی نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه ، نو دوباره به درته هر څه نصيبه شي .

کله چې دې سهر راپاڅيد ، او مدرسې ته ورغې ، نو هلته ټول استاذان او شاګردان ده ته دعزت د وجې پاڅيده چې حضرت خواجه صاحب تشريف راوړو .

دې چې هلته کيناست ، نو په سترګو کې يې اُوښکې راغلې او وې ويل : تاسو ته خو زه ډير لوي بزرګ ښکارم او راته پاڅيدئ ، خو زما حالت دا دی چې ماته په خُوب کې دا حکم اوشو چې ته لاړشه او ددې طالبانو نه د ځان دپاره دُعا اوغواړه .

نو اې طالبانو ! د الله ﷻ په نزد ستاسو ډير لوي مقام دی ، تاسو ماته دُعا وکړئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بيا دې وړو وړو طالبانو ټولو په شريکه خواجه صاحب ته دُعا وکړه، او الله تعالى دې ته هغه مخکيني کيفيات ټول دوباره ورکړه . (۱)

د احاديثو په طالبانو د انواراتو راوريدل

۱ . شاه ولي الله محدِّث دهلوي رحمه الله فرمايي چې يو کرت زه د حج دپاره لاړم ، بيا د نبي کريم صلى الله عليه وسلم روضې مبارکې ته د سلام دپاره حاضر شوم ، هلته ما اوليده چې کوم د احاديثو طالب العلم به د سلام دپاره روضې مبارکې ته راغې ، نو دنبي کريم ﷺ د زړه مبارک نه به د نمرد شُعاؤ په شان رڼا ګانې راوتې او ددې طالب زړه به يې منوّر کولو . (۲)

۲ . ابراهيم بن ادهم رحمه الله يو ډير لوي صوفي او بزرګ تير شوي ، دې د کشَف خاوند ؤ ، دې قسَم کوي چې زما دې په الله قسم وي چې کله د قرآن کريم يا احاديثو زده کوونکې وړوکې طالب هم په يوه لاره روان وي ، نو ماته د کشَف په ذريعه دا معلومه شوې چې ددې ديني طالب په وجه په دې ټوله علاقه باندې رحمتونه راوريږي . (۳)

د تقرير خلاصه

خلاصه دا چې عِلم داسې يو عظيم صفت دی چې ددې سره د چا هم او د څه شئ هم واسطه راغلې، الله تعالى هغه ته ډير لوي عزت و شرافت ورکړې او په مخلوقاتو کې يې مغزز او اَفضل ګرځولې : دغه وجه ده چې په شريعت کې د علماؤ او طلباؤ ډير لوي مقام بيان شوې .

الله تبارک وتعالى دې مونږ ټولو ته هم د عِلم حاصلولو او په علم باندې د عمل کولو توفيق راپه برخه کړي ، او الله تعالى دې زمونږ د ټولو په زړونو کې د اهلِ علمو او دين سره محبت پيدا کړي او ورسره دې د دين د خدمت توفيق هم رانصيبه کړي .

آمِيْن يَا رَبَّ الْعَالَمِيْن .

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لله رَبِّ الْعَالَمِيْن

وَصَلَّى اللهُ تَعَالٰى عَلٰى خَيْرِ خَلْقِهٖ مُحَمَّدٍ وَّآلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْن

---

(۱) خطبات فقير ج۱۱ ص۲۰۷ .

(۲) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۸۳ .

(۳) بحواله ډاکټر شير علي شاه صاحب دامت بركاتهم العالية.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقهي مسائل

اوله مسئله : علماؤ سره د بُغض لرونكي او دوى ته د كنځل كوونكي كس حكم :

د الله ﷻ په نزد د علماؤ ډيره لويه مرتبه او لوي مقام دې . الله رب العزت فرمايي :

﴿ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الَّذِيْنَ يَعْلَمُوْنَ وَالَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴾ . (۱)

ترجمه : ته ووايه (اې پيغمبره !) چې كوم خلق پوهيږي او كوم نه پوهيږي آيا دوى برابر دي ؟ (يعنى عالم او غير عالم برابر نه دي) .

او نبي كريم صلى الله عليه وسلم علماء د انبياؤ وارثان ګرځولي ، نبي ﷺ فرمايي :

اَلْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِيَاءِ . (۲) علماء د انبياؤ وارثان دي .

لهذا ! بغير د څه دُنيوي سبب او جُرم نه د يو عالم اِهانت كول ، او هغه ته كنځل كول د كفر سبب دې . ملا علي قاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ دُنْيَوِيٍّ اَوْ اُخْرَوِيٍّ فَيَكُوْنُ بُغْضُهُ لِعِلْمِ الشَّرِيْعَةِ وَلَاشَكَّ فِيْ كُفْرِ مَنْ اَنْكَرَهُ فَضْلًا عَمَّنْ اَبْغَضَهُ . (۳)

كوم كس چې د يو عالم سره بغير د دُنيوي يا اُخروي سبب نه بُغض كوي نو دده دا بُغض په حقيقت كې د دې علمِ شريعت سره دى ، او كوم كس چې دا علمِ شريعت بَدګڼي نو د هغه په كُفر كې هيڅ شک نشته ، او س چې ورسره بُغض كوي نو هغه خو په طريقِ اولیٰ سره كافر دى .

علامه طاهر بن عبد الرشيد البخاري رحمه الله فرمايي :

مَنْ اَبْغَضَ عَالِمًا مِنْ غَيْرِ سَبَبٍ ظَاهِرٍ خِيْفَ عَلَيْهِ الْكُفْر . (۴)

---

(۱) الزمر آيت ۹ .

(۲) اخرجه ابوداود فى العلم باب ۱ وابن ماجه فى المقدمة باب ۱۹ وابن حبان ۸۰ ، ورواه الترمذي فى العلم باب ۱۹ ، مشكوة ص ۳۲ كتاب العلم .

(۳) شرح فقه اكبر ص ۱۷۳ .

(۴) عالمكيري ج ۲ ص ۲۷۰ ط مكتبه فريديه ، خلاصة الفتاوى ج۴ ص ۳۸۸ كتاب الفاظ الكفر ، فتاوى حقانيه ج۳ ص ۱۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم کس چې د يو عالم سره په غير د څه ظاهري سبب نه بُغض کوي نو دا يَره ده چې په دې سره دا سړي کُفر ته اووځي .

البته که د څه دنيوي وجوهاتو په بناء باندې يو کس د عالم سره بُغض وحسد کوي يا دهغه اِهانت کوي نو دا کس گناهګار فاسق او فاجر دی .[1]

دويمه مسئله : ديني کتابونو ته بې اودسه د لاس وروړلو حکم

که چيرته په يو کتاب کې قرآني آيتونه زيات وي نو بيا به دا کتاب بې اودسه نه شي راخيستې (ځکه قرآن کريم ته بې اودسه لاس وروړل صحيح نه دي ، الله تعالی فرمايي :

﴿ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ﴾ [2] لاس نه شي وروړلې دې قرآن ته مګر پاکان .

او نبي عليه السلام فرمايي : لَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ . [3]

قرآن کريم ته به صرف پاک کس لاس وروړي) .

البته که په دې کتاب کې قرآني آيتونه کم وي او نور عبارتونه په کې زيات وي نو بيا يې بې اودسه کس هم راخيستې شي ، په شامي کې ذکر دي :

إِنْ كَانَ التَّفْسِيْرُ أَكْثَرَ لَا يُكْرَهُ ، وَإِنْ كَانَ الْقُرْآنُ أَكْثَرَ يُكْرَهُ . [4]

که چيرته په دې کتاب کې د قرآن کريم په نسبت تفسير زيات و نو بيا يې بې اودسه راخيستل مکروهه نه دي ، او که د قرآن کريم آيتونه په کې زيات وو نو بيا يې بې اودسه راخستل مکروهه دي .

---

(۱) فتاوی حقانيه ج۳ ص ۱۱۹ .

(۲) الواقعه آيت ۷۹ .

(۳) اعلاء السنن ج۲ ص ۲٦۸ ، تفسير معارف القرآن ج۸ ص ۲۸۷ ، فتاوی رشيديه ص ۲۲۱ .

(۴) شامي ج۱ ص ۱۷۷ ، فتاوی عثماني لمولانا محمد تقي عثماني دامت برکاتهم العالية ج۱ ص ۲۱۲ کتاب العلم والتاريخ والطب .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د اهلِ علمو دپاره د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات

نوټ: د علماو او طلباو د پاره مې د عبرت نه ډک نور معتمَد واقعات هم ذکر کړي دي چې د هغې په اوريدو سره په انسان کې په دين باندې استقامت، تواضع، عاجزي، اِستغناء او اَدب پيداکيږي او د علم د حصول سره نور هم شوق پيداکيږي او ورسره په خپل عِلم باندې دعمل کولو توفيق هم نصيبه کيږي.

دا واقعات مې د پنځو (۵) غټو عنواناتو په ضمن کې ذکر کړي دي، هغه عنوانات دادي:

۱. د اهلِ علمو دپاره استقامت په کار دی. ۲. داهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی.
۳. د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده. ۴. د علم سره ادب په کار دی.
۵. د علم سره استغناء په کار ده. اوس راځو د واقعاتو تفصيل ته.

د اهلِ علمو د پاره استقامت په کار دی

د اهلِ علمو دپاره په کار دي چې که په دوی باندې ددين په لاره کې څه تکليفونه يا امتحانات راشي، ياد باطل سره مقابله راشي نو دوی ته په کار دي چې د استقامت نه کار واخلي، خپل همت او نه بايلي. ځکه که مونږ د خپلو اسلافو تاريخ ته اوګورو نو دوی ددې دين د حفاظت دپاره ډير تکليفونه او سختئ برداشت کړي، خو بيا هم د حق خبرې نه نه دي اووختي، او هميشه د پاره د باطل په مقابله کې د غره غوندې مضبوط پاتې شوي.

دنمونې دپاره درته د يو څوعلماو د قربانيو تذکره کوم.

د شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله قرباني

شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د دين دپاره ډيرې قربانئ ورکړې دي، دده د ژوند په حالاتو کې علماؤ ليکلي چې کله دې وفات شو، او چاورته غُسل ورکولو، نو هغه دده په مَلا باندې د زخمونو غټې غټې نښې اوليدې، دده د خپلوانو او کوروالو نه يې ددې په باره کې پوښتنه وکړه چې دا زخمونه دده په ملا باندې د څه شي په وجه پيدا شوي وو؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هیڅاته دا معلومه نه وه، ټول حیران وو چې څنګه ده تر آخر وخته پورې خپل کور والو ته هم حال نه دې ویلې.

حضرت مولانا حسین احمد مدني رحمه الله چې کله د ده د وفات نه خبر شو، نو په جنازه کې د شرکت دپاره راغې، خلقو دده نه پوښتنه وکړه چې دده په مَلا باندې د زخمونو دا غټې غټې نښې د څه شئ وې؟ نو د حضرت مدني رحمه الله په سترګو کې اوښکې راغلې او وې ویل:

چې دا خو یو پټ راز ؤ، او حضرت زه منعه کړې وم چې زما په ژوند کې به ته هیچا ته دا نه وایې، نو ځکه ما هم تر اوسه پورې هیچا ته نه دي ویلې اوس خو چونکه هغه وفات شوې دی لهذا زه به درته ددې زخمونو وجه بیان کړم:

کله چې زه او مولانا صاحب د مالټا په جیل (محبَس) کې وو، نو فرنګیانو به مولانا صاحب ته دومره سختې سزاګانې ورکولې چې د هغې په وجه به یې په بدن باندې زخمونه جوړ شو، تردې چې فرنګیانو به دې په اَنګار (سکروټو) باندې د پاسه څملول او صرف دایوه مطالبه به یې ورنه کوله چې ته صرف دومره ووایه چې زه د فرنګیانو مخالف نه یم.

ده به ورته وویل چې زه هیڅ کله داسې نه شم ویلې. نو دوی به نوره سزا هم ده ته ورکړه.

کله به چې دې د شپې خپل ځای ته دخوب د پاره راغې، نو د زخمونو د لاسه به نه شو اُوده کیدې، مونږ به چې دده دا حالت اولیده نو ډیر به خفه شو. مونږ یو ورځ ورته په ژړا کې وویل چې حضرت! امام محمد رحمه الله خو کِتَابُ الحِیَلْ لیکلې، نو آیا تاسو سره داسې یوه حیله نشته چې تاسو پرې د سزا نه بچ شی؟ حضرت اوفرمایل چې: نه.

څو ورځې مسلسل به دا سختې سزاګانې ورکولې شوې، آخر یوه ورځ یو فرنګي ورته وویل چې محمود! دا په تا څه شوي؟ ته صرف دومره ووایه چې زه د فرنګیانو مخالف نه یم، نو مونږ به تا پریږدو. ده ورته وویل چې زه دا ځکه نه وایم چې زه د الله جل جلاله د دفتر نه خپل نوم کټ کول، او ستاسو په دفتر کې نوم لیکل نه غواړم.

حضرت مدني رحمه الله وایي چې یو ورځ مونږ اولیده چې ده ته ډیره سخته سزا ورکړې شوې وه، نو مونږه یو څو دده شاګردانو (کوم چې دده سره په جیل کې وو) ده ته په شریکه دا وویل چې حضرت! تاسو څه حیله وکړئ او ددې سزا نه ځان بچ کړئ.

نو د حضرت شیخ الهند رحمه الله په مخ باندې د غصې آثار ښکاره شو او وې ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې حسين احمد ! آيا تاته زه څنګه ښکارم ؟ زه خو د حضرت بلال رضی الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت خبيب رضی الله عنه روحاني ځوي يم ، د حضرت سميه رضي الله عنها روحاني ځوي يم ،

زه خو د امام مالک رحمه الله روحاني ځوي يم ، دچا مخ چې تور کړې شو او په مدينه منوره کې اوګرځولې شو ،

زه دخو دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا جنازه چې د جيل نه را اووته ،

زه خو د امام احمد بن حنبل رحمه الله روحاني ځوي يم ، چاته چې دومره ډيرې کوړې ورکړې شوې وې چې که چيرته داکوړې يو هاتي ته ورکړې شوې وې نو هغه به هم نه وې برداشت کړې ،

زه خو د مجدد الف ثاني رحمه الله روحاني ځوي يم ، ځوک چې دوه کاله د ګواليار په قلعه کې بندي شوې ؤ ،

زه خو د شاه ولي الله رحمه الله روحاني ځوي يم ، د چا لاسونه چې د مړوند سره نزدې مات کړې شو او بيکاره شو .

اې حسين احمده ! آيا زه د دې فرنګيانو د وړاندې خپل شکست اومنم ؟ هرګز نه . زما د جسم نه به روح اووځي خو د زړه نه به مې ايمان هيڅکله اونه اوځي .

الله جل جلاله دې دغه شان استقامت هر عالم ته ورکړي چې په اخلاص باندې د دين خدمت وکړي ، او د هيچا د وړاندې حق خبره پټه نه کړي . (۱)

د حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د دين د حفاظت دپاره قرباني

حضرت مولانا غلام غوث هزاروي رحمه الله د مسئله ختم نبوت د پاره بې شميره قربانۍ ورکړي ، او بې انتهاء تکليفونه يې برداشت کړي :

يو پيره دده يو ځوان ځوي سخت بيمار شو (هسپتال کې يې ورله علاج کولو) ، آخر داچې يوه ورځ ورته ډاکټرانو ووېل : مولانا ستا د دې ځوي نور د مونږ سره هيڅ علاج نشته ، دې به صرف د ماښامه پورې ژوندې وي ، بيا به وفات کيږي نو دې کورته بوځه .

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۸۰ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده چې خپل ځوي کورته راوست ، نو دهغه خدمت ته ولاړ ؤ ، په دې کې بهر نه چا د کور دروازه راواټکوله ، مولانا چې وراووت ، نو بهر يو بوډا سړي ولاړ ؤ ، د سلام نه روستو ده ورته پوښتنه وکړه : بابا ! څنګه راغلې يې ؟ خير خو دی ؟

هغه ورته وويل چې خير چيرته دی ، زمونږ علاقې ته يو قادياني راغلې ، خلقو ته تقريرونه کوي ، ټول خلق يې ګمراه کړل او ته دادې په کور کې بې غمه ناست يې . مولانا صاحب چې دا خبره واوريده نو په سترګو کې يې اوښکې راغلې (چې څنګه د رسول الله صلی الله عليه وسلم څه اُمّتيان د يو قادياني په خبرو ګمراه شو ؟) کورته راننوت او خپلې کوروالې ته يې وويل :

بي بي ! زما بيګ چيرته دی ؟ هغې ورله بيګ راواخيست ، ده بيګ په لاس کې راواخيست او روان شو .

بي بي چې دا اوليده نو رامنډه يې کړه او دې يې د شاطرف لمن نه ونيوه او ورته وې ويل: مولانا ! ستا د ځوان بچي د مرګ آخيري وخت دی ، ته دا په دې حالت کې چاته پريږدی او چيرته ځې؟ مولانا آسمان طرفته اوکته ، په سترګو کې يې اوښکې راغلې او راروان شو .

دې بيمار ځوي ورته آواز وکړو : پلاره ! زه خو صرف د ماښامه پورې ستاسو ميلمه يم ، ته لږ انتظار وکړه چې زما روح اووځي ، ته ما په دې حالت کې چاته پريدې ؟ او چيرته ځې ؟

مولانا ورغې او خپل ځوي يې په تَندي ښکل (چَپ) کړو ، وې ژړل او ورته وې ويل :

بچيه ! زه خو د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د دين د حفاظت د پاره روان يم ، نور زما او ستا ملاقات به په قيامت کې په حوضِ کوثر باندې کيږي . دايې وويل او نور روان شو .

دې ځوي يې تر آخره پورې د مولانا صاحب پسې شاته کتل .

کله چې مولانا صاحب آډې ته اورسيده او په کاډي کې کيناست ، نو څه خلقو رامنډې وهلې او ويل يې چې مولانا ! ستاسو ځوي وفات شو ، د هغه جنازې ته راشه .

مولانا صاحب په دغه وخت کې آسمان طرفته اوکته ، په ژړا شو او دې خلقو ته يې وويل چې جنازه کول فرضِ کفايه ده او د رسول الله صلی الله عليه وسلم اُمت د ګمراهۍ نه بچ کول فرضِ عين دي . نو زه څنګه فرضِ عين پريږدم او فرضِ کفايي ته لاړ شم ؟

بيا د دې ځای نه روان شو ، کله چې هلته علاقې ته وراورسيده ، نو مولانا صاحب ته الله ﷻ کاميابي ورکړه ، هغه قادياني اوتختيده او خلق د ګمراهۍ نه بچ شو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولانا صاحب چې کله درې (۳) ورځې پس خپل کورته راغې ، نو بي بي يې په ژړا کې ورته وويل چې کله ته روان وې نو ستا ځوي تر آخره پورې د تاپسې شاته کتل او ويل يې چې کله مې پلار راشي نو هغه ته زما سلام ووايه.

مولانا صاحب چې دا واوريده نو په سترګو کې يې اُوښکې راغلې ، فورًا پاځيده ، قبر ته يې ورغې او دا دُعا يې وکړه :

يا الله ! د ختمِ نبوت په وسيله زما د دې ځوي قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه اوګرځوې.

د دې دُعا کولو نه پس کورته راغې ، د شپې په خُوب کې يې د خپل ځوي سره ملاقات اوشو ، پوښتنه يې ورنه وکړه (چې په څه حال کې يې ؟) هغه ورته ووېل :

په الله قسم چې د ختمِ نبوت په وسيلې سره الله رب العزت زما قبر د جنت د باغيچو نه يوه باغيچه ګرځولې ده . (۱)

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله استقامت

يو کرَت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله داسې يوې علاقې ته لاړو چې هلته بې دينه خلق زيات وو ، تهانوي صاحب د اِصلاح په غرض يوې جلسې ته تقرير کولو ، د تقرير په دوران کوم بې دينه کس د کاغذ يو چيټ (پَرچه) ورکړو ، چې په هغې کې درې (۳) خبرې ليکلې شوې وې : اوله دا چې ته کافر يې . دويمه دا چې ته ولدِ زنايې (يعنی د زِنا نه پيدا شوې يې) . دريم دا چې خبرې په سرې توب کوه .

تهانوي رحمه الله چې دا چيټ اوکتو ، نو د غونډې جلسې د وړاندې يې ووېل چې دا چيټ چا راليږلې او په دې کې يې درې (۳) خبرې ليکلې دي :

اوله دا چې ته کافر يې . نو تهانوي صاحب خلقو ته ووېل چې زه خو مسلمان يم ، خو که دده په کې شک وي نو زه ستاسو د وړاندې بيا کلمه طيبه وايم ، نو بنه په زوره يې کلمه طيبه ووېله او وې ويل چې اوس خو مسلمان شوم کنه ؟

دويمه خبره دې کس دا ليکلې چې ته د زِنا نه پيدا شوې يې . نو تهانوي صاحب ووېل چې جناب ! زما د مور او پلار نکاح خو شوې وه او هغه ګواهان خو اوس هم موجود دي ، که چا ته ضرورت وي نو زه به ورته اَدرس ورکړم ، هلته دې ورشي او د هغوی نه دې معلومات وکړي .

(۱) ياد ګار واقعات ص ۷۴ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دريمه خبره دې کس داليکلې چې ته خبرې په سرې توب کوه ، نو تهانوي صاحب وويل چې جناب ! زه خو څه چانده نه غواړم چې ګني په سرې توب خبرې وکړم ، بلکه زه خو دالله ﷻ د رضا دپاره د دين خبرې کوم او د شريعت مطابق خبرې کوم . نو په دې کې څه نقصان دی ؟

بيا تهانوي رحمه الله په غونډ وعظ کې د بې دينه خلقو د اصلاح خبرې وکړې. (۱)

لهذا د علماو د پاره داستقامت نه کار اخيستل په کار دي ، چې په دوی کې به د تحمّل او برداشت ماده وي، چې د خلقو اصلاح په ښه طريقې سره وکړې شي .

(۱) خطبات فقير ج۲۹ ص ۱۳۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو د پاره احتياط په کار دی

د اهلِ علمو دپاره ډير د احتياط ژوند تيرول په کار دي ، ځکه دې خو د قوم دپاره مقتدا او راهنما وي نو که چيرته دده نه څه نازيبا حرکات اوشي نو په دې سره د اهلِ علمو په سپينه جامه باندې تور داغ لږي او د دين د نقصان سبب ګرځي .

حسن بصري رحمه الله ته د يوماشوم نصيحت

حضرت حسن بصري رحمه الله وايي چې يوه پيره ماته يو وړوکي ماشوم نصيحت کړې ؤ ، زه هغه تراوسه پورې نه شم هيرولې ، چا ورنه پوښتنه وکړه چې جناب ! څه نصيحت يې درته کړې ؤ ؟

ده ورته وويل : چې يوه ورځ زه جُمات ته د لمانځه دپاره روان ووم ، باران شوې ؤ ، په لاره کې ختې وې ، مخامخ يو ماشوم راروان ؤ ، ما ورته وويل چې بچيهِ ! احتياط کوه چې اونه خويږې هسې نه چې نقصان درته اورسي .

هغه راته وويل چې جناب ! خبره دې صحيح ده ، زه خو احتياط کوم ، خو ته هم احتياط کوه . ځکه که چيرته زه اوخويږم نو نقصان يې صرف ماته رسي ، او که ته اوخويږې نو نقصان يې غونډ امت ته رسي .(۱)

د امام بخاري رحمه الله احتياط

د امام بخاري رحمه الله مشهوره واقعه ده کومه چې علامه عجلوني رحمه الله رانقل کړې ، چې يو کرت ده په کشتۍ کې سفر کولو ، دده سره د روپو يوه تيلۍ وه چې په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره وو ، (ده د جيب نه دا تيلۍ د څه مقصد دپاره راويستې وه) نو يو غَل دده سره دا تيلۍ اوليده او د تيلۍ رنګ يې هم معلوم کړو ، کشتۍ چې څه اندازه مخکې لاړه نو دې غل په کشتۍ کې سخت شور جوړ کړو ، چې د ماسره يوه تيلۍ وه ، دغه رنګ يې دی ، په هغې کې ډير شی ديناره وو ، هغه رانه چا پټه کړه .

د کشتۍ واله خلقو ورته وويل چې شور مه کوه ، د ټولو تالاشي واخله ، معلومه به شي چې هغه د چاسره ده .

---

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۱۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې غَل تالاشي شروع کړه ، د نورو ټولو تالاشي يې اول وکړه او په آخر کې يې د امام بخاري رحمه الله تالاشي هم وکړه ،خو تيلۍ يې د هيچا سره پيدا نه کړه .

کله چې کشتۍ غاړې ته اورسيده ، امام بخاري رحمه الله ورنه کوز شو او آخوا علاقې طرف ته روان شو ، نو دا غل هم شاته ورپسې روان شو ، په لاره کې يې اول خو ورنه معافي اوغوښته، بيا يې ورته وويل چې جناب ! د تاسره خو هغه تيلۍ وه نو تا هغه څه کړه ؟ ما خو د تاسره پيدا نه کړه .

امام بخاري رحمه الله ورته وويل چې کله تا اعلان وکړو چې د مانه چا تيلۍ پټه کړې او دا رنګ يې دی ، نو زه پوهه شوم چې ته خو زما هغه تيلۍ يادوې او هغې ته دې چَل جوړ کړې ، ما د ځان سره سوچ وکړو چې که چيرته دې د ماسره دا تيلۍ بيامو ځي نو بيا به خلق په ما باندې د غَل ګمان کوي ، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې به داغ اولږي او بيا به د مانه هيڅوک احاديث نه زده کوي .

زه چونکه د کشتۍ په غاړه ناست ووم ، نو ما هغه تيلۍ درياب ته اوغورځوله ، چې خير دی که دا شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره ضايع شي هيڅ پرواه نه کوي خو چې په ما باندې د غل تهمت اونه لږي او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې داغ اونه لږي .

غل چې دا خبرې واوريدې نو ډير حيران شو (او ځان سره يې سوچ وکړو چې دې کس د رسول الله ﷺ د احاديثو سره دومره مينه ده چې خپل دينار يې ضايع کړه خو خپل ځان يې د غلا د تهمت نه محفوظ کړو) .(۱)

(۱) امداد الباري ج۱ ص ۳۶۱ ، تحفة المدارس ج ۱ ص ۴۱۲، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۳ ص ۱۷۳.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اهلِ علمو دپاره تواضع او عاجزي په کار ده

د اهلِ علمو د پاره تواضع او عاجزي هم ډيره ضروري ده ځکه چې په چاکې تواضع او عاجزي پيدا شي نو الله رب العزت ده ته ډير لوي مقام ورکوي ، نبي کريم ﷺ فرمايي :

مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللّٰهُ .(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه الله تعالى به هغه اوچت کړي .

(تواضع ديته وايي چې انسان ته خپل ځان وړوکې (کمزورې) معلوميږي او بل ورته د ځان نه بهتر معلوميږي ، يعنې بل مسلمان ته سپک نه کتل) .

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله تواضع

حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله چه کوم کال د دارالعلوم ديوبند نه فارغيده ، نو د دارالعلوم ديوبند انتظاميې واله د دوره حديث طالبانو ته د دستاربندۍ دپاره د يوې جلسې جوړولو اراده وکړه .

تهانوي صاحب چې خبر شو ، نو دې او څه نور ملګري خپل استاذ شيخ الهند رحمه الله ته راغله ، هغه ورنه پوښتنه وکړه : اشرف علي ! څنګه راغلي يئ ؟ ده ورته وويل چې حضرت ! مونږ خبرشوي يو چې د مدرسې واله زمونږ د دستاربندۍ دپاره د جلسې پروګرام جوړولو اراده لري ، نو که چيرته زمونږ غوندې د نالائقه طالبانو دستاربندي اوشي نو هسې نه چې د دارالعلوم ديوبند بدنامي اوشي .

لهذا تاسو دوی منعه کړئ چې دا پروګرام اونه کړي . کله چې شيخ الهند رحمه الله دا خبره واوريده نو په جَلال کې راغې او وې ويل :

اشرف علي ! تاسو خو اوس د خپلو استاذانو د وړاندې يئ نو ځکه تاسو ته خپل ځان نه معلوميږي ، خو چې کله مونږ نه يو ، نو بيا به صرف همدا تاسو يئ .

واقعي چې بيا داسې يو وخت راغې چې الله رب العزت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله او دده ملګري د ځلانده ستورو په شان په دُنيا روښانه کړه ، او لوي مقام يې ورته ورکړو .(۲)

---

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع ، والترهيب من الکبر .....

(۲) اشرف السوانح ص ۳۱ ، خطبات فقير ج۱٦ ص ۱۵۲ . اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۴ ص ۲۰٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله تواضع

يو كرت حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله طالبانو ته د حديث درس وركولو، په دې كې ناڅاپه باران شروع شو، طالبانو خپل خپل كتابونه راواخيستل، او كمرو ته يې منډې كړې، مولانا رشيد احمد گنگوهي رحمه الله خپل دَسمال (رومال) خور كړو، او په هغې كې يې د طالبانو څپلۍ واچولې، دسمال يې راغونډ كړو او په خپل سَر باندې يې كيښود، او كمرو طرفته راغې (د دې دپاره چې د طالبانو څپلۍ په اُوبو لمدې نه شي).

طالبانو چې كله اوليده، چې حضرت ټولې څپلۍ په سَر راايښې، نو په جلتۍ سره راغلل او ورته وې ويل: حضرت! دا بې ادبي ده، مونږ به يې په خپله راوړو، ده ورته وويل:

بچو! تاسو خو ټوله ورځ په قَالَ اللهُ او قَالَ الرَّسُوْل كې لگيا يئ، نو زه رشيد احمد چې ستاسو څپلۍ رانه وړم نو نور به زه څه اوكړم؟ (۱)

د بايزيد بسطامي رحمه الله تواضع

حضرت بايزيد بسطامي رحمه الله ته چې الله ﷻ دومره لوي مقام وركړې ؤ، نو دا څكه چې دې خپله واقعه بيانوي چې يو پيره د دې ښار خلقو وويل: ډير وخت شوې چې باران نه دې شوې، داسې معلوميږي چې په دې ښار كې څوک گناهگار كس دى د هغه د گناهونو په وجه الله ﷻ د رحمت باران بَند كړې دى (نو په كار ده چې دغه گناهگار د دې ښار نه اووځي). دې وايي چې ما كله دا خبرې واوريدې نو ما په زړه كې سوچ وكړو چې اې بايزيده! اوس تا ته په دې ښار كې د اوسيدو حق نشته، څكه دغه گناهگار خو همدا ته يې، چې ستا په وجه الله ﷻ په نورو خلقو باران نيولې.

نو ما خپل ځان د نورو په نسبت كمزورې او گناهگار اوگڼل، او د ښار نه اووتم، د دې عاجزۍ په وجه الله ﷻ راله دا دومره لوي مقام راكړې.

(۱) اكابر ديوبند كيا تهے؟ ص ۸۹، طلباء كے لئے مثالي تحفه ص ۲۹۸ اهل دل كے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۲۲۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(مَنْ تَوَاضَعَ لِلّٰهِ رَفَعَهُ اللهُ .(۱)

چاچې د الله ﷻ د پاره تواضع وکړه نو الله ﷻ به هغه اوچت کړي).

د حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمه الله تواضع

حضرت مولانا حاجي امدادالله مهاجر مکي رحمه الله ته يو کس راغي او ورته وې ويل چې فلانکي بزرګ چې چاته بيعت ورکوي نو اول استخاره کوي ،بيايې خپل مريد جوړوي او تاسو هر کس ته وظائف ورکوئ او هر کس خپل مريد جوړوئ ، دا ولې ؟

ده ورته وويل چې زه هر کس ته بيعت ددې د وجې ورکوم چې که چيرته صبا د قيامت په ورځ زما مريدان ما اوګوري ، چې زه جهنم طرفته روان يم ، نو کيدې شي په دې مريدانو کې داسې کس وي چې هغه الله ﷻ ته زما شفاعت اوکړي او د هغه د شفاعت په وجه جنت ته لاړ شم . (نو ځکه هر کس ته وظايف ورکوم) .

دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله تواضع

د امام اعظم ابوحنيفه رحمه الله په وخت کې دوه علماء وو ، ديو نوم زرعه قاص ؤ ، او دبل نوم عمربن زر ؤ ، دوی چونکه مشران علماء وو ، ددې وجې نه دامام اعظم ابوحنيفه رحمه الله بودې مورته به چې څه مسئله پيښه شوه نو دې به چې ددې دوه مشرانو علماو نه پوښتنه وکړه نو بيا به يې زړه مطمئن شو .

دې به امام صاحب ته وويل چې ما فلانکي عالم ته بوځه چې زه ورنه د مسئلې پوښتنه وکړم ، نو امام صاحب به دا په اُوښ سوره کړه ، او په خپله به يې دأوښ مهار اونيوه . او پيادل به ورسره روان ؤ ، خلقو به چې دا اوليده نو حيران به شو چې دا په اُوښ څوک دی چې امام صاحب پياده ورسره روان دې ؟ چونکه په دغه ورځو کې امام صاحب درس ورکولو ، نو په زرهاو شاګردان يې وو ، هغوی به په لاره کې ورته ادبًا ولاړ وو او امام صاحب به په خاموشۍ سره تيريده .

کله به چې امام صاحب د هغه عالم کورته اورسيده ، دروازه به يې ورته اوټکوله ، هغه به رااووت ، ده به ورته وويل چې زما بودۍ مور راغلې ده او د تاسو نه ديوې مسئلې پوښتنه کوي،

(۱) الترغيب والترهيب ج۳ ص۳۵۱ الترغيب في التواضع ، والترهيب من الكبر ....

ډير كرت به داسې اوشو چې دې مور به يې ورنه د مسئلې پوښتنه وكړه ،هغوى ته به ددې مسئلې جواب نه و معلوم ، نو دوى به د امام صاحب نه پوښتنه وكړه ، امام صاحب به په قلاره ورته جواب وكړو (چې دده مور يې وانه وري) ، دې علماو به بيا په زوره باندې دده مورته جواب وركړو ، كله به چې دې دا جواب ددوى د خُولې نه واوريده نو زړه به يې مطمئن شو .

په امام صاحب كې دومره تواضع او عاجزي وه چې ټول عُمر يې د مور سره د اتكليف برداشت كول ، خو هيڅ كله يې مورته دا نه دي ويلي چې : مورې ! ته چې كومو علماو ته د مسئلې معلومولو د پاره ورځې هغوى خو د مانه ددې پوښتنه كوي . دا هغه تواضع ، عاجزي او ادب ؤ چې ددې به وجه دده نه امامِ اعظم (لوي امام) جوړ شوې ؤ ، [1]

---

(۱) القصاص المذكرين ۱ / ۳۱۰ ، تحذير الخواص ۱ / ۲۳۱ ، تاريخ بغداد ۱۳ / ۳۶۶ ، الاسرار المرفوعة ۱ /۷۱ ، الطبقات السنية في تراجم الحنفية ۱ / ۳۶ ، اهل دل كے تڑپا دينے والے واقعات ج۲ ص ۲۰۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم سره اَدب په کار دی

د اهلِ علمو دپاره ضروري ده چې په دوی کې به ادب وي ، ځکه چې په کوم سړي کې ادب نه وي هغه ته خو اول د سره علم نه نصيبه کيږي او که بيا څه زده کړي نو دهغې نه كَمَاحَقَّهٗ فائده نشي حاصلولې ، او نه دده په علم کې برکت وي ، بل داچې اَلدِّيْنُ كُلُّهٗ اَدَبٌ دين خو ټول ادب ادب دی .

حضرت جابر رضي الله عنه فرمايي چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د اُحد شهيدانو لره دوه دوه کسان په يويو قبر کې دفن کول ، نبي عليه السلام به د صحابه کرامو نه پوښتنه وکړه :

اَيُّهُمَا اَكْثَرُ اَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ په دې دواړو کې چاته قرآن کريم ډير ياد دی ؟

نو چې چا طرفته به اشاره اوشوه (چې ده ته قرآن کريم ډير ياد دی) نو هغه به يې په لحد کې مخکې دفن کولو . (۱)

ددې حديث نه هم معلومه شوه چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم هم د اهلِ علمو د تعظيم لحاظ ساتلې دی .

دغه وجه ده چې په شريعت کې د ادب ډير لوي مقام دی ، زمونږ اسلافو ته چې الله ﷻ په علمي ميدان کې دومره غټ مهارت ورکړې ؤ د هغې غټه وجه ادب هم ؤ .

د علامه انورشاه کشميري رحمه الله ادب

حضرت مولانا مفتي کفايت الله رحمه الله يو پيره طالبانو ته درس ورکولو ، نو د طالبانو نه يې پوښتنه وکړه : چې دا راته ووايئ چې د مولانا انورشاه کشميري رحمه الله نه علامه کشميري څنګه جوړ شو ؟ (يعنی دومره لوي علّامه او عالم ورنه څنګه جوړ شو ؟)

د کومو طالبانو چې د تفسير سره شوق و هغوی وويل : جناب ! هغه غټ مفسِرؤ نو ددې د وجې ورته علامه ويلې شي ، د چا چې د احاديثو سره شوق ؤ هغوی وويل چې هغه ډير غټ

(۱) عن جابر رضی الله عنه انّ النبي صلى الله عليه وسلم كان يَجمعُ بين الرّجلَين من قَتلَى اُحُدٍ (يعنى في قبر واحد) ثُمَّ يقول : اَيُّهُمَا اَكْثَرُ اَخْذًا لِلْقُرْآنِ ؟ فَاِذَا اُشِيْرَ اِلى اَحدِهِمَا قَدَّمَهُ فِى اللَّحدِ. اخرجه البخاري فى الجنائز باب ۷۳ ، ۷٦ ، ۷۹ ، والمغازي باب ۲٦ ، الترغيب والترهيب ج۱ كتاب العلم ، الترغيب في اكرام العلماء واجلالهم وتوقيرهم .....

(c) ketabton.com: The Digital Library

محدث ؤ ، د چاچې شاعرۍ سره شوق ؤ هغوی وويل چې هغه ښه شاعر ؤ ځکه په عربۍ کې يې هم اشعار شته .

په آخر کې مفتي کفايت الله رحمه الله ووېل چې يو ځل دا پوښتنه د انورشاه کشميري رحمه الله نه په خپله وکړه چې جناب ! تاسو نه دا دومره لوي علامه څنګه جوړ شو ؟ ده ورته ووېل: چې دا ټول هر څه دادب په وجه دي . ځکه ما به داستاذانو ډير زيات ادب کولو ، او همدارنګې د کتاب مې هم ډير ادب کولو ، چې په ځان پوهه شوې يم چيرته مې هم کتاب بې اودسه نه دې راخيستې ، د بخاري شريف مطالعه چې به مې کوله او حاشيه به مې کتل غوښتل نو کتاب به مې خان ته نه راتاوول ، بلکه زه به د حاشيې کتلو دپاره تاويدم ، چيرته مې دقرآن کريم د پاسه داحاديثو کتاب نه دې ايخې او د احاديثو دپاسه مې د فقهې کتاب نه دې ايخې او دفقهې دپاسه مې د تاريخ کتاب نه دې ايخې .

نوچې کله دومره ادب سړي کې وي نو خامخا زړه يې منوّر ګرځي او دالله ﷻ په نزد مقبول ګرځي .

د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله ادب

د شيخ الاسلام مولانا حسين احمد مدني رحمه الله په حالاتو کې ذکر دي چې کله دې دخپل استاذ شيخ الهند مولانا محمود الحسن رحمه الله سره د مالټا په جيل کې قيد ؤ ، سخته يخني وه، شيخ الهند رحمه الله به چې کله شپې د تهجدو دپاره راپاځيده نو اُوبه به سختې يخې وې .

نو مولانا حسين احمد مدني رحمه الله يو تدبير وکړو چې د اُوده کيدو په وخت به يې په يو لوخي کې اُوبه راوړې او د سجدې په حالت کې به څملاست ، دا لوخې به يې د خپلې خيټې او دواړو څنګلو په مينځ کې کيښوده ، د تهجدو تر وخت پورې به اُوبه څه اندازه لږې ګرمې شوې وې (ځکه لوخې به د هر طرف نه بند ؤ ، دخيټې او لاسونو د ګرمائش په وجه به اُوبه لږې ترمې شوې وې) ، نو دده به دا اُوبه دتهجدو په وخت خپل استاذ ته وروړې ، هغه به پرې اودس وکړو .

يوه شپه حضرت مدني رحمه الله بيمار ؤ ، او ستړې ؤ ، اُوبه يې راوړې ، خو خُوب ورباندې غلبه وکړه ، اُوده شو ، اُوبه يې دخيټې او لاسونو مينځ کې نه وې ايښې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تهجدو په وخت چې شيخ الهند صاحب راپاڅيد او په دې اُوبو يې اودس وکړو نو سختې يخې وې، د حضرت مدني رحمه الله نه يې پوښتنه وکړه : دا اُوبه دې د هماغه ځای نه راوړې وې د کوم ځای نه به چې دې مخکې راوړې ؟

ده ورته ووېل جناب ! نن د ما نه څه اندازه غفلت شوې ؤ ځکه اُوبه ګرمې نه دي .

نو شيخ الهند رحمه الله ته پته اولېده چې دده تر اوسه پورې دومره تکليف برداشت کولو چې ټوله شپه به دسجدې په حالت کې پروت و چې دا اُوبه ګرمې شي او بيا به يې ماته راوړې .(نو ډېر خوشحاله شو او دُعا يې ورته وکړه) . (۱)

د شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله ادب

شيخ الهند مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله له چې الله ﷻ دومره لوي علم او کمال ورکړې ؤ نو داهم د خپل استاذ د اَدب او عزت په وجه ؤ .

د دارالعلوم ديوبند باني او مهتمم مولانامحمد قاسم نانوتوي رحمه الله يوه شپه د خپلو شاګردانو (مولانا محمود الحسن ديوبندي ، مولانا فخرالحسن ګنګوهي او مولانا احمد حسن امردهوي رحمهم الله) سره د ديوبند په مدرسه کې ناست ؤ .

حضرت نانوتوي رحمه الله خبرې کولې ، د خبرو په دوران کې يې د خپل يو مريض ذکر وکړو چې پته نه لري هغه مريض به څنګه شوې وي ؟

دا مريض په نانوته کلي کې پروت ؤ (نانوته کلې د ديوبند نه ډېر لرې ؤ ، او لاره هم ټوله په ځنګل کې تللې وه ، او سخته تياره هم وه) .

حضرت نانوتوي رحمه الله چې دا خبره وکړه ، مجلس ختم شو او ټول خواره شو ، نو د شيخ الهند مولانا محمودالحسن رحمه الله عُمر په دغه وخت کې کم ؤ، دې د ډېرې مالدارې کورنۍ ؤ، ډېرو نعمتونو کې پالل شوې ؤ ، خو دده په زړه کې د خپل استاذ دومره قدر ؤ چې د شپې پټ نانوته کلي ته پياده روان شو ، د يخنۍ موسم و ، سخته تياره وه ، لاره هم ټوله په ځنګل کې تللې وه ، د مارانو لړمانو او نورو ضرري شيانو خطره هم وه ، خو چونکه دده په زړه کې د خپل استاذ ډېر قدر ؤ ، نو دې په همدغه شپه کې نانوتې ته لاړ ، هلته يې د مريض حال معلوم کړو او بيا په همدې شپه کې واپس ديوبند ته راغې ، د سهر آذان سره ديوبند ته را اورسيده .

(۱) اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۳ ص ۱۹۴ .

کله چې د سهر مانځه ته مولانا نانوتوي رحمه الله راغې نو ده ورته د هغه مريض حال وويل. استاذ يې ډير خوشحاله شو او ډيرې دُعاګانې يې ورته وکړې. (۱)

د استاذ ادب داسې په کار دی

هارون رشيد بادشاه خپل ځوي د تربيت د پاره حضرت اصمعي رحمه الله ته اوليږل، څه وخت پس هارون رشيد بادشاه د ځوي ليدلو ته راغې، نو وې کتل چې حضرت اصمعي رحمه الله اودس کوي، خپې وينځي او دا شهزاده ورته اُوبه اچوي.

هارون رشيد حضرت اصمعي رحمه الله ته وويل: جناب! ما خو دا خپل بچې د تربيت د پاره راليږلې وُ نو که چيرته تاسو ده ته تربيت او ادب خودې نو څومره به ښه وه. هغه ورته وويل چې داخو دادې ماته اُوبه را اچوي، دا ادب کافي دی.

هارون رشيد ورته وويل چې جناب! که چيرته تاسو ده ته دا حکم کړې وې چې په يو لاس دې درته اُوبه اچوي او په بل لاس دې ستاسو خپه وينځي نو دا به ډيره ښه وه، (ځکه دا به پوره ادب وُ). (۲)

د استاذ خپلې په سر اينبودل

دکوم استاذ نه چې سړې علم حاصلوي نو په کار ده چې دې د هغه ډير قدر او عزت وکړي، د هغه نه دُعاګانې واخلي او د هغه وجود د خپل ځان دپاره يو لوي نعمت اوګڼي.

شيخ الهند حضرت مولانا محمود الحسن ديوبندي رحمه الله د "تحريک ريشمي رومال" په وخت حرمينو شريفينو ته دتللو اراده وکړه، دې ورځوکې دده په ځای باندې په دارالعلوم ديوبند کې بخاري شريف علامه انورشاه کشميري رحمه الله دَرس کوله.

يوه ورځ شيخ الهند صاحب ديوبند ته راغې، په کټ کې کيناست او په ګرمۍ کې يې د يو کتاب مطالعه کوله.

انورشاه کشميري رحمه الله په دَرس کې مشغول وُ، هغه چې دې اوليده، نو طالبانو ته يې وويل: تاسو لږ انتظار وکړئ، زه راځم، نو دې راغې او د شيخ الهند رحمه الله دوړاندې کيناست او وې ويل:

---

(۱) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله ج۱ ص ۶۰۵.
(۲) تعليم المتعلم ص ۲۴، آداب المتعلمين ۳۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جناب ! چې کله تاسو دلته وئ نو مونږ ته به چې څه ضرورت او مشکل رامخې ته شو نو تاسو ته به راغلو ، ستاسو د علم او دُعاؤ نه به مستفيد شو ، اوس چې تاسو د دې ځای نه د هجرت اراده لرئ ، نو زمونږ د سَر هغه سورې خو به ورک شي ، مونږ به بيا چاته رجوع کوو ؟

انورشاه کشميري رحمه الله دا الفاظ وويل او په ژړا شو ، ډير زيات يې اوژړل . شيخ الهند رحمه الله ورته تسلّي ورکړه او ورته وې ويل :

انورشاه ! چې کله دلته زه ووم نو تاسو او نورو خلقو به ماته رجوع کوله ، اوس چې زه نه يم نو بيا به خلق د علم د حصول او دُعاگانو دپاره تاسو ته رجوع کوي ، شيخ الهند رحمه الله ورته نورې ډيرې د تسلي خبرې هم وکړې .

کله چې شاه صاحب لاړ ، نو شيخ الهند رحمه الله د ځان سره سوچ وکړو چې دوی سره خو د خپل استاذ د دُعاؤ ډير لوي قدر دی ، او زه نن د لوي کار دپاره ځم ، خو زما په سَر باندې په دې وخت کې د اُستاذ د دُعاؤ سورې نشته (ځکه په دې وخت کې د ده ټول استاذان وفات شوي وو)

دا سوچ يې کولو نو خپل استاذ حضرت مولانا نانوتوي رحمه الله ورته راياد شو (کوم چې مخکې وفات شوې ؤ) په سترګو کې يې اُوښکې راغلې ، راپاڅيد اونيغ د نانوتوي رحمه الله کور ته راغې ، دروازه يې اووهله او آوازيې وکړو : اَمّا جي ! زه محمود الحسن يم ، که چيرته په کور کې د حضرت نانوتوي رحمه الله څپلۍ وي نو مهرباني وکړئ او ماته يې راوليږئ .

نو د کور نه يې ورته د نانوتوي رحمه الله څپلۍ راوليږلې . شيخ الهند رحمه الله د استاذ څپلۍ په خپل سَر کيښودې او دا دُعا يې وکړه :

اې الله ! اوس په دې وخت کې خو زما سَر باندې د يو استاذ سورې هم نشته (ټول وفات شوي) خو اې الله ! ما د خپل استاذ څپلۍ په سَر باندې ايښې ، د دې نسبت په وجه زما حفاظت وکړې او ما په خپل مقصد کې کامياب کړې . دا دُعا يې وکړه او واپس رار وان شو .[1]

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله ادب

مفتي اعظمِ پاکستان حضرت مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله وايي چې مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله څو څو پيرې دا خبره کړې چې ما خو د علم د حصول په وخت نه څه ډير محنت کړې او نه مې د خارجي کتابونو مطالعه ډيره کړې ، خو بيا هم چې الله ﷻ راته د دې دين

(۱) خطبات فقير ج۸ ص ۱۰۶ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدمت توفيق راکړي ، نو دا صرف د خپلو استاذانو د دُعاؤ او خدمت برکت دی چې تر آخره پورې مې يو استاذ هم د خپل ځان نه د لږ وخت دپاره هم نه دی خفه کړي .

او حضرت تهانوي رحمه الله به اکثر د يو شاعر دا شعر ويل :

نه کتابوں سے ، نه کالج سے ، نه زر سے پیدا

علم هوتا هے بزرگوں کي نظر سے پيدا . (۱)

هر استاذ ته د قدر په نظر کتل په کار دي

د مدرسه مظاهر العلوم صدرِ مدرِس شاه عبدالرحمن محدث پاني پتي رحمه الله په باره کې راځي چې کله دې د طالب علمۍ په زمانه کې د پاني پت نه سهارنپور ته تللو نو د ټولو استاذانو نه يې رخصت راواخيستو ، خو صرف د يو استاذ نه يې رخصت را وانه خيستو د کوم نه چې ده ابتدايي واړه کتابونه ويلي وو .

کله چې دې سهارنپور ته لاړ او کتابونه يې شروع کړه ، نو سبقونه يې نه يادېده ، څو ورځې مسلسل د غه شان تيرې شوې . آخر يې ذهن ته خبره راغله ، چې کله زه د پاني پت نه راتلم ، نو د هغه يو استاذ نه مې رخصت نهٔ اخيستې ، کيدې شي دا د سبق نه يادېدل د هغې اثر وي .

نو هغه استاذ ته يې يو خط اوليکه او په هغې کې يې معذرت اوغوښتو .

استاذ ته چې خط اورسيده ، نو هغه ورته په جواب کې رااوليکل چې کله ته د دې ځای نه تللې نو د نورو استاذانو نه دې رخصت واخيستو او د مانه دې وانه خيستو (نو زما زړه ته خفګان راغې) اوس چې تاسو معذرت بيان کړو نو زه هم درته د زړه نه دُعا کوم .

کله چې ده ته دا خط اورسيده ، نو د رسيدو سره ذهني سکون ورته ملاؤ شو او سبق به يې هم بيا ښه يادېده . (۲)

معلومه شوه چې يو کس که د يو استاذ نه وړوکې کتاب هم ويلي وي خو بيا هم د هغه قدر او اَدب کول په کار دي او هغه ته سپک کتل نه دي په کار .

---

(۱) اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۵۴ ، تحفة المدارس ج ۱ ص ۲۳۷ .

(۲) آداب المتعلمين ص ۳۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله رب العزت فرمايي :

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ ﴾ . (۱)

ترجمه : بيشكه مومنان هغه خلق دي چې په الله ﷻ او دده په رسول يې ايمان راوړو ، او هر کله چې دوی د پيغمبر عليه السلام سره په يو اجتماعي کار راټول شوي وي ، نو د وی تر هغه وخته پورې نه ځي ترڅو يې چې د پيغمبر ﷺ نه اجازت نه وي اخيستې .

ددې آيت نه بعضې علماؤ دا خبره هم معلومه کړې چې د استاذ د خدمت نه به هم بغير د هغه د اجازت نه نه ځې ، البته که هغه اجازت وکړي نو بيا خير دې تللې شي (که دا اجازت صراحتًا وي او که دلالةً) (۲)

امام مالك رحمه الله او د احاديثو ادب

امام مالک رحمه الله يو پيره د احاديثو دَرس کولو ، نو د درس په دوران کې يې د مخ رنګ ځو پيرې بدل (سُور) شو ، د درس نه روستو يو شاګرد ورنه پوښتنه وکړه چې جناب ! د دَرس په دوران کې به ستاسو په رنګ کې تغير راتلو ددې څه وجه وه ؟ هغه ورته ووييل چې د دَرس په دوران کې زه لړم يوولس (۱۱) پيرې اوچيچلم ، خو د احاديثو د آدب په وجه پانه څيدم .

تاسو اوګورئ چې هغه لړم څه شو ؟ او مړيې کړئ ، هغوی چې تلاش وکړو نو غټ لړم يې پيدا کړو او مړيې کړو . (۳)

د احاديثو د ادب په وجه مقبوليت

امام بخاري رحمه الله فرمايي چې ما دا کتاب (صحيح البخاري) د شپږ لکه (۶۰۰۰۰۰) احاديثو نه منتخب کړې او په دې کې مې اووه زره دوه سوه او پنځه اويا (۷۲۷۵) احاديث

---

(۱) النور آيت ۶۲ .

(۲) اصلاح القلاب ص ۲۷۷ ، اساتذه کرام کے آداب وحقوق ص ۲۹ .

(۳) حضرت تهانوی رحمه الله کے پسنديده واقعات ص ۷۲ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجمع کړي . د هرحديث ليکلو په وخت مې تازه غسل کړې او دوه رکعته لمونځ مې کړې.(۱)

دا خو ددې احاديثو دادب برکت دی چې الله ﷻ ده ته او دده کتاب ته داسې مقبوليت ورکړو چې د قرآن کريم نه وروستو په دويمه مرتبه کې ددې کتاب مقام دی .

د بې ادبۍ په وجه انسان دعلمي فيض نه محرومه کيږي

حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي چې ډير داسې فضلاء راته معلوم دي چې هغوی سبقونه په دارالعلوم ديوبند کې ويلي او ښه د استعداد خاوندان وو ، خو چونکه د خپلو استاذانو سره يې د بې ادبۍ معامله کوله ، نو کله چې د دارالعلوم ديوبند نه فارغ شو نو د علم د خدمت نه محروم شو ، محدِث يا مفسِّر ورنه جوړ نه شو بلکه څوک دُکانداري کوي ، او څوک ګاډي چلوي .

او ډير داسې کسان راته معلوم دي چې عِلمي استعداد به يې ډير کم ؤ ،خو چونکه د ادب او خدمت ماده په کې دومره ډيره وه چې شپه او ورځ به يې د اُستاذانو خدمت کولو ، اوس مونږ ګورو چې د همدغه خلقو نه الله ﷻ د دين ډير لوي خدمت اخلي . دا مقبوليت دوی ته د ادب او خدمت په وجه حاصل شوې . (۲)

د استاذ د بې ادبۍ په وجه د علم نه محرومه کيدل

مولاناعبدالواحد رحمه الله د دارالعلوم ديوبند فاضل دی ، دې وايي چې زما يو سبقي ملګرې ؤ ، ډير زيات تکړه او ذهين ؤ ، مونږ دواړو په دارالعلوم ديوبند کې په وړه دوره (درجه موقوف عليه) کې سبقونه ويل . يوه ورځ استاذ د هداية رابع درس ورکول ، نو دې طالب په يوه مسئله کې په استاذ باندې اعتراض وکړو ، استاذ ورته جواب ورکړو خو دده تسلي او نه شوه ، نو ده هدايه راواخيسته ، او استاذ طرفته يې ور اُوويشته ، او وې ويل : چې د داسې تدريس څه فائده ؟ دا شان هدايه خو زه هم درس کولې شم ، بلکه ددې نه يې ښه درس کولې شم

(۱) تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۰ .

(۲) خطباتِ حکيم الاسلام ج۳ ص ۲۷۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دټولو طالبانو د وړاندې يې دې استاذ ته نورې ډيرې خبرې هم وکړې ، استاذ بالکل چُپ ناست و ، هيڅ يې اونه ويل ، دا طالب لاړ او سبق يې مکمل پرېښود .

مولانا عبدالوحد رحمه الله وايي چې ډيره زمانه پس يوه ورځ زه په بنارېه کې په يوه کوڅه کې تيريدم ، نو ناڅاپه مې يو کس اوليد ه چې غاړې ته يې د لرګې ورُوکې صندوقچه اچولې وه ، په هغې کې سګرټ ، نَسوار او پَان پراته وو ، دې په کوڅو کې ګرځيده او دا يې خرڅول .

ما چې ورته په ژوَر نظر اوکته ، نو ما اوپيژنده چې دا خوزما هماغه درسي ملګرې دی ، چا چې د کتاب او دأستاذ بې عزتي کړې وه .

چونکه ګيره يې خريلې وه ، او شکل يې مکمل بَد رنګ شوې ؤ ، نو ځکه ما پوره او نه پيژنده ، د خبرو نه روستو ما ورته د هغه استاذ د بې ادبۍ واقعه رايادة کړه ، نو هغه خپل سَر ښکته کړو او ډير په افسوس يې وويل :

مولانا صاحب ! ته چې نن ما په دې بَد حالت کې ګورې نو دا صرف او صرف د همغه بې ادبۍ نتيجه ده چې ما د کتاب او استاذ بې عزتي کړې وه . دا خبره يې وکړه ، او نور روان شو . (۱)

علماء د انبياؤ وارثان دي

علامه توکل شاه انبالوي رحمه الله ډير لوي بزرګ تير شوې ، ده ته الله ﷻ ډير مال ودولت هم ورکړې ؤ ، دې ډير زيات سخي ؤ ، عام اعلان يې کړې ؤ چې څوک غريب وي ، مسافر وي او يا ضرورت مند وي هغه دې راځي او زما په دسترخوان دې مُفت د الله ﷻ د رضا د پاره خوراک کوي . نو په سوونو غريبانان به په هره ورځ دده خانقاه ته راتله او مفت خوراک به يې کولو .

يوه شپه ده په خُوب کې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو ، دې ډير خوشحاله شو ، پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل توکل شاه ! ته خو په هره ورځ د الله ﷻ دعوت کوې خو زما دعوت دې هيچرې او نه کړو .

کله دې چې راويښ شو ، نو په سوچ کې پريوت چې ددې خُوب څه تعبير دی ؟ ډيره ژړا او زاري يې الله ﷻ ته اوکړې ، او د الله ﷻ نه يې دا سوال کولو چې ددې خُوب په مطلب پوهه شم .

(۱) طلباء کے لے مثالي تحفه ص ۳۶۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آخر دا چې الله رب العزت ده ته په زړه کې دا خبره ورواچوله ، او د ځان سره يې سوچ وکړو چې زه کومو غريبانانو ته د الله ﷻ د رضا دپاره خوراک ورکوم نو ګويا دا خو د الله ﷻ د پاره شو .

او د نبي کريم صلی الله عليه وسلم وارثان خو علماء ، طلباء او حفاظان دي ، ما خو دوی ته هيڅ کله دعوت نه دې کړې ، نو ځکه ماته نبي کريم صلی الله عليه وسلم او فرمايل چې تا خو زما (يعنی زما د وارثانو) دعوت نه دې کړې .

نو ده د غونډ بنار علماء ، طلباء او حافظان راجمع کړه او هغوی له يې هم غټ دعوت وکړو ، (ګويا دا د نبي عليه السلام دعوت شو) .(۱)

(۱) خطبات فقير ج ۵ ، طلباء کے لئے مثالي تحفه ص ۲۹۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم سره استغناء په کار ده

حکيم الاسلام حضرت مولانا قاري محمد طيب رحمه الله وايي :

اهلِ علمو ته په کار دي چې دوی د خپل عِلم عزت وکړي ، نو په دې سره به د دوی عزت هم پخپله پيداشي ، او چې دوی د خپل عِلم عزت په خپله نه کوي نو په دې سره خُود به خُود د دوی هم بې حُرمتي او عزتي راځي .

اوس د علم عزت په استغناء او توکّل علی الله کې دی ، نو څومره چې اهلِ علم خپل ځان دُنيا دارو ته محتاجه ګڼړي او د دوی نه طمعه ساتي ، هم دومره اندازه کې به دوی ذليله کيږي .

او که په اهلِ علمو کې استغناء پيداشي نو بيا به دُنيادار خلق په خپله د دوی د وړاندې عاجزي کوي او د دوی خدمت به کوي .(۱)

حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمايي :

لَوْ أَنَّ اَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوْا الْعِلْمَ وَ وَضَعُوْهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوْا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمْ وَلٰكِنَّهُمْ بَذَلُوْهُ لِاَهْلِ الدُّنْيَا لِيَنَالُوْا بِهِ مِنْ دُنْيَاهُمْ فَهَانُوْا عَلَيْهِمْ .(۲)

که چيرته اهلِ علمو (علماؤ) د (خپل) علم حفاظت کولې او علم يې د هغې اهل (يعنی د علم قدرداني کوونکو خلقو) مخکې کينبودې ، نو بيشکه دوی به د دې علم په وجه د دُنيا والو سرداران جوړشوي وې ، خوليکن علماؤ داسې اونه کړل بلکه هغوی علم په دُنيادارو (يا حاکمانو د وخت) باندې د دُنيا د حصول دپاره خرڅ کړو چې د دې په وجه سره دغه علماء د دې دُنيا دارو په نظر کې سپَک (او ذليله) شو .

حکيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي : زه دا په يقين سره وايم چې که چيرته اهلِ علم په الله ﷻ باندې توکّل او اعتماد وکړي او خپل ځانونه د دُنيادارو نه مستغني اوګرځوي نو الله تعالی به د غيبو نه د دوی امداد کوي ، او هر کس به دوی ته محتاج وي .

---

(۱) خطبات حکيم الاسلام ج۱ ، تحفة المدارس ج۲ ص۳۳٦ ، ۳۲۰ .

(۲) رواه ابن ماجه و رواه البيهقي في شعب الايمان عن ابن عمر . مشکوة کتاب العلم حديث ۵۹ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه په دُنیا کې هر کس دین ته خامخا محتاج دی (او که څوک وايي چې زه دین ته محتاج نه یم نو دې خو بیا د سره مؤمن نه دی) او دین خو د اهلِ علمو نه زده کیږي.

معلومه شوه چې هر کس علماو ته خامخا په دین کې محتاج دی، لهذا علماو ته استغنی په کار ده. (۱)

بل دا چې د طمعې او لالچ سره د انسان د علم برکت هم ختمیږي، حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت کعب الاحبار ﷺ نه پوښتنه وکړه:

مَا أَخْرَجَ الْعِلْمَ مِنْ قُلُوْبِ الْعُلَمَاءِ؟

کوم شئ د علماو د زړونو نه علم اُوباسي؟

حضرت کعب ﷺ ورته جواب ورکړو: اَلطَّمَعُ. طمعه او لالچ. (۲)

یعنی کله چې د علماو په زړونو کې طمعه، لالچ، او د جاه وجلال محبت پیدا شي، نو په دې سره به د دوی د زړونو نه د علم نُور، عظمت او برکت اوځي. او د دوی زړونه به بیا په حقیقي رڼا سره نه منوّر کیږي. (۳)

د حضرت سالم رحمه الله استغناء

که چیرته مونږ د خپلو اکابرینو ژوند ته نظر وکړو نو مونږ ته به معلومه شي چې په دوی کې څومره اندازه استغناء وه.

د حضرت عمر ﷺ نمسي حضرت سالم رحمه الله یوه کرَت مکې معظمې ته لاړ، او هلته یې د خانه کعبې نه طواف کولو، په مطاف کې ورسره د وخت بادشاه هشام بن عبد الملک یوځای شو هشام ورته وویل: جناب! که تاسو ته څه ضرورت وي نو ماتهووایه، زه به درله هغه ضرورت پوره کړم. ده ورته وویل:

هشامه! چې کله زه د بیت الله مخامخ ولاړیم او په دې حال کې زه د غیرُالله نه مدد غواړم، نو دا زما دپاره ډیره د شرم خبره ده. په کار خو داده چې زه دلته صرف د الله ﷻ نه مدد اوغواړم.

---

(۱) دعوات عبدیت، تحفة المدارس ج۱ ص ۳۳۶.

(۲) رواه الدارمي، مشکوة کتاب العلم.

(۳) مظاهرِ حق شرح مشکوة کتاب العلم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هشام چې دا خبره واوريده نو لاجوابه شو ، او روان شو .

کله چې حضرت سالم رحمه الله طواف پوره کړو ، او د حرم شريف نه بهر اووت ، نو هلته بهر ورته هشام ولاړ ؤ ، بيا ورته رامخې ته شو ، او ورته وې ويل : اې سالمه ! اوس خو ته بهر رااووتې ، نو اوس خو رانه څه اوغواړه چې زه يې درکړم . ده ورته وويل :

د تانه څه شئ اوغواړم ، دين ، که دُنيا ؟

(هشام ته خو پته وه چې دې ډير لوي عالِم او بزرگ دی ، علم خو ورسره شته) نو ده ورته وويل چې دُنيا رانه اوغواړه . حضرت سالم رحمه الله ورته وويل :

اې هشامه ! کوم ذات چې دا دُنيا پيدا کړې ده ما ترا وسه پورې د هغه نه دُنيا نه ده غوښتې ، نو د تانه يې څنګه اوغواړم ؟

هشام چې دا خبره واوريده نو رنګ يې زيړ شو او په مخه روان شو .

ديته استغناء وايي چې د وخت بادشاه ته هم ځان محتاجه نه ګنړي . (۱)

د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله استغناء

د دارالعلوم ديوبند باني حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله يو پيره رياست رام پور ته لاړو ، کله چې هلته نواب کلب علي خان د ده د راتګ نه خبر شو ، نو ده پسې يې خپل يو خاص کس را اوليږل ، او ورته وې ويل چې مولانا صاحب ته اووايه چې تاسو دلته راشئ .

مولانا صاحب ورته حيله جوړه کړه چې زه د باندې يو کس يم ، په شاهي آدابو نه پوهيږم ، کيدې شي څه بې ادبي رانه اوشي .(نو ځکه نه درځم) .

نواب صاحب ورته دوباره کس رااوليږل ، او ورته وې ويل چې خير دی تاسو د شاهي آدابو نه مستثنیٰ يئ ، خو تاسو صرف راشئ ، ځکه زما ستاسو د ليدلو ډير شوق دی .

مولانا صاحب ورته فورًا وويل : عجيبه ده ، د ليدلو شوق ستاسو دی او ملاقات ته زه درشم ؟ ستاسو په خپو باندې خو څه نکريزې نه دي ، تاسو راشئ کنه ؟ نو مولانا صاحب هلته ورنه رغې . (۲)

(۱) تحفة المدارس ج۲ ص ۳۴۲ ، اهل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۰۷ .

(۲) منقول از اشراف التنبيه ، حکايات اولياء للتهانوي رحمه الله ص ۲۱۳ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د درودِ شريف فضيلت او اهميت:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ ط، وَالصَّلوٰةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ ط، وَلَا رَسُوْلَ بَعْدَهٗ ط، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ط، وَعَلٰى آلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ ط. وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ ط.

اَمَّا بَعْدُ فَاَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ. قَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْاٰنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ:

﴿إِنَّ اللّٰهَ وَمَلَائِكَتَهٗ يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا صَلُّوْا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوْا تَسْلِيْمًا﴾ (۱)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. (رواه مسلم وابوداو والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه). (۲)

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: اَلْبَخِيْلُ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهٗ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ. (رواه النسائي وابن حبان في صحيحه والحاكم وصححه الترمذي). (۳)

صَدَقَ اللّٰهُ الْعَظِيْمُ.

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو! کوم آيتِ مبارکه چې ما په خطبه کې تلاوت کړو په دې کې الله تعالى مسلمانانو ته دا حکم کړې چې تاسو په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود و سلام ليږئ، خو دې نه يې تعبير په داسې انداز سره وکړو چې اول الله تعالى خپل او د فرښتو ''صلاة'' د نبي عليه السلام دپاره بيان کړو او بيا يې عامو مؤمنانو ته دا حکم وکړو چې تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود ليږئ.

---

(۱) الأحزاب آيت ٥٦.

(۲) اخرجه ابوداود في الوتر باب ٦٢، والنسائي في الاذان باب ۳۷ والسهو باب ٥٥، ومسلم في الصلاة، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۲۳ الترغيب في اکثار الصلوة على النبي ﷺ ط. مکتبة الحرمين الشرفين کوئته.

(۳) اخرجه الترمذي في الدعوات باب ۱۰۰، و البيهقي في الشعب ج۲ ص۲۱۳ رقم: ۱۵٦٦، واحمد في المسند ج۱ ص۳۳۱ رقم: ۱۷۲۸، والحاکم في المستدرک ج۱ ص۷۳۴ رقم: ۲۰۱۵، وقال عقبه هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه و وافقه الذهبي، کنز العمال، الترغيب والترهيب ج۲ ص ۳۳۲ الترغيب في اکثار الصلوة على النبي ﷺ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو کوم کار (په نبي ﷺ باندې درود) چې الله ﷻ او د هغه فرښتې کوي نو په کار داده چې عام مؤمنان خو يې په طريقِ اولیٰ سره وکړي، ځکه په دوی باندې خو د نبي کريم صلی الله عليه وسلم بې شميره احسانات دي.

بل دا چې په دې آيت کې د عامو مسلمانانو هم ډير لوي فضيلت او غوره والې ثابت شو، ځکه چې الله تعالی دوی د ځان سره په هغه کار کې شريک کړل کوم چې دې پخپله او د هغه فرښتې کوي (چې هغه په نبي ﷺ باندې درود ليږل دي). (۱)

قدرمنو! په قرآن مجيد کې الله تعالی ډير احکامات ذکر کړي لکه: لمونځ، روژه، زکوة، حج، جهاد وغيره. او د ډيرو پيغمبرانو تعريفونه يې هم بيان کړي، خو ليکن په هيڅ يو حکم او اعزاز کې يې دا ندي فرمايلي چې ګني دا کار زه هم کوم نو تاسو يې هم کوئ.

بلکه دا اعزاز صرف او صرف د سيّد الکونين، فخرِ دوجهان مُحَمَّدُ رَّسُوْلُ الله صلی الله عليه وسلم د پاره ثابت دی چې الله تعالی اول د صلاة نسبت خپل ځان طرفته وکړو، بيا يې ملائکو طرفته وکړو او ددې نه روستو يې بيا عامو مؤمنانو ته دا حکم وکړو چې: اې مؤمنانو تاسو هم په نبي عليه السلام باندې درود وسلام وايئ. (۲)

د علامه اسماعيل حقي رحمه الله تحقيق:

صاحب د روح البيان (علامه اسماعيل حقي رحمه الله) دلته ليکلي دي چې دغه شرافت او اعزاز کوم چې الله تعالی زمونږ پيغمبر عليه السلام ته ورکړې، دا د هغه شرافت او اِعزاز نه زيات دی کوم چې الله ﷻ حضرت آدم ﷺ ته ورکړې وُ "چې فرښتو ته يې حکم کړې وُ چې تاسو حضرت آدم ﷺ ته سجده د تعظيم وکړئ".

ځکه په هغه سجده کولو کې الله تعالی په خپله شريک نه وُ، او په نبي عليه السلام باندې "صلاة" ليږلو کې الله تعالی او د هغه فرښتې هم شريکې دي.

---

(۱) معارف القرآن سورة احزاب آيت ۵۶.

(۲) قَالَ سَهْلُ بْنُ عَبدِالله التستري قدس سرّه: اَلصَّلاةُ على محمّدٍ اَفضَلُ العِبَادَاتِ. لِاَنَّ اللهَ تعالى تولاها هو وملائِكَتَه ثُمَّ اَمَرَ بِهَا المؤمنينَ. وسائرُ العباداتِ ليس كذالك. يعنى انّ اللهَ تعالى اَمَرَ بسائرِ العِبَاداتِ ولم يَفعَلهُ بِنَفسِه. (روح البيان ج۵ ص ۲۶۶ الاحزاب آيت ۵۶).

(c) ketabton.com: The Digital Library

لهذا دا شرافت او عزت زيات شو . (١)

د علامه آلوسي رحمه الله تحقيق :

صاحب د رُوْحُ المعاني علامه آلوسي رحمه الله ليکلي چې په دې آيت کې د نبي کريم صلى الله عليه وسلم داسې تعظيم او شرافت بيان شوې دی چې ددې هيڅ نظير نشته .

او بيا ددې نه تعبير په داسې انداز سره شوې چې که د آيت سَر (إِنَّ اللّٰهَ وَمَلَائِكَتَهُ) ته اوګورو نو دا جمله اسميه ده ، دلالت کوي په '' دَوَامْ او اِسْتِمْرَارْ '' باندې .

او که روستو (يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ) ته اوګورو نو دا جمله فعليه ده چې دلالت کوي په '' حُدُوْث او تَجَدُّدْ '' باندې .

نو اوس يې مطلب دا شو چې : الله ﷻ او د هغه فرښتې هميشه د پاره وَقْتًا فَوَقْتًا په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود ليږي نو اې مؤمنانو ! تاسو هم پرې هر وخت درود ليږئ . (٢)

---

(١) وَهذا التَّشْرِيفُ الَّذِيْ شَرَّفَ اللّٰهُ به نَبِيَّنَا عليه السلام اَتَمُّ مِن تَشْرِيْفِ آدمَ عليه السلام بِأمرِ الملائكةِ بِالسُّجُوْدِ له. لِاَنَّهُ لَايَجُوْزُ أَنْ يَكونَ اللّٰهُ تعالى مع الملائكةِ فِي هذا التَّشْرِيفِ ، وَقَدْ أَخْبَرَ تعالى عن نَفْسِهِ بِالصَّلَاةِ عَلَى النَّبِيِّ ثُمَّ عَنِ الملائكةِ . (تفسير روح البيان ج٥ ص ٢٦٥ الاحزاب آيت ٥٦).

(٢) وَالتَّعْبِيْرُ بِالْجُمْلَةِ الْاِسْمِيَّةِ لِلدَّلَالَةِ عَلَى الدَّوَامِ وَالْاِسْتِمْرَارِ . وَذكر اَنَّ الجُمْلةَ تُفِيْدُ الدَّوَامَ نَظَرًا الى صَدْرِهَا مِن حيثُ اَنَّهَا جُمْلةٌ اِسمِيَّةٌ ، وَتُفِيْدُ التَّجَدُّدَ نَظَرًا اِلى عَجُزِهَا مِنْ حيثُ اَنَّهَا جُملةٌ فِعْلِيَّةٌ ، فَيَكونُ مَفَادُهَا اِسْتِمْرَار الصَّلاةِ وَتَجَددهَا وَقْتًا فَوَقْتًا . وَتَاكِيدهَا بِاِنَّ لِلْاِعْتِنَاءِ بِشَانِ الْخَبَرِ . (روح المعاني ج ص ٣٣٢ الاحزاب آيت ٦٥).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف فضائل

محترمو ! لکه څرنګ چې د قرآن کريم تلاوت کول عبادت دی او انسان ته پرې د دواړو جهانو سعادت حاصليږي، نو دغه شان په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود شريف ويل هم عظيم عبادت دی، په دې سره هم انسان ته د دواړو جهانونو سعادت او نيک بختيا حاصليږي

دغه وجه ده چې په احاديثو مبارکه ؤ کې د درود شريف ډير زيات فضايل، فوائد، خصوصيات او برکات ذکر شوي دي، او علماء کرامو په دې باندې مستقل کتابونه هم ليکلي دي (۱)، خو زه به درته صرف يو څو عمده فضايل بيان کړم.

۱ . د الله ﷻ د رحمت ذريعه ده :

د درود شريف يو فضيلت دا دې چې په يو ځل درود ويلو سره الله ﷻ په انسان باندې لس (۱۰) رحمتونه راوَرَوِي.

۱. نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرًا. (رواه مسلم وابوداو والنسائي والترمذي وابن حبان في صحيحه). (۲)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالی په هغه باندې لس (۱۰) رحمتونه نازلوي.

ځکه الله تعالی فرمايي: ﴿ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا ﴾. (۳)

څوک چې (د الله ﷻ دربار ته) يوه نيکي راوړي نو د هغه د پاره لس چنده بدله ده.

---

(۱) **نوټ**: د درود شريف په موضوع باندې زما والد صاحب (حضرت مولانا اول شاه صاحب) يوه جامع رساله ليکلې چې نوم يې دی " قُرَّةُ الْعَيْنَيْنِ بِفَضِيلَةِ الصَّلَاةِ عَلَى سَيِّدِ الْكَوْنَيْنِ ". دې رسالې ته ما يا نبه ترتيب ورکړو او د رود شريف متعلق فضايل، مسايل او احکامات ټول په کې جمع دي، (په مکتبو کې پيدا کيږي).

(۲) اخرجه ابوداود في الوتر باب ۶۲، والنسائي في الاذان باب ۳۷ والسهو باب ۵۵، ومسلم في الصلاة، الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۲۳ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ ط. مكتبة الحرمين الشرفين كوئته.

(۳) الأنعام آيت ۱۶۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو كوم كس چې په نبي كريم صلى الله عليه وسلم باندې يوه پيره درود ووايي نو الله تعالى ددې په عوض كې په ده باندې لس رحمتونه راوروي . (۱)

۲ . په يو بل حديث كې په يو ځل درود ويونكي باندې د اويا (۷۰) رحمتونو ذكر شوې ، حضرت عبدالله بن عمرو بن العاص ﷺ فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاحِدَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَمَلٰئِكَتُهُ سَبْعِيْنَ صَلَاةً . (۲)

كوم كس په نبي كريم ﷺ باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى او د هغه فرښتې په هغه باندې اويا (۷۰) ځله درود (رحمت او دعا) ليږي .

۳ . حضرت عبدالله بن طلحه د خپل پلار نه دا روايت نقل كوي چې يوه ورځ نبي كريم صلى الله عليه وسلم تشريف راوړو نو د دوی په مخ مبارك باندې خوشحالي ښكاريده ، صحابه كرامو عرض وكړو :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنَّا نَرَىٰ فِيْ وَجْهِكَ بِشْرًا لَمْ نَكُنْ نَرَاهُ .

اې دالله رسوله ! مونږ ستاسو په مخ مبارك كې داسې خوشحالي ګورو چې د دينه مخكې مو چيرته نه وه ليدلې ، نو حضور اكرم ﷺ وفرمايل :

أَجَلْ أَنَّهُ أَتَانِيْ مَلَكٌ فَقَالَ : يَا مُحَمَّدُ ! إِنَّ رَبَّكَ يَقُوْلُ : أَمَا يُرْضِيْكَ أَلَّا يُصَلِّيَ عَلَيْكَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِكَ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا ، وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا . (۳)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها .

(۲) رواه احمد باسناد حسن ، المسند ۴ / ۱۰۸ ، ورواه الهيثمي في المجمع ۱۰ / ۱۶۰ ، مشكوة ص ۷۸ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص ۳۲۵ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي ﷺ القول البديع ص ۱۰۳ .

نوټ : دا حديث موقوف دې (يعنى د حضرت عبدالله بن عمر ﷺ قول دې) خو حكمًا مرفوع دې ، ځكه يو صحابي هم د اعمالو ثواب د ځان نه نشي بيانولې ترڅو چې يې دا مضمون د نبي عليه السلام نه نوي اوريدلي . مظاهر حق شرح مشكوة باب فضل الصلاة على النبي وفضلها .

(۳) رواه الدارمي في سننه ج۲ ص۷۷۲ رقم : ۲۶۷۱ ، والإمام احمد في المسند ج۴ ص ۶۱۱ رقم : ۱۵۹۲۶ ، والنسائي في السنن الكبير ج۱ ص۳۸۰ رقم : ۱۲۰۵ ، والحاكم في المستدرک ج۲ ص ۴۲۰ رقم : ۳۵۷۵ ، وقال صحيح الاسناد ولم يخرجاه و والقه الذهبي ، هكذا في المشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آو، ماته اوس حضرت جبريل عليه السلام راغلې ؤ او راته وې ويل: چې اې محمده (ﷺ)! ستا رب فرمايې: چې آيا ته خوشحاله نه يې؟ (يعنې خوشحاله اوسه) په دې خبره چې ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل درود ووايي نو زه په هغه باندې لس(۱۰) رحمتونه نازلوم، او چې ستا يو امتي په تاسو باندې يو ځل سلام ووايي نو زه په هغه باندې لس(۱۰) ځله سلام وايم.

حضرت موسى عليه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام ته وحې وکړه، او ورته وې فرمايل چې: اې زما خوږه کليمه! که چيرته په دُنيا کې زما څوک حمد ويونکې نه وې نو ما به د باران يو څاڅکې هم د آسمان نه نه وې نازل کړې او نه به مې د ځمکې نه يوه دانه پيدا کړې وې او نور يې هم ډير شيان ذکر کړه، تر دې چې الله تعالى او فرمايل:

يَا مُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ أَكُونَ أَقْرَبَ إِلَيْكَ مِنْ كَلَامِكَ إِلَى لِسَانِكَ ، وَمِنْ وَسَاوِسِ قَلْبِكَ إِلَى قَلْبِكَ ، وَمِنْ رُوحِكَ إِلَى بَدَنِكَ ، وَمِنْ نُورِ بَصَرِكَ إِلَى عَيْنِكَ ؟

اې موسىٰ! آيا ته دا غواړې چې زه تا ته ډير درنزدې شم؟ څنګه چې ستا خبرې ستا د ژبې سره، ستا د زړه وسوسې ستا د زړه سره، ستا روح ستا د بدن سره او ستا د سترګو رڼا ستا د سترګو سره نزدې ده، نو آيا زه تاته ددې نه هم ډير درنزدې شم؟

حضرت موسى عليه السلام ورته عرض وکړو چې آو. يا الله زما دا خوښه ده چې تاسو ماته ډير رانزدې شئ. نو الله تعالى ورته او فرمايل:

فَأَكْثِرِ الصَّلَاةَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

نو په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ډير درود وايه (ددې په عوض کې به تاته زما قُرب او نزديکت نصيبه شي). (۱)

۲. د نبي عليه السلام د شفاعت ذريعه ده:

د درود شريف دويم فضيلت دادې چې درود ويونکي ته به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم شفاعت نصيب کيږي.

---

(۱) ذکره ابونعيم الحافظ في الحلية عن کعب القول البديع ص۱۳۲، سعادة الدارين ص۸۷، معارج النبوة ص۳۰۸، مقاصد السالکين ص۵۴.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ حِيْنَ يُصْبِحُ عَشْرًا وَحِيْنَ يُمْسِيْ عَشْرًا أَدْرَكَتْهُ شَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (۱)

څوک چې په ما باندې صبا او بېگاه لس (۱۰)، لس (۱۰) کرته درود شريف لولي، نو هغه ته به د قيامت په ورځ زما شفاعت نصيبه کيږي.

د فقيه ابوالليث ثمرقندي رحمه الله وينا

فقيه ابو الليث ثمرقندي رحمه الله وايي چې که چيرته په درود شريف کې د نبي کريم صلی الله علیه وسلم د شفاعت نه علاوه څه بله فائده نه وې نو بيا هم په عقل مند باندې دا واجب وه چې دې د دې درود شريف نه غافل نه شي، ځکه د نبي کريم صلی الله علیه وسلم شفاعت خو يو عظيم سعادت دی. حالانکه په درود شريف کې خو نورې ډيرې فائدې هم شته چې د الله ﷻ د رحمت او د انسان د گناهونو د بخشش ذريعه گرځي (نو په انسان باندې درود شريف ويل لازمي دي). (۲)

۳. د نيکيو د زياتوالي، د گناهونو د مغفرت او د مرتبې د اوچتوالي ذريعه ده:

د درودِ شريف دريم فضيلت دا دې چې د دې په وجه د انسان په عَملنامه کې نيکۍ ليکلې کيږي، گناهونه يې ختميږي او مرتبې يې اوچتيږي. نبي کريم صلی الله علیه وسلم فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ مَرَّةً وَاحِدَةً كَتَبَ اللهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ. (۳)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالی به د دې په عوض کې د ده په عَملنامه کې لس (۱۰) نيکۍ وليکي.

---

(۱) رواه الطبراني، الجامع الصغير رقم الحديث ۶۲۳۳، القول البديع .

(۲) تنبيه الغافلين ص۱۶۱.

(۳) رواه الإمام الأحمد في المسند ج۲ ص۵۱۵ رقم: ۷۵۰۸، والبيهقي في مجمع الزوائد ج۱۰ ص۸۶۰، وكنز العمال ج۱ ص ۲۴۹، القول البديع ص ۱۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګې نبي عليه السلام فرمايي :

مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ ، وَ يَحُطُّ عَنْهُ بِهَا عَشْرَ سَيِّأتٍ ، وَ رَفَعَهُ بِهَا عَشْرَ دَرَجَاتٍ . (۱)

څوک چې په ما باندې يو ځل درود ووايي نو الله تعالى به ددې په عوض کې په ده باندې لس (۱۰) رحمتونه نازل کړي ، د ده لس (۱۰) ګناهونه به معاف کړي ، او لس (۱۰) درجې به يې اوچتې کړي .

د درود شريف په وجه د امام شافعي رحمه الله مغفرت

په روضة الأحباب کې دامام اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله نه نقل دي (کوم چې د امام شافعي رحمه الله په لوي شاګردانو کې ؤ) چې ما امام شافعي رحمه الله د وفات نه روستو په خوب کې وليده ، نو پوښتنه مې ترې وکړه : چې الله تعالى درسره څه معامله وکړه ؟
هغوى وفرمايل : چې الله تعالى زما مغفرت وکړو ، اوفرښتو ته يې حکم وکړو چې ما په تعظيم او احترام سره جنت ته بوځي ، او دا ټول برکت د يو درود شريف دى کوم چې به ما لوستلو .
(اسماعيل ابراهيم مزني رحمه الله وايي چې) ما ترې پوښتنه وکړه چې هغه کوم درود دى ؟
نو وې ويل هغه دادې :

((اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ كُلَّمَا ذَكَرَهُ الذَّاكِرُوْنَ وَكُلَّمَا غَفَلَ عَنْ ذِكْرِهِ الْغَافِلُوْن)) (۲)

د درود شريف په وجه د يو کاتِب مغفرت

دعبيد الله بن عمرقواريري رحمه الله نه نقل دي چې يو کاتِب زماکاونډي ؤ ، هغه مړشو ، ماهغه په خوب کې وليد ، اوپوښتنه مې ترې وکړه چې الله تعالى درسره څه معامله وکړه ؟
هغه راته وويل : زه يې اُوبخلم . ماترې پوښتنه وکړه چې په څه وجه يې اوبخلې ؟
نو راته وى ويل زمادا عادت ؤ چه کله به مې درسول الله ﷺ نوم مبارک په کتاب کې ليکلو نو صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم به مې هم ورسره ليکل ، نو الله تعالى ماته ددې په عوض کې داسې

(۱) اخرجه النسائي في الاذان باب ۷۳ والسهو باب ۵۵ ، واحمد في المسند ۲ / ۱۶۸ ، ۳۷۲ ، ۳۷۵ ، ۴۸۵ ، الترغيب والترهيب ج۴ ص۳۲۳ .

(۲) حاشيه حصن ازفتح القدير بحواله زادالسعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله ، وسعادة الدارين ص۱۱۸ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

نعمتونه راکړه چې نه خو د چاسترګو ليدلي دي، نه د چا غوږونو اوريدلي دي او نه د چا په زړه کې تير شوي دي. (۱)

د درود شريف په وجه د يو ګناهګار مغفرت

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب (القول البديع) کې يوه واقعه رانقل کړې چې په بني اسرائيلو کې يو کس ؤ، ډير سخت ګناهګار او مجرم ؤ، ټول عُمر يې په فِسق وفجور کې تيرکړې ؤ، د مرګ نه روستو خلکو دې (په ډيران) او غورځول.

نو الله ﷻ حضرت موسى عليه السلام ته وحي وکړه چې: اى زما خوږه کليمه! زما يو بنده مړ دى، او بني اسرائيلو غورځولې دى. نو ته خپل قوم ته ووايه چې هغه د هاغه ځاي نه راپورته کړي، جنازه وربانديې وکړي، او دفن يې کړي. ځکه ما دده مغفرت کړې دى.

کله چې حضرت موسى عليه السلام هلته ورغې نو هغه سړې يې وپيژندو. د حکم د تعميل نه پس يې عرض وکړو: چې اى ربه! دا سړې خو مشهور مجرم ؤ، نو دسزا په ځاې ددې دومره لوي عزت حقدار ځنګه شو؟ الله تعالى ورته او فرمايل:

إِنَّهُ فَتَحَ التَّوْرَاةَ يَوْمًا فَوَجَدَ فِيهَا اِسْمَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَلَّى عَلَيْهِ وَقَدْ غَفَرْتُ لَهُ بِذَٰلِكَ.

بيشکه (دې د ډيرې سزا مستحق ؤ خو) ده يوه ورځ توراة خلاص کړې ؤ، او په هغې کې يې د مُحَمَّدٌ رَّسولُ الله صلى الله عليه وسلم نوم وليده نو ده په هغه باندې درود وويل. نو د همدې په وجه ما دده ټول ګناهونه معاف کړه او مغفرت مې ورته وکړو. (۲)

۴. د نبي کريم ﷺ سره د نزديکت ذريعه ده

د درود شريف ځلورم فضيلت دا دې چې درود ويونکي به د قيامت په ورځ د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره نزدې وي.

۱. نبي عليه السلام فرمايي:

---

(۱) زاد السعيد لمولانا اشرف علي التهانوي رحمه الله.

(۲) القول البديع ص ۱۱۸، مقاصد السالكين ص ۵۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ عَلَيَّ صَلاَةً . (۱)

بيشكه د قيامت په ورځ به ماته په ټولو خلكو كې هغه كسان ډير نزدې وي چاچې په ما باندې ډير درود ويلې وي .

۲ . إِنَّ أَقْرَبَكُمْ مِنِّي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي كُلِّ مَوْطِنٍ أَكْثَرُكُمْ عَلَيَّ صَلاَةً فِي الدُّنْيَا . (۲)

بيشكه د قيامت په ورځ به په هرمقام او هرځاى كې په تاسو ټولو كې ماته هغه څوك ډير زيات نزدې وي چاچې په دُنيا كې په ما باندې ډير درود شريف ويلي وي .

۵ . د مصيبتونو او غمونو د ازالې ذريعه ده

د درود شريف پنځم فضيلت او فائده داده چې ددې په وجه الله جل جلاله انسان ته د مصيبتونو نه نجات وركوي او ګناهونه يې معاف كوي .

حضرت ابي بن كعب رضي الله عنه فرمايي: چې زه يوه ورځ دربارِ نبوت ته حاضر شوم او عرض مې وكړ: يَارَسُوْلَ اللهِ ! إِنِّي أُكْثِرُ الصَّلاَةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلاَتِي ؟ (۳) فَقَالَ : مَاشِئْتَ . قُلْتُ الرُّبُعُ . قَالَ مَاشِئْتَ ، فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : فَالنِّصْفُ . قَالَ : مَاشِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : فَالثُّلُثَيْنِ . قَالَ : مَاشِئْتَ فَإِنْ زِدْتَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ . قُلْتُ : أَجْعَلُ صَلاَتِي كُلَّهَا . قَالَ : إِذًا يُكْفَىٰ هَمُّكَ ، وَيُغْفَرُلَكَ ذَنْبُكَ . رواه احمد والترمذي فى القيامة باب ۲۲ والحاكم وصححه ، قال الترمذي حديث حسن صحيح . (۴)

---

(۱) رواه الترمذي وابن حبان في صحيحه كلاهما من رواية موسى بن يعقوب ، كذا في الترغيب ج۲ ص۷۳۲ ، وبسط السخاوي في القول البديع الكلام على تخريجه .

(۲) كنز العمال ج۱ ص۲۵۵ ، سعادة الدارين ص۶۰ .

(۳) قوله " أُكْثِرُ الصَّلاَةَ عَلَيْكَ فَكَمْ أَجْعَلُ لَكَ مِنْ صَلاَتِي ؟ " معناه : أكثر الدعاء فكم أجعل لك من دُعائي صلاةً عليك . الترغيب والترهيب ج۴ ص۳۲۷ الترغيب في اكثار الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم .

(۴) رواه الترمذي ، مشكوة شريف ۸۶ ، الزواهر ص۱۱۷ وبسط السخاوي في تخريجه .

په يو روايت كې داسې الفاظ دي : إِذًا يَكْفِيْكَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى مَا أَهَمَّكَ مِنْ دُنْيَاكَ وَآخِرَتِكَ . مشكوة ص۸۶ ، و رواه الطبراني باسناد حسن ، مسند احمد ۵ / ۱۳۶ الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۲۶ ، وبسط السخاوي في تخريجه .

كه چيري ته داسې وكړې نو الله تعالى به ستا د دنيا او آخرت د ټولو معاملو دپاره كافي شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اې دالله رسوله ! زه غواړم چې په تاسو باندې زيات درود ووايم ، نوآيا څومره يې ووايم ؟ نبي کريم ﷺ عرض وکړ : څومره چې ستا خوښه وي (همغومره مقدار کې وايه) . ماييا عرض وکړو چې څلورمه حصه ولولم ؟ نونبي کريم ﷺ وفرمايل : څومره چې ته غواړې . که چيرې ددې نه يې هم زيات کړې نو دا ستا دپاره ډيره بهتره ده . ماييا عرض وکړو چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذکارو او د خپلې دُعا په وخت کې) نيم وخت درود شريف وايم ؟ نبي کريم ﷺ وفرمايل: چې ستا خوښه ده ، که ددينه يې هم زيات کړې نوستادپاره ډيره غوره ده . ماعرض وکړو چې په درې حصو کې دوه حصې وخت کې به درود شريف وايم ؟ نبي کريم ﷺ وفرمايل: چې ستا مرضى ده، که ددينه يې هم زيات کړې نوداستادپاره ډيره غوره ده .

ما عرض وکړ چې اې زما آقا زه به (د نفلي اذکارواو دُعاؤ) په ټول وخت کې درود شريف وايم ، نو رسول الله ﷺ اوفرمايل :

چې که چيرته ته داسې وکړې نو دا به ستا دپاره د ټولو غمونو د پاره کافي وي او ستا ټول ګناهونه به تاته اُوبخلې شي .

فايده : ددې نه معلومه شوه چې د درود شريف دا برکت او فضيلت دى چې کوم سړې دا وايي او د خپل ژوند يو ضروري جزء يې اوګرځوي ، نو دده د دُنيا او آخرت ټول مقاصد پرې پوره کيږي ځکه مَنْ كَانَ لِلّٰهِ كَانَ اللّٰهُ لَهٗ . څوک چې د الله شو ، نو الله د هغه شو . (۱)

د درود شريف په برکت د مصيبت نه د نجات واقعه :

علامه اسماعيل حقي رحمه الله په خپل تفسير (روح البيان) او امام غزالي رحمه الله په خپل کتاب (احياء العلوم) کې يوه واقعه رانقل کړې : چې سفيان ثوري رحمه الله وايي چې زه يو کرت حج ته لا ړم ، نو هلته مې يو سړې وليده چې په هر ځاې کې يې قدم په قدم په کثرت سره درود شريف ويل (په حرم شريف کې، طواف کې، منىٰ کې، عرفات کې يعنى هرځاى کې چې قدم اوچتوي او ږدي ، نو درود شريف وايي) ، آخرماپوښتنه ورنه وکړه :

اى دالله ﷻ بنده ! دلته خو د هرمقام ځانله ځانله دعاګانې دي، نوافل دي ، مګرته په هرځاې کې درود شريف وايې ، نودا ولې ؟ هغه راته خپله واقعه بيان کړه چې زه دپلا رسره د خراسان نه

(۱) مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حج ته راروان ووم، کله چې کوفې ته راورسيدلو نو زما پلار ريبمارشو، اوبيماري يې ورځ په ورځ زياتيده، تردې چې وفات شو، خو د وفات کيدونه روستو د هغه مخ تک تور شو، خيټه يې اوپړسيده او په ډير بَد حالت شو، ما چې دا اوليده نو سخت خفه شوم، په ژړا شوم او اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُوْن مې وويل، او د خپل پلار په مخ مې کپړه واچوله.

زه د پلار د لاش سره غمجن اوپريشانه سَر په زنګون ناست وم، د ډير خفګان د لاسه مې سترګې پټې شوې، نو ماوليده چې داسې يو حسين و جميل، پاکيزه صورت والا کس تشريف راوړو چې ددې نه مخکې ما چيرته دومره ښکلي مخ واله کس نه ؤ ليدلې، دې نزدې راغې اوزما د پلار د مخ نه يې ګپړه لرې کړه، او په مخ يې ورله لاس راښکود، چې ددې په وجه د هغه مخ د شُودو (پيو) غوندې تک سپين شو، بيا يې ورله په خيټه لاس راښکود، نو خيټه يې هم ښه شوه.

کله چې دې کس د تللو اراده وکړه، نو زه ورپاڅيدم، پوښتنه مې ورنه وکړه چې اې زما سرداره! ماته دا ووايه چې تاسوڅوک يئ؟ چې ستاسوتشريف آوري زماد پاره درحمت اوبرکت باعث شوه، او تاسو د ماسره ډير احسان وکړو؟ داچې يې واوريدل نووې فرمايل:

اَمَا تَعْرِفُنِيْ؟ اَنَا مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللهِ كَانَ اَبُوْكَ هٰذَا كَثِيْرَ الْمَعَاصِيْ غَيْرَ اَنَّهُ كَانَ يُكْثِرُ الصَّلَاةَ عَلَيَّ.

آيا ته ما نه پيژنې؟ زه خو محمد رسول الله (ﷺ) يم، ستا دا پلار ډير ګناهګار ؤ، خو ليکن ده به په ما باندې ډير درود شريف ويل.

کله چې زه د خوب نه راپاڅيدم نو ما اوکته چې زما د پلار مَخ (د څوارلسمې شپې سپوږمۍ غوندې) تک سپين شوې ؤ، او د خيټې پړسوب يې هم ختم شوې ؤ.

سفيان ثوري رحمه الله وايي چې دې کس ماته وويل چې د هغې وخت نه راپه ديخوا زه هم مسلسل په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود شريف وايم. (۱)

دا واقعه چې قاضي شيخ يوسف رحمه الله په خپل کتاب " سعادة الدارين في الصلاة على سيدالكونين " کې ذکر کړې نو په هغې کې دا هم ذکر دي چې دې کس وويل چې زما د پلار د

(۱) تفسير روح البيان ج۷ ص ۲۶۷ سورة احزاب آيت ۵۶، سعادة الدارين ص۱۲۵، احياء العلوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات نه روستو د هغه سَر د خره او گرځيده ، او رنګ يې تک تور شو ، کله چې زما سترګې د خفګان نه پټې شوې او د نبي کريم صلى الله عليه وسلم سره مې په خوب کې ملاقات اوشو، هغوى دده په مخ لاس رابنکود ، نو مخ يې د ځوارلسمې شپې د سپوږمۍ غوندې شو ، نو ما د نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه پوښتنه وکړه چې د ده مخ ولې د خره په شان ګرځيدلې ؤ ؟ نوراته وى فرمايل :

إِنَّ وَالِدَكَ أَكَلَ الرِّبَا وَإِنَّ مِنْ حُكْمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّ مَنْ أَكَلَ الرِّبَا أَنْ يُحَوِّلَ اللهُ صُوْرَتَهُ عِنْدَ الْمَوْتِ كَصُوْرَةِ حِمَارٍ إِمَّا فِي الدُّنْيَا وَإِمَّا فِي الْآخِرَةِ . وَلٰكِنْ كَانَ مِنْ عَادَةِ وَالِدِكَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيَّ فِيْ كُلِّ لَيْلَةٍ قَبْلَ أَنْ يَضْطَجِعَ عَلَى فِرَاشِهِ مِائَةَ مَرَّةٍ . فَلَمَّا عَرَضَتْ لَهُ هٰذِهِ الْمِحْنَةُ مِنْ أَكْلِ الرِّبَا جَاءَنِي الْمَلَكُ الَّذِيْ يُعْرِضُ عَلَيَّ أَعْمَالَ أُمَّتِيْ فَأَخْبَرَنِيْ بِحَالَةِ وَالِدِكَ فَسَأَلْتُ اللهَ فَشَفَّعَنِيْ فِيْهِ . (۱)

بيشکه ستا پلار سُود خور ؤ ، او دا د الله تعالى قانون دى چې د سُود خور سړي شکل په دُنيا يا آخرت کې ضرور د خره په شان مَسخه کوي (او ستا د پلار مخ په دُنيا کې بَدل شو) . خو ليکن ستا د پلار دا عادت ؤ چې هغه به د شپې د څملاستو نه مخکې سل (۱۰۰) پيرې په ما باندې درود شريف ويل ، بيا چې کله په ده باندې د سُود خورۍ په وجه دا مصيبت راغې نو کومې فرښتې چې ماته د امت اعمال پيش کول ، هغې ماته د دې کس په باره کې خبر راکړو ، نو ما د الله ﷻ نه د ده د پاره د مغفرت سوال وکړو ، الله ﷻ د ده په حق کې زما شفاعت قبول کړو .

فايده : معلومه شوه چې د درود شريف په وجه انسان ته د هر مصيبت او آفت نه نجات حاصليږي .

۶ . د دُعا قبليدو ذريعه ده :

د درود شريف شپږم فضيلت دا دې چې د دې په وجه سره د انسان دُعا قبليږي ، يعنى د کومې دُعا نه مخکې چې درود شريف وويل شي نو الله تعالى دا دُعا قبلوي .

۱ . حضرت فضالة بن عبيد رضي الله عنه وايي : چې يو ورځ رسول الله ﷺ تشريف فرما ؤ ، يو سړې راغې او لمونځ يې وکړو ، کله چې دلمانځه نه فارغ شو نو دُعايې شروع کړه چې :

(۱) سعادة الدارين فى الصلاة على سيدالكونين ص ۱۴۱ ط دار الكتب العلمية بيروت ، تنبيه الغافلين ص ۱۶۱ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِيْ وَارْحَمْنِيْ. يا الله ! ما اوبخښ، اوپه ما رحم وکړې.

نبي کريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمايل : عَجِلْتَ اَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ، إِذَا صَلَّيْتَ فَقَعَدْتَ فَاحْمِدِ اللهَ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ، وَصَلِّ عَلَيَّ ، ثُمَّ ادْعُهُ.

اې لمونځ گزاره ! تا ډيره جلدبازي وکړه ، کله چې ته لمونځ وکړې نوکينه ، او د الله تعالى حمد وثنا بيان کړه ، بيا په ما بابندې درود ووايه ، بيا دُعا وغواړه.

راوي وايي چې بيا يو بل کس راغې ، لمونځ يې وکړو ، او د الله تعالى حمد وثنا يې بيان کړه ، بيا يې په نبي کريم ﷺ درود ولوستو ، نونبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

اَيُّهَا الْمُصَلِّيْ ! اُدْعُ تُجَبْ. (١)

اې لمونځ گزاره ! ته دعاکوه ، ستا دعا به قبليږي.

٢. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمايي چې (يوه ورځ) ما لمونځ کولو ، نبي کريم صلى الله عليه وسلم هم تشريف فرما ؤ ، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه او حضرت عمر رضي الله عنه هم ورسره وو.

د لمانځه نه پس چې زه کيناستم نو د الله تعالى ثناء مې شروع کړه او بيا مې په نبي عليه السلام درود وويل ، د هغې نه پس مې خپل (ديني او دُنيوي مقاصدو دپاره) خپل ځان له دُعا اوغوښته (دې ليدلو سره) رسول الله ﷺ راته اوفرمايل :

سَلْ تُعْطَهْ ، سَلْ تُعْطَهْ . (٢)

سوال کوه ، تاته به درکولې شي ، سوال کوه ، تاته به درکولې شي (يعنى دُعا غواړه ضرور به قبلولې شي).

(١) رواه الترمذي وابوداود ونسالي ، مشكوة شريف ص٨٤ .

(٢) عَنْ عَبْدِاللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ قَالَ كُنْتُ أُصَلِّيْ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاضِرٌ وَاَبُوْبَكْرٍ وَعُمَرُ مَعَهُ . فَلَمَّا جَلَسْتُ بَدَأْتُ بِالثَّنَاءِ عَلَى اللهِ تَعَالٰى ثُمَّ الصَّلَاةَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ دَعَوْتُ لِنَفْسِيْ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : سَلْ تُعْطَهْ ، سَلْ تُعْطَهْ . رواه الترمذي ، مشكوة شريف ص٨٧ حديث نمبر ١٣ باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهمه نُکته : په حصن حصين کې د شيخ ابو سليمان داراني رحمه الله نه نقل دي چې کله تاسو د الله ﷻ نه دُعا غواړئ نو په اول او آخر کې ورنه درود شريف وايئ، او په مينځ کې خپل حاجت غواړئ. ځکه الله ﷻ خو دواړه درُدونه قبلوي نو د هغه د فضل وکرم او احسان نه دا لرې ده چې هغه مخکې او روستو درود شريف خو قبول کړي، او دا مينځ کې دُعا قبوله نه کړي (بلکه دا دُعا به هم په خپل فضل وکرم سره قبلوي). (۱)

۳. دغه وجه ده چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم فرمايي:

إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِتَمْجِيدِ اللهِ وَالثَّنَاءِ عَلَيْهِ، ثُمَّ يُصَلِّيْ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يَدْعُوْا بِمَاشَاءَ. (۲)

کله چې په تاسو کې يوتن لمونځ وکړي نو پکار ده چه په الله تعالى باندې په حمدوثناء ويلو سره شروع وکړي، بيا په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود شريف ولولي، بيا دې دُعا او غواړي څه يې چې خوښه وي.

د درود شريف نه بغير دُعا نه قبليږي:

لهذا انسان ته په کار دي چې د دُعا نه مخکې درود شريف اولولي، ځکه که چيرته د دُعا نه مخکې درود شريف اونه ويل شي نو دا دُعا نه قبليږي.

حضرت عمر رضى الله عنه فرمايي:

إِنَّ الدُّعَاءَ مَوْقُوْفٌ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا يَصْعَدُ مِنْهُ شَيْءٌ حَتَّى تُصَلِّيَ عَلَى نَبِيِّكَ. (۳)

(۱) مظاهرِ حق شرح مشکوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها.

(۲) رواه ابوداود في السنن ج۲ ص۱۶۲ رقم: ۱۴۸۱، والترمذي في جامعه ج۵ ص۴۸۲ رقم: ۳۴۷۷، وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح، وابن خزيمة في صحيحه ج۱ ص۳۵۱ رقم: ۷۱۰، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۵ ص۲۹۰ رقم: ۱۹۶۰.

(۳) رواه الترمذي، مشکوة باب فضل الصلاة على النبي ﷺ وفضلها، رواه الطبراني ج۱ ص۲۲۰ رقم ۷۲۱، کنزالعمال ۳۹۸۴.

نوټ : علامه طيبي رحمه الله ددې حديث په باره کې فرمايي چې دا حديث موقوف دې خو محقّقين علماء ليکي چې داسې قسمه خبرې هيڅ راوي د ځان نه نېشي کولې بلکه ده به خامخا دا مضمون د نبي عليه السلام نه اوريدلې وي. لهذا دا د حديث مرفوع په حکم کې دې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېشکه دُعا د آسمان او ځمکې په مينځ کې موقوفه (مُعَلّق او بنده) وي او پورته د قبلېدو دپاره نه خېجي ترڅو پورې چې تاسو په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود اونه وايئ [1]

۷. د درود شريف په وجه اعزاز

د درود شريف اووم فضيلت دادی چې د دې په وجه انسان په دُنيا او آخرت دواړو کې د عزت او اِکرام مستحق کرځي.

نبي کريم ﷺ د درود ويونکې خُله ځَپ (بُښکل) کړې

علامه سخاوي رحمه الله په خپل کتاب "القول البديع في الصّلاة على الحبيب الشّفيع"، کې، علامه ابن حجر رحمه الله او نورو معتمدو علماؤ د محمد بن سعيد بن مطرق رحمه الله يوه واقعه رانقل کړې، کوم چې ډېر نېک او بزرګ سړې تېر شوې.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي: چې ما په خپل ځان باندې د اُوده کېدو په وخت يو مخصوص انداز کې درود ويل لازم کړي وو، چې کله به مې هغه مقدار درود وويل نو بيا به اُوده کېدم. يوه شپه زه په خپله بالا خانه کې ناست وم، درود شريف مې وويل او بيا کيناستم، د دې دوران کې زما سترګې ورغلې اُوده شوم، په خوب کې مې د نبي کريم صلی الله عليه وسلم سره ملاقات اوشو، پيغمبر عليه السلام د بالا خانې په دروازه د ننه تشريف راوړو، د نبي کريم ﷺ د نُور مبارک نه ټوله بالا خانه روښانه شوه، بيا رسول کريم ﷺ زما خواته تشريف راوړو او وې فرمايل:

هَاتِ هَذَا الْفَمَ الَّذِيْ تُكْثِرُ بِهِ الصَّلَاةَ عَلَيَّ أُقَبِّلْهُ.

په کومه خُله باندې چې ته په ما باندې ډېر درود وايې هغه راديخوا کړه چې زه يې ځَپ (بُښکل) کړم.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې ماته حَيا راغله (چې څنګه نبي عليه السلام زما خُله بُښکل کوي؟ دا خو بې ادبي ده) نو ما خپل مخ ديخوا راواړول، نو نبي کريم ﷺ زه په رخسار

---

(۱) په يو بل حديث کې داسې الفاظ دي: حضرت علي رضي الله عنه فرمايي: كُلُّ دُعَاءٍ مَحْجُوبٌ حَتَّى يُصَلِّيَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. رواه القاضي عياض في الشفاء ۲ / ۱۵۲، والهيثمي في المجمع ۱۰ / ۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

باندې بشکل کړم، دغه وخت په دې کور کې داسې خوشبوي خوره شوه چې د هغې په مخکې د دنيا ټولې خوشبوياني هيڅ نه وې، د دې خوشبوي په وجه زما بې هم راويخه شوه.

محمد بن سعيد بن مطرق وايي چې د راويخيدو نه روستو هم په دې کور کې څو ورځې خوشبويي موجوده وه او زما د رخسارنه اته (۸) ورځې مسلسل خوشبويي تلله. (۱)

د يو درود شريف د ثواب په وجه د غوندې مقبرې واله نه عذاب پورته کيدل :

حسن بصري رحمه الله ته يوه ښځه راغله او ورته وې ويل چې زما لور وفات شوې ده، او زما دا آرزو ده چې زه هغه په خوب کې ووينم، نو حضرت حسن بصري رحمه الله ورته وويل : د ماسخوتن د لمانځه نه پس څلور رکعاته نفل لمونځ وکړه، او په هر رکعت کې د " اَلْحَمْدُ " نه پس سورة تکاثر ﴿ اَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ ﴾ ولوله، او د هغې نه پس اُوده شه، خو د اُوده کيدو پورې په نبي کريم صلى الله عليه وسلم باندې درود وايه.

هغې ښځې دغسې وکړه، دې هغه خپله لور په خوب کې وليده چې په ډير سخت عذاب کې مبتلاء وه، د تارکولو لباس وراغوستې شوې ؤ، دواړه لاسونه يې تړلي شوي وو او د اُور په زنځيرونو کې بندي وه .

دا ښځه چې سحر راپاسيده، نو د حسن بصري رحمه الله په خدمت کې حاضره شوه، او ټوله واقعه يې ورته بيان کړه.

حسن بصري رحمه الله ورته وويل چې صدقه وکړه او ثواب يې د هغې پسې اُوبخه، شايد چې الله تعالى د دې په وجه ستا لور معاف کړي، هغه ښځه لاړه.

په هم دغه شپه حسن بصري رحمه الله خوب وليده چې د جنت يو باغ دى، په هغې کې يو ډير اُوچت تخت دى او هغې باندې يوه ډيره خوبصورته حسينه جميله جينۍ ناسته ده، او د هغې په سَر باندې د نُور يو تاج دى. دې جينۍ د حسن بصري رحمه الله نه پوښتنه وکړه :

يَا حَسَنُ ! اَتَعْرِفُنِيْ ؟ اې حسن بصري ! ته ما پيژنې ؟

---

(۱) القول البديع ص۱۳۵، سعادة الدارين ص۱۲۳، جذب القلوب ص۲۶۵، فضائل درود وسلام، زادالسعيد ص۱۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده ورته وويل چې نه. ته څوک يې؟ هغې ورته وويل: زه خو د هغې ښځې لور يم کومې ته چې تا د درود شريف ويلو حکم کړې وُ (چې د ماسخوتن نه پس اُوده کيدو پورې درود وايه).

حسن بصري رحمه الله ورته وويل: ستا مور خو ستا حال ددې برعکس ښودلې وُ (چې په ډير عذاب کې ګرفتاره ده). هغې جينۍ ورته وويل: څما حالت هم هغه وُ کوم چې زما مور درته بيان کړې وُ.

نو ده ورته پوښتنه وکړه چې بيا دا دومره غټه مرتبه درته څنګه حاصله شوه؟ هغې ورته وويل:

كُنَّا سَبْعِيْنَ اَلْفَ نَفْسٍ فِي الْعُقُوْبَةِ وَالْعَذَابِ كَمَا وَصَفَتْ لَكَ وَالِدَتِيْ، فَعَبَرَ رَجُلٌ مِنَ الصَّالِحِيْنَ عَلَى قُبُوْرِنَا وَصَلّٰى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً وَجَعَلَ ثَوَابَهَا لَنَا. فَقَبَّلَهَا اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ وَاَعْتَقَنَا كُلَّنَا مِنْ تِلْكَ الْعُقُوْبَةِ.

مونږ اويا زره (۷۰۰۰۰) کسان دې عذاب کې مبتلاء وو کوم چې څما مور تا ته بيان کړې وُ، خو د صلحاو او نيکانو نه يو بزرګ څمونږ په مقبره باندې تيرشو، هغه يو ځل په نبي عليه السلام درود شريف ولوست، او د هغې ثواب يې مونږ ټولو مقبرې واله ته را اُوبخل، نو الله تعالى هغه درود د اسې قبول کړو چې د هغې په برکت يې مونږ ټول د هغې عذاب نه آزاد کړو.

او ما ته د هغې يو درود د ثواب په نتيجه کې دا اعزاز او اکرام راکړې شو. او ټول صرف د يو درود شريف د برکت په وجه وو. (۱)

(۱) القول البديع ص۱۳٦ ط دارالكتاب العربي بيروت، سعادة الدارين ص۱۲۸، شرح الصدور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف نه ويلو نقصانات :

کله چې يو انسان د نبي کريم صلی الله عليه وسلم نوم مبارک واوري نو په کار ده چې دې په هغه باندې درود شريف ووايي، ځکه که دې بغير د څه شرعي عذر نه درود ونه وايي نو دداسې کس باره کې ډير وعيدونه راغلي دي. زه به درته يو څو غټې وعيدونه ذکر کړم.

١. د نبي کريم ﷺ د خيرو سبب دې

دنبي کريم ﷺ د نوم مبارک اوريدو نه روستو بلاعذره درود نه ويونکي ته پيغمبر عليه السلام خيرې کړي دي.

د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه نه روايت دې چې نبي کريم ﷺ فرمايلي دي :

رَغِمَ أَنْفُ رَجُلٍ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ. الحديث (١)

دهغه سړي پوزه دې په خاورو ککړه شي (يعنی ذليل دې شي) د چا د وړاندې چې زما ذکر وشي او دې په ما باندې درود اونه وايې.

٢. د حضرت جبرائيل عليه السلام د بد دُعايي ذريعه ده

کله چې يو کس په يو مجلس کې په اول ځل د پيغمبر عليه السلام نوم مبارک واوري او دې بغير د څه عذر نه درود شريف ونه وايي نو داسې کس ته حضرت جبريل عليه السلام خيرې کړي او نبي عليه السلام ورباندې آمين ويلې دی. چې داد انسان د پاره د هلاکت او بدبختی ذريعه ده.

(١) رواه الإمام احمد في المسند ج ٢ ص ٥٠١ رقم: ٧٤٠٢، والترمذي في جامعه ج ٥ ص ٥١٤ رقم: ٣٩٤٥ وقال هذا حديث حسن غريب من هذا الوجه، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج ٣ ص ١٨٩ رقم: ٩٠٨، مشكوة باب فضل الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم وفضلها.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت کعب بن عجرة ﷺ نه روايت دی چې يو ځل نبي کريم ﷺ وفرمايل :

أُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ . تاسو ممبر ته رانږدې شئ .

نو مونږ ممبر ته رانږدې شو ، کله چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم د ممبر په رومبۍ پوړۍ باندې قدم مبارک کيښود ، نو وې فرمايل ''آمِيْن'' بيا يې په دويمه پوړۍ قدم مبارک کيښود نو وې فرمايل ''آمِيْن'' بيا يې په دريمه پوړۍ قدم مبارک کيښود نو وې فرمايل : '' آمِيْن ''

کله چې نبي کريم ﷺ د خطبې نه فارغ شو ، او ښکته راکوز شو ، نو مونږ ورته عرض وکړو :

يَارَسُوْلَ اللهِ ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ ؟

اې د الله تعالی رسوله ! تاسو نه مونږ (ممبر ته د ختلو په وخت) داسې خبره واوريده چې مخکې مو چيرته نه وه اوريدلې ؟

نو حضور ﷺ اوفرمايل چې (کوم وخت ما د ممبر په رومبۍ پوړۍ باندې قدم کيښود نو دغه وخت) حضرت جبرائيل ؑ زما مخې ته راغې ، او وې فرمايل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ .

هلاک دې شي هغه سړی چې په چا باندې د رمضان مياشت راشي ، او بيا هم د هغه مغفرت ونشي .

نو ما وويل : '' آمِيْن '' . بيا چې کله دويمې پوړۍ ته وختم نو هغه وويل :

بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ .

هلاک دې شي هغه سړی چه د هغه مخکې ستاسو ذکر وشي او هغه په تاسو درود اونه وايي .

نو ما وويل : '' آمِيْن '' . بيا چې کله دريمې پوړۍ ته وختم نو هغه وويل :

بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ أَوْ أَحَدُهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ .

هلاک دې شي هغه سړی چې چا خپل مور او پلار ردواړه يا يو د بوډا والي په حالت کې وموندل او هغوی دې جنت ته داخل نکړي (يعنې د هغوی خدمت اونکړي چې جنت ته پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

داخل شي) نو ما وويل: "آمِيْن". (۱)

فايده: څرنګه چې حضرت جبريل عليه السلام خيرې کړې او پيغمبر عليه السلام ورباندې آمين ويلې نو يقيني چې دا کس به ډير بدبخته وي. لهذا که په يو مجلس کې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو خامخا درود شريف ويل په کار دي.

۳. د رسول الله ﷺ نوم مبارک اوريدو نه روستو درود نه ويل بُخل دي

۱. حضرت علي رضى الله عنه فرمايي:

اَلْبَخِيْلُ الَّذِيْ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ. (۲)

بخيل هغه کس دى چې د چا مخې ته زما ذکر وشي او دې په ما باندې درود ونه وايي.

---

(۱) عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ: "اُحْضُرُوا الْمِنْبَرَ" فَحَضَرْنَا. فَلَمَّا ارْتَقَى دَرَجَةً قَالَ: "آمِيْن" فَلَمَّا ارْتَقَى الدَّرَجَةَ الثَّانِيَةَ قَالَ: "آمِيْن" فَلَمَّا ارْتَقَى الدَّرَجَةَ الثَّالِثَةَ قَالَ: "آمِيْن" فَلَمَّا نَزَلَ عَنِ الْمِنْبَرِ قُلْنَا: يَارَسُوْلَ اللهِ! لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ الْيَوْمَ شَيْئًا مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ؟ قَالَ: إِنَّ جِبْرِيْلَ عَرَضَ لِيْ فَقَالَ: بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُغْفَرْ لَهُ. فَقُلْتُ: "آمِيْن" فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّانِيَةَ قَالَ: بَعُدَ مَنْ ذُكِرْتَ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيْكَ. فَقُلْتُ "آمِيْن" فَلَمَّا رَقِيْتُ الثَّالِثَةَ قَالَ: بَعُدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ الْكِبَرَ عِنْدَهُ أَوْ أَحَدُهُمَا فَلَمْ يُدْخِلَاهُ الْجَنَّةَ فَقُلْتُ: "آمِيْن".

الترغيب والترهيب ج۴ ص ۳۳۰ الترغيب في اكثار الصلاة على النبي ﷺ، حديث نمبر ۳۴، و رواه الحاكم في المستدرك ج ۴ ص ۱۷۰ رقم: ۷۲۵۶، وقال هذا حديث صحيح الأسناد ولم يخرجاه ووافقه الذهبي والبخاري في برالوالدين، وابن حبان في صحيحه، ورواه الهيثمي في مجمع الزوائد ج۱۰ ص ۱۶۶ وعزاه للطبراني.

(۲) مشكوة باب الصلاة على النبي ﷺ وفضلها حديث نمبر ۱۵، و رواه الترمذي في جامعه ج۵ ص ۵۱۵ رقم: ۳۵۴۶ وقال عقبه هذا حديث حسن صحيح غريب، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۳ ص ۱۸۹ رقم: ۹۰۹، والنسائي في السنن الكبرى ج۶ ص ۲۰ رقم: ۹۸۸۵، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۳۱.

وفي رواية: إِنَّ الْبَخِيْلَ: مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ. رواه الأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۱ ص ۲۴۰ رقم: ۵۱۸، ج۲ ص ۶۹۱ رقم: ۱۶۶۶، وابن ابي عاصم في كتاب الصلاة على النبي ﷺ ص۳۱ حديث رقم: ۳۰، ورواه البيهقي في الشعب ج۲ ص۲۱۴ رقم: ۱۵۶۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ . حضرت ابوذر رضي الله عنه فرمايي چه زه يوه ورځ را اووتم اونبي كريم ﷺ ته راغلم نو هغوي ﷺ اوفرمايل :

أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَبْخَلِ النَّاسِ ؟ آيا زه تاسو ته د ټولو خلكو نه ډير بخيل ونه ښايم ؟

صحابه كرامو عرض وكړو : اې د الله رسوله ! راته وې ښايې، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمايل :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ فَذٰلِكَ أَبْخَلُ النَّاسِ . (۱)

د چا دوړاندې چې زما ذكر وشي او دې په ما باندې درود اونه وايي نو دا كس د ټولو نه ډير بخيل دى .

يعني يو هغه بخيل دى چې چا ته مال نه وركوي خو د ټولو نه ډير لوي بخيل هغه كس دى چې د خپل غفلت او سستۍ په وجه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په نوم اوريدو سره د ده د ژبې او زړه نه درود اونه ووځي .

حالانكه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په خپل امت باندې بې شماره احسانات دي ، نو كه اُمتيان د رسول الله ﷺ په نوم باندې خپل ځانونه قربان كړي نو دا هم كمه ده . اوس چې يو سړى دومره سست او غافله وي چې د پيغمبر عليه السلام د نوم اوريدو په وجه د ده د ژبې او زړه نه د درود څه كلمات نه اوځي نو دا يقيني غټ بخيل دى . (۲)

د نبي ﷺ نوم مبارك سره درود نه ليكونكي ته وعيد

ابو الحسن بن علي عطار رحمه الله وايي چې ما ته ابو طاهر رحمه الله څه كاغذونه راكړه چې ده په هغې كې د پيغمبر عليه السلام څه احاديث ليكلي وو ، ما هغې كې اوليده چې په هر ځاى كې يې د پيغمبر عليه السلام د نوم نه روستو " صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا " ليكلي ؤ ، ما ترې پوښتنه وكړه چې دا سې دې ولې كړي ؟ نو هغه راته وويل :

چې ددې نه مخكې به ما احاديث ليكل خو د نبي كريم ﷺ نوم سره به مې درود نه ليكل ، ما يو ځل په خوب كې د پيغمبر عليه السلام زيارت وكړ ، نو زه د نبي كريم ﷺ خدمت كې حاضر

---

(۱) الترغيب والترهيب ج۲ ص۳۳۲ الترغيب في اكثار الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم حديث نمبر ۴۳ .

(۲) مظاهر حق شرح مشكوة لمولانا قطب الدين دهلوي رحمه الله باب الصلوة على النبي ﷺ وفضلها .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوم او سلام مې عرض کړو ، نبي علیه السلام رانه مخ مبارک واړول ، زه د بل طرف نه حاضر شوم ، سلام مې وکړو خو پیغمبر علیه السلام د هغې اړخ نه هم مخ مبارک واړول ، زه په دریم ځل دوی ته رامخې ته شوم نو ما عرض وکړو : یارسول الله ﷺ ! تاسو د مانه مخ مبارک ولې اړوئ ؟ پیغمبر علیه السلام راته او فرمایل :

ځکه چې کله ته خپل کتاب کې زما نوم لیکې نو د هغې سره درود نه لیکې .

ابو طاهر رحمه الله وویل چې د هغې نه پس دا زما عادت شو چې کله هم زه د نبي کریم ﷺ نوم مبارک لیکم نو ورسره ''صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسْلِيْمًا كَثِيْرًا كَثِيْرًا '' هم لیکم . (۱)

٤ . د جنت نه د محرومتیا سبب دی

۱ . پیغمبر علیه السلام فرمایي :

مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيْقَ الْجَنَّةِ . (۲)

څوک چې په ما باندې درود ویل هیر کړي نو هغه د جنت لاره خطاء کړه .

۲ . په یو بل حدیث کې دا شان الفاظ دي :

مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ خَطِئَ طَرِيْقَ الْجَنَّةِ . (۳)

د چا د وړاندې چې زما ذکر وشي او هغه په ما باندې درود ونه وايې نو ده د جنت لاره خطاء کړه .

۵ . په قیامت کې د پښیمانتیا سبب دی

۱ . د حضرت ابو هریرة رضي الله عنه نه روایت دې چې نبي کریم ﷺ فرمایلي دي :

(۱) القول البدیع ص ۲۵۳ ، سعدة الدراین ص ۱۳۰ .

(۲) رواه ابن ابي شيبة في المصنف ج٦ ص ۳۲۰ رقم :۳۱۷۸۴، طبراني ج۱۲ ص ۱۳۹ رقم :۱۲۸۱۹، وابن ماجه في السنن ج۱ ص۲۹۴ رقم :۹۰۸، الأصبهاني. الترغيب والترهيب ج۲ ص۶۸۹ رقم :۱۶۵۸، والبيهقي في الشعب ج۲ ص ۲۱۵ رقم : ۱۵۷۳ .

(۳) الطبراني في الكبير ج۳ ص ۱۲۸ رقم : ۲۸۸۷ متصلا ، ورواه الفيروزآبادي في الصلاة والبشر ص۶۵ حديث: ۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

مَا قَعَدَ قَوْمٌ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرُوا فِيهِ عَزَّوَجَلَّ وَيُصَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِلثَّوَابِ . (۱)

په کوم مجلس کې چې خلک د الله تعالی ذکر ونکړي او په نبي کريم ﷺ باندې درود ونه وايي نو همدغه مجلس به د قيامت په ورځ د دغه خلکو د پاره د پښيمانتيا او حَسرت سبب وي اګرچې دوې دنيکو اعمالو په وجه جنت ته هم داخل شي.

(ځکه چې دوی هلته د درود شريف ثواب اوګوري نو بيا به په همدغه مجلس باندې پښيمانه وي په کوم کې چې يې درود نه وي ويلې).

۲. حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه فرمايلي دي:

مَامِنْ قَوْمٍ يَقْعُدُوْنَ ثُمَّ يَقُوْمُوْنَ وَلَا يُصَلُّوْنَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَسْرَةً وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِمَا يَرَوْنَ مِنَ الثَّوَابِ . (۲)

کوم خلک چه په يو مجلس کې کيني، بيا د مجلس نه پاڅي او په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود اونه وايي نو دغه مجلس به د دوي دپاره د قيامت په ورځ د پښيمانتيا او افسوس سبب وي اګرچې دوی جنت ته هم داخل شي، ددې دوجې نه چې دوی به د درود شريف ثواب اوګوري (نو دوی به په هغه مجلس پښيمانه وي په کوم کې چې يې په نبي کريم ﷺ درود نه وي ويلې).

لهذا انسان ته په کار دي چې دې کله هم د نبي عليه السلام نوم مبارک واوري نو دې په هغه باندې درود شريف ووايي، ځکه د پيغمبر عليه السلام په خپل امت باندې ډير زيات احسانات دي، نو انسان له هم ضروري ده چې دې لکه څرنګ چې نورو نفلي اَذکارو له وخت ورکوي دغه شان درود شريف ته هم وخت ورکړي او په هغې کې په نبي کريم صلی الله عليه وسلم باندې درود شريف ووايي. الله جل جلاله دې مونږ ټولو ته د درود شريف ويلو توفيق رانصيبه کړي.

آمين يارب العالمين

---

(۱) رواه احمد وابن حبان والحاكم والخطيب، سلسلة الأحاديث الصحيحة للألباني الجزء الأول رقم الحديث: ۷٦.

(۲) رواه النسائي في السنن الكبرى ج٦ص ۱۰۸ رقم: ۱۰۲۴۲\۱۰۲۴۳، والأصبهاني في الترغيب والترهيب ج۲ ص ٦۹۱ رقم: ۱٦٦٦، وروي عن طريق ابي هريرة، وابن حبان في صحيحه الإحسان ج۲ ص۳۵۲ رقم: ۵۹۱، والبيهقي في الشعب ج۱ ص۴۰۳ رقم: ۵۴۲، والسخاوي في القول البديع ص۲۲۱ وقال هو حديث حسن صحيح.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شريف متعلق فقهي مسائل :

مسئله ۱ : په ټول عمر کې يو ځل درود شريف ويل فرض دي ځکه الله تعالى په قرآن مجيد کې حکم کړې دى : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ .
او أمر د تکرار تقاضا نکوي، نو په ټول عمر کې يو ځل د کلمه توحيد په شان ويل فرض دي (۱)

(۱) سعاية ص۳۸ ، القول البديع . علامه ابن کثير رحمه الله فرمايي : والاية تدلّ على وجوب الصلوة والسلام في الجملة ولو في العمرة مرّةً وبه قال ابوحنيفة ومالک رحمهما الله واختاره الطحاوي . قال ابن همام موجب الامر القاطع الافتراض في العمر مرّة لانه لايقتضي التّكرار وقلنا به .(تفسير ابن كثير ج۷ الاحزاب آيت ۳۳).

درود شريف د حکم باره کې د علماو اختلاف دې : بعضې علماء وايي چې کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکر کړي او يا يې واوري نو په ده باندې درود ويل مطلقا فرض دي بغير د څه شمار او عدد نه .
او بعضې وايي چې چا ته په درود ويلو قدرت وي نو په هغه باندې په عُمر کې صرف يو ځل درود شريف ويل فرض دي
د حافظ ابن عبدالبر رحمه الله دا قول دي چې درود شريف د کلمه توحيد په شان په ټول عمر کې صرف يو ځل ويل فرض دي که دا په لمانځه کې وي يا بهر د لمانځه نه وي . او همدا مذهب د امام ابوحنيفه رحمه الله هم دې. لکه چې د دې تصريح ابوبکر رازي رحمه الله کړيده .
او همدغه شان مسلک د امام مالک ، امام ثوري ، امام اوزاعي رحمهم الله او د جمهور امت هم دې . ځکه چې په قرآن کريم کې د دورد شريف په باره کې چې کوم أمر راغلې دې :﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾.
نو دا امر تقاضاد تکرار نه کوي او نفسِ ماهيت او په أمر باندې عمل کول صرف په يو ځل درود ويلو سره پوره کيږي نو بار بار ويل فرض نه دي (لکه د دې خبرې پوره وضاحت امام سخاوي رحمه الله په "القول البديع" کې کړې)
امام قرطبي او ابن عطيه رحمه الله فرمايي چې په نبي کريم ﷺ باندې درود ويل داسې واجب او لازم دي لکه څرنګې چې سنت مؤکده لازم او ثابت دي ، او بې عذره پريښودونکې به غافله او بې خبره وي .
د امام طحاوي رحمه الله او د احنافو او شوافعونه د يو ټولي دا قول دې چه کله هم انسان د نبي کريم ﷺ نوم مبارک واوري يا يې پخپله ولولي نو په ده باندې په هر ځل درود ويل واجب دي .
امام طبري رحمه الله فرمايي : چې درود شريف مطلقاً مستحب دې او په دې خبره د ه د علماؤ د اجماع دعوى هم نقل کړې ده .
ليکن د ټولونه بهترين او متوسط قول دا دې : چې که په يو مجلس کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک په اول ځل ذکر شي نو درود شريف ويل واجب دي ، او که بار بار ذکر کولې شي نو بيا درود شريف ويل مستحب دي .
دا خبره د هدايې بعضې شارحينو هم ذکر کړې او ملا علي قاري رحمه الله په دې تصريح هم کړې ده .(د دې مسئلې څه تفصيل په تفسير روح المعاني پاره ۲۲ الاحزاب آيت ۵۶ کې هم ذکر دى).

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئله ۲ :که چيرته په يو مجلس کې څو ځلې دنبي کريم ﷺ نوم مبارک ذکرشي نو دامام طحاوي رحمه الله مسلک دادی چې په هرځل په ويونکي او اوريدونکي باندې درود ويل واجب دي . او دې خبرې ته صاحب د " بحرالرائق " علامه ابن نجيم مصري رحمه الله هم ميلان کړي دی .

خو فتویٰ پدې ده چې په اول ځل په ويونکي او اوريدونکي باندې درود شريف واجب دی او بيا مستحب دي . (۱)

ليکن بهتره او احوطه داده چه په هره پيره درود شريف ولوستلې شي . (۲)

مسئله ۳ : کله چې دجمعې دخطبې يا داخترونو خطبو يا په نورو خطبو کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک راشي او خطيب دا آيت ولولي : ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ نو اوريدونکي به په ژبه درود نه وايي بلکه خطبه به اوري ، البته په خپل زړه کې بغير دژبې د حرکت نه " صلى الله عليه وسلم " ويل پکار دي. (۳)

مسئله ٤ : دانبياء کرامو نه علاوه په بل چا باندې مستقلا درود ويل د جمهورو علماؤ په نزد جائز نه دي ، چنانچه امام بيهقي رحمه الله په خپل " سنن " کې د حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا فتویٰ نقل کړې :

لَا يُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ إِلَّا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَكِنْ يُدْعَى لِلْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ بِالْإِسْتِغْفَارِ .(۱)

البته تبعًا په نورو ويل څه پرواه نکوي . (مثلاً رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې په صلوة وسلام ليږلو کې ورسره آل ، صحابه کرام يا ټول مؤمنان شريک کړي .

لهذا " اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ " ويل صحيح نه دي بلکه " اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى

(۱) بحر الرائق ج۱ ص۳۴۶ ، سعاية ، ومعارف القرآن الاعراف آيت ٥٦ .
(۲) بحرالرائق ج۱ ص۳۴۷.
(۳) شامي ج۱ ص۵۱۹.
(۴) معارف القرآن الاعراف آيت ٥٦ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

آلِ مُحَمَّدٍ'' ويل پکار دي . (۱)

(۱) درمختار ج۱ ص ۵۱۹ ، و معارف القرآن الاعراف آيت ۵۶ .

دانبياء كرامو نه علاوه په بل چا باندې درود ويل په دوه (۲) قسمه دي :

۱: اول داچې مستقل او بالذّات ورباندې درو وويل شي لكه :

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلیٰ آلِ مُحَمَّدٍ . يا : قَالَ اَبُوْبَكْرٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . يا : قَالَ عَلِيٌّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

۲: دويم داچې مستقل درود ورباندې ونه ويل شي بلكه تبعًا ورباندې وويل شي لكه :

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلیٰ مُحَمَّدٍ وَّعَلیٰ آلِ مُحَمَّدٍ .

دويم قسم خوبالاتفاق جائز دي ، او په اول قسم كې اختلاف دې : بعضې علماء يې جائز گڼري ، خو جمهور علماء يې ناجائز گڼري ځكه چې دادرود خاصه او شِعار د انبياء كرامو دې نو په دې كې ورسره بل څوک نشي شريک كيدې نو حضرت ابوبكرصديق صلى الله عليه وسلم ويل جائز نه دي اگرچې معنى يې صحيح ده ، لكه څرنگې چې ''عزوجل'' داخاصه او شِعار د الله تعالى دى او په دې كې ورسره بل څوک نه شي شريک كيدې ، نو مُحَمَّدٌ عزوجل ويل جائز نه دي اگر چې ددې معنى هم صحيح ده ، نو دغه شان درود شريف هم خاصه او شِعار دانبياء كرامو دې نو مستقلا په بل چاباندې ويل يې جايز نه دي . د جمهورو علماو دپاره لاندېني دلائل دي :

حضرت ابن عباس ﷺ فرمايي : لا تصلى صلاة على أحد إلا على النبي ﷺ ولكن يدعى للمسلمين والمسلمات بالاستغفار . (رواه الطبراني في الكبير ۲۴۲ : ۱۱ . (۱۱۱۸۱۳) . والهيثمي في مجمع الزوائد ۱۶۷ : ۱۰ ، والبيهقي في الشعب ۲۱۸ : ۲(۱۸۸۵) والسيوطي في الدرر المنثور ۴۱۲ : ۵ .

چې د نبي نه علاوه به په بل چاباندې درود نه شي ليږلې ، ليكن د مسلمانانو سړو او مسلمانانو ښځو دپاره به د استغفار دعاء كولې شي .

عن جعفر بن يرقان رحمه الله قال كتب عمر بن عبدالعزيز رحمه الله : أما بعد ! فإن اناسا من الناس قد التمسوا الدنيا بعمل الاخرة وان الناس من القصاص قد احدثوا في الصلاة على خلفائهم وامرائهم عدل صلاتهم على النبي صلى الله عليه وسلم فإذا جاءك كتابي هذا فمرهم أن تكون صلاتهم على النبيين ودعاؤهم للمسلمين عامة ويدعوا ماسوى ذلك . (رواه ابن ابي شيبة في المصنف ۷ : ۱۸۸۳(۳۵۰۸۳) وابن كثير في تفسيره ۳ : ۶۷۷ ، والحافظ في الفتح ۸ : ۳۹۵) .

او بعضې علماء وايي چه د انبياء كرامو نه علاوه په بل چاباندې مستقلا او بالذات درود شريف ويل ځكه جائز نه دي چې دا د اهل الهواء او بدعتيانو طريقه ده چې په چاباندې يې لږه غوندې عقيده برابره وي نو په هغه باندې مستقلا او بالذات درود وايي . نو په دې سره د هغوې تابعداري راځي . او د جواز قايلينو ته يې داجواب وركړې چې په كومو آيتونو او احاديثو كې د نورو د پاره درود راغلې نو هغه په معنى د دُعا سره دې .

يا جمهور علماء په خپل مينځ كې مختلف دي چې آيا دا په بل چاباندې مستقلا درود شريف ويل حرام دي كه مكروه تنزيهي دي او كه خلاف اولى دي . نو امام نووي رحمه الله فرمايي : چې صحيح داده چې دا مكروه تنزيهي دي او دا داكثرو علماؤ قول هم دي ، ځكه چې په بل چاباندې مستقلا درود ويل دا اهل بِدعو (بدعتيانو) شِعار دي او مونږ ددې نه منع شوي يو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا خبره قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله هم په خپل تفسير (تفسير مظهري) کې کړې:

وَالصَّحِيْحُ اَنَّ الصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى غَيْرِ الْاَنْبِيَاءِ يَجُوْزُ تَبَعًا وَيَكْرَهُ اِسْتِقْلَالًا كَمَا يَكْرَهُ اَنْ يُقَالَ مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ مَعَ كَوْنِهِ عَزِيْزًا جَلِيْلًا لِاخْتِصَاصِهِ بِالْاَنْبِيَاءِ عُرْفًا كَاخْتِصَاصِ ذٰلِكَ بِاللّٰهِ تَعَالٰى. (١)

صحيح خبره داده چې د انبياء کرامو نه علاوه په بل چاباندې تبعًا خو درود ويل جائز دي خو مستقلا ويل مکروهه دي. لکه څرنګې چې مُحَمَّدٌ عَزَّ وَجَلَّ ويل مکروهه دي اګر چې معنی يې صحيح ده ځکه چې دا "عزوجل" د الله ﷻ سره خاص دی. نو دغه رنګې درود وسلام هم عرفًا د انبياء کرامو سره خاص دی نو استقلالًا يې په بل چا نه شي ويلې.

مسئله ٥: که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او په دې کې داسې آيت راغې چې په هغې کې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک وُ نو د تلاوت په منيځ کې به درود نه لولي. (٢)

مسئله ٦: که يو کس د قرآن کريم تلاوت کولو او ده د بل چا نه د قرآن کريم داسې آيت واوريده چې په هغې کې د رسول الله ﷺ نوم مبارک وُ نو په ده باندې په دې دوران کې درود شريف ويل واجب نه دي، البته د تلاوت نه د فارغيدو نه وروستو درود شريف ويل بهتر دي. (٣)

مسئله ٧: کله چې د نبي کريم ﷺ نوم مبارک ليکلې شي نو د نوم نه وروستو د درود شريف پوره صيغې ليکل په کار دي، بعضې خلک د صلى الله عليه وسلم په ځای صرف (ص) يا: (صلعم) ليکي نو دا صحيح نه دي، ځکه په دې سره نه خو د درود حکم اداء کيږي، نه ثواب حاصليږي او نه واجب ساقطيږي. (٤)

---

(١) تفسير مظهري ج٧ الاعراف آيت ٣٣.

(٢) شامي ج١ ص٥١٩.

(٣) شامي ج١ ص٥١٩.

(٤) زاد السعيد لمولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله ص ٢٣.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د درود شریف متعلق نور بهترین واقعات:

د درود شريف متعلق مې نور داسې بهترين او زړه راښكونكي واقعات ذكر كړي دي چې د هغې په اوريدو سره د انسان په زړه كې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم سره محبت پيدا كيږي، او په هغه باندې د زيات درود ويلو توفيق ورته نصيبه كيږي.

د درود ويونكي دقبر او كورنه دمُشكو خوشبوي تلل:

۱. حكيم الامت حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپل كتاب " زاد السعيد في الصّلاة على النّبيّ الوحيد ﷺ " كې ليكلي دي چې د دلايل الخيرات مصنِّف (محمد بن سليمان جزولي رحمه الله) په باره كې شيخ زروق رحمه الله ليكلي دي چې د دوي د قبر نه به د مشكو او عنبرو په شان خوشبويې تلله. دا ټول بركت د درود شريف وُ (۱)

۲. مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله دا هم ليكلي دي چې د مولانا فيض الحسن سهارنپوري رحمه الله څوم ماته دا خبره وكړه چې كوم كوركې د مولانا صاحب انتقال وشو، د هغې كور نه د يوې مياشتې پورې د عطرو خوشبويې تلله. حضرت مولانا محمد قاسم رحمه الله ته مې دا خبره وكړه نو راته وې ويل چې دا بركت د درودشريف دى. ځكه د مولانا صاحب دا معمول وُ چې د هرې جُمعې په شپه به بيدار اوسيدو او درود شريف به يې ويل. (۲)

حضرت موسى عليه السلام ته وحي

الله جل جلاله حضرت موسى عليه السلام ته وحي وكړه:

يَا مُوْسَىٰ! اَتُحِبُّ اَنْ لَا يَنَالَكَ مِنْ عَطَشٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟

اى موسى! آيا ستا دا خوښه ده چې ته د قيامت په ورځ تږى نه شي؟

حضرت موسى عليه السلام ورته اوفرمايل: نَعَمْ. آو (زما دا خوښه ده)

نو الله تعالى ورته اوفرمايل:

---

(۱) زاد السعيد فى الصلاة على النبي الوحيد ﷺ لاشرف علي تهانوي رحمه الله ص۱۸، و مطالع المسرات ص۴.

(۲) زاد السعيد فى الصلاة على النبي الوحيد ﷺ ص۱۹.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فَأَكْثِرْ مِنَ الصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . (۱)

نو په محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ډير درود وايه. (نو ددې په عوض کې به د قيامت په ورځ د تندې نه محفوظ شې).

د درود شريف په وجه حاجتونه پوره کيږي :

د '' دلايل الخيرات '' مصنّف '' محمد بن سليمان جزولي رحمه الله '' يو ځاى ته لاړ، د لمانځه وخت شو، ده د اُودس اراده وکړه خو اُوبه يې پيدا نه کړې. ده په يو ځاى کې کوهي وليده چې اُوبه پکې شته، خو داُوبو راويستلو انتظام يې نشته (يعنى نه پړې شته، او نه بُوقه).

دې وايي چې زه لا په دې سوچ او فکر کې وم چې يوې ماشومې دکور په ديوال سَر رابښکاره کړ، اووې ويل: څه دى؟ ماورته وويل چې اَودس له مې اُوبه په کار دي خو دکوهي نه د راويستلو څه ذريعه نشته.

هغې ماشومې پوښتنه وکړه: ستا نوم څه دى؟ ماورته وويل چې ماته خو خلک '' محمد بن سليمان جزولي '' وايي. هغې ماشومې وويل: ښه نو هغه تاسويې؟ د چاد مَدحې اوثناء چې دومره ډَنډورې غږيږي؟ حالا نکې دکوهي نه اُوبه قدرې هم نه شې راويستې؟

ماشومې دومره وويل، او د ژبې دسَرنه يې په کوهي کې يوڅاڅکې اُوغورځاوه، د غورځيدو سره اُوبه دکوهي سَرته را ورسيدې، بلکه په زمکه خورې شوې.

ده پرې اودس وکړو، اولمونځ يې وکړ، بيا يې ماشومې له قسَم ورکړو چې دا راته ووايه چې تا داکمال څنګه پيدا کړې دى؟

ماشومې وويل: داهرڅه چې تاوليدل داپه رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې د درود شريف ويلو په برکت شوي دي.

نوعلامه جزولي رحمه الله هم هلته قسَم وکړ چې د درودشريف په باره کې به خامخا کتاب ليکم. او بيا يې يو کتاب وليکه چې نوم يې '' دلائل الخيرات '' دى. (۲)

---

(۱) رواه ابوالقاسم التيمي في ترغيبه القول البديع ص۱۳۰ ط دارالكتاب العربي بيروت، سعادة الدارين ص۸۷.

(۲) سعادة الدارين ص۱۴۲، و زاد السعيد في الصلاة على النبي الوحيد ﷺ ص ۱۸.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت حواء رضى الله عنها په مهر کې درود شريف مقررول

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله په '' مدارج النّبوّة '' کې ليکلي دي : چې کله حضرت حواء رضى الله عنها پيدا شوه نو حضرت آدم عليه السلام هغې ته لاس وروړاندې کول اوغوښته، ملايکو ورته وويل :

ته تر هغې وخته پورې صبر وکړه چې ستا نکاح ورسره وشي او مهر اداء کړې.

حضرت آدم عليه السلام ورنه پوښتنه وکړه : مهر يې څه شی دی ؟ فرشتو وويل : چې په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې درې (۳) ځله درود ويل (ددې مهر دی).

او په يو روايت کې شل (۲۰) ځله درود ويل راغلي دي. (۱)

د درود شريف په برکت د يوې فرښتې معاف کيدل

شيخ عبدالحق محدث دهلوي رحمه الله د '' زهرة الرياض '' په حواله يوه واقعه ذکر کړې چې يوه ورځ حضرت جبريل عليه السلام د رسول الله صلى الله عليه وسلم دربار ته حاضر شو او عرض يې وکړو : يارسول الله (ﷺ) ! مانن يوه عجيبه واقعه وليده.

نبي کريم ﷺ ورنه پوښتنه وکړه چې څه واقعه دې وليده ؟ نو حضرت جبرائيل عليه السلام ورته اوفرمايل : يارسول الله (ﷺ) ! زه '' کوهِ قاف '' غر ته لاړم، نو هلته مې څه آه وفرياد واوريده، زه هم په دغه آواز پسې وراُوګرځيدم (چې معلومات وکړم، دا فرياد د څه شي دی ؟)، نو هلته مې يوه فرښته وليده چې دا ما مخکې په آسمان کې هم ليدلې وه، خو هغه وخت يې ډير عزت ؤ : ځکه دا هغه وخت په يو نُوراني تخت ناسته وه، او اويازره (۷۰۰۰۰) نورې فرښتې يې په خدمت کې چاپيره وې.

ليکن نن مې هغه فرشته د '' کوهِ قاف '' په غرونو کې ډيره د تکليف او پريشانۍ په حالت کې وليده چې ډيرې زارۍ يې کولې.

ماترې د حال پوښتنه وکړه، نو راته يې وويل : دمعراج په شپه چې کله زه په خپل نُوراني تخت ناسته وم نو زما په خوا کې د حبيبِ کِبريا محمّدٌ رسول الله صلى الله عليه وسلم سورلۍ تيره شوه، خو ما د هغوی د تعظيم او آدابو خيال ونه ساتلو.

---

(۱) مدارج النبوّة، زادالسعيد للتهانوي ص ۲۰.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو الله تعالی ته زما دا لويي خوښه نه شوه او د ذلالت سره يې په دې قيد کې واچولم.

بيا راته دې فرښتې دا هم وويل چې د الله تعالی په دربار کې ته زما سفارش وکړه چې زما دا غلطي معاف کړي او ما بيا په خپل مقام باندې بحال کړي.

اې د الله رسوله! ما د پروردګارِ عالم په دربار کې ډير په عاجزۍ سره د دې فرښتې سفارش وکړو، نو ماته د الله ﷻ د طرفه دا اوفرمايلې شو چې اې جبريل! ته دې فرشتې ته ووايه چې که معافي غواړې نو زما په حبيب (محمد رسول الله ﷺ) باندې درود شريف ووايه.

يارسول الله (ﷺ)! کله چې مې دې فرشتې ته د الله ﷻ دا حکم واورول، نو هغه په هم هغه وخت د درود په ويلو کې مشغوله شوه، نو ما کتل چې وينبته او وَزَر (يعني بڼکې) راختل پرې شروع شو، او بيا د هغه ذلت او پستۍ نه په بَره والوتله. (۱)

(۱) معارج النبوة ج۱ ص۳۱۷.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۸۲

خوشخبري

په آخر کې زه دا خبره واضح کول غواړم چې د دې کتاب د تالیف په وخت مې حتّی الوسع پوره خواري او محنت کړی ، او کوشش مې دا کړی چې هره موضوع په هر اعتبار سره جامع ، عِلمي او مُدَلّلـه وي ، دغه وجه ده چې د هر تقریر په لیکلو کې څو څو میاشتې تیرې شوي .

ځکه که یو طرفته دَرسي مصروفیات وو نو بل طرفته ما په خپل ځان باندې دا لازمه کړې وه چې داسې جامعة ذخیره تیاره کړم چې په هر تقریر کې عِلمي رنګ وي ، په معتمدو حوالو مُزَیّنَه وي او د خلقو د اِصلاح سبب او ګرځي .

اګر چې بعضې تقریرونه څه اندازه اوږده شوې دي ، خو لیکن بیا هم هر تقریر ته په داسې انداز کې ترتیب ورکړې شوې چې که مقرِر اوغواړي نو هره موضوع ځانته په دوه یا درې حصو کې په آسانه تقسیمولې شي .

لهذا فی الحال مې دا یو څو موضوع ګانې ولیکلې او د کتاب اول جلد مې تیار کړو ، اِن شاء الله په همدغه انداز باندې به نورې موضوع ګانې هم لیکم **چې په نزدې وخت کې به هغه هم ترتیب وار چاپ شي .**

الله تعالی دې واقعي دا کتاب د معاشرې د اصلاح او د خلقو د کامیابۍ ذریعه وګرځوي . آمین یارب العالمین .

نورالهدیٰ عفی عنه

نوټ : که د کتاب متعلق یا بله څه مفیده مشوره وي نو په دې لاندې نمبر رابطه کولې شئ .

موبائل نمبر : ۰۳۰۶ ۵۴۴۷۱۷۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکتبه عزیزیه

جاده میوند پخته فروشی کابل: 0764857797

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library